

คู่มือการศึกษาคัมภีร์

มหาปฎิฐาน

เล่มที่ ๓ / ๕

วัตถุประสงค์ชาติ

ถึง

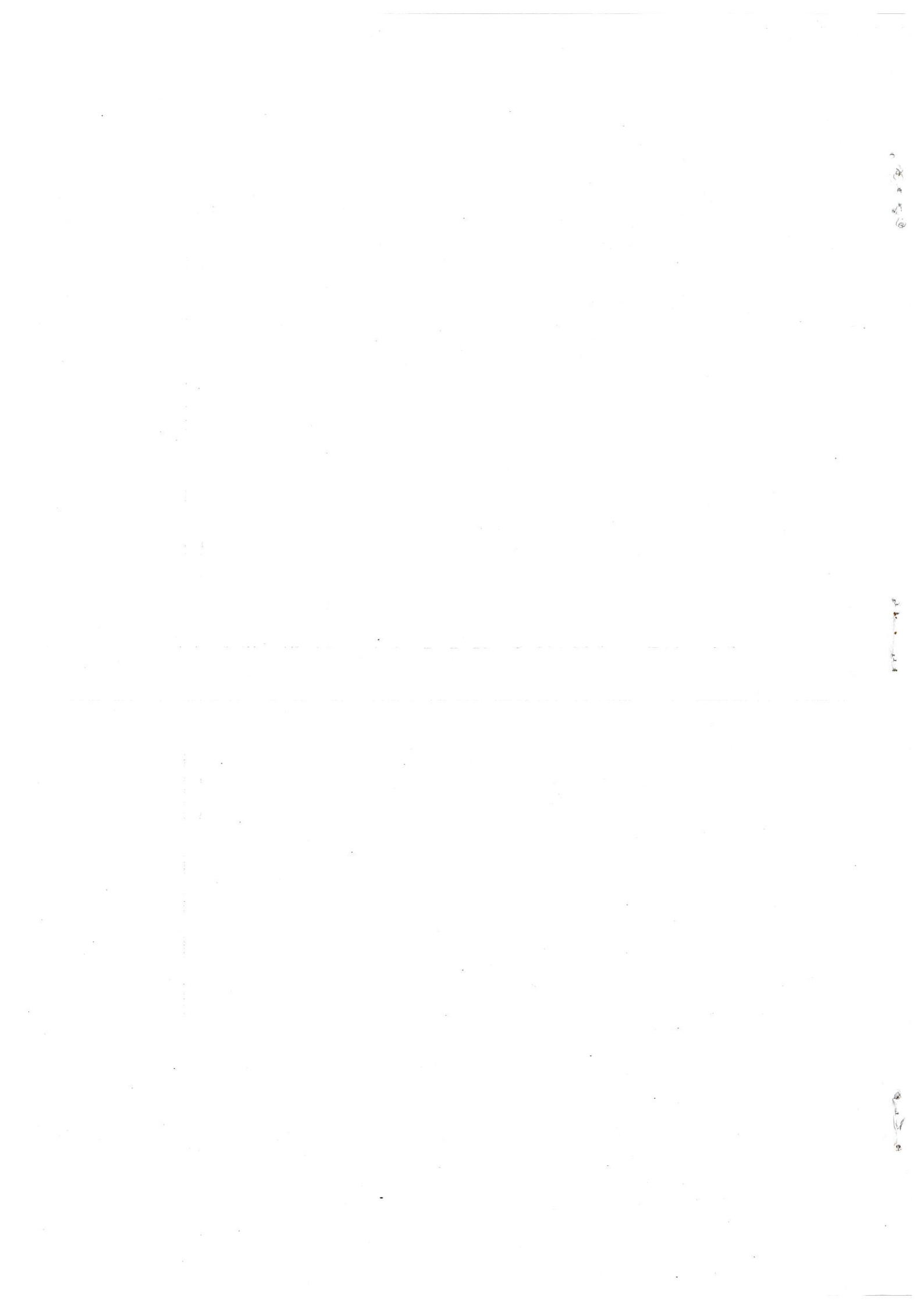
น่านักขณิกกัมมชาติ

สำหรับชั้น

มหาอาภิธรรมิกะเอก

เรียบเรียงและตรวจชำระโดย ญัฐศักดิ์ ตันตยานุพนธ์

รวบรวมโดย สุภา คุ่มสนิท

คำนำ

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส

พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์ใด ทรงแสดงมหาปกรณอันกว้างขวางทั้งวิจิตรและพิสดาร ยั่งมหาสัตว์ให้
ข้ามมหานทีได้พระองค์ใด ข้าพเจ้าขอถวายความนอบน้อมเบื้องพระบาทแด่พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น

ขอถึงพระธรรมด้วย ถึงพระสงฆ์ด้วย

ในปี พ.ศ.๒๔๙๔ ท่านพระอาจารย์สัทธัมมโชติกะ ฐัมมาจริยะ ปฐมาจารย์แห่งอภิธรรมโชติกะ
วิทยาลัยฯ ผู้มีความเชี่ยวชาญด้านพระอภิธรรมปิฎก ได้ทรงรจนานหนังสือที่ใช้เป็นแนวทางในการศึกษา
ปฏิฐานปกรณ์ขึ้น ชื่อว่า **มหาปฏิฐานสาธิปายสรุปลัทธิสสยะ** นับได้ว่าเป็นหนังสือที่มีคุณค่าเป็นอย่างยิ่ง
เพราะเป็นแนวทางในการศึกษาคัมภีร์มหาปฏิฐานให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไป

นับเป็นบุญกุศลอันดีที่ข้าพเจ้าได้มีโอกาสศึกษาพระธรรมโดยใช้หนังสือที่ท่านพระอาจารย์ได้
รจนาเป็นแนวทางในการศึกษาปฏิฐานปกรณ์เอาไว้ กอปรกับได้รับความเมตตาจากครูบาอาจารย์ได้สั่งสอน
กล่าวขยายอธิบายความเพิ่มเติม บัดนี้ข้าพเจ้าได้มีโอกาสในการแสดงขยายปฏิฐานปกรณ์ และมีนักศึกษา
เห็นความสำคัญในวิธีการพรรณนาปฏิฐานปกรณ์นี้ จึงขออนุญาตข้าพเจ้าจัดรวบรวมขึ้นไว้เพื่อเป็น
ประโยชน์ต่อผู้ศึกษาปฏิฐานปกรณ์ ซึ่งข้าพเจ้าเห็นว่าตำราในทางพระพุทธศาสนายังมีมากเท่าใด ยิ่งแสดง
ถึงความรุ่งเรืองในประเทศนั้น ๆ เฉกเช่นในประเทศสหภาพมาที่ท่านพระอาจารย์สัทธัมมโชติกะเคยจำ
พรรษาที่นั่น ฉะนั้นงานพระศาสนาครั้งนี้ นับว่ายิ่งใหญ่อาจไม่สำเร็จหรือไม่สมดังที่นักศึกษาตั้งใจไว้
ข้าพเจ้าจึงรับที่จะให้คำแนะนำและตรวจชำระให้ หากปรากฏว่ามีข้อบกพร่องและหรือมีความเข้าใจไม่
ชัดเจนในข้อความตอนใดนั้น จักเป็นข้อบกพร่องของข้าพเจ้าแต่ผู้เดียว

ขอนุโมทนาในกุศลเจตนา ในวิริยะอุตสาหะของคุณสุภา คุ่มสนิท อภิธรรมบัณฑิต รุ่นที่
๔๖/ ๒๕๕๒ ที่ได้ทำงานพระศาสนาในครั้งนี้ คุณจันทร์เพ็ญ วุฒิวรงค์ อภิธรรมบัณฑิต รุ่นที่ ๔๖/๒๕๕๒
ที่ทำแผนภาพประกอบ คุณพิมพ์สุภา มาประชา ช่วยพิสูจน์อักษร และนักศึกษาท่านอื่นที่ได้เอ่ยนามก็ดี
การทำงานพระศาสนาในครั้งนี้ หวนให้ระลึกว่า“อภิธรรมบัณฑิต” คือบัณฑิตที่มีเครื่องอยู่ด้วยธรรม จัก
ทำตนคือฝึกตน ด้วยธรรม จักทำเพื่อผู้อื่นคือเป็นผู้เผยแผ่ธรรม ให้ทำและธรรมสอดคล้อง...สอด
ประสานขับเคลื่อนทุกชีวิต ตลอดถึงสังคม ให้มีความสุขภายใต้พระบวรพุทธศาสนาสืบต่อไป.

ณัฐศักดิ์ ดันตยานุพนธ์

อภิธรรมบัณฑิต รุ่นที่ ๔๔/๒๕๕๐

อภิธรรมโชติกะวิทยาลัยฯ

คำปรารภ

คู่มือการศึกษา คัมภีร์มหาปรัชญาฐาน นี้ได้รวบรวมขึ้น วัตถุประสงค์เพื่อสรุปและทำความเข้าใจในสิ่งที่เรียนมาแล้ว จึงได้จัดพิมพ์ไว้ในแต่ละบทเมื่อเรียนจบ และตั้งใจว่าจะมอบให้เพื่อน ๆ ที่ไม่มีเวลามาศึกษาด้วยตนเองได้เข้าใจด้วย แต่เนื่องจากยังมีความรู้และความเข้าใจไม่ซบซึ้งพอ ความเข้าใจในบางเรื่องยังไม่ถูกต้องนัก จึงได้ขอความกรุณาจาก อาจารย์ ธีรศักดิ์ ตันตยานุพนธ์ ผู้สอน ให้ช่วยตรวจสอบความถูกต้องก่อน อาจารย์ ฯ ประราภว่า เอกสารนี้น่าจะเป็นประโยชน์แก่ผู้ที่ศึกษา คัมภีร์มหาปรัชญาฐาน จึงอนุญาตให้รวบรวมไว้เพื่อใช้เป็นคู่มือการศึกษา โดยรับเป็นผู้ให้คำแนะนำและตรวจชำระให้ ต่อไป

จากคำปรารภของอาจารย์ ฯ โครงสร้างการจัดทำเอกสารจึงเปลี่ยนแปลงไปไม่สามารถทำให้แล้วเสร็จทันในปี ๒๕๕๒ เนื่องจากจะต้องจัดทำเอกสารให้สมบูรณ์ที่สุดเท่าที่จะสามารถทำได้ ประกอบกับผู้รวบรวมไม่มีความชำนาญในการจัดพิมพ์ ทั้งในรูปแบบ และในเรื่องอื่น ๆ จึงต้องใช้ความละเอียดรอบคอบ และเรียนรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับการพิมพ์ภาษาบาลีซึ่งไม่เคยมีความรู้มาก่อน อีกปัญหาหนึ่งที่มีความสำคัญยิ่งก็คือ คัมภีร์มหาปรัชญาฐานเป็นธรรมเทศนาที่มีนัยกว้างขวางหาที่สุดมิได้ มีอรธอันสุขุมลึกล้ำยิ่งกว่าพระสังฆธรรมทั้งปวง มีความวิจิตรพิสดารมากกว่าปรกรณ์อื่น การจัดทำเอกสารนี้จึงมีความยากลำบาก ต้องใช้ความพยายามอย่างยิ่ง ถึงแม้จะทราบดีว่าเป็นงานที่ยิ่งใหญ่อาจจะเกินกำลังและความสามารถของตน แต่เมื่อมีความตั้งใจและมีผู้ให้การสนับสนุน จึงพร้อมที่จะอุทิศทั้งเวลาและสติปัญญา ที่มี เพื่อจัดทำคู่มือการศึกษา คัมภีร์มหาปรัชญาฐาน นี้ให้แล้วเสร็จและสมบูรณ์ที่สุด

เพื่อให้บรรลุผลตามที่ตั้งใจไว้ เมื่อจบการศึกษาในปีการศึกษา ๒๕๕๒ แล้วจึงได้เรียนซ้ำอีกถึง ๒ ปี เพื่อทบทวนความเข้าใจและแก้ไขสิ่งที่ยังเข้าใจไม่ถูกต้อง ตลอดจนได้หาความรู้จากหนังสือที่เกี่ยวกับคัมภีร์มหาปรัชญาฐาน ทั้งในส่วนที่อาจารย์หลาย ๆ ท่านได้จัดทำไว้ และจากพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ทั้งนี้เพื่อให้มีความเข้าใจในเนื้อความได้ถูกต้องยิ่งขึ้น สามารถถ่ายทอดและเพิ่มเติมคำอธิบายต่าง ๆ เพื่อให้ผู้ที่ได้ใช้เอกสารนี้มีความเข้าใจง่ายขึ้นด้วย

เอกสารฉบับนี้คงไม่แล้วเสร็จหากไม่ได้รับความเมตตาจาก อาจารย์ธีรศักดิ์ ตันตยานุพนธ์ ในการเรียบเรียงข้อความในบางส่วนใหม่ และตรวจสอบความถูกต้องตลอดจนความเหมาะสมของเนื้อหา รวมทั้งแก้ไขและเพิ่มเติมข้อมูลในเรื่องต่าง ๆ ให้เหมาะสมและชัดเจนยิ่งขึ้น ทั้ง ๆ ที่ท่านก็มีงานเต็มมืออยู่แล้ว นอกจากนั้นยังคอยให้กำลังใจและคำแนะนำเป็นระยะ ๆ จึงรู้สึกซาบซึ้งในความกรุณาของท่านเป็นล้นพ้น อีกทั้งยังได้รับความอนุเคราะห์จากคุณจันทร์เพ็ญ วุฒิวรวงศ์ และพี่น้องของเธอทุกคนที่จบการศึกษาในปีเดียวกันคอยให้กำลังใจ และที่สำคัญคือช่วยจัดทำแผนภาพต่าง ๆ ที่อยู่ในเอกสารเล่มที่ ๒/๕ และ ๓/๕ นอกจากนั้นยังมีเพื่อน ๆ อีกหลายคนช่วยกันตรวจทานคำผิดให้ตั้งแต่ต้น โดยมีคุณพิมพ์สุภา มาประชา ช่วยตรวจทานให้เป็นครั้งสุดท้าย อย่างไรก็ตามเอกสารฉบับนี้อาจไม่สมบูรณ์หรือมีข้อบกพร่องประการหนึ่งประการใดที่คาดไม่ถึง ผู้รวบรวมก็พร้อมที่จะน้อมรับและขอความเมตตาจากครูบาอาจารย์ และผู้รู้ทั้งหลายโปรดให้คำแนะนำเพื่อนำมาแก้ไขปรับปรุงให้เป็นเอกสารที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ทั้งนี้เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อไปด้วย จักเป็นพระคุณยิ่ง

ในการเรียงลำดับเนื้อเรื่องของคู่มือการศึกษา คัมภีร์มหาปรัชญาฐานนี้ จะมีความแตกต่างกับหนังสือหลักสูตรบ้าง เพราะแสดงเป็นลำดับแห่งสหชาตชาติ เรื่อยไปจนถึงน่านักขณิกัมมชาติ ตามลำดับ กล่าวคือ

เล่มที่ ๑-๓ แสดงพระบาลีคัมภีร์มหาปรัชญาฐาน เนื้อความพร้อมอธิบายโดยพิสดาร

เล่มที่ ๔ แสดงพระบาลี ปจฺจยานุโลม และสงฺขยาวาโร พร้อมทั้งตารางแสดงการหาสภาคะของทั้ง 24 ัจจย ซึ่งอาจารย์ ฯ กรุณาจัดทำเพิ่มเติมขึ้น

เล่มที่ ๕ ภาคผนวก เป็นการสรุปสาระสำคัญเพื่อใช้ประกอบ และมีความเข้าใจได้ง่าย

หากเอกสารนี้ จะเป็นประโยชน์แก่ผู้ศึกษา คัมภีร์มหาปรัชญาฐาน บ้างแม้เป็นส่วนน้อย ขอถวายเป็นพุทธบูชา และขอมอบผลบุญคุณนั้นแก่ครู อาจารย์ และทุก ๆ ท่านที่มีส่วนร่วมและขอได้โปรดร่วมอนุโมทนาในกุศลครั้งนี้ด้วยกันทุกท่านเทอญ.

สุภา คัมสนิห

อภิธรรมบัณฑิต รุ่นที่ ๔๖/๒๕๕๒

อภิธรรมโชติกะวิทยาลัยฯ

สารบัญ

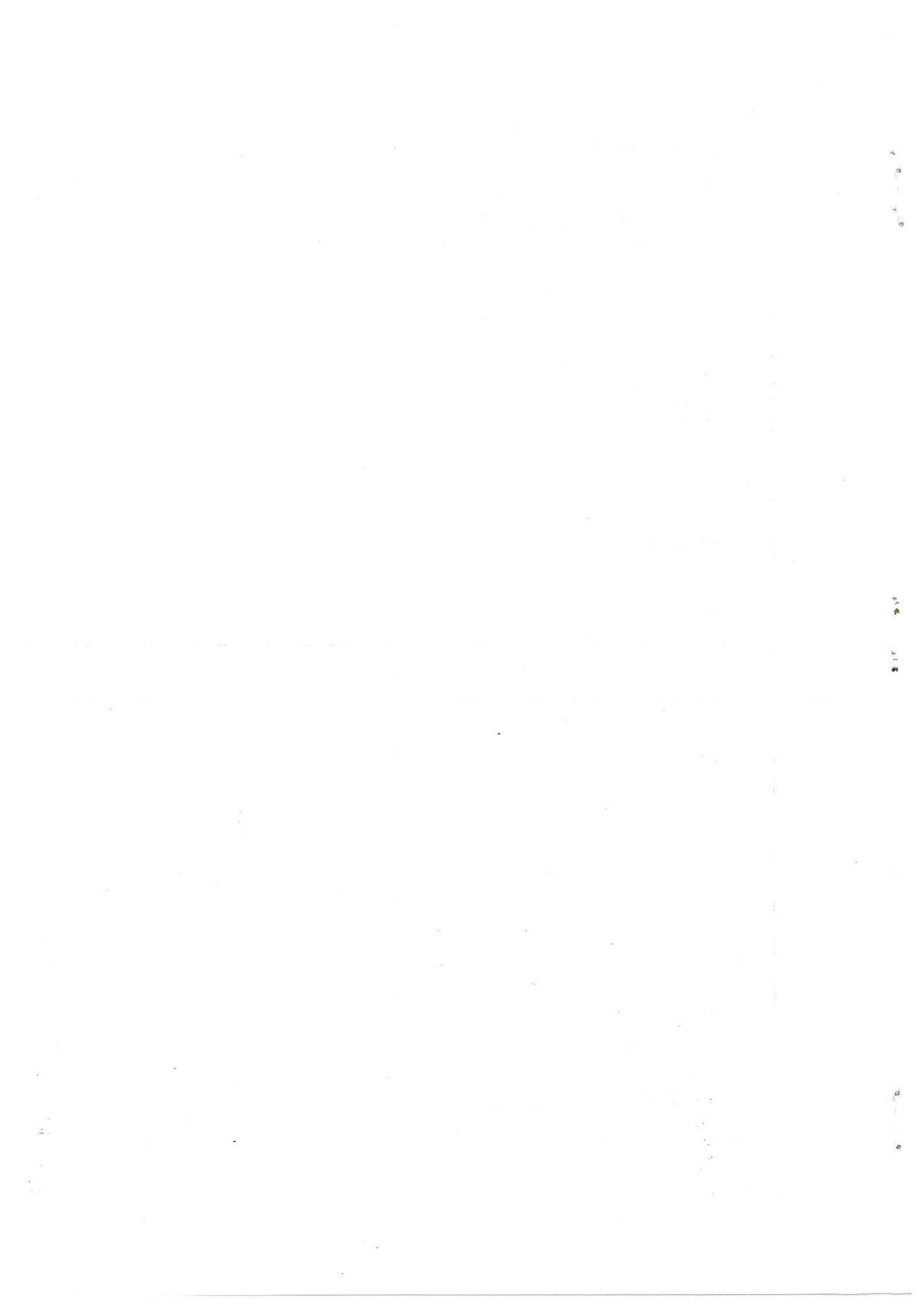
เรื่อง	หน้า
คำนำ	
คำปรารภ	
วัดอุปัชฌายาชาติ 6 ปัจจัย	1
1. วัดอุปัชฌายาตนิสสยปัจจัย (พระบาลีข้อที่ 6-11 ใน นิสสยปัจจัยนิตเทส)	5
1.1 วัดอุปัชฌายาตนิสสยปภินณกมมฏนา	12
1.2 สรุปรูปเนื้อความ 3 ประการ	13
1.3 ปัญหาวารวิมังค์	15
1.4 ปัญหาวารวิมังค์มิลลสภพระบาลีแห่งนิสสยปัจจัย	19
1.5 วจนัตถะและคำอธิบาย	21
2. วัดอุปัชฌายาตปัจจัย (พระบาลีข้อที่ 1-5,12,13 ใน ปุชฌายาตปัจจัยนิตเทส)	23
2.1 วัดอุปัชฌายาตมมฏนา	31
2.2 สรุปรูปเนื้อความ 3 ประการ	32
2.3 ปัญหาวารวิมังค์	34
2.4 วจนัตถะและคำอธิบาย	37
3. ปุชฌายาตนิสสยปัจจัย (พระบาลีข้อที่ 1-5 ใน อินทริยปัจจัยนิตเทส)	39
3.1 ปุชฌายาตนิสสยปภินณกมมฏนา	42
3.2 สรุปรูปเนื้อความ 3 ประการ	43
3.3 ปัญหาวารวิมังค์	44
3.4 วจนัตถะและคำอธิบาย	45
4. วัดอุปัชฌายาตวิปยุตตปัจจัย (พระบาลีข้อที่ 1 ใน วิปยุตตปัจจัยนิตเทส)	47
4.1 วัดอุปัชฌายาตวิปยุตตปภินณกมมฏนา	49
4.2 สรุปรูปเนื้อความ 3 ประการ	50
4.3 ปัญหาวารวิมังค์	52
4.4 วจนัตถะและคำอธิบาย	-
5. วัดอุปัชฌายาตตติปัจจัย / 6. วัดอุปัชฌายาตอวิคตปัจจัย (พระบาลีข้อที่ 6-10,17 ใน อตติปัจจัยนิตเทส และ ใน อวิคตปัจจัยนิตเทส)	56
5.1 วัดอุปัชฌายาตตติปภินณกมมฏนา / วัดอุปัชฌายาตอวิคตปภินณกมมฏนา	62
5.2 สรุปรูปเนื้อความ 3 ประการ	63
5.3 ปัญหาวารวิมังค์	65
5.4 วจนัตถะและคำอธิบาย	-

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
7. อนุบาทพระบาลี	69
ปรัชญาชาติชาติ 4 ปัจจัย	73
1. ปรัชญาชาติปัจจัยนิตเทศ	75
1.1 ปรัชญาชาติขมภูนา	83
1.2 สรุปรเนื้อความ 3 ประการ	83
1.3 ปัญหาวารวิภังค์	85
1.4 วจนัตถะและคำอธิบาย	88
2. ปรัชญาชาติวิปยุตตปัจจัย (พระบาลีข้อที่ 2 ในวิปยุตตปัจจัยนิตเทศ)	90
2.1 ปรัชญาชาติวิปยุตตปภิกษณภมภูนา	91
2.2 สรุปรเนื้อความ 3 ประการ	92
2.3 ปัญหาวารวิภังค์	93
2.4 วจนัตถะและคำอธิบาย	-
3. ปรัชญาชาติตติปัจจัย (ไม่มีนิตเทศแสดงโดยเฉพาะ)	-
4. ปรัชญาชาติอวิคตปัจจัย (ไม่มีนิตเทศแสดงโดยเฉพาะ)	-
5. อนุบาทพระบาลี	96
อาหารชาติ 3 ปัจจัย	98
1. รูปอาหารปัจจัย (พระบาลีข้อที่ 1 ในอาหารปัจจัยนิตเทศ)	101
1.1 รูปอาหาร(มิสสก)ขมภูนา	104
1.2 สรุปรเนื้อความ 3 ประการ	105
1.3 ปัญหาวารวิภังค์	106
1.4 วจนัตถะและคำอธิบาย	107
2. อาหารตติปัจจัย (ไม่มีนิตเทศแสดงโดยเฉพาะ)	-
3. อาหารอวิคตปัจจัย (ไม่มีนิตเทศแสดงโดยเฉพาะ)	-
4. อนุบาทพระบาลี	109

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
รูปชีวิตินทริยชาติ 3 ปัจจัย	110
1. รูปชีวิตินทริยปัจจัย (พระบาลีข้อที่ 6 ในอินทริยปัจจัยนิตเทศ)	111
1.1 รูปชีวิตินทริย(มิสสก)มัญญา	112
1.2 สรุปรูปเนื้อความ 3 ประการ	113
1.3 ปัญหาวารวิงค์	113
1.4 คำอธิบาย	115
2. อินทริยัตถิปัจจัย (ไม่มีนิตเทศแสดงโดยเฉพาะ)	-
3. อินทริยอวิคตปัจจัย (ไม่มีนิตเทศแสดงโดยเฉพาะ)	-
4. อนุวาทพระบาลี	116
ปกตูปนิสสยชาติ 1 ปัจจัย	117
1. ปกตูปนิสสยปัจจัย (พระบาลีข้อที่ 1 - 12 ในอุปกตูปนิสสยปัจจัยนิตเทศ)	117
1.1 ปกตูปนิสสยมัญญา	125
1.2 สรุปรูปเนื้อความ 3 ประการ	126
1.3 ปัญหาวารวิงค์	127
1.4 วจนัตถะและคำอธิบาย	134
2. อนุวาทพระบาลี	136
นาคขณิกกัมมชาติ 1 ปัจจัย	144
1. นาคขณิกกัมมปัจจัย (พระบาลีข้อที่ 1 ในกัมมปัจจัยนิตเทศ)	144
1.1 กัมมปกิณณกมัญญา	147
1.2 สรุปรูปเนื้อความ 3 ประการ	148
1.3 ปัญหาวารวิงค์	149
1.4 วจนัตถะและคำอธิบาย	153
2. อนุวาทพระบาลี	156
สรูปัจจัย 24 หรือปัจจัย 47	157
สรูปัจจัยธรรม และปัจจัยูปันธรรม ในปัจจัย 47	159
สรูปัจจัยจำนวนกาลในปัจจัย 24 หรือ 47	163
สรูปัจจัยลักษณะของอำนาจที่ช่วยอุปการะ ในปัจจัย 47	165
สรูปัจจัยจำนวนภูมิในปัจจัย 24 หรือ 47	167

4. วัตถุประสงค์เรชาตชาติ

ข้อควรกำหนดในวัตถุประสงค์เรชาตชาติ

ปัจจัยที่เป็นวัตถุประสงค์เรชาตชาติ

- ปัจจัยธรรมเป็น **รูป** คือ วัตถุประสงค์ 6 ที่เกิดก่อน ๆ และกำลังตั้งอยู่
- ปัจจัยบุปบันธรรมเป็น **นาม** คือ วิญญาณธาตุ 7 พร้อมด้วยเจตสิกที่ประกอบ ที่เกิดหลัง ๆ เป็น

ผู้อาศัยวัตถุประสงค์เกิด

ปัจจัยที่เป็นวัตถุประสงค์เรชาตชาติ มี 6 ปัจจัย คือ

1. วัตถุประสงค์เรชาตนิสสยปัจจัย
2. วัตถุประสงค์ปัจจัย
3. ปุเรชาตินทริยปัจจัย
4. วัตถุประสงค์วิปยุตตปัจจัย
5. วัตถุประสงค์ตติปัจจัย
6. วัตถุประสงค์อวิคตปัจจัย

ปัจจัยในวัตถุประสงค์เรชาตชาติ 6 ปัจจัยนี้ แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม

(ตามท้องคร์กรรมของปัจจัย และ ปัจจัยบุปบันที่เหมือนกัน)

กลุ่มที่ 1. มี 5 ปัจจัย คือ 1. วัตถุประสงค์เรชาตนิสสยปัจจัย 2. วัตถุประสงค์ปัจจัย 3. วัตถุประสงค์-วิปยุตตปัจจัย 4. วัตถุประสงค์ตติปัจจัย 5. วัตถุประสงค์อวิคตปัจจัย

กลุ่มที่ 2. มี 1 ปัจจัย คือ ปุเรชาตินทริยปัจจัย

ปัจจัยที่เป็นวัตถุประสงค์เรชาตชาติ มีนิตเทศ ดังต่อไปนี้

1. วัตถุประสงค์เรชาตนิสสยปัจจัย มีนิตเทศ 6 ข้อ คือ นิสสยปัจจัยนิตเทศ ข้อ 6-11
2. วัตถุประสงค์ปัจจัย มีนิตเทศ 7 ข้อ คือ ปุเรชาตปัจจัยนิตเทศ ข้อ 1-5,12,13
3. ปุเรชาตินทริยปัจจัย มีนิตเทศ 5 ข้อ คือ อินทริยปัจจัยนิตเทศ ข้อ 1-5
4. วัตถุประสงค์วิปยุตตปัจจัย มีนิตเทศ 1 ข้อ คือ วิปยุตตปัจจัยนิตเทศ ข้อ 1
5. วัตถุประสงค์ตติปัจจัย มีนิตเทศ 6 ข้อ คือ อตติปัจจัยนิตเทศ ข้อ 6-10,17
6. วัตถุประสงค์อวิคตปัจจัย มีนิตเทศ 6 ข้อ คือ อวิคตปัจจัยนิตเทศ ข้อ 6-10,17

สรุปองค์ธรรมของปัจจัยทั้ง 6 ที่เป็นวัดถูปูเรชาตชาติ

ปัจจัย	องค์ธรรม						รวม
	จักขุวัตถุ	โสตวัตถุ	ฆานวัตถุ	ชีวหาวัตถุ	กายวัตถุ	ทหยวัตถุ	
1. วัดถูปูเรชาตนิสสยะ	*	*	*	*	*	*	6
2. วัดถูปูเรชาตตะ	*	*	*	*	*	*	6
3. ปูเรชาตินทริยะ	*	*	*	*	*	-	5
4. วัดถูปูเรชาตวิปยุตตะ	*	*	*	*	*	*	6
5. วัดถูปูเรชาตัตถิ	*	*	*	*	*	*	6
6. วัดถูปูเรชาตอวิคตะ	*	*	*	*	*	*	6

กลุ่มที่ 1. องค์ธรรมของทั้ง 5 ปัจจัย (1. วัดถูปูเรชาตนิสสยะปัจจัย 2. วัดถูปูเรชาตปัจจัย 3. วัดถูปูเรชาต-วิปยุตตะปัจจัย 4. วัดถูปูเรชาตัตถิปัจจัย 5. วัดถูปูเรชาตอวิคตะปัจจัย) ได้แก่

วัตถุรูป 6 เป็นปัจจัยช่วยอุปการะ แก้วินญาณธาตุ 7 (จิต 85 เจตสิก 52 (เว้นอรูปรวิปากจิต 4)) เป็นปัจจัยยุบบัน

การหาองค์ธรรมของวัดถูปูเรชาตนิสสยะปัจจัย เป็นต้น

ปัจจัย (วัตถุรูป)	ปัจจัยยุบบัน (ผู้อาศัย)
1. จักขุวัตถุ	1. จักขุวิญาณเจต 2 สัพพ. เจ. 7
2. โสตวัตถุ	2. โสทวิญาณเจต 2 สัพพ. เจ. 7
3. ฆานวัตถุ	3. ฆานวิญาณเจต 2 สัพพ. เจ. 7
4. ชิวหาวัตถุ	4. ชิวหาวิญาณเจต 2 สัพพ. เจ. 7
5. กายวัตถุ	5. กายวิญาณเจต 2 สัพพ. เจ. 7
6. ทหยวัตถุ	6. มโนธาตุ 3 มโนวิญาณธาตุ 72 เจตสิก 52 (เว้นอรูปรวิปากจิต 4)
องค์ธรรมรวม = วัตถุรูป 6 ที่เป็นปัจจัยยุบบัน	องค์ธรรมรวม = จิต 85 เจตสิก 52

กลุ่มที่ 2. ปูเรชาตินทริยะปัจจัย

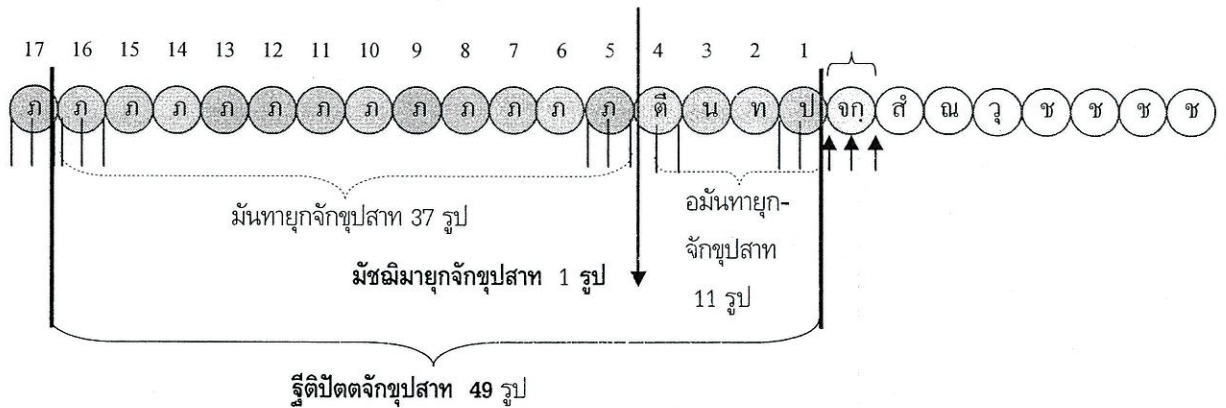
องค์ธรรม ได้แก่

ปัญญาวัตถุ เป็นปัจจัย ช่วยอุปการะ แก้วินญาณธาตุ 5 (คือ ทวิปัญญาวิญาณเจต 10) สัพพจิตต-สาธารณเจตสิก 7 ดวงที่ประกอบ

แสดงจักขุปสาท 3 อย่าง

แสดงจักขุปสาท 3 อย่าง (หน้า 407)

(วัดอุปเรชาตปัจฉัย 3 อนุขณะ)

ก. ม้นทายุกจักขุปสาท ได้แก่ จักขุปสาทที่มีอายุน้อยกว่ารูปารมณฺ์ที่เกิดพร้อมกันกับอดีตภวํงค์ มีจำนวน 37 คือนับเอาจักขุปสาทที่เกิดพร้อมกันกับภังคักขณะของภวํงค์จิต ที่นับถอยหลังจากอดีตภวํงค์ มาจนถึงภังคักขณะของจิตดวงที่ 13

ข. อมันทายุกจักขุปสาท ได้แก่ จักขุปสาทที่มีอายุมากกว่ารูปารมณฺ์ที่เกิดพร้อมกันกับอดีตภวํงค์ มีจำนวน 11 คือนับเอาจักขุปสาทที่เกิดพร้อมกันกับฐิติขณะของอดีตภวํงค์ไปจนถึงภังคักขณะของปัจจุ-ทวาราวชชนจิต

ค. มชฌมมายุกจักขุปสาท ได้แก่ จักขุปสาทที่มีอายุเท่ากับรูปารมณฺ์ที่เกิดพร้อมกันกับอดีตภวํงค์ ดวงแรก มีจำนวน 1 คือจักขุปสาทที่เกิดขึ้นใน อุปาทักขณะของอดีตภวํงค์จิตนั่นเอง

ในปสาทรูปทั้ง 3 หมวดนี้ เป็นปุเรชาตินทรียปัจฉัยไม่ได้ทั้งหมด เป็นได้แต่เฉพาะปสาทรูปที่เป็น มชฌมมายุกปสาทรูปเท่านั้น ส่วน โสตะ ฆานะ ชิวหา กายทวารวรีถินั้น ก็เป็นไปในทำนองเดียวกัน

สรุปความว่า ปุเรชาตินทรียปัจฉัยนี้ รูปซึ่งเป็นปัจฉัยธรรมนั้นเกิดก่อนนามซึ่งเป็นปัจฉยูปัน-ธรรม และรูปทั้งหมดเป็นปัจฉัยธรรมไม่ได้ เป็นได้เฉพาะปสาทรูป 5 ที่เป็นฐิติปัตตรูป คือ รูปเมื่อถึง ฐิติขณะแล้วนั่นเอง ส่วนนามที่เป็นปัจฉยูปันธรรมก็หมายเอาแต่เฉพาะทวิปัญญาญาณจิต 10 ดวง พร้อม ด้วยสัพพจิตตสาธารณเจตสิก 7 ดวงเท่านั้น

หมายเหตุ:-

1. ในหนังสือหลักสูตรแสดง

ค. มชฌมมายุกจักขุปสาท ได้แก่ จักขุปสาทที่มีอายุพอดีกับรูปารมณฺ์ที่เกิดพร้อมกันกับอดีตภวํงค์ ดวงแรก....

2. สำหรับปสาทรูปที่เหลือก็แสดงคล้ายตามจักขุปสาท

ตาราง แสดงเปรียบเทียบวาทะแห่งวัตถุประสงค์

กาล	(ตามมติของท่านโบราณจารย์)	(ตามมติของท่านอาจารย์ภายหลัง)
ประวัติกาล	มัชฌิมาขุบัญญัติ คือ จักขุ โสตะ ฆานะ ชิวหา กายะ ที่เกิดพร้อมกันกับอดีตวงค์ดวงแรกก็ดี → บัญญัติญาณธาตุ คือ ทวิบัญญัติญาณจิต 10 สัพพ.เจ. 7	วัตถุประสงค์ 6 คือ จักขุ โสตะ ฆานะ ชิวหา กายะ หทยะ ที่เข้าถึงฐิติปัตตะของตน มีจำนวน 49 → จิตที่เกิดหลัง ๆ คือมโนธาตุ 3 มโนวิญญาณธาตุ 72 เจตสิก 52
	หทัยวัตถุประสงค์ ที่เกิดพร้อมกันกับจิตดวงก่อน → จิตที่เกิดหลัง ๆ คือมโนธาตุ 3 มโนวิญญาณธาตุ 72 เจตสิก 52	
มรณาสัน- กาล	วัตถุประสงค์ 6 ที่เกิดพร้อมกันกับจิตดวงที่ 17 ที่นับ ถอยหลังจากจุดจิตขึ้นไปในมรณาสันนกาลก็ดี → จิตอุปบาท 16 ดวง นับตั้งแต่จุดจิตขึ้นไป	วัตถุประสงค์ 6 คือ จักขุ โสตะ ฆานะ ชิวหา กายะ หทยะ ที่เข้าถึงฐิติปัตตะของตน มีจำนวน 49 → จิตอุปบาท 16 ดวง นับตั้งแต่จุดจิตขึ้นไป

1.วัตถุประสงค์นิสสัยปัจจัย (หน้า 73)

(พระบาลีข้อที่ 6-11ของนิสสัยปัจจัยนิตเทส)

อาร์มภพ

ปัจจุยทุเทเส โย ยาทีโส ปัจจโย นิสสัยปัจจโยติ ภควตา อุทฺทิกฺโข, โส ตาทีโส ปัจจโย
ปัจจุยนิทุเทเส,

6. จกฺขายตฺถํ จกฺขุวิญญานธาทูยา ตํสมฺปยุตฺตกาณฺณจ ฐมฺมานํ นิสสัยปัจจเยน ปัจจโย.
7. โสตายตฺถํ โสตฺวิญญานธาทูยา ตํสมฺปยุตฺตกาณฺณจ ฐมฺมานํ นิสสัยปัจจเยน ปัจจโย.
8. ฆานายตฺถํ ฆานวิญญานธาทูยา ตํสมฺปยุตฺตกาณฺณจ ฐมฺมานํ นิสสัยปัจจเยน ปัจจโย.
9. ชิวฺหายตฺถํ ชิวฺหาวิญญานธาทูยา ตํสมฺปยุตฺตกาณฺณจ ฐมฺมานํ นิสสัยปัจจเยน ปัจจโย.
10. กายายตฺถํ กายวิญญานธาทูยา ตํสมฺปยุตฺตกาณฺณจ ฐมฺมานํ นิสสัยปัจจเยน ปัจจโย.
11. ยํ รูปํ นิสฺสาย มโนธาทู จ มโนวิญญานธาทู จ วตฺตนฺติ ตํ รูปํ มโนธาทูยา จ
มโนวิญญานธาทูยา จ ตํสมฺปยุตฺตกาณฺณจ ฐมฺมานํ นิสสัยปัจจเยน ปัจจโยติ ภควตา นิตฺทิกฺโข.

ปัจจัยเช่นใดพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงไว้โดยย่อในปัจจุยทุเทสว่า นิสสัยปัจจโย ปัจจัยเช่นนั้น
พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงโดยพิสดารในปัจจุยนิทุเทสว่า

6. จกฺขายตฺถํ จกฺขุวิญญานธาทูยา ตํสมฺปยุตฺตกาณฺณจ ฐมฺมานํ นิสสัยปัจจเยน ปัจจโย.
7. โสตายตฺถํ โสตฺวิญญานธาทูยา ตํสมฺปยุตฺตกาณฺณจ ฐมฺมานํ นิสสัยปัจจเยน ปัจจโย.
8. ฆานายตฺถํ ฆานวิญญานธาทูยา ตํสมฺปยุตฺตกาณฺณจ ฐมฺมานํ นิสสัยปัจจเยน ปัจจโย.
9. ชิวฺหายตฺถํ ชิวฺหาวิญญานธาทูยา ตํสมฺปยุตฺตกาณฺณจ ฐมฺมานํ นิสสัยปัจจเยน ปัจจโย.
10. กายายตฺถํ กายวิญญานธาทูยา ตํสมฺปยุตฺตกาณฺณจ ฐมฺมานํ นิสสัยปัจจเยน ปัจจโย.
11. ยํ รูปํ นิสฺสาย มโนธาทู จ มโนวิญญานธาทู จ วตฺตนฺติ ตํ รูปํ มโนธาทูยา จ
มโนวิญญานธาทูยา จ ตํสมฺปยุตฺตกาณฺณจ ฐมฺมานํ นิสสัยปัจจเยน ปัจจโย.

พระบาลีและคำแปล

6. จกฺขายตฺถํ จกฺขุวิญญานธาทูยา ตํสมฺปยุตฺตกาณฺณจ ฐมฺมานํ นิสสัยปัจจเยน ปัจจโย.
มัจฉิมายุกจกฺขายตฺถนํที่เกิดพร้อมกันกับอดีตภวังค์ดวงแรก หรือ ฐิติปัตตจกฺขายตฺถนํ 49 เป็น
ปัจจัยคือช่วยอุปการะ แก่จักขุวิญญานธาทู และสัพพจิตตสาธารณเจตสิก 7 ดวง ที่ประกอบกับ
จักขุวิญญานธาทู ด้วยอำนาจวัตถุประสงค์นิสสัยปัจจัย

7. โสตายตฺถํ โสตฺวิญญานธาทูยา ตํสมฺปยุตฺตกาณฺณจ ฐมฺมานํ นิสสัยปัจจเยน ปัจจโย.

มัชฌิมายุกโสตายณะที่เกิดพร้อมกันกับอดีตภวังค์ดวงแรก หรือ ลีตีปัตตโสตายณะ 49 เป็นปัจจัยคือช่วยอุปการะ แก่โสตวิญญาณธาตุ และสัพพจิตตสาธารณเจตสิก 7 ดวง ที่ประกอบกับโสตวิญญาณธาตุ ด้วยอำนาจวัตถุประสงค์นิสสัยปัจจัย

8. มานายตนํ มานวิญญาณธาตุยา ตัมมปุยุตตกานญจ ธมฺมานํ นิสฺสยปฺจฺเจยน ปฺจฺจโย.

มัชฌิมายุกมานายณะที่เกิดพร้อมกันกับอดีตภวังค์ดวงแรก หรือ ลีตีปัตตมานายณะ 49 เป็นปัจจัยคือช่วยอุปการะ แก่มานวิญญาณธาตุ และสัพพจิตตสาธารณเจตสิก 7 ดวง ที่ประกอบกับมานวิญญาณธาตุ ด้วยอำนาจวัตถุประสงค์นิสสัยปัจจัย

9. ชิวฺหายตนํ ชิวฺหาวิญญาณธาตุยา ตัมมปุยุตตกานญจ ธมฺมานํ นิสฺสยปฺจฺเจยน ปฺจฺจโย.

มัชฌิมายุกชิวหายณะที่เกิดพร้อมกันกับอดีตภวังค์ดวงแรก หรือ ลีตีปัตตชิวหายณะ 49 เป็นปัจจัยคือช่วยอุปการะ แก่ชิวหาวิญญาณธาตุ และสัพพจิตตสาธารณเจตสิก 7 ดวง ที่ประกอบกับชิวหาวิญญาณธาตุ ด้วยอำนาจวัตถุประสงค์นิสสัยปัจจัย

10. กายายตนํ กายวิญญาณธาตุยา ตัมมปุยุตตกานญจ ธมฺมานํ นิสฺสยปฺจฺเจยน ปฺจฺจโย.

มัชฌิมายุกกายายณะที่เกิดพร้อมกันกับอดีตภวังค์ดวงแรก หรือ ลีตีปัตตกายายณะ 49 เป็นปัจจัยคือช่วยอุปการะ แก่กายวิญญาณธาตุ และสัพพจิตตสาธารณเจตสิก 7 ดวง ที่ประกอบกับกายวิญญาณธาตุ ด้วยอำนาจวัตถุประสงค์นิสสัยปัจจัย

11. ยํ รูปํ นิสฺสาย มโนธาตุ จ มโนวิญญาณธาตุ จ วตฺตุนฺติ ตํ รูปํ มโนธาตุยา จ มโนวิญญาณธาตุยา จ ตัมมปุยุตตกานญจ ธมฺมานํ นิสฺสยปฺจฺเจยน ปฺจฺจโย.

มโนธาตุ 3 และมโนวิญญาณธาตุ 72 เจตสิก 52 (เว้นอรูปรวิปากจิต 4) อาศัยหทัยวัตถุใดเกิดขึ้น หทัยวัตถุนั้น เป็นปัจจัยคือช่วยอุปการะ แก่มโนธาตุ 3 และ มโนวิญญาณธาตุ 72 (เว้นอรูปรวิปากจิต 4) เจตสิก 52 ที่ประกอบกับมโนธาตุ และมโนวิญญาณธาตุ ด้วยอำนาจวัตถุประสงค์นิสสัยปัจจัย

จากพระบาลีและองค์ธรรมข้อที่ 11. หากจะแสดงองค์ธรรมของแต่ละปัจจัยสามารถแสดงได้ดังนี้

11.1 ถ้าเป็นวัตถุประสงค์นิสสัยปัจจัย

. ปัจจุบันหทัยวัตถุ เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่ มโนธาตุ 3 มโนวิญญาณธาตุ 72 เจตสิก 52 ที่ประกอบ

11.2 ถ้าเป็นวัตถุประสงค์นิสสัยปัจจัย

. ปัจจุบันหทัยวัตถุ เป็นปัจจัยช่วยอุปการะ แก่มโนวิญญาณธาตุ 43 เจตสิก 44 ที่ประกอบ มโนวิญญาณธาตุ 43 ได้แก่ มโนทวาราวชชนจิต 1 กามชวนจิต 29 ตทาร์มมณจิต 11 อภิญญาจิต 2 เจตสิก 44 ที่ประกอบ (เว้น อิสสา มัจฉริยะ กุกกัจจะ วิรตี อัมปมัญญา)

จากพระบาลีข้อ 11. ท่านแสดงองค์ธรรมร่วมกันระหว่างวัตถุประสงค์นิสสัยปัจจัย และวัตถุประสงค์นิสสัยปัจจัย หากจะแสดงองค์ธรรมตามหนังสือหลักสูตรสามารถแสดงได้ดังนี้

มโนธาตุ 3 และ มโนวิญญาณธาตุ 72 เจตสิก 52 (เว้ารูปวิปากจิต 4) อาศัยหทัยวัตถุใดเกิดขึ้น หทัยวัตถุนั้น เป็นปัจจัยคือช่วยอุปการะ แก่มโนธาตุ 3 และมโนวิญญาณธาตุ 72 (เว้ารูปวิปากจิต 4) เจตสิก 52 ที่ประกอบกับมโนธาตุ และมโนวิญญาณธาตุ ด้วยอำนาจวัตถุประสาทนิสสัยปัจจัย และ วัตถุารมมณูปุเรชาตนิสสัยปัจจัย

ตาราง แสดงการหาอำนาจปัจจัย ในวัตถุประสงค์ชาตินิสสัยปัจจัย

ข้อที่	ปัจจัย - ปัจจุพบัน	ฤ 5	ปุเร 1	รวม
6.	จักขุวัตถุ → จักขุวิญญาณจิต 2 และสัพพ.เจ. 7	5	1	6
7.	โสตวัตถุ → โสตวิญญาณจิต 2 และสัพพ.เจ. 7	5	1	6
8.	ฆานวัตถุ → ฆานวิญญาณจิต 2 และสัพพ.เจ. 7	5	1	6
9.	ชีวหาวัตถุ → ชิวหาวิญญาณจิต 2 และสัพพ.เจ. 7	5	1	6
10.	กายวัตถุ → กายวิญญาณจิต 2 และสัพพ.เจ. 7	5	1	6
11.	11.1 หทัยวัตถุรูปที่เกิดพร้อมกันกับจิตดวงก่อน ๆ หรือฐิติปัตตหทัยวัตถุรูป → มโนธาตุ 3 และ มโนวิญญาณธาตุ 72 เจตสิก 52 (เว้ารูปวิปากจิต 4) (จำแนกได้ดังนี้ - ตามนัยท่านโบราณจารย์ หทัยวัตถุรูปที่เกิดพร้อมกันกับจิตดวงก่อน → จิตที่เกิดหลัง ๆ คือมโนธาตุ 3 มโนวิญญาณธาตุ 72 เจตสิก 52 ที่ประกอบ - ตามนัยท่านอาจารย์ภายหลัง ฐิติปัตตหทัยวัตถุรูป 49 → จิตที่เกิดหลัง ๆ คือมโนธาตุ 3 มโนวิญญาณธาตุ 72 เจตสิก 52 ที่ประกอบ) 11.2 หทัยวัตถุรูปที่เกิดพร้อมกันกับจิตดวงที่ 17 ที่นับถอยหลังจากจุดจิตขึ้นไปก็ดี หรือฐิติปัตตหทัยวัตถุรูป → * จิตอุปบาท 16 ดวง นับตั้งแต่จุดจิตขึ้นไป (มโนธาตุ 3 และ มโนวิญญาณธาตุ 72 เจ.52) (ตามนัยท่านโบราณจารย์และท่านอาจารย์ภายหลัง)	5	-	5
	วัตถุประสงค์ชาตินิสสัยขณานา 1. ถ้าในระหว่าง วัตถุประสงค์รูป 6 → วิญญาณธาตุ 7 เจตสิกที่ประกอบ (เว้ารูปวิปากจิต 4) 2. ถ้าในระหว่าง ปัจจุวัตถุ → ปัจจุวิญญาณธาตุ คือ ทวิปัจจุวิญญาณจิต 10 สัพพ.เจ. 7	5	-	5
		5	1	6

หมายเหตุ:- หมายถึงว่า มโนธาตุ 3 และ มโนวิญญาณธาตุ 72 เจ.52 ดวงใดๆ ที่เกิดขึ้น ในช่วงจิต 16 ดวง เหล่านี้ จะได้รับการอุปการะจาก หทัยวัตถุ

จำแนกบท และเนื้อความองค์ธรรม (หน้า 74)

การแสดงธรรมของพระผู้มีพระภาคเจ้าในนิสสัยปัจจัยนิตเทศพระบาลีนี้ เมื่อจำแนกบทและ เนื้อความองค์ธรรมแล้ว ก็เป็นดังนี้

นิสสัยปัจจัย แสดงให้รู้ถึง นิตเทศพิพพะ (บทที่ยกขึ้นแสดงก่อน)

จกชายตน จกขุวิญญาณธาตุยา เป็นต้น จนถึง ต่ รูปิ มโนธาตุ จ มโนวิญญาณธาตุยา จ ต่สมปยุตตกานณจ ธมฺมานิ นิสฺสยปจฺเจยน ปจฺจโย แสดงให้รู้ถึง นิตฺสสนาการะ (บทที่แสดงขยาย เนื้อความให้เห็นเป็นตัวอย่าง)

ในบรรดานิตฺสสนาการะพระบาลีเหล่านั้น

พระบาลีข้อที่ 6. จกชายตน เป็นกัตตูปท แสดงให้รู้ถึงปัจจัยธรรมคือ มัชฌิมายุกจกฺกชุปสาท (ตามมติของท่านโบราณจารย์) หรือฐิติปตตจกฺกชุปสาท 49 (ตามมติของท่านอาจารย์ภายหลัง)

จกขุวิญญาณธาตุยา ต่สมปยุตตกานณจ ธมฺมานิ เป็นสัมปทานบท แสดงให้รู้ถึงปัจจัยปบันธรรม คือ จกขุวิญญาณจิต 2 สัพพจิตตสาธารณเจตสิก 7 ดวง ที่ประกอบ

นิสฺสยปจฺเจยน เป็นกรณบท แสดงให้รู้ถึงอำนาจปัจจัย 6 คือ วัตถุประสงค์นิสสยะ วัตถุประสงค์ปุเรชาตินทริยะ วัตถุประสงค์วิปยุตตะ วัตถุประสงค์ตติ วัตถุประสงค์อวิคตะ ที่ทำการช่วยอุปการะในคราวเดียวกันนั้น อำนาจของวัตถุประสงค์นิสสยะอย่างเดียวกันนั้นเป็นพิเศษ

ปจฺจโย เป็นนามกิริยาบท แสดงการช่วยอุปการะแก่ปัจจัยปบันธรรม โดยความปราศจากตัวตน

พระบาลีข้อที่ 7. โสตายตน เป็นกัตตูปท แสดงให้รู้ถึงปัจจัยธรรมคือ มัชฌิมายุกโสตปสาท (ตามมติของท่านโบราณจารย์) หรือฐิติปตตโสตปสาท 49 (ตามมติของท่านอาจารย์ภายหลัง)

โสตวิญญาณธาตุยา ต่สมปยุตตกานณจ ธมฺมานิ เป็นสัมปทานบท แสดงให้รู้ถึงปัจจัยปบันธรรม คือ โสตวิญญาณจิต 2 สัพพจิตตสาธารณเจตสิก 7 ดวง ที่ประกอบ

นิสฺสยปจฺเจยน เป็นกรณบท แสดงให้รู้ถึงอำนาจปัจจัย 6 คือ วัตถุประสงค์นิสสยะ วัตถุประสงค์ปุเรชาตินทริยะ วัตถุประสงค์วิปยุตตะ วัตถุประสงค์ตติ วัตถุประสงค์อวิคตะ ที่ทำการช่วยอุปการะในคราวเดียวกันนั้น อำนาจของวัตถุประสงค์นิสสยะอย่างเดียวกันนั้นเป็นพิเศษ

ปจฺจโย เป็นนามกิริยาบท แสดงการช่วยอุปการะแก่ปัจจัยปบันธรรม โดยความปราศจากตัวตน

พระบาลีข้อที่ 8. ฆานายตน เป็นกัตตูปท แสดงให้รู้ถึงปัจจัยธรรมคือ มัชฌิมายุกฆานปสาท (ตามมติของท่านโบราณจารย์) หรือฐิติปตตฆานปสาท 49 (ตามมติของท่านอาจารย์ภายหลัง)

ฆานวิญญาณธาตุยา ต่สมปยุตตกานณจ ธมฺมานิ เป็นสัมปทานบท แสดงให้รู้ถึงปัจจัยปบันธรรม คือ ฆานวิญญาณจิต 2 สัพพจิตตสาธารณเจตสิก 7 ดวง ที่ประกอบ

นิสฺสยปจฺเจยน เป็นกรณบท แสดงให้รู้ถึงอำนาจปัจจัย 6 คือ วัตถุประสงค์นิสสยะ วัตถุประสงค์ปุเรชาตินทริยะ วัตถุประสงค์วิปยุตตะ วัตถุประสงค์ตติ วัตถุประสงค์อวิคตะ ที่ทำการช่วยอุปการะในคราวเดียวกันนั้น อำนาจของวัตถุประสงค์นิสสยะอย่างเดียวกันนั้นเป็นพิเศษ

ปจฺจโย เป็นนามกิริยาบท แสดงการช่วยอุปการะแก่ปัจจัยปบันธรรม โดยความปราศจากตัวตน

พระบาลีข้อที่ 9. ชิวหายตน เป็นกัตตูปท แสดงให้รู้ถึงปัจจัยธรรมคือ มัชฌิมายุกชิวหาปสาท (ตามมติของท่านโบราณจารย์) หรือฐิติปัตตชิวหาปสาท 49 (ตามมติของท่านอาจารย์ภายหลัง)

ชิวหาวิญญาณธาตุยา ตัมมยุตฺตทานญจ ธมฺมาน เป็นสัมปทานบท แสดงให้รู้ถึงปัจจัยุปันธรรมคือ ชิวหาวิญญาณจิต 2 สัพพจิตตสาธารณเจตสิก 7 ดวง ที่ประกอบ

นิสฺสยปฺจฺเจยน เป็นกรณบท แสดงให้รู้ถึงอำนาจปัจจัย 6 คือ วัตถุประสงค์นิสสยะ วัตถุประสงค์ปุเรชาตนิสสยะ วัตถุประสงค์ปุเรชาตนิสสยะ วัตถุประสงค์ปุเรชาตนิสสยะ วัตถุประสงค์ปุเรชาตนิสสยะ วัตถุประสงค์ปุเรชาตนิสสยะ ที่ทำการช่วยอุปการะในคราวเดียวกันนั้น อำนาจของวัตถุประสงค์นิสสยะอย่างเดียวกันนั้นเป็นพิเศษ

ปฺจฺจโย เป็นนามกิริยาบท แสดงการช่วยอุปการะแก่ปัจจัยุปันธรรม โดยความปราศจากตัวตน

พระบาลีข้อที่ 10. กายายตน เป็นกัตตูปท แสดงให้รู้ถึงปัจจัยธรรมคือ มัชฌิมายุกกายปสาท (ตามมติของท่านโบราณจารย์) หรือฐิติปัตตกายปสาท 49 (ตามมติของท่านอาจารย์ภายหลัง)

กายวิญญาณธาตุยา ตัมมยุตฺตทานญจ ธมฺมาน เป็นสัมปทานบท แสดงให้รู้ถึงปัจจัยุปันธรรมคือ กายวิญญาณจิต 2 สัพพจิตตสาธารณเจตสิก 7 ดวง ที่ประกอบ

นิสฺสยปฺจฺเจยน เป็นกรณบท แสดงให้รู้ถึงอำนาจปัจจัย 6 คือ วัตถุประสงค์นิสสยะ วัตถุประสงค์ปุเรชาตนิสสยะ วัตถุประสงค์ปุเรชาตนิสสยะ วัตถุประสงค์ปุเรชาตนิสสยะ วัตถุประสงค์ปุเรชาตนิสสยะ วัตถุประสงค์ปุเรชาตนิสสยะ ที่ทำการช่วยอุปการะในคราวเดียวกันนั้น อำนาจของวัตถุประสงค์นิสสยะอย่างเดียวกันนั้นเป็นพิเศษ

ปฺจฺจโย เป็นนามกิริยาบท แสดงการช่วยอุปการะแก่ปัจจัยุปันธรรม โดยความปราศจากตัวตน

พระบาลีข้อที่ 11. ยํ รูป เป็นอนิยมกัมมบท บทที่ยังมิได้บ่งลงไปว่าเป็นรูปชนิดไหนเพียงแต่ให้ทราบว่าเป็นปัจจัยคือช่วยอุปการะ แก่ปัจจัยุปันธรรมโดยฐานะเป็นผู้อาศัยเกิดแต่จะอย่างไรก็ตามอาจพิจารณาได้จากกัตตูปท คือ **มโนธาตุ จ มโนวิญญาณธาตุ จ** ที่เป็นผู้อาศัยเกิด ฟังทราบได้ว่า

ยํ รูป นี้ก็คือ **หทัยวัตถุรูป**นั่นเอง ได้แก่ หทัยวัตถุรูปที่เกิดพร้อมกันกับจิตดวงก่อน ๆ มีปฏิสนธิจิตเป็นต้น (ตามมติของท่านโบราณจารย์) หรือฐิติปัตตหทัยวัตถุรูป 49 (ตามมติของท่านอาจารย์ภายหลัง)

นิสฺสาย เป็นกิริยาวิเสสนบท แสดงให้รู้ถึงการเกิดขึ้นของปัจจัยุปันธรรมว่ามีการอาศัยเกิด

มโนธาตุ จ มโนวิญญาณธาตุ จ เป็นกัตตูปท แสดงให้รู้ถึงธรรมที่อาศัยหทัยวัตถุเกิดขึ้น เป็นมโนธาตุ และมโนวิญญาณธาตุ

วตฺตุนฺติ เป็นอาชยาตกิริยาบท กัตตฺวาจก แสดงให้รู้ถึงการเกิดขึ้นของปัจจัยุปันธรรม

ตํ รูป เป็นนิยมกัตตูปท บทที่บ่งถึงปัจจัยธรรมโดยแน่ชัด ตามที่ได้แสดงไว้ว่า **ยํ รูป** ที่เป็นอนิยมกัมมบทนั่นเอง องค์ธรรมได้แก่ หทัยวัตถุรูปที่เกิดพร้อมกันกับจิตดวงก่อน ๆ มีปฏิสนธิจิต เป็นต้น หรือฐิติปัตตหทัยวัตถุรูป 49

มโนธาตุ ๑ มโนวิญญาณธาตุ ๑ ตัมสมฺปยุตฺตกาณฺณจ ๓๓๓ เป็นสัมปทานบท แสดงให้รู้ถึงปัจจุပ္ปนธรรมคือ มโนธาตุ ๓ มโนวิญญาณธาตุ ๗๒ เจตสิก ๕๒ ที่ประกอบ (เว้นอรูปวิปากจิต ๔)

นิสฺสยปจฺเจยน เป็นกรณบท แสดงให้รู้ว่า ในบรรดาปัจจัยที่ทำการช่วยอุปการะในคราวเดียวกัน ตามที่จะเป็นไปได้นั้น คือ

1. ถ้าหทัยวัตถุที่เกิดขึ้นพร้อมกันกับจิตดวงก่อน ๆ หรือฐิติปัตตหทัยวัตถุ ๔๙ ที่ทำการช่วยอุปการะ แก่มโนธาตุ ๓ และมโนวิญญาณธาตุ ๗๒ มีปฐมภวังค์เป็นต้น ที่ในปัญญาโวการภูมิก็ดี, (จำแนกได้ดังนี้

- ตามนัยท่านโบราณจารย์กล่าวว่า **หทัยวัตถุ**ที่เกิดขึ้นพร้อมกันกับจิตดวงก่อน ๆ เป็นปัจจัยจิตที่เกิดขึ้นหลัง ๆ เป็นปัจจุပ္ปน

- ตามนัยท่านอาจารย์ภายหลังกล่าวว่า **ฐิติปัตตหทัยวัตถุ ๔๙** เป็นปัจจัย จิตที่เกิดขึ้นหลัง ๆ เป็นปัจจุပ္ปน)

2. หทัยวัตถุที่เกิดขึ้นพร้อมกันกับจิตดวงที่ ๑๗ ที่นับถอยหลังจากจุดจิตขึ้นไปก็ดี หรือฐิติปัตตหทัยวัตถุ ที่ทำการช่วยอุปการะแก่อจิตตูปาท ๑๖ ดวง นับตั้งแต่จุดจิตขึ้นไป (มโนธาตุ ๓ และ มโนวิญญาณธาตุ ๗๒ เจ.๕๒)

(ตามนัยท่านโบราณจารย์และท่านอาจารย์ภายหลัง)

ปัจจัยที่ทำการช่วยอุปการะ ในขณะนั้นก็มี ๕ ปัจจัย คือ วัตถุประสงค์นิสฺสยะ วัตถุประสงค์วัตถุประสงค์วิปยุตตะ วัตถุประสงค์ตติ วัตถุประสงค์อวิคตะ

ปจฺจโย เป็นนามกิริยาบท แสดงการช่วยอุปการะแก่ปัจจุပ္ปนธรรม โดยความปราศจากตัวตน

คำอธิบาย

สำหรับพระบาลีข้อที่ ๖ ถึงข้อที่ ๑๐ ที่แสดงถึงวัตถุประสงค์นิสฺสยปัจจัยนั้น มีข้อความดังต่อไปนี้ การที่ท่านโบราณจารย์เลือกเอาเฉพาะแต่มีชฺฉิมายุกกัจจุ โสตะ ฆานะ ชิวหา กายะ เป็นวัตถุประสงค์นิสฺสยปัจจัยนั้น ก็เพราะท่านถือว่ามีชฺฉิมายุกกัจจุทั้ง ๕ นี้ เกิดพร้อมกันกับปัญจามรณที่มากกระทบ เมื่อจะดับก็ดับพร้อมกัน ส่วนปสาทรูปอื่น ๆ อีก ๔๘ นั้น แม้ว่าในเมื่ออารมณ์มากกระทบนั้น จะยังปรากฏตั้งอยู่ก็ตาม แต่เมื่อว่าโดยอายุแล้ว ปสาทรูปบางอันที่เรียกว่า **มันฺทายุกกัจจุ** ได้ดับไปก่อนอารมณ์ ที่เรียกว่า **มันฺทายุกกัจจุ**ดับที่หลังอารมณ์ ดังนั้นท่านจึงมิได้จัดเป็นวัตถุประสงค์นิสฺสยปัจจัย ส่วนท่านอาจารย์ภายหลังนั้นมีความเห็นว่า การเกิดขึ้นแล้วตั้งอยู่แห่งปสาทรูปเหล่านี้มิได้เกิดขึ้นตั้งอยู่เป็นแถว ๆ แต่ประการใด หากแต่เกิดขึ้นตั้งอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม ๆ ฉะนั้นทวิปัญญาวิญญาณธาตุ-จิตตูปาทที่ต้องอาศัยปสาทรูปเหล่านี้เกิดขึ้นนั้น มิอาจที่จะเจาะจงเลือกเอาอันใดอันหนึ่งที่มีอยู่ในกลุ่มนั้นเป็นที่อาศัยเกิดได้ คงอาศัยฐิติปัตตปสาทรูปทั้ง ๔๙ นั้นเองเกิดขึ้น อุปมาเหมือนกับการขีดไม้ขีดขึ้นจุดบุหรื ไฟที่ลุกติดอยู่กับหัวไม้ขีด เมื่อจะว่าโดยรูปกลาปหรือปรมาณูแล้ว ก็จะมีรูปกลาปหลายหมื่นกลาป

หรือปริมาณหลายหมื่นปริมาณ ฉะนั้นในขณะที่จุดบุหรืนั้นจะถือเอาว่า ในบรรดาจำนวนรูปกลายหลายหมื่นหรือปริมาณหลายหมื่นนั้น มีไฟกลายอันหนึ่งหรือปริมาณอันหนึ่งในจำนวนทั้งหมดนั้นเท่านั้นที่จะทำให้บุหรืติด ส่วนอันอื่น ๆ มีอาจที่จะทำให้บุหรืติดตั้งนั้นก็หาไม่ได้ คงเป็นไฟทั้งหมดหรือปริมาณทั้งหมดนั่นเองที่ทำให้บุหรืติดขึ้นได้ ฉะนั้น ท่านอาจารย์ภายหลังจึงได้เอาฐิติปัตตปสาทรูป 49 เป็นวัตถุประสงค์นิสสัยปัจจัยของปัญจวิญญาณธาตุจิตตูปบาท

สำหรับพระบาลีข้อที่ 11 นั้น

ยัม รูปิ นิสฺสาย มโนธาทู จ มโนวิญญาณธาทู จ วตฺตนฺติ เป็นต้น ที่แสดงถึงวัตถุประสงค์นิสสัย และวัตถุประสงค์นิสสัยนี้ องค์ธรรมมีอยู่ 2 นัย คือ

ตามนัยท่านโบราณจารย์กล่าวว่า หทัยวัตถุประสงค์ที่เกิดพร้อมกันกับจิตดวงก่อน ๆ เป็นวัตถุประสงค์นิสสัยปัจจัย จิตที่เกิดหลัง ๆ เป็นวัตถุประสงค์นิสสัยปัจจัย

ตามนัยท่านอาจารย์ภายหลังกล่าวว่า ฐิติปัตตปสาทรูป 49 นั้นแหละเป็นวัตถุประสงค์นิสสัยปัจจัย จิตที่เกิดหลัง ๆ เป็นวัตถุประสงค์นิสสัยปัจจัย

ดังนั้นในขณะที่มโนทวารวิถีจิตเกิด ความเป็นไปแห่งปัจจัย และปัจจัยเป็นตามนัยทั้งสองก็จะมีต่างกันคือ

ท่านโบราณจารย์หมายเอา

1. หทัยวัตถุประสงค์ที่เกิดพร้อมกันกับอุปาทกขณะของอดีตภวังค์ เป็นวัตถุประสงค์นิสสัยปัจจัย กว้างคจลนะเป็นวัตถุประสงค์นิสสัยปัจจัย
2. หทัยวัตถุประสงค์ที่เกิดพร้อมกันกับอุปาทกขณะของภวังคจลนะ เป็นวัตถุประสงค์นิสสัยปัจจัย กว้างคจลนะ เป็นวัตถุประสงค์นิสสัยปัจจัย
3. หทัยวัตถุประสงค์ที่เกิดพร้อมกันกับอุปาทกขณะของภวังคจลนะ เป็นวัตถุประสงค์นิสสัยปัจจัย มโนทวารวิชชจิต เป็นวัตถุประสงค์นิสสัยปัจจัย
4. หทัยวัตถุประสงค์ที่เกิดพร้อมกันกับอุปาทกขณะของมโนทวารวิชชจิต เป็นวัตถุประสงค์นิสสัยปัจจัย ชวนจิตดวงที่หนึ่ง เป็นวัตถุประสงค์นิสสัยปัจจัย

ท่านอาจารย์ภายหลังหมายเอา

1. หทัยวัตถุประสงค์ที่เกิดพร้อมกันกับขณะทั้ง 3 ของจิตดวงก่อน ๆ ก่อนอดีตภวังค์ 49 รูปที่กำลังตั้งอยู่เป็นฐิติปัตตะ เป็นวัตถุประสงค์นิสสัยปัจจัย
อดีตภวังค์ เป็นวัตถุประสงค์นิสสัยปัจจัย คืออาศัยหทัยวัตถุประสงค์ 49 เหล่านี้เกิด,
2. หทัยวัตถุประสงค์ที่เกิดพร้อมกันกับขณะทั้ง 3 ของจิตดวงก่อน ๆ ก่อนภวังคจลนะ 49 รูปที่กำลังตั้งอยู่เป็นฐิติปัตตะ เป็นวัตถุประสงค์นิสสัยปัจจัย
ภวังคจลนะ เป็นวัตถุประสงค์นิสสัยปัจจัย คืออาศัยหทัยวัตถุประสงค์ 49 เหล่านี้เกิด,

3. หทัยวัตถุรูปที่เกิดพร้อมกันกับขณะทั้ง 3 ของจิตดวงก่อน ๆ ก่อนภวังคุปัจเฉทะ 49 รูปที่กำลังตั้งอยู่เป็นฐิติปัตตะ เป็นวัตถุประสงค์นิสสยปัจฉัย

ภวังคุปัจเฉทะ เป็นวัตถุประสงค์นิสสยปัจฉัยรูปนั้น คืออาศัยหทัยวัตถุ 49 เหล่านี้เกิด,

4. หทัยวัตถุรูปที่เกิดพร้อมกันกับขณะทั้ง 3 ของจิตดวงก่อน ๆ ก่อนมโนทวาราวชชนจิต 49 รูปที่กำลังตั้งอยู่เป็นฐิติปัตตะ เป็นวัตถุประสงค์นิสสยปัจฉัย

มโนทวาราวชชนจิต เป็นวัตถุประสงค์นิสสยปัจฉัยรูปนั้น คืออาศัยหทัยวัตถุ 49 เหล่านี้เกิด,

5. หทัยวัตถุรูปที่เกิดพร้อมกันกับขณะทั้ง 3 ของจิตดวงก่อน ๆ ก่อนชวณจิตดวงที่หนึ่ง 49 รูปที่กำลังตั้งอยู่เป็นฐิติปัตตะ เป็นวัตถุประสงค์นิสสยปัจฉัย

ชวณดวงที่หนึ่ง เป็นวัตถุประสงค์นิสสยปัจฉัยรูปนั้น คืออาศัยหทัยวัตถุ 49 เหล่านี้เกิด ดังนี้เรื่อย ๆ ไป

ดังที่กล่าวมานี้ ความเป็นไปแห่งวัตถุรูปตามมติของท่านโบราณจารย์นั้น เกิดขึ้นตั้งอยู่ติดต่อกันเป็นแถว ๆ ซึ่งเป็นการผิดจากสภาวะ สำหรับมติท่านอาจารย์ภายหลังนั้น เกิดขึ้นตั้งอยู่เป็นกลุ่ม ๆ เหมือนกันกับดวงไฟหลายหมื่นหลายแสนกลาป หรือหลายหมื่นหลายแสนปรมาณู ดังที่อุปมาไว้ข้างต้นนี้

วัตถุประสงค์นิสสยปกิณณกฏนา

1. ถ้าในระหว่าง วัตถุประสงค์รูป 6 เป็นปัจฉัย วิญญาณธาตุ 7 คือ จิต 85 เจตสิก 52 ที่ประกอบ (เว้นอรูปรูปากจิต 4) เป็นปัจฉัยรูปนั้นแล้ว

ได้อำนาจปัจฉัย 5 คือ วัตถุประสงค์นิสสยะ วัตถุประสงค์ชวณะ วัตถุประสงค์วิปริยัตตะ วัตถุประสงค์ตติ วัตถุประสงค์อวิคตะ ที่ทำการช่วยอุปการะในคราวเดียวกันตามสมควรนั้น อำนาจของวัตถุประสงค์นิสสยะอย่างเดียวกันนั้นเป็นพิเศษ

2. ถ้าในระหว่าง ปัญจวัตถุ เป็นปัจฉัย ปัญจวิญญาณธาตุ คือ ทวิปัญจวิญญาณจิต 10 สัพพจิตต-สภารณเจตสิก 7 ดวงที่ประกอบ เป็นปัจฉัยรูปนั้นแล้ว

ได้อำนาจปัจฉัย 6 คือ วัตถุประสงค์นิสสยะ วัตถุประสงค์ชวณะ วัตถุประสงค์ินทริยะ วัตถุประสงค์วิปริยัตตะ วัตถุประสงค์ตติ วัตถุประสงค์อวิคตะ ที่ทำการช่วยอุปการะในคราวเดียวกันตามสมควรนั้น อำนาจของวัตถุประสงค์นิสสยะอย่างเดียวกันนั้นเป็นพิเศษ

หมายเหตุ:- อ้างอิงนิสสยปกิณณกฏนา (วัตถุประสงค์นิสสย) หน้า 437

ตาราง แสดงวัตถุประสงค์นิสสยปกิณณกฏนา

ข้อที่	ปัจฉัย - ปัจฉัยรูปนั้น	ฤ 5	ปุเร 1	รวม
1.	ถ้าในระหว่าง วัตถุประสงค์รูป 6 → วิญญาณธาตุ 7 คือ จิต 85 เจตสิก 52 ที่ประกอบ (เว้นอรูปรูปากจิต 4)	5	-	5
2.	ถ้าในระหว่าง ปัญจวัตถุ → ปัญจวิญญาณธาตุ คือ ทวิปัญจวิญญาณจิต 10 สัพพจิตต. เจ. 7 ดวง ที่ประกอบ	5	1	6

สรุปเนื้อหาความ 3 ประการ ในวัตถุประสงค์นิสสัยปัจจัย (หน้า 146)

ในนิสสัยปัจจัยทุกเทศนี้วัตถุประสงค์นิสสัยปัจจัย สรุปเนื้อหาความมีอยู่ 3 ประการ คือ

- ในบรรดาปัจจัยวัตถุทั้ง 3 ชนิด มีมันทายุกปัจจัยวัตถุ เป็นต้นนั้น **มัชฌิมาয়ูกปัจจัยวัตถุ** คือ จักขุ โสตะ ฆานะ ชิวหา กายะ ที่เกิดพร้อมกันกับอดีตมวังค์ดวงแรกก็ดี,

- หทัยวัตถุที่เกิดพร้อมกันกับจิตดวงก่อน ๆ มีปฏิสนธิจิต เป็นต้นก็ดี,

- หทัยวัตถุที่เกิดขึ้นโดยอนุमानเอาว่า ในขณะที่จิตดวงหนึ่งก่อนหน้าจะออกจากนิโรธสมบัติก็ดี,

- วัตถุประสงค์ 6 ที่เกิดพร้อมกันกับจิตดวงที่ 17 ที่นับถอยหลังจากจุดิจิตขึ้นไปในมรณาสันกาลก็ดี

เป็น **วัตถุประสงค์นิสสัยปัจจัย** (ตามนัยของท่านโบราณอาจารย์)

- หรืออีกนัยหนึ่ง วัตถุประสงค์ 6 คือ จักขุ โสตะ ฆานะ ชิวหา กายะ หทยะ ที่เข้าถึงฐิติปัตตะของตน มีจำนวน 49 เป็น **วัตถุประสงค์นิสสัยปัจจัย** (ตามนัยของท่านอาจารย์ภายหลัง)

- วิญญาณธาตุ 7 คือ จิต 85 ดวง มี จักขุวิญญาณธาตุ เป็นต้น เจตสิก 52 ที่ประกอบ (เว้นอรูปรวิปากจิต 4) ที่เป็นไปในอดีตกาล ในปัจจุโวการภูมิโดยแน่นอน และไม่แน่นอน เป็น **วัตถุประสงค์นิสสัยปัจจัยปัจจุบัน**

- มโนวิญญาณธาตุ 46 คือ โลกมูลจิต 8 โมหมูลจิต 2 มโนทวาราวชชนจิต 1 มหากุศลจิต 8 มหาภิกขุจิต 8 อรูปาวจรจิต 12 โลกุตตรจิต 7 เจตสิก 46 ที่ประกอบ (เว้นโสดาปัตติมรรค) ที่เป็นไปในปัจจุโวการภูมิโดยแน่นอนและไม่แน่นอนก็ดี,

- ปัจจุโวการปฏิสนธิจิต 15 เจตสิก 35 ที่ประกอบก็ดี,

- รูปทั้งหมด มี จิตตชรูป เป็นต้น ก็ดี เป็น **วัตถุประสงค์นิสสัยปัจจัยนิก**

คำอธิบาย (หน้า 147)

ในวัตถุประสงค์นิสสัยปัจจัยปัจจุบัน และ ปัจจนิก นี้ มีอย่างละ 2 คือ แน่นนอนและไม่แน่นอน

วัตถุประสงค์นิสสัยปัจจัยปัจจุบัน

- **แน่นนอน** ได้แก่ จิต 43 คือ โทสมูลจิต 2 อเหตุกจิต 17 มหาวิปากจิต 8 รูปาวจรจิต 15 โสดาปัตติมรรคจิต 1 เจตสิก 48 ที่ประกอบ (เว้นมโนทวาราวชชนจิต 1)

- **ไม่แน่นอน** ได้แก่ จิต 42 คือ โลกมูลจิต 8 โมหมูลจิต 2 มโนทวาราวชชนจิต 1 มหากุศลจิต 8 มหาภิกขุจิต 8 อรูปาวจรจิต 8 (เว้นอรูปรวิปากจิต 4) โลกุตตรจิต 7 (เว้นโสดาปัตติมรรค) เจตสิก 46 ที่ประกอบ (เว้นอัปปมัญญา)

วัตถุประสงค์นิสสัยปัจจัยนิก

- **แน่นนอน** ได้แก่ อรูปวิปากจิต 4 เจตสิก 30 ที่ประกอบ และรูปทั้งหมด

- **ไม่แน่นอน** ได้แก่ จิต 42 คือ โลกมูลจิต 8 โมหมูลจิต 2 มโนทวาราวชชนจิต 1 มหากุศลจิต 8 มหาภิกขุจิต 8 อรูปาวจรจิต 8 (เว้นอรูปรวิปากจิต 4) โลกุตตรจิต 7 (เว้นโสดาปัตติมรรค) เจตสิก 46 ที่ประกอบ (เว้นอัปปมัญญา) ที่เป็นปัจจัยปัจจุบันไม่แน่นอน นั้นเอง

ตาราง แสดงองค์ธรรมในสรูปเนื้อความ 3 ประการของวัดอุปัชฌายา

วัดอุปัชฌายา	วัดอุปัชฌายาปัจจุบัน	วัดอุปัชฌายาปัจฉิม
<p>- ในบรรดาบัญญัติทั้ง 3 ชนิด มีมันหา- ยุกบัญญัติ เป็นต้นนั้น มัชฌิมาขุบัญญัติ คือ จักขุ โสตะ ฆานะ ชีวหา กายะ ที่เกิดพร้อมกันกับอดีตภวังค์ ดวงแรกก็ดี, - หทัยวัตถุที่เกิดพร้อมกันกับจิตดวง ก่อน ๆ มีปฏิสนธิจิต เป็นต้นก็ดี, - หทัยวัตถุที่เกิดขึ้นโดยอนุমানเอาว่า ในขณะที่จิตดวงหนึ่งก่อนหน้าจะออกจาก นิโรธสมาบัติก็ดี, - วัตถุรูป 6 ที่เกิดพร้อมกันกับจิตดวง ที่ 17 ที่นับถอยหลังจากจุดจิตขึ้นไปใน มรณาสันนกาลก็ดี (ตามนัยของท่านโบราณจารย์) - หรืออีกนัยหนึ่ง วัตถุรูป 6 คือ จักขุ โสตะ ฆานะ ชิวหา กายะ หทยะ ที่เข้าถึง ฐิติปัตตะของตนมีจำนวน 49 (ตามนัยของท่านอาจารย์ภายหลัง)</p>	<p>- วิญญาณธาตุ 7 คือ จิต 85 ดวง มี จักขุวิญญาณธาตุ เป็นต้น เจตสิก 52 ที่ประกอบ (เว้นอรูปรูปากจิต 4) ที่เป็นไปใน ปวัตติกาล ในปัจจุโวการภูมิ โดยแน่นอน และไม่แน่นอน</p>	<p>- มโนวิญญาณธาตุ 46 คือ โภกมุลจิต 8 โหมมุลจิต 2 มโนทวาราวชชนจิต 1 มหากุศลจิต 8 มหากิริยาจิต 8 อรูปาวจรจิต 12 โลกุตตรจิต 7 เจตสิก 46 ที่ประกอบ (เว้นโสตาปัตติมรรค) ที่เป็นไปในจตุโวการภูมิ โดยแน่นอน และไม่แน่นอนก็ดี, - ปัจจุโวการปฏิสนธิจิต 15 เจตสิก 35 ที่ ประกอบก็ดี, - รูปทั้งหมด มี จิตตชรูป เป็นต้น ก็ดี</p>
	<p>แน่นอน จิต 43 ดวง คือ โภกมุลจิต 2 อเหตุกจิต 17 มหาวิปากจิต 8 อรูปาวจรจิต 15 โสตาปัตติ- มรรคจิต 1 เจตสิก 48 ที่ประกอบ (เว้นมโนทวาราวชชนจิต 1)</p>	<p>แน่นอน จิต 4 ดวง คือ อรูปวิปากจิต 4 เจตสิก 30 ที่ประกอบ และรูปทั้งหมด</p>
	<p>ไม่แน่นอน จิต 42 คือ โภกมุลจิต 8 โหมมุลจิต 2 มโนทวาราวชชนจิต 1 มหากุศลจิต 8 มหากิริยาจิต 8 อรูปาวจรจิต 8 (เว้นอรูปรู- ปวิปากจิต 4) โลกุตตรจิต 7 (เว้นโสตาปัตติ- มรรค) เจตสิก 46 ที่ประกอบ (เว้นโหจตุก 4 อัปปมัญญา 2)</p>	<p>ไม่แน่นอน จิต 42 คือ โภกมุลจิต 8 โหมมุลจิต 2 มโนทวาราวชชนจิต 1 มหากุศลจิต 8 มหากิริยาจิต 8 อรูปาวจรจิต 8 (เว้นอรูปรู- ปวิปากจิต 4) โลกุตตรจิต 7 (เว้นโสตาปัตติ- มรรค) เจตสิก 46 ที่ประกอบ (เว้นโหจตุก 4 อัปปมัญญา 2)</p>

หมายเหตุ:- จิตที่เป็นปัจฉิมทั้งหมด = 89 - 43 (แน่นอนของปัจจุปัจจุบัน) = 46 ดวง แบ่งเป็นแน่นอน 4 ดวง และไม่แน่นอน 42 ดวง

จำแนก วัดอุปัชฌายาโดยลักษณะ และชาติ กาล สัตติ (หน้า 147)

ในวัดอุปัชฌายาปัจจุบันนี้ การช่วยอุปการะแก่ปัจจุปัจจุบันธรรมของธรรมที่เป็นวัดอุปัชฌายา-
นิสสัยปัจฉิมนั้น

เมื่อว่าโดย **ลักษณะ** มี 3 อย่างคือ เป็นที่เกิดด้วย (**วัตถุ**) เกิดก่อนด้วย (**บุรุษชาติ**) เป็นที่อาศัยด้วย (**นิสสัย**)

เมื่อว่าโดย **ชาติ** เป็น **วัตถุประสงค์ชาติ**

เมื่อว่าโดย **กาล** เป็น **ปัจจุบันกาล**

เมื่อว่าโดย **สัทธิ** คืออำนาจ มี 2 อย่าง คือ

ชนกสัทธิ ช่วยอุปการะให้ปัจจุบุปบันธรรม **เกิดขึ้น** อย่างหนึ่ง

อุปถัมภกสัทธิ ช่วยอุปการะให้ปัจจุบุปบันธรรม **ตั้งอยู่** อย่างหนึ่ง

ปัญหาวารวิงค์

ในวัตถุประสงค์ชาติ ปัจจัยที่เป็นวัตถุประสงค์ชาติ 6 ปัจจัยนั้น

วัตถุประสงค์นิสสัยะ วัตถุประสงค์ชะระ วัตถุประสงค์วิปยุตตะระ วัตถุประสงค์ตติ วัตถุประสงค์อวิคตะระ
รวมทั้ง 5 ปัจจัยนี้ มี 1 บท 3 วาระ เหมือนกัน คือ

ก. อพยากตบท

1. อพยากตปทาวสาน ใน อพยากตบท (อัพ - อัฟ)
2. กุสลปทาวสาน ใน อพยากตบท (อัพ - กุ)
3. อกุสลปทาวสาน ใน อพยากตบท (อัพ - อกุ)

สำหรับบุรุษชาตินทริยะ มี 1 บท 1 วาระ คือ

ก. อพยากตบท

1. อพยากตปทาวสาน ใน อพยากตบท (อัพ - อัฟ)

ปัญหาวารวิงค์แห่งวัตถุประสงค์นิสสัยปัจจัย (หน้า 276)

ในการแสดงปัญหาวารวิงค์ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงตามกุสลติก เป็นต้น โดยตั้งบทไว้เป็นหลัก 1 บท ซึ่งเรียกว่า บทหน้า คือ อพยากตบท เป็นปัจจัยธรรม และจำแนกปัจจุบุปบันธรรม(ปทาวสาน) โดยบทหลัง แสดงแยกแต่ละวาระดังนี้

ในวัตถุประสงค์นิสสัยปัจจัย มี 1 บท 3 วาระ ดังนี้

ก. อพยากตบท

1. อพยากตปทาวสาน ใน อพยากตบท (อัพ - อัฟ)
2. กุสลปทาวสาน ใน อพยากตบท (อัพ - กุ)
3. อกุสลปทาวสาน ใน อพยากตบท (อัพ - อกุ)

จำแนกบทและแสดงองค์ธรรม ในวิธีพระบาลี

อพยगतโต ฐโม เป็นกัตตูปท แสดงให้รู้ถึงปัจจัย องค์ธรรมได้แก่

- หทัยวัตถุที่เกิดพร้อมกันกับจิตดวงก่อน ๆ มี โวภูลัพพะนะ มโนทวาราวชชนะ เป็นต้น
- และหทัยวัตถุที่เกิดพร้อมกันกับจิตดวงที่ 17 ที่นับถอยหลังจากจุดจิตขึ้นไปในมรณาสันนกาล
- หรือลลิติปัตตหทัยวัตถุ 49

กุสลสุส ฐมมสุส เป็นสัมปทานบท แสดงให้รู้ถึงปัจจัยปัจุบัน องค์ธรรมได้แก่ กุศลจิตตูปบาท 21

วตถุปรุชชาตนิสสยปัจจุเยน เป็นกรณบท แสดงให้รู้ถึงอำนาจแห่งวตถุปรุชชาตนิสสยปัจจัย เป็นพิเศษ ในบรรดาอำนาจปัจจัยทั้ง 5 ที่เข้าช่วยอุปการะในคราวเดียวกัน คือ วตถุปรุชชาตนิสสยะ วตถุปรุชชาตะ วตถุปรุชชาตวิปยุตตะ วตถุปรุชชาตัตถิ วตถุปรุชชาตอวิกตะ เหล่านี้

ปัจจุโย เป็นกิริยาบท แสดงให้รู้ถึงความเป็นอนัตตะ

ความเป็นวตถุปรุชชาตนิสสยะ ปัจจุปัจจุปัจุบัน ในบท อพยगतโต กุสลสุส นี้

ว่าโดย กาล เป็นไปใน ปวัตติกาล มรณาสันนกาล

ว่าโดย ภูมิ เป็นไปใน ปัญจโวการภูมิ

ว่าโดย บุคคล เป็นไปใน บุถุชน 4 พระอริยบุคคล 7 (เว้นพระอรหันต์)

ว่าโดย วิถี เป็นไปใน ปัญจทวารวิถี กามชวนมโนทวารวิถี มรณาสันนวิถี

ฉานวิถี อภิญญาวิติ มรรควิถี

อกุสลปทาวसान ใน อพยगतบท (อัพ - อกุ)

วิธีพระบาลี

อพยगतโต ฐโม อกุสลสุส ฐมมสุส วตถุปรุชชาตนิสสยปัจจุเยน ปัจจุโย. อพยगतธรรม เป็นปัจจัยคือช่วยอุปการะ แก่อกุศลธรรม ด้วยอำนาจวตถุปรุชชาตนิสสยปัจจัย

จำแนกบทและแสดงองค์ธรรม ในวิธีพระบาลี

อพยगतโต ฐโม เป็นกัตตูปท แสดงให้รู้ถึงปัจจัย องค์ธรรมได้แก่

- หทัยวัตถุที่เกิดพร้อมกันกับจิตดวงก่อน ๆ มี โวภูลัพพะนะ มโนทวาราวชชนะ เป็นต้น
- และหทัยวัตถุที่เกิดพร้อมกันกับจิตดวงที่ 17 ที่นับถอยหลังจากจุดจิตขึ้นไปในมรณาสันนกาล
- หรือลลิติปัตตหทัยวัตถุ 49

อกุสลสุส ฐมมสุส เป็นสัมปทานบท แสดงให้รู้ถึงปัจจัยปัจุบัน องค์ธรรมได้แก่ อกุศลจิตตูปบาท 12

วตถุปรุชชาตนิสสยปัจจุเยน เป็นกรณบท แสดงให้รู้ถึงอำนาจแห่งวตถุปรุชชาตนิสสยปัจจัยเป็น พิเศษ ในบรรดาอำนาจปัจจัยทั้ง 5 ที่เข้าช่วยอุปการะในคราวเดียวกัน คือ วตถุปรุชชาตนิสสยะ วตถุปรุชชาตะ วตถุปรุชชาตวิปยุตตะ วตถุปรุชชาตัตถิ วตถุปรุชชาตอวิกตะ เหล่านี้

ปัจจุโย เป็นกิริยาบท แสดงให้รู้ถึงความเป็นอนัตตะ

ความเป็นวัตถุประสงค์นิสสยะ ปัจจัย ปัจจุยบัน ในบท อพฺยากโต อกุลสฺสฺส นี้
 ว่าโดย กาล เป็นไปใน ปวัตติกาล มรณาสันนกาล
 ว่าโดย ภูมิ เป็นไปใน ปัญจโวการภูมิ
 ว่าโดย บุคคล เป็นไปใน ปุณฺชน 4 ผลเสกขบุคคล 3
 ว่าโดย วิถี เป็นไปใน ปัญจทวารวิถี กามชวณมโนทวารวิถี มรณาสันนวิถี

ตาราง แสดงการหาอำนาจปัจจัยในปัญหาทวารวิภังค์ แห่งวัตถุประสงค์นิสสยะปัจจัย

วาระ	ปัจจัย	ปัจจัยบัน	ถ. 5	ปุเร.	รวม
1. อัพ-อัพ	- วัตถุประสงค์ 6 คือมัชฌิมายุกปสาทรูป 5 ที่เกิดพร้อมกันกับอดีตดวงครั้งแรก, - ทัฬหวัตถุ ที่เกิดพร้อมกันกับจิตดวงก่อน ๆ มีปฏิสนธิจิต เป็นต้น, - ทัฬหวัตถุ ที่อนุমানเอาว่าเกิดพร้อมกันกับจิตดวงหนึ่ง ก่อนหน้าจะออกจากนิโรธสมาบัติ, - และวัตถุประสงค์ 6 ที่เกิดพร้อมกันกับจิตดวงที่ 17 ที่นับถอยหลังจากจุดจิตขึ้นไปในมรณาสันนกาล - หรืออีกนัยหนึ่ง องค์ธรรมได้แก่ วัตถุประสงค์ 6 ที่เป็นฐิติปัตตะ 49 → วิญญาณธาตุจิตตูปบาท 7 ที่เกิดหลัง ๆ คือวิปากจิตตูปบาท 32 มีปฐมภวังค์ เป็นต้น กิริยาจิตตูปบาท 20 มีปัญหาทวาราวชชนจิต เป็นต้น (เว้นอนุรูปวิปากจิต 4)		5	1	6
2. อัพ-กุ	- ทัฬหวัตถุที่เกิดพร้อมกันกับจิตดวงก่อน ๆ มี โภภูฏัพพะเน มโนทวาราวชชนะ เป็นต้น - และทัฬหวัตถุที่เกิดพร้อมกันกับจิตดวงที่ 17 ที่นับถอยหลังจากจุดจิตขึ้นไปในมรณาสันนกาล - หรือฐิติปัตตะทัฬหวัตถุ 49 → กุศลจิตตูปบาท 21		5	-	5
3. อัพ-อกุ	- ทัฬหวัตถุที่เกิดพร้อมกันกับจิตดวงก่อน ๆ มี โภภูฏัพพะเน มโนทวาราวชชนะ เป็นต้น - และทัฬหวัตถุที่เกิดพร้อมกันกับจิตดวงที่ 17 ที่นับถอยหลังจากจุดจิตขึ้นไปในมรณาสันนกาล - หรือฐิติปัตตะทัฬหวัตถุ 49 → อกุลลจิตตูปบาท 12		5	-	5

สูตรสังขยวาระ (หน้า 280)

สรุปจำนวนสูตรบทแห่งวัตถุประสงค์นิสสยะปัจจัยปัญหาทวาระ ดังแสดงมาแล้วข้างต้นนั้น มี 3 ประเภท ด้วยกันคือ

1. อพฺยากโต อพฺยากตสฺส วตฺตฺตฺตฺตนิสฺสยปจฺจเยน ปจฺจโย.
2. อพฺยากโต กุสฺลสฺส วตฺตฺตฺตฺตนิสฺสยปจฺจเยน ปจฺจโย.
3. อพฺยากโต อกุลสฺสฺส วตฺตฺตฺตฺตนิสฺสยปจฺจเยน ปจฺจโย.

วัตถุประสงค์นิสสยะปัจจัยสภาคะ

ปัจจัยที่เป็นสภาคะกันได้กับวัตถุประสงค์นิสสยะปัจจัย ดังแสดงมาแล้วข้างต้นนั้น มี 5 ปัจจัยคือ
 วัตถุประสงค์นิสสยะ ปุเรชาตินทริยะ วัตถุประสงค์นิสสยะวิปยุตตะ วัตถุประสงค์นิสสยะตติ วัตถุประสงค์นิสสยะอวิคตะ

ปัญหาารวิกังค์มิสสภพระบาลีแห่งนิสสัยปัจฉัย

(คือพระบาลีที่แสดงถึงสหชาตนิสสัยะ และวัตถุประสงค์นิสสัยะ ปนกัน)

ก. กุสลาพยากตบท (หน้า281)

กุสลาพทวสาน ใน กุสลาพยากตบท (กอุพ - กุ)

วิธีพระบาลี

กุสโล จ อพยากโต จ ธมฺมา กุสลสุส ธมฺมสุส สหชาตนิสสัยวตฺตปุเรชาตนิสสัยปฺจฺเจน
ปฺจฺเจย. กุศลธรรม และอพยากตธรรม เป็นปัจฉัยคือช่วยอุปการะ แก่กุศลธรรม ด้วยอำนาจสหชาต-
นิสสัยะ และวัตถุประสงค์นิสสัยปัจฉัย

จำแนกบทและแสดงองค์ธรรม ในวิธีพระบาลี

กุสโล จ อพยากโต จ ธมฺมา เป็นกัตตบท แสดงให้รู้ถึงปัจฉัย องค์ธรรมได้แก่ กุศลนามชั้น
1-3-2 คือกุศลจิตตูปบาท 21 และหทัยวตฺต ที่เกิดพร้อมกันกับจิตตวงก่อน ๆ มีวิภูฏัพพนจิต
มโนทวารวชฺชนจิต เป็นต้น หรือฐิติปัตตหทัยวตฺต

กุสลสุส ธมฺมสุส เป็นสัมปทานบท แสดงให้รู้ถึงปัจฉยูปบัน องค์ธรรมได้แก่ กุศลนามชั้น
3-1-2 คือกุศลจิตตูปบาท 21

สหชาตนิสสัยวตฺตปุเรชาตนิสสัยปฺจฺเจน เป็นกรณบท แสดงให้รู้ถึงอำนาจแห่งสหชาตนิสสัยะ
เป็นพิเศษในระหว่างนามชั้นด้วยกัน และอำนาจแห่งวัตถุประสงค์นิสสัยะเป็นพิเศษ ในระหว่างหทัยวตฺต
กับนามชั้น ในบรรดาอำนาจปัจฉัยทั้ง 6 หรือ 3* ที่เข้าช่วยอุปการะในคราวเดียวกัน คือ สหชาตนิสสัยะ
วัตถุประสงค์นิสสัยะ สหชาตตติ วัตถุประสงค์ตติ สหชาตอวิคตตะ วัตถุประสงค์อวิคตตะ เหล่านี้

ปฺจฺเจย เป็นกิริยาบท แสดงให้รู้ถึงความเป็นอนัตตะ

ความเป็นสหชาตนิสสัยวตฺตปุเรชาตนิสสัยะ ปฺจฺเจย ปฺจฺเจยูปบัน ในบท กุสลาพยากโต กุสลสุส นี้

ว่าโดย กาล เป็นไปใน ปวัตติกาล

ว่าโดย ภูมิ เป็นไปใน ปญฺจโวการภูมิ

ว่าโดย บุคคล เป็นไปใน ปุณฺชน 4 อริยบุคคล 7 (เว้นพระอรหันต์)

ว่าโดย วิถี เป็นไปใน ปญฺจทวารวิถี กามชวณมโนทวารวิถี ฌานวิถี อภิญญาวิติ

และมรรควิถี

หมายเหตุ:-

*3 ปัจฉัยนั้น คือ สหชาตนิสสัยวตฺตปุเรชาตนิสสัยะ, สหชาตตติวัตถุประสงค์ตติ และสหชาต-
อวิคตวัตถุประสงค์อวิคตตะ

สหชาตนิสสยะ และ วัตถุประสงค์นิสสยะปัจฉยสภาคะ (หน้า 283)

ปัจฉยที่เป็นสภาคะกันได้กับ สหชาตนิสสยะวัตถุประสงค์นิสสยะปัจฉย ดังกล่าวแล้ว มี 4 หรือ 2*
ปัจฉย คือ สหชาตัตถิ วัตถุประสงค์ัตถิ สหชาตอวิคตะ วัตถุประสงค์อวิคตะ

หมายเหตุ:-

*2 ปัจฉยนั้น คือ สหชาตัตถิวัตถุประสงค์ัตถิ และสหชาตอวิคตวัตถุประสงค์อวิคตะ

วงนัตถะและคำอธิบายในนิสสยะปัจฉย

วงนัตถะ

นิสสยนฺติ เอตฺถาติ = นิสฺสโย ปัจฉยุปฺบันธรมฺหํทฺถายอํมาคัยในสภาวธรมฺหํ นํนํ
สภาวธรมฺหํนํจํชื่อว่า นิสฺสยะ คือเป็นที่อาศัยแห่งปัจฉยุปฺบันธรมฺหํทฺถาย

อริฎฺฐานาการวเสน วา นิสฺสยาการวเสน วา ปจฺจยุปฺปนฺนธรมฺเมหิ สียเต นิสฺสียเตติ = นิสฺสโย
ธรมฺหํที่เป็นปัจฉยุปฺบันธรมฺหํทฺถายอาศัยโดยอาการตั้งมั่น หรือโดยอาการอิงอาศัยชื่อว่า นิสฺสยะ

อริฎฺฐานาการวเสน นิสฺสยากาเรน จ อฺปการโก ธมฺโม = นิสฺสยปจฺจโย ธรมฺหํที่ช่วยอุดหนุน
โดยอาการตั้งมั่นประการหนึ่ง โดยอาการอิงอาศัยประการหนึ่งชื่อว่า นิสฺสยปัจฉย

คำอธิบาย และข้ออุปมาในนิสสยะปัจฉย

ใน นิสฺสยปัจฉย นี้ คำว่า นิสฺสยะ นั้นแปลว่า เป็นที่อาศัย หมายความว่าปัจฉยุปฺบันธรมฺหํ
อาศัยอยู่ในปัจฉยธรมฺหํ นํนํ นํนํปัจฉยธรมฺหํนํจํได้ชื่อว่า เป็นนิสฺสยะ คือมีอำนาจช่วยอุดหนุน โดยเป็น
ที่อาศัยแห่งปัจฉยุปฺบันธรมฺหํทฺถาย และการช่วยอุดหนุนโดยเป็นที่อาศัยนี้มีอยู่ 2 อย่าง คือ

1. อริฎฺฐานาการ เป็นที่อาศัยโดยการตั้งมั่น หมายความว่า ปัจฉยธรมฺหํนํช่วยอุดหนุนให้
ปัจฉยุปฺบันธรมฺหํเข้าไปอาศัยเกิดขึ้นเพื่อทำหน้าที่ของตน ๆ ได้ อุปมาเหมือนพื้นแผ่นดินย่อมเป็นที่อาศัย
ของต้นไม้ทั้งปวงให้เกิดขึ้นฉันใด ธรมฺหํที่เป็นนิสฺสยปัจฉยในข้ออริฎฺฐานาการนี้ ได้แก่ วัตถุประสงค์
เป็นต้น และปรถวิธาตุ คือวัตถุประสงค์ 6 นั้นเป็นปัจฉย ช่วยอุดหนุนแก่จิต และเจตสิกทั้งหลายโดยการตั้งมั่น
กล่าวคือ ในปัญจโวการภูมินั้นนามธรมฺหํทฺถายอันได้แก่จิตและเจตสิก เมื่อขณะที่จะเกิดขึ้นนั้น ต้อง
มีที่อาศัยเกิดจึงจะเกิดขึ้นได้ จะเกิดขึ้นมาลอย ๆ โดยไม่มีที่เข้าไปตั้งอาศัยเกิดนั้น เป็นไปไม่ได้ เช่น
เมื่อขณะเกิดการเห็นขึ้น หมายความว่า จักขุทวารวิถิจิตทำหน้าที่ในการเห็นซึ่งรูปารมณฺ์นั้น ๆ และในการที่
จักขุทวารวิถิจิตทำหน้าที่ในการเห็นนี้ ก็ต้องอาศัยจักขุประสาทอันเป็นวัตถุประสงค์ที่ตั้งมั่น จึงจะทำให้การเห็นนั้น

เกิดขึ้นได้ ในทวารอื่นๆ ก็เช่นเดียวกัน คือต้องอาศัยวัตถุประสงค์เป็นที่อาศัยเกิดเสมอไป ฉะนั้นในปัญจโวการภูมิ วัตถุประสงค์ 6 นี้จึงเป็นหลักอาศัยแก่นามธรรมทั้งหลายที่จะเกิดขึ้น

ส่วน ปถวีธาตุ ก็เป็นที่อาศัยโดยการตั้งมั่นของ อาโป, เตโช, วาโย และอุปาหารูป ถ้าไม่มีปถวีธาตุ เป็นหลักแล้ว รูปเหล่านั้นก็ไม่สามารถจะเกิดขึ้น และทำหน้าที่ของตน ๆ ได้เช่นเดียวกัน ฉะนั้นปถวีธาตุจึงได้ชื่อว่าเป็นที่อาศัยโดยอาการตั้งมั่นแก่รูปที่เหลือทั้งหลาย เมื่อเปรียบเทียบกับข้ออุปมาแล้ว วัตถุประสงค์ 6 ก็ดี ปถวีธาตุก็ดี เปรียบได้กับพื้นแผ่นดิน จิต, เจตสิก, อาโป, เตโช, วาโย และอุปาหารูป เปรียบได้กับต้นไม้ต่าง ๆ

2. นิสสยาการ เป็นที่อาศัยโดยอาการอิงอาศัย หมายความว่า ปัจจัยธรรมนั้นช่วยอุดหนุนให้เป็นที่อาศัยแก่ปัจจัยปฐมนามธรรมโดยอาการอิงอาศัย อุปมาเหมือนผืนผ้าเป็นที่อาศัยแก่ภาพวาดเขียน ฉันทิธรรมที่เป็นนิสสยปัจจัยในข้อนิสสยาการนี้ ได้แก่ นามขันธ์ ๔ และ อาโป, เตโช, วาโย คือ นามขันธ์ทั้ง ๔ นั้นต่างก็เป็นที่อาศัยซึ่งกันและกัน ผลัดกันเป็นที่อาศัยและผู้อาศัยซึ่งกันและกันเช่นนี้ จึงได้ชื่อว่าเป็นที่อาศัยโดยอาการอิงอาศัยกัน ที่เรียกว่า นิสสยาการ

ส่วน อาโป, เตโช, วาโย ธาตุทั้ง ๓ นี้ ต่างก็ช่วยอุดหนุนเป็นที่อาศัยซึ่งกันและกัน ทั้งเป็นที่อาศัยแก่ ปถวีธาตุ และอุปาหารูปด้วย เช่น อาโปธาตุเป็นที่อาศัยแก่ ปถวี เตโช วาโย และอุปาหารูป เตโชธาตุเป็นที่อาศัยแก่ ปถวี อาโป วาโย และอุปาหารูป วาโยธาตุเป็นที่อาศัยแก่ ปถวี เตโช และอุปาหารูป ดังนี้ การเป็นที่อาศัยซึ่งกันและกันของรูปธรรมนี้ ได้ชื่อว่าเป็นที่อาศัยโดยอาการอิงอาศัยกัน ที่เรียกว่า นิสสยาการ

เมื่อเปรียบเทียบกับอุปมาในข้อนี้แล้ว นามขันธ์ ๔ และอาโป เตโช วาโย เปรียบได้กับผืนผ้า ปถวี และอุปาหารูปเปรียบได้กับภาพวาดเขียน

การเป็นที่อาศัย ของอริขุฐานาการ นั้นเป็นได้ เฉพาะในปัญจโวการภูมิ ส่วนนิสสยาการ นั้น เป็นได้ทั้ง ปัญจโวการภูมิ และจตุโวการภูมิ และในปัญจโวการภูมินั้น เมื่อเป็นวัตถุประสงค์นิสสยปัจจัย แล้วต้องเป็นทั้งสองอย่าง คือเป็น อริขุฐานาการ ก่อนแล้วจึงเป็น นิสสยาการ ส่วนในจตุโวการภูมิเป็นได้ เฉพาะนิสสยาการฝ่ายนามธรรมแต่อย่างเดียวเท่านั้น

*****

2. วัตถุประสงค์ปัจจัย (หน้า 93)

(พระบาลีข้อที่ 1-5,12,13 ของปุเรชาตปัจจัยนิตเทศ)

อาร์มภพ

ปัจจัยทุเทศ โย ยาทีโส ปัจจัย ปุเรชาตปัจจัยติ ภควตา อุทฺทิจฺโจ, โส ตาทีโส ปัจจัย ปัจจัยนิตเทศ,

1. จกฺขายตฺนํ จกฺขวิญญานชาตฺตยา ตํสมฺปยุตฺตกาณฺณจ ฐมฺมานํ ปุเรชาตปัจจัยเยน ปัจจัยโย.
2. โสตายตฺนํ โสตวิญญานชาตฺตยา ตํสมฺปยุตฺตกาณฺณจ ฐมฺมานํ ปุเรชาตปัจจัยเยน ปัจจัยโย.
3. ฆานายตฺนํ ฆานวิญญานชาตฺตยา ตํสมฺปยุตฺตกาณฺณจ ฐมฺมานํ ปุเรชาตปัจจัยเยน ปัจจัยโย.
4. ชิวฺหายตฺนํ ชิวฺหาวิญญานชาตฺตยา ตํสมฺปยุตฺตกาณฺณจ ฐมฺมานํ ปุเรชาตปัจจัยเยน ปัจจัยโย.
5. กายายตฺนํ กายวิญญานชาตฺตยา ตํสมฺปยุตฺตกาณฺณจ ฐมฺมานํ ปุเรชาตปัจจัยเยน ปัจจัยโย.
12. ยํ รูปํ นิสฺสาย มโนชาตฺต จ มโนวิญญานชาตฺต จ วตฺตฺนฺตติ ตํ รูปํ มโนชาตฺตยา ตํสมฺปยุตฺตกาณฺณจ ฐมฺมานํ ปุเรชาตปัจจัยเยน ปัจจัยโย.
13. (ยํ รูปํ นิสฺสาย มโนชาตฺต จ มโนวิญญานชาตฺต จ วตฺตฺนฺตติ ตํ รูปํ) มโนวิญญานชาตฺตยา ตํสมฺปยุตฺตกาณฺณจ ฐมฺมานํ กิณฺณจิกิ กาลเ ปุเรชาตปัจจัยเยน ปัจจัยโย กิณฺณจิกิ กาลเ น ปุเรชาตปัจจัยเยน ปัจจัยติ ภควตา นิตฺทิจฺโจ.

ปัจจัยเช่นใดพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงไว้โดยย่อในปัจจัยทุเทศว่า ปุเรชาตปัจจัย ปัจจัยเช่นนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงโดยพิสดารในปัจจัยนิตเทศว่า

1. จกฺขายตฺนํ จกฺขวิญญานชาตฺตยา ตํสมฺปยุตฺตกาณฺณจ ฐมฺมานํ ปุเรชาตปัจจัยเยน ปัจจัยโย.
2. โสตายตฺนํ โสตวิญญานชาตฺตยา ตํสมฺปยุตฺตกาณฺณจ ฐมฺมานํ ปุเรชาตปัจจัยเยน ปัจจัยโย.
3. ฆานายตฺนํ ฆานวิญญานชาตฺตยา ตํสมฺปยุตฺตกาณฺณจ ฐมฺมานํ ปุเรชาตปัจจัยเยน ปัจจัยโย.
4. ชิวฺหายตฺนํ ชิวฺหาวิญญานชาตฺตยา ตํสมฺปยุตฺตกาณฺณจ ฐมฺมานํ ปุเรชาตปัจจัยเยน ปัจจัยโย.
5. กายายตฺนํ กายวิญญานชาตฺตยา ตํสมฺปยุตฺตกาณฺณจ ฐมฺมานํ ปุเรชาตปัจจัยเยน ปัจจัยโย.
12. ยํ รูปํ นิสฺสาย มโนชาตฺต จ มโนวิญญานชาตฺต จ วตฺตฺนฺตติ ตํ รูปํ มโนชาตฺตยา ตํสมฺปยุตฺตกาณฺณจ ฐมฺมานํ ปุเรชาตปัจจัยเยน ปัจจัยโย.
13. (ยํ รูปํ นิสฺสาย มโนชาตฺต จ มโนวิญญานชาตฺต จ วตฺตฺนฺตติ ตํ รูปํ) มโนวิญญานชาตฺตยา ตํสมฺปยุตฺตกาณฺณจ ฐมฺมานํ กิณฺณจิกิ กาลเ ปุเรชาตปัจจัยเยน ปัจจัยโย กิณฺณจิกิ กาลเ น ปุเรชาตปัจจัยเยน ปัจจัยโย.

พระบาลีและคำแปล

1. จกฺขายตณํ จกฺขวิญญาณธตฺตยา ตํสมฺปยุตฺตกาณญฺจ ฌมฺมานํ ปุเรชาตปฺจฺจเยน ปฺจฺจโย.

มัชฌิมายุกจกฺขายตณะที่เกิดพร้อมกันกับอดีตภวํงค์ดวงแรก หรือ ฐิติปัตตจกฺขายตณะ 49 เป็นปัจจัยคือช่วยอุปการะ แก่จกฺขวิญญาณธตฺต และสัพพจิตตสาธารณเจตสิก 7 ดวง ที่ประกอบกับจกฺขวิญญาณธตฺต ด้วยอำนาจวัตถุปุเรชาตปัจจัย

2. โสฺตายตณํ โสฺตวิญญาณธตฺตยา ตํสมฺปยุตฺตกาณญฺจ ฌมฺมานํ ปุเรชาตปฺจฺจเยน ปฺจฺจโย.

มัชฌิมายุกโสฺตายตณะที่เกิดพร้อมกันกับอดีตภวํงค์ดวงแรก หรือ ฐิติปัตตโสฺตายตณะ 49 เป็นปัจจัยคือช่วยอุปการะ แก่โสฺตวิญญาณธตฺต และสัพพจิตตสาธารณเจตสิก 7 ดวง ที่ประกอบกับโสฺตวิญญาณธตฺต ด้วยอำนาจวัตถุปุเรชาตปัจจัย

3. ฆานายตณํ ฆานวิญญาณธตฺตยา ตํสมฺปยุตฺตกาณญฺจ ฌมฺมานํ ปุเรชาตปฺจฺจเยน ปฺจฺจโย.

มัชฌิมายุกฆานายตณะที่เกิดพร้อมกันกับอดีตภวํงค์ดวงแรก หรือ ฐิติปัตตฆานายตณะ 49 เป็นปัจจัยคือช่วยอุปการะ แก่ฆานวิญญาณธตฺต และสัพพจิตตสาธารณเจตสิก 7 ดวง ที่ประกอบกับฆานวิญญาณธตฺต ด้วยอำนาจวัตถุปุเรชาตปัจจัย

4. ชิวฺหายตณํ ชิวฺหาวิญญาณธตฺตยา ตํสมฺปยุตฺตกาณญฺจ ฌมฺมานํ ปุเรชาตปฺจฺจเยน ปฺจฺจโย.

มัชฌิมายุกชิวฺหายตณะที่เกิดพร้อมกันกับอดีตภวํงค์ดวงแรก หรือ ฐิติปัตตฆานายตณะ 49 เป็นปัจจัยคือช่วยอุปการะ แก่ชิวฺหาวิญญาณธตฺต และสัพพจิตตสาธารณเจตสิก 7 ดวง ที่ประกอบกับชิวฺหาวิญญาณธตฺต ด้วยอำนาจวัตถุปุเรชาตปัจจัย

5. กายายตณํ กายวิญญาณธตฺตยา ตํสมฺปยุตฺตกาณญฺจ ฌมฺมานํ ปุเรชาตปฺจฺจเยน ปฺจฺจโย.

มัชฌิมายุกกายายตณะที่เกิดพร้อมกันกับอดีตภวํงค์ดวงแรก หรือ ฐิติปัตตกายายตณะ 49 เป็นปัจจัยคือช่วยอุปการะ แก่กายวิญญาณธตฺต และสัพพจิตตสาธารณเจตสิก 7 ดวง ที่ประกอบกับกายวิญญาณธตฺต ด้วยอำนาจวัตถุปุเรชาตปัจจัย

12. ยํ รูปํ นิสฺสาย มโนธตฺตํ จ มโนวิญญาณธตฺตํ จ วตฺตุนฺติ ตํ รูปํ มโนธตฺตยา ตํสมฺปยุตฺตกาณญฺจ ฌมฺมานํ ปุเรชาตปฺจฺจเยน ปฺจฺจโย.

มโนธตฺต 3 มโนวิญญาณธตฺต 72 เจตสิก 52 (เวณฺณรูปวิปากจิต 4) อาคัยหทัยวัตถุใดเกิดขึ้นหทัยวัตถุนั้น เป็นปัจจัยคือช่วยอุปการะ แก่มโนธตฺต 3 อัญญสมานเจตสิก 10 ที่ประกอบกับมโนธตฺต ด้วยอำนาจวัตถุปุเรชาตปัจจัย

13. (ยํ รูปํ นิสฺสาย มโนธตฺตํ จ มโนวิญญาณธตฺตํ จ วตฺตุนฺติ ตํ รูปํ) มโนวิญญาณธตฺตยา ตํสมฺปยุตฺตกาณญฺจ ฌมฺมานํ กิณฺณจิกฺกาเล ปุเรชาตปฺจฺจเยน ปฺจฺจโย กิณฺณจิกฺกาเล น ปุเรชาตปฺจฺจเยน ปฺจฺจโย.

ในประวัติศาสตร์ มโนธาตุ 3 และมโนวิญญาณธาตุ 72 เจตสิก 52 (เว้นอรูปวิปากจิต 4) อาศัย
 ทัฬหัตถุใดเกิดขึ้น ทัฬหัตถุรูปนั้น เป็นปัจจัยคือช่วยอุปการะ แก่มโนวิญญาณธาตุ 72 เจตสิก 52 ที่
 ประกอบกับมโนวิญญาณธาตุ ด้วยอำนาจวัตถุประสงค์ชาติปัจจัย

สำหรับ**ในปฏิสนธิกาล**นั้น ทัฬหัตถุรูปนี้ เป็นปัจจัยคือช่วยอุปการะ แก่ปฏิสนธิวิญญาณจิต 15
 เจตสิก 35 ที่ประกอบกับปฏิสนธิวิญญาณ (เว้นอรูปปฏิสนธิวิญญาณ) ด้วยอำนาจวัตถุประสงค์ชาติปัจจัย **ไม่ได้**
 จากพระบาลีและองค์ธรรมข้อที่ 13. หากจะแสดงองค์ธรรมของแต่ละปัจจัยสามารถแสดงได้ดังนี้
ถ้าเป็นวัตถุประสงค์ชาติปัจจัย

. ปัจจุบันทัฬหัตถุ เป็นปัจจัยช่วยอุปการะ แก่มโนวิญญาณธาตุ 72 เจตสิก 52 ที่ประกอบ
 (พระบาลี ข้อที่ 13 ไม่แสดง ปัญจัตถุ และมโนธาตุ 3 เพราะมีแสดงก่อนหน้าแล้ว)

ถ้าเป็นอารมณ์มณฑุชาติปัจจัย

. นิพผันรูป เป็นปัจจัยคือช่วยอุปการะ แก่มโนวิญญาณธาตุ 43 เจตสิก 50 (เว้นอัปมัญญา)
 (พระบาลี ข้อที่ 13 ไม่แสดง ทวิปัญญาวิญญาณจิต 10 และมโนธาตุ 3 เพราะมีแสดงก่อนหน้าแล้ว)

ถ้าเป็นวัตถุประสงค์ชาติปัจจัย

. ปัจจุบันทัฬหัตถุ เป็นปัจจัยช่วยอุปการะ แก่มโนวิญญาณธาตุ 43 เจตสิก 44 ที่ประกอบ

มโนวิญญาณธาตุ 43 คือ มโนทวารวัชชนจิต 1 กามชวนจิต 29 ตทาร์มณจิต 11 อภิญญาจิต 2
 เจตสิก 44 ที่ประกอบ (เว้น อิสสา มัจฉริยะ กุกกุจจะ วิรตี อัปมัญญา)

จากพระบาลีข้อ 13. ท่านแสดงองค์ธรรมร่วมกันระหว่างวัตถุประสงค์ชาติปัจจัย และวัตถุประสงค์ชาติปัจจัย หากจะแสดงองค์ธรรมตามหนังสือหลักสูตรสามารถแสดงได้ดังนี้

ในประวัติศาสตร์ ทัฬหัตถุรูปนี้เป็นปัจจัย คือช่วยอุปการะ แก่มโนวิญญาณธาตุ 72 เจตสิก 52 ที่
 ประกอบกับมโนวิญญาณธาตุ ด้วยอำนาจวัตถุประสงค์ชาติปัจจัยและวัตถุประสงค์ชาติปัจจัย

สำหรับ**ในปฏิสนธิกาล** นั้น ทัฬหัตถุรูปนี้เป็นปัจจัย คือช่วยอุปการะ แก่ปฏิสนธิวิญญาณจิต 15
 เจตสิก 35 ที่ประกอบกับปฏิสนธิวิญญาณจิต (เว้นอรูปปฏิสนธิวิญญาณจิต) ด้วยอำนาจวัตถุประสงค์ชาติปัจจัย
 และวัตถุประสงค์ชาติปัจจัย **ไม่ได้**

ตาราง แสดงการหาอำนาจปัจจัย ในวัตถุประสงค์ชาติ

ข้อที่	ปัจจัย - ปัจจัยบัน	ฤ 5	ปุเร 1	รวม
1.	จักขุวัตถุ → จักขุวิญญาณจิต 2 และสัพพ.เจ. 7	5	1	6
2.	โสตวัตถุ → โสตวิญญาณจิต 2 และสัพพ.เจ. 7	5	1	6
3.	ฆานวัตถุ → ฆานวิญญาณจิต 2 และสัพพ.เจ. 7	5	1	6
4.	ชีวหาวัตถุ → ชิวหาวิญญาณจิต 2 และสัพพ.เจ. 7	5	1	6
5.	กายวัตถุ → กายวิญญาณจิต 2 และสัพพ.เจ. 7	5	1	6
12.	12.1 หทัยวัตถุที่เกิดพร้อมกันกับจิตดวงก่อน ๆ หรือฐิติปัตตหทัยวัตถุ → มโนธาตุ 3 อัญญาสมานเจตสิก 10 (จำแนกได้ดังนี้ - ตามนัยท่านโบราณจารย์ หทัยวัตถุที่เกิดพร้อมกันกับจิตดวงก่อน ๆ → จิตที่เกิดหลัง ๆ คือมโนธาตุ 3 อัญญาสมานเจตสิก 10 ที่ประกอบ - ตามนัยท่านอาจารย์ภายหลัง ฐิติปัตตหทัยวัตถุ 49 → จิตที่เกิดหลัง ๆ คือมโนธาตุ 3 อัญญาสมานเจตสิก 10 ที่ประกอบ) 12.2 หทัยวัตถุที่เกิดพร้อมกันกับจิตดวงที่ 17 ที่นับถอยหลังจากจุดจิตขึ้นไปก็ดี หรือฐิติปัตตหทัยวัตถุ → * จิตตูปบาท 16 ดวง นับตั้งแต่จุดจิตขึ้นไป (มโนธาตุ 3 อัญญาสมานเจตสิก 10) (ตามนัยท่านโบราณจารย์และท่านอาจารย์ภายหลัง)	5	-	5
13.	13.1 หทัยวัตถุที่เกิดพร้อมกันกับจิตดวงก่อน ๆ หรือฐิติปัตตหทัยวัตถุ → มโนวิญญาณธาตุ 72 เจตสิก 52 (เว้นอรูปรวิปากจิต 4) (จำแนกได้ดังนี้ - ตามนัยท่านโบราณจารย์ หทัยวัตถุที่เกิดพร้อมกันกับจิตดวงก่อน ๆ → จิตที่เกิดหลัง ๆ คือ มโนวิญญาณธาตุ 72 เจตสิก 52 ที่ประกอบ - ตามนัยท่านอาจารย์ภายหลัง ฐิติปัตตหทัยวัตถุ 49 → จิตที่เกิดหลัง ๆ คือ มโนวิญญาณธาตุ 72 เจตสิก 52 ที่ประกอบ) 13.2 หทัยวัตถุที่เกิดพร้อมกันกับจิตดวงที่ 17 ที่นับถอยหลังจากจุดจิตขึ้นไปก็ดี หรือฐิติปัตตหทัยวัตถุ → ** จิตตูปบาท 16 ดวง นับตั้งแต่จุดจิตขึ้นไป (มโนวิญญาณธาตุ 72 เจตสิก 52) (ตามนัยท่านโบราณจารย์และท่านอาจารย์ภายหลัง)	5	-	5
	วัตถุประสงค์ชนวนา			
	1. ถ้าในระหว่าง วัตถุประสงค์ 6 → วิญญาณธาตุ 7 เจตสิกที่ประกอบ (เว้นอรูปรวิปากจิต 4)	5	-	5
	2. ถ้าในระหว่าง ปัญจวัตถุ → ปัญจวิญญาณธาตุ คือ หวิปัญจวิญญาณจิต 10 สัพพ.เจ. 7	5	1	6

หมายเหตุ:-

* หมายถึงว่า มโนธาตุ 3 อัญญาสมานเจตสิก 10 ดวงใดๆ ที่เกิดขึ้น ในช่วงจิต 16 ดวงเหล่านี้ จะได้รับการอุปการะจาก หทัยวัตถุ

** หมายถึงว่า มโนวิญญาณธาตุ 72 เจ.52 ดวงใดๆ ที่เกิดขึ้น ในช่วงจิต 16 ดวงเหล่านี้ จะได้รับการอุปการะจาก หทัยวัตถุ

จำแนกบท และเนื้อความองค์ธรรม

การแสดงธรรมของพระผู้มีพระภาคเจ้าในปุเรชาตปัจฉยนิทเทศพระบาลีนี้ เมื่อจำแนกบทและเนื้อความองค์ธรรมแล้ว ก็เป็นดังนี้

ปุเรชาตปัจฉโย แสดงให้รู้ถึง **นิทหิตัตพะ** (บทที่ยกขึ้นแสดงก่อน)

จกฺขายตณฺ์ จกฺขุวิญญานธาดุยา เป็นต้น จนถึง **มโนวิญญานธาดุยา ตสมฺปยุตฺตทานญจ ธมฺมานํ** กิณฺจิกาลเ ปุเรชาตปัจฉเยน ปจฺจโย กิณฺจิกาลเ น ปุเรชาตปัจฉเยน ปจฺจโย แสดงให้รู้ถึง **นิทสฺสนาการะ** (บทที่แสดงขยายเนื้อความให้เห็นเป็นตัวอย่าง)

ในบรรดานิทสฺสนาการะพระบาลีเหล่านั้น

พระบาลีข้อที่ 1. จกฺขายตณฺ์ เป็นกัตตูปท แสดงให้รู้ถึงปัจฉยธรรมคือ มัชฌิมายุกจกฺขุปสาท (ตามมติของท่านโบราณจารย์) หรือฐิติปัตตจกฺขุปสาท 49 (ตามมติของท่านอาจารย์ภายหลัง)

จกฺขุวิญญานธาดุยา ตสมฺปยุตฺตทานญจ ธมฺมานํ เป็นสัมปทานบท แสดงให้รู้ถึงปัจฉยุปบันธรรมคือ จกฺขุวิญญานจิต 2 สัพพจิตตสาธารณเจตสิก 7 ดวง ที่ประกอบ

ปุเรชาตปัจฉเยน เป็นกรณบท แสดงให้รู้ถึงอำนาจปัจฉย 6 คือ วัตถุประสงค์ วิชิตวิญญาน วิชิตวิญญาน วิชิตวิญญาน วิชิตวิญญาน วิชิตวิญญาน ที่ทำการช่วยอุปการะในคราวเดียวกันนั้น อำนาจของวัตถุประสงค์อย่างเดียวกันนั้นเป็นพิเศษ

ปจฺจโย เป็นนามกิริยาบท แสดงการช่วยอุปการะแก่ปัจฉยุปบันธรรม โดยความปราศจากตัวตน

พระบาลีข้อที่ 2. โสตายตณฺ์ เป็นกัตตูปท แสดงให้รู้ถึงปัจฉยธรรมคือ มัชฌิมายุกโสตปสาท (ตามมติของท่านโบราณจารย์) หรือฐิติปัตตโสตปสาท 49 (ตามมติของท่านอาจารย์ภายหลัง)

โสตวิญญานธาดุยา ตสมฺปยุตฺตทานญจ ธมฺมานํ เป็นสัมปทานบท แสดงให้รู้ถึงปัจฉยุปบันธรรมคือ โสตวิญญานจิต 2 สัพพจิตตสาธารณเจตสิก 7 ดวง ที่ประกอบ

ปุเรชาตปัจฉเยน เป็นกรณบท แสดงให้รู้ถึงอำนาจปัจฉย 6 คือ วัตถุประสงค์ วิชิตวิญญาน วิชิตวิญญาน วิชิตวิญญาน วิชิตวิญญาน วิชิตวิญญาน ที่ทำการช่วยอุปการะในคราวเดียวกันนั้น อำนาจของวัตถุประสงค์อย่างเดียวกันนั้นเป็นพิเศษ

ปจฺจโย เป็นนามกิริยาบท แสดงการช่วยอุปการะแก่ปัจฉยุปบันธรรม โดยความปราศจากตัวตน

พระบาลีข้อที่ 3. ฆานายตณฺ์ เป็นกัตตูปท แสดงให้รู้ถึงปัจฉยธรรมคือ มัชฌิมายุกฆานปสาท (ตามมติของท่านโบราณจารย์) หรือฐิติปัตตฆานปสาท 49 (ตามมติของท่านอาจารย์ภายหลัง)

ฆานวิญญานธาดุยา ตสมฺปยุตฺตทานญจ ธมฺมานํ เป็นสัมปทานบท แสดงให้รู้ถึงปัจฉยุปบันธรรมคือ ฆานวิญญานจิต 2 สัพพจิตตสาธารณเจตสิก 7 ดวง ที่ประกอบ

ปุเรชาตปัจจุเย็น เป็นกรณบท แสดงให้รู้ถึงอำนาจปัจจัย 6 คือ วัตถุประสงค์ วัตถุประสงค์นิสสยะ ปุเรชาตินทริยะ วัตถุประสงค์วิปยุตตะ วัตถุประสงค์ัตถิ วัตถุประสงค์อวิคตะ ที่ทำการช่วยอุปการะในคราวเดียวกันนั้น อำนาจของวัตถุประสงค์อย่างเดียวกันนั้นเป็นพิเศษ

ปัจจุโย เป็นนามกิริยาบท แสดงการช่วยอุปการะแก่ปัจจุยุปบันธรรม โดยความปราศจากตัวตน

พระบาลีข้อที่ 4. ชิวหายตน เป็นกัตตูปท แสดงให้รู้ถึงปัจจัยธรรมคือ มัชฌิมายุกชิวหาปสาท (ตามมติของท่านโบราณจารย์) หรือฐิติปัตตชิวหาปสาท 49 (ตามมติของท่านอาจารย์ภายหลัง)

ชิวหาวิญญาณธาตุยา ตัมมุပ္ยุตตทานญจ ธมฺมาน เป็นสัมปทานบท แสดงให้รู้ถึงปัจจุยุปบันธรรมคือ ชิวหาวิญญาณจิต 2 สัพพจิตตสาธารณเจตสิก 7 ดวง ที่ประกอบ

ปุเรชาตปัจจุเย็น เป็นกรณบท แสดงให้รู้ถึงอำนาจปัจจัย 6 คือ วัตถุประสงค์ วัตถุประสงค์นิสสยะ ปุเรชาตินทริยะ วัตถุประสงค์วิปยุตตะ วัตถุประสงค์ัตถิ วัตถุประสงค์อวิคตะ ที่ทำการช่วยอุปการะในคราวเดียวกันนั้น อำนาจของวัตถุประสงค์อย่างเดียวกันนั้นเป็นพิเศษ

ปัจจุโย เป็นนามกิริยาบท แสดงการช่วยอุปการะแก่ปัจจุยุปบันธรรม โดยความปราศจากตัวตน

พระบาลีข้อที่ 5. กายายตน เป็นกัตตูปท แสดงให้รู้ถึงปัจจัยธรรมคือ มัชฌิมายุกกายปสาท (ตามมติของท่านโบราณจารย์) หรือฐิติปัตตกายปสาท 49 (ตามมติของท่านอาจารย์ภายหลัง)

กายวิญญาณธาตุยา ตัมมุပ္ยุตตทานญจ ธมฺมาน เป็นสัมปทานบท แสดงให้รู้ถึงปัจจุยุปบันธรรมคือ กายวิญญาณจิต 2 สัพพจิตตสาธารณเจตสิก 7 ดวง ที่ประกอบ

ปุเรชาตปัจจุเย็น เป็นกรณบท แสดงให้รู้ถึงอำนาจปัจจัย 6 คือ วัตถุประสงค์ วัตถุประสงค์นิสสยะ ปุเรชาตินทริยะ วัตถุประสงค์วิปยุตตะ วัตถุประสงค์ัตถิ วัตถุประสงค์อวิคตะ ที่ทำการช่วยอุปการะในคราวเดียวกันนั้น อำนาจของวัตถุประสงค์อย่างเดียวกันนั้นเป็นพิเศษ

ปัจจุโย เป็นนามกิริยาบท แสดงการช่วยอุปการะแก่ปัจจุยุปบันธรรม โดยความปราศจากตัวตน

พระบาลีข้อที่ 12. ยํ รูป เป็นอนิยมกัมมบท บทที่ยังมิได้บ่งลงไปว่าเป็นรูปชนิดไหน เพียงแต่ให้ทราบว่าเป็นปัจจัยคือช่วยอุปการะ แก่ปัจจุยุปบันธรรม โดยฐานะเป็นผู้อาศัยเกิด แต่อย่างไรก็ตามอาจพิจารณาได้จากกัตตูปท คือ **มโนธาตุ จ มโนวิญญาณธาตุ จ** ที่เป็นผู้อาศัยเกิด ฟังทราบได้ว่า

ยํ รูป นี้ก็คือ **หทัยวัตถุรูป**นั่นเอง ได้แก่หทัยวัตถุรูปที่เกิดพร้อมกันกับจิตดวงก่อน ๆ มีปฏิสนธิจิต เป็นต้น (ตามมติของท่านโบราณจารย์) หรือฐิติปัตตหทัยวัตถุรูป 49 (ตามมติของท่านอาจารย์ภายหลัง)

นิสฺสาย เป็นกิริยาวิเสสนบท แสดงให้รู้ถึงการเกิดขึ้นของปัจจุยุปบันธรรมว่ามีการอาศัยเกิด

มโนธาตุ จ มโนวิญญานธาตุ จ เป็นกัตตูปท แสดงให้รู้ถึงธรรมที่อาศัยหทัยวัตถุเกิดนี้ เป็นมโนธาตุ และมโนวิญญานธาตุ

วตฺตุนฺติ เป็นอาชยาตกิริยาบท กัตตฺวาจก แสดงให้รู้ถึงการเกิดขึ้นของปัจจุบุปฺนธรรม

ติ รฺูปิ เป็นนิยมกัตตูปท บทที่บ่งถึงปัจจัยธรรมโดยแน่ชัด ตามที่ได้แสดงไว้ว่า **ยํ รฺูปิ** ที่เป็นอนิยมกัมมบทนั่นเอง องค์ธรรมได้แก่หทัยวัตถุรูปที่เกิดพร้อมกันกับจิตดวงก่อน ๆ มีปฏิสนธิจิตเป็นต้น หรือฐิติปัตตหทัยวัตถุรูป 49

มโนธาตุยา ตสมฺปยุตฺตกาณญจ ธฺมฺมานํ เป็นสัมปทานบท แสดงให้รู้ถึงปัจจุบุปฺนธรรมคือมโนธาตุ 3 อัญญสมานเจตสิก 10

ปุเรชาติปฺจฺเจยน เป็นกรณบท แสดงให้รู้ว่าในบรรดาปัจจัยที่ทำการช่วยอุปการะในคราวเดียวกัน ตามที่จะเป็นไปได้นั้น คือ

1. ถ้าหทัยวัตถุรูปที่เกิดพร้อมกันกับจิตดวงก่อน ๆ **หรือ** ฐิติปัตตหทัยวัตถุรูป 49 ที่ทำการช่วยอุปการะ แก่มโนธาตุ 3 ที่ในปัจจุวัฏการภูมิก็ดี,

(จำแนกได้ดังนี้

- ตามนัยท่าน**โบราณจารย์**กล่าวว่า **หทัยวัตถุรูป**ที่เกิดพร้อมกันกับจิตดวงก่อน ๆ เป็นปัจจัยจิตที่เกิดหลัง ๆ เป็นปัจจุบุปฺน

- ตามนัยท่าน**อาจารย์ภายหลัง**กล่าวว่า **ฐิติปัตตหทัยวัตถุรูป 49** เป็นปัจจัย จิตที่เกิดหลัง ๆ เป็นปัจจุบุปฺน)

2. หทัยวัตถุรูปที่เกิดพร้อมกันกับจิตดวงที่ 17 ที่นับถอยหลังจากจุดจิตขึ้นไปก็ดี หรือฐิติปัตตหทัยวัตถุรูป ที่ทำการช่วยอุปการะแก่อจิตตูปบาท 16 ดวง นับตั้งแต่จุดจิตขึ้นไป (มโนธาตุ 3 อัญญสมานเจตสิก 10) (ตามนัยท่าน**โบราณจารย์**และท่าน**อาจารย์ภายหลัง**)

ได้อำนาจปัจจัย 5 คือ วัตถุประสงค์ วิชิต วิชิตนิสสยะ วิชิตวิชิตวิชิต วิชิตวิชิตวิชิต วิชิตวิชิตวิชิตวิชิต ที่ทำการช่วยอุปการะในคราวเดียวกันตามสมควรนั้น อำนาจของวัตถุประสงค์อย่างเดียวเท่านั้นเป็นพิเศษ

ปฺจฺจโย เป็นนามกิริยาบท แสดงการช่วยอุปการะแก่ปัจจุบุปฺนธรรม โดยความปราศจากตัวตน

พระบาลีข้อที่ 13. ยํ รฺูปิ เป็นอนิยมกัมมบท บทที่ยังมิได้บ่งลงไปว่าเป็นรูปชนิดไหน เพียงแต่ให้ทราบว่าเป็นปัจจัยคือช่วยอุปการะ แก่ปัจจุบุปฺนธรรม โดยฐานะเป็นผู้อาศัยเกิด แต่อย่างไรก็ตามอาจพิจารณาได้จากกัตตูปท คือ **มโนธาตุ จ มโนวิญญานธาตุ จ** ที่เป็นผู้อาศัยเกิด ฟังทราบได้ว่า

ยํ รฺูปิ นี้ก็คือ **หทัยวัตถุรูป**นั่นเอง ได้แก่หทัยวัตถุรูปที่เกิดพร้อมกันกับจิตดวงก่อน ๆ มีปฏิสนธิจิตเป็นต้น (ตามมติของท่าน**โบราณจารย์**) หรือฐิติปัตตหทัยวัตถุรูป 49 (ตามมติของท่าน**อาจารย์ภายหลัง**)

นิสฺสาย เป็นกิริยาวิเสสนบท แสดงให้รู้ถึงการเกิดขึ้นของปัจจุบุปฺนธรรมว่ามีการอาศัยเกิด

มโนธาตุ จ มโนวิญญาณธาตุ จ เป็นกัตตูปท แสดงให้รู้ถึงธรรมที่อาศัยหทัยวัตถุเกิดนี้ เป็นมโนธาตุ และมโนวิญญาณธาตุ

วัตถุตฤติ เป็นอาชยาตกิริยาบพ กัตตฺวาจก แสดงให้รู้ถึงการเกิดขึ้นของปัจจุปปันธรรม

ตํ ฐปํ เป็นนิยมกัตตูปท บทที่บ่งถึงปัจจัยธรรมโดยแน่ชัด ตามที่ได้แสดงไว้ว่า **ยํ ฐปํ** ที่เป็นอนิยมกัมมบพนั่นเอง องค์ธรรมได้แก่หทัยวัตถุรูปที่เกิดพร้อมกันกับจิตดวงก่อน ๆ มีปฏิสนธิจิตเป็นต้น หรือฐิติปัตตหทัยวัตถุรูป 49

มโนวิญญาณธาตุยา ตสมฺปยุตฺตทานญจ ธมฺมานํ เป็นสัมปทานบพ แสดงให้รู้ถึงปัจจุปปันธรรมคือ มโนวิญญาณธาตุ 72 เจตสิก 52 (เว้นอรูปรวิปากจิต 4)

กิญฺจิกาลเ ในบทนี้ **กิญฺจิกาลเ** เป็นกาลธารบพ แสดงให้รู้ถึงปวัตติกาลคือ นับตั้งแต่ฐิติขณะของปฏิสนธิจิตเป็นต้น จนถึงจิตที่เกิดก่อนจตุตถจิต

กิญฺจิกาลเ น ในบทนี้ **กิญฺจิกาลเ** เป็นกาลธารบพ แสดงให้รู้ถึงปฏิสนธิกาลคืออุปาทกขณะของปฏิสนธิจิต เท่านั้น

ปุระชาตปจฺจเยน เป็นกรณบพ แสดงให้รู้ว่า ในบรรดาปัจจัยที่ทำการช่วยอุปการะในคราวเดียวกันตามที่จะเป็นไปได้นั้น คือ

1. ถ้ายหทัยวัตถุรูปที่เกิดพร้อมกันกับจิตดวงก่อน ๆ หรือฐิติปัตตหทัยวัตถุรูป 49 ที่ทำการช่วยอุปการะ แก่มโนวิญญาณธาตุ 72 มีปฐมภวังค์เป็นต้น ที่ในปัญญาโวการภูมิก็ดี,

(จำแนกได้ดังนี้

- ตามนัยท่าน**โบราณจารย์**กล่าวว่า **หทัยวัตถุรูป**ที่เกิดพร้อมกันกับจิตดวงก่อน ๆ เป็นปัจจัยจิตที่เกิดหลัง ๆ เป็นปัจจุปปัน

- ตามนัยท่าน**อาจารย์ภายหลัง**กล่าวว่า **ฐิติปัตตหทัยวัตถุรูป 49** เป็นปัจจัย จิตที่เกิดหลัง ๆ เป็นปัจจุปปัน)

2. หทัยวัตถุรูปที่เกิดพร้อมกันกับจิตดวงที่ 17 ที่นับถอยหลังจากจตุตถจิตขึ้นไปก็ดี หรือฐิติปัตตหทัยวัตถุรูป ที่ทำการช่วยอุปการะแก่จิตตูปบาท 16 ดวง นับตั้งแต่จตุตถจิตขึ้นไป (มโนวิญญาณธาตุ 72 เจตสิก 52) (ตามนัยท่าน**โบราณจารย์**และท่าน**อาจารย์ภายหลัง**)

ได้อำนาจปัจจัย 5 คือ วัตถุปุระชาตตะ วัตถุปุระชาตนิสสยะ วัตถุปุระชาตวิปยุตตะ วัตถุปุระชาตตติ วัตถุปุระชาตอวิคตะ ที่ทำการช่วยอุปการะในคราวเดียวกันตามสมควรนั้น อำนาจของวัตถุปุระชาตตะอย่างเดียวเท่านั้นเป็นพิเศษ

ปัจจุโย เป็นนามกิริยาบพ แสดงการช่วยอุปการะแก่ปัจจุปปันธรรม โดยความปราศจากตัวตน

หมายเหตุ:- แสดงภมฺนาให้สอดคล้องกับพระบาลี ปุระชาตภมฺนา (วัตถุปุระชาต) หน้า 438

วัตถุประสงค์

1. ถ้าในระหว่าง **วัตถุประสงค์ 6** เป็นปัจจัย วิญญาณธาตุ 7 คือ จิต 85 เจตสิก 52 ที่ประกอบ (เว้น อรูปวิปากจิต 4) เป็นปัจจัยครบแล้ว

ได้อำนาจปัจจัย 5 คือ วัตถุประสงค์ วัตถุประสงค์นิสสยะ วัตถุประสงค์วิปยุตตะ วัตถุประสงค์ตติ วัตถุประสงค์อวิคตะ ที่ทำการช่วยอุปการะในคราวเดียวกันตามสมควรนั้น อำนาจของวัตถุประสงค์อย่าง เดียวเท่านั้นเป็นพิเศษ

2. ถ้าในระหว่าง **ปัจจัยวัตถุประสงค์** เป็นปัจจัย ปัจจัยวิญญาณธาตุ คือ ทวิปัจจัยวิญญาณจิต 10 สัพพจิตต- สาทรรณเจตสิก 7 ดวง ที่ประกอบ เป็นปัจจัยครบแล้ว

ได้อำนาจปัจจัย 6 คือ วัตถุประสงค์ วัตถุประสงค์นิสสยะ ปุระชาตินทริยะ วัตถุประสงค์วิปยุตตะ วัตถุประสงค์ตติ วัตถุประสงค์อวิคตะ ที่ทำการช่วยอุปการะในคราวเดียวกันตามสมควรนั้น อำนาจของ วัตถุประสงค์อย่างเดียวกันเป็นพิเศษ

ตารางแสดงวัตถุประสงค์

ถ้า	ปัจจัย - ปัจจัยครบ	ถู 5	ปุเร 1	รวม
1.	ถ้าในระหว่าง วัตถุประสงค์ 6 → วิญญาณธาตุ 7 คือ จิต 85 เจตสิก 52 ที่ประกอบ (เว้นอรูปวิปากจิต 4)	5	-	5
2.	ถ้าในระหว่าง ปัจจัยวัตถุประสงค์ → ปัจจัยวิญญาณธาตุ คือทวิปัจจัยวิญญาณจิต 10 สัพพจิตต. เจ. 7 ดวง ที่ประกอบ	5	1	6

สรุปเนื้อหาความ 3 ประการ ในวัตถุประเภทปัจเจย

ในปุเรชาตปัจเจยทุกเทสวัตถุประเภทปัจเจย สรุปเนื้อหาความมีอยู่ 3 ประการ คือ

- ในบรรดาบัญญัติวัตถุทั้ง 3 ชนิด มีมันหายุกบัญญัติ เป็นต้นนั้น **มัชฌิมายุกบัญญัติ** คือ จักขุ โสตะ ฆานะ ชิวหา กายะ ที่เกิดพร้อมกันกับอดีตภวังค์ดวงแรกก็ดี,
- หทัยวัตถุที่เกิดพร้อมกันกับจิตดวงก่อน ๆ มีปฏิสนธิจิต เป็นต้นก็ดี,
- หทัยวัตถุที่เกิดขึ้นโดยอนุমানเอาว่า ในขณะที่จิตดวงหนึ่งก่อนหน้าจะออกจากนิโรธสมบัติก็ดี,
- วัตถุรูป 6 ที่เกิดพร้อมกันกับจิตดวงที่ 17 ที่นับถอยหลังจากจุดจิตขึ้นไปในมรณาสันนกาลก็ดี เป็น **วัตถุประเภทปัจเจย** (ตามนัยของท่านโบราณอาจารย์)

- หรืออีกนัยหนึ่ง วัตถุรูป 6 คือ จักขุ โสตะ ฆานะ ชิวหา กายะ ทหะ ที่เข้าถึงฐิติปัตตะของตนมีจำนวน 49 เป็น **วัตถุประเภทปัจเจย** (ตามนัยของท่านอาจารย์ภายหลัง)

- วิญญาณธาตุ 7 คือ จิต 85 มี จักขุวิญญาณธาตุ เป็นต้น เจตสิก 52 ที่ประกอบ (เว้นอรูปรวิปากจิต 4) ที่เป็นไปในอดีตกาล ในปัจเจยโวการภูมิโดยแน่นอน และไม่แน่นอน เป็น **วัตถุประเภทปัจเจยปัจจุบัน**

- มโนวิญญาณธาตุ 46 คือ โลกมุขจิต 8 โมหมุขจิต 2 มโนทวาราวชชนจิต 1 มหากุศลจิต 8 มหาภิรยาจิต 8 อรูปาวจรจิต 12 โลกุตตรจิต 7 เจตสิก 46 ที่ประกอบ (เว้นโสดาปัตติมรรค) ที่เป็นไปในปัจเจยโวการภูมิโดยแน่นอนและไม่แน่นอนก็ดี,

- บัญญัติโวการปฏิสนธิจิต 15 เจตสิก 35 ที่ประกอบก็ดี,

- รูปทั้งหมด มี จิตตชรูป เป็นต้นก็ดี . เป็น **วัตถุประเภทปัจเจยนิก**

คำอธิบาย (หน้า 152)

ในวัตถุประเภทปัจเจยปัจจุบัน และปัจเจยนิกนี้ มีอย่างละ 2 คือ แน่นนอน และไม่แน่นนอน

วัตถุประเภทปัจเจยปัจจุบัน

- **แน่นนอน** ได้แก่ จิต 43 คือ โทสมุขจิต 2 อเหตุกจิต 17 มทวิปากจิต 8 รูปาวจรจิต 15

โสดาปัตติมรรคจิต 1 เจตสิก 48 ที่ประกอบ (เว้นมโนทวาราวชชนจิต 1)

- **ไม่แน่นนอน** ได้แก่ จิต 42 คือ โลกมุขจิต 8 โมหมุขจิต 2 มโนทวาราวชชนจิต 1 มหากุศลจิต 8

มหาภิรยาจิต 8 อรูปาวจรจิต 8 (เว้นอรูปรวิปากจิต 4) โลกุตตรจิต 7 (เว้นโสดาปัตติมรรค) เจตสิก 46

ที่ประกอบ (เว้นอัปปมัญญา)

วัตถุประเภทปัจเจยนิก

- **แน่นนอน** ได้แก่ อรูปวิปากจิต 4 เจตสิก 30 ที่ประกอบ และ รูปทั้งหมด

- **ไม่แน่นนอน** ได้แก่ จิต 42 คือ โลกมุขจิต 8 โมหมุขจิต 2 มโนทวาราวชชนจิต 1 มหากุศลจิต 8

มหาภิรยาจิต 8 อรูปาวจรจิต 8 (เว้นอรูปรวิปากจิต 4) โลกุตตรจิต 7 (เว้นโสดาปัตติมรรค) เจตสิก 46

ที่ประกอบ (เว้นอัปปมัญญา) ที่เป็นปัจเจยปัจจุบันไม่แน่นนอน นั้นเอง

ตาราง แสดงองค์ธรรมในสรูปเนื้อความ 3 ประการของวัดอุปฺเรชาตปัจฉัย

วัดอุปฺเรชาตปัจฉัย	วัดอุปฺเรชาตปัจฉัยุပ္บัน	วัดอุปฺเรชาตปัจฉัยนิก
<p>- ในบรรดาปัจฉัยวัตถุทั้ง 3 ชนิด มีมันทา- ยุกปัจฉัยวัตถุ เป็นต้นนั้น มัชฌิมายุกปัจฉัยวัตถุ คือ จักขุ โสตะ ฆณะ ชีวหา กายะ ที่เกิดพร้อมกันกับอดีตดวงค์ ดวงแรกก็ดี, - หทัยวัตถุที่เกิดพร้อมกันกับจิตดวง ก่อน ๆ มีปฏิสนธิจิต เป็นต้นก็ดี, - หทัยวัตถุที่เกิดขึ้นโดยอนุমানเอาว่า ในขณะที่จิตดวงหนึ่งก่อนหน้าจะออกจาก นิโรธสมาบัติก็ดี, - วัตถุรูป 6 ที่เกิดพร้อมกันกับจิตดวง ที่ 17 ที่นับถอยหลังจากจุดจิตขึ้นไปใน มรณาสันนกาลก็ดี (ตามนัยของท่านโบราณจารย์) - หรืออีกนัยหนึ่ง วัตถุรูป 6 คือ จักขุ โสตะ ฆณะ ชิวหา กายะ หทยะ ที่เข้าถึง ฐิติปัตตะของตนมีจำนวน 49 (ตามนัยของท่านอาจารย์ภายหลัง)</p>	<p>- วิญญาณธาตุ 7 คือ จิต 85 ดวง มี จักขุวิญญาณธาตุ เป็นต้น เจตสิก 52 ที่ประกอบ (เว้นอรูปวิปากจิต 4) ที่เป็นไปใน วัตตกาล ในปัจฉัยโวการภูมิ โดยแน่นอน และไม่แน่นอน</p>	<p>- มโนวิญญาณธาตุ 46 คือ โภกมมูลจิต 8 โมหมูลจิต 2 มโนทวาราวชชนจิต 1 มหากุศลจิต 8 มหากิริยาจิต 8 อรูปาวจรจิต 12 โลกุตตรจิต 7 เจตสิก 46 ที่ประกอบ (เว้นโสดาปัตติมรรค) ที่เป็นไปในจิตโวการภูมิ โดยแน่นอน และไม่แน่นอนก็ดี, - ปัจฉัยโวการปฏิสนธิจิต 15 เจตสิก 35 ที่ ประกอบก็ดี, - รูปทั้งหมด มี จิตตชรูป เป็นต้น ก็ดี</p>
	<p>แน่นอน จิต 43 ดวง คือ โทสมูลจิต 2 อเหตุกจิต 17 มหาวิปากจิต 8 รูปาวจรจิต 15 โสดาปัตติ- มรรคจิต 1 เจตสิก 48 ที่ประกอบ (เว้นมโนทวาราวชชนจิต 1)</p>	<p>แน่นอน จิต 4 ดวง คือ อรูปวิปากจิต 4 เจตสิก 30 ที่ประกอบ และรูปทั้งหมด</p>
	<p>ไม่แน่นอน จิต 42 คือ โภกมมูลจิต 8 โมหมูลจิต 2 มโนทวาราวชชนจิต 1 มหากุศลจิต 8 มหากิริยาจิต 8 อรูปาวจรจิต 8 (เว้นอรูป- วิปากจิต 4) โลกุตตรจิต 7 (เว้นโสดาปัตติ- มรรค) เจตสิก 46 ที่ประกอบ (เว้นโทจตุก 4 อัปปมัญญา 2)</p>	<p>ไม่แน่นอน จิต 42 คือ โภกมมูลจิต 8 โมหมูลจิต 2 มโนทวาราวชชนจิต 1 มหากุศลจิต 8 มหากิริยาจิต 8 อรูปาวจรจิต 8 (เว้นอรูป- วิปากจิต 4) โลกุตตรจิต 7 (เว้นโสดาปัตติ- มรรค) เจตสิก 46 ที่ประกอบ (เว้นโทจตุก 4 อัปปมัญญา 2)</p>

หมายเหตุ: - จิตที่เป็นปัจฉัยนิกทั้งหมด = 89 - 43 (แน่นอนของปัจฉัยุပ္บัน) = 46 ดวง แบ่งเป็นแน่นอน 4 ดวง และไม่แน่นอน 42 ดวง

จำแนก วัตถุปุเรชาตปัจจัย โดยลักษณะ และ ชาติ กาล สัตติ (หน้า 152)

ในวัตถุปุเรชาตปัจจัยนี้ การช่วยอุปการะแก่ปัจจัยุปันธรมของธรรมที่เป็นวัตถุปุเรชาตปัจจัยนั้น

เมื่อว่าโดย **ลักษณะ** มี 2 อย่างคือ เป็นที่เกิดด้วย (วตถุ) เกิดก่อนด้วย (ปุเรชาต)

เมื่อว่าโดย **ชาติ** เป็น วัตถุปุเรชาตชาติ

เมื่อว่าโดย **กาล** เป็น ปัจจุบันกาล

เมื่อว่าโดย **สัตติ คืออำนาจ** มี 2 อย่าง คือ

ชนกสัตติ ช่วยอุปการะให้ปัจจัยุปันธรม **เกิดขึ้น** อย่างหนึ่ง

อุปถัมภกสัตติ ช่วยอุปการะให้ปัจจัยุปันธรม **ตั้งอยู่** อย่างหนึ่ง

ปัญหาวารวิงค์แห่งวัตถุปุเรชาตปัจจัย

ในการแสดงปัญหาวารวิงค์ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงตามกุสลติก เป็นต้น โดยตั้งบทไว้เป็นหลัก 1 บทก่อน ซึ่งเรียกว่า บทหน้า คือ อพยากตบท เป็นปัจจัยธรรม และจำแนกปัจจัยุปันธรม(ปทาวสาน) โดยบทหลัง แสดงแยกแต่ละวาระดังนี้

ในวัตถุปุเรชาตปัจจัย มี 1 บท 3 วาระ (เหมือนกันกับวัตถุปุเรชาตนิสสยปัจจัยทุกประการ) ดังนี้

ก. อพยากตบท

1. อพยากตปทาวสาน ใน อพยากตบท (อัฟ - อัฟ)
2. กุสลปทาวสาน ใน อพยากตบท (อัฟ - กุ)
3. อกุสลปทาวสาน ใน อพยากตบท (อัฟ - อกุ)

ก. อพยากตบท

อพยากตปทาวสาน ใน อพยากตบท (อัฟ - อัฟ)

วิธีพระบาลี

อพยากโต ฐโม อพยากตสฺส ฐมฺสฺส วตถุปุเรชาตปจฺเจเนน ปจฺจโย. อพยากตธรรม เป็นปัจจัยคือช่วยอุปการะ แก่อพยากตธรรม ด้วยอำนาจวัตถุปุเรชาตปัจจัย

จำแนกบทและแสดงองค์ธรรม ในวิธีพระบาลี

อพยากโต ฐโม เป็นกัตตบท แสดงให้รู้ถึงปัจจัย องค์ธรรมได้แก่

- วัตถุรูป 6 คือ มัชฌิมายุกปสาทรูป 5 ที่เกิดพร้อมกันกับอดีตภวังค์ดวงแรก,
- ทัฬหวัตถุ ที่เกิดพร้อมกันกับจิตดวงก่อน ๆ มีปฏิสนธิจิต เป็นต้น,

- หทัยวัตถุ ที่อนุমানเอาว่าเกิดพร้อมกันกับจิตดวงหนึ่ง ก่อนหน้าจะออกจากนิโรธสมาบัติ,
- และวัตถุรูป 6 ที่เกิดพร้อมกันกับจิตดวงที่ 17 ที่นับถอยหลังจากจุดจิตขึ้นไปในมรณาสันนกาล
- หรืออีกนัยหนึ่ง องค์ธรรมได้แก่ วัตถุรูป 6 ที่เป็นฐิติปัตตะ 49

อพยगतสฺส ฌมฺมสฺส เป็นสัมปทานบท แสดงให้รู้ถึงปัจจุยูปัน องค์ธรรมได้แก่ วิญญาณธาตุ- จิตตูปบาท 7 ที่เกิดหลัง ๆ คือวิปากจิตตูปบาท 32 มีปฐมภวังค์ เป็นต้น กิริยาจิตตูปบาท 20 มีปัญจทวาราวชชนจิต เป็นต้น (เว้นอรูปวิปากจิต 4)

วัตถุปุระชาตปัจจุยเณ เป็นกรณบท แสดงให้รู้ถึงอำนาจแห่ง วัตถุปุระชาตปัจจุยเป็นพิเศษ ในบรรดาอำนาจปัจจุยทั้ง 6 ที่เข้าช่วยอุปการะในคราวเดียวกัน คือ วัตถุปุระชาตะ วัตถุปุระชาตนิสสยะ ปุระชาตินทริยะ วัตถุปุระชาตวิปยุตตะ วัตถุปุระชาตัตถิ วัตถุปุระชาตอวิกตะ เหล่านี้

ปัจจุโย เป็นกิริยาบท แสดงให้รู้ถึงความเป็นอนัตตะ

ความเป็น วัตถุปุระชาตะ ปัจจุย ปัจจุยูปัน ในบท **อพยगतโต อพยगतสฺส** นี้

ว่าโดย กาล เป็นไปใน ปวัตติกาล มรณาสันนกาล

ว่าโดย ภูมิ เป็นไปใน ปัญจโวการภูมิ

ว่าโดย บุคคล เป็นไปใน บุณฺชน 4 ผลบุคคล 4

ว่าโดย วิถี เป็นไปใน ปัญจทวารวิถี กามชานมโนทวารวิถี มรณาสันนวิถี ฌานวิถี

อภิญาณวิถี มัคควิถี ผลสมาบัติวิถี นิโรธสมาบัติวิถี

กุสลปทาวसान ใน อพยगतบท (อภ - ก)

วิธีพระบาลี

อพยगतโต ฌมฺโม กุสลสฺส ฌมฺมสฺส วัตถุปุระชาตปัจจุยเณ ปัจจุโย. อพยगतตฺถมฺม เป็นปัจจุย คือช่วยอุปการะ แก่กุศลธรรม ด้วยอำนาจวัตถุปุระชาตปัจจุย

จำแนกบทและแสดงองค์ธรรม ในวิธีพระบาลี

อพยगतโต ฌมฺโม เป็นกัตตูปบท แสดงให้รู้ถึงปัจจุย องค์ธรรมได้แก่

- หทัยวัตถุที่เกิดพร้อมกันกับจิตดวงก่อน ๆ มี โฏฐัพพะ มโนทวาราวชชนะ เป็นต้น
- และหทัยวัตถุที่เกิดพร้อมกันกับจิตดวงที่ 17 ที่นับถอยหลังจากจุดจิตขึ้นไปในมรณาสันนกาล
- หรือฐิติปัตตหทัยวัตถุ 49

กุสลสฺส ฌมฺมสฺส เป็นสัมปทานบท แสดงให้รู้ถึงปัจจุยูปัน องค์ธรรมได้แก่ กุศลจิตตูปบาท 21

วัตถุปุระชาตปัจจุยเณ เป็นกรณบท แสดงให้รู้ถึงอำนาจแห่งวัตถุปุระชาตปัจจุยเป็นพิเศษ ในบรรดาอำนาจปัจจุยทั้ง 6 ที่เข้าช่วยอุปการะในคราวเดียวกัน คือ วัตถุปุระชาตะ วัตถุปุระชาตนิสสยะ วัตถุปุระชาต- วิปยุตตะ วัตถุปุระชาตัตถิ วัตถุปุระชาตอวิกตะ เหล่านี้

ปัจจุโย เป็นกิริยาบท แสดงให้รู้ถึงความเป็นอนัตตะ

ความเป็น วัตถุประสงค์ บังคับ บังคับ บังคับ ในบท อพฺยาคโต กุสลสุตฺตํ นี้

ว่าโดย กาล เป็นไปใน ปวัตติกาล มรณาสันนกาล

ว่าโดย ภูมิ เป็นไปใน ปญฺจโวการภูมิ

ว่าโดย บุคคล เป็นไปใน ปุถุชน 4 พระอริยบุคคล 7 (เว้นพระอรหันต์)

ว่าโดย วิถี เป็นไปใน ปญฺจทวารวิถี กามชวณมโนทวารวิถี มรณาสันนวิถี ฌานวิถี

อภิญาญวิถี มรรควิถี

อกุสลปทาวสาน ใน อพฺยาคตบถ (อพ - อกุ)

วิธีพระบาลี

อพฺยาคโต ฐมฺโม อกุสลสุตฺตํ ฐมฺมสุตฺตํ วัตถุประสงค์ปลฺจเยน ปลฺจโย. อพฺยาคตธรรม เป็นบังคับ
คือช่วยอุปการะ แก่อกุศลธรรม ด้วยอำนาจวัตถุประสงค์บังคับ

จำแนกบทและแสดงองค์ธรรม ในวิธีพระบาลี

อพฺยาคโต ฐมฺโม เป็นกัตตบถ แสดงให้รู้ถึงบังคับ องค์ธรรมได้แก่

- ท้ายวัตถุประสงค์ที่เกิดพร้อมกันกับจิตดวงก่อน ๆ มี โวภูฏัพพะ มโนทวาราวชชนะ เป็นต้น
- และท้ายวัตถุประสงค์ที่เกิดพร้อมกันกับจิตดวงที่ 17 ที่นับถอยหลังจากจุดจิตขึ้นไปในมรณาสันนกาล
- หรือฐิติปัตตทท้ายวัตถุประสงค์ 49

อกุสลสุตฺตํ ฐมฺมสุตฺตํ เป็นสัมปทานบถ แสดงให้รู้ถึงบังคับ องค์ธรรมได้แก่ อกุศลจิตตูปาท 12

วัตถุประสงค์ปลฺจเยน เป็นกรณบถ แสดงให้รู้ถึงอำนาจแห่งวัตถุประสงค์บังคับเป็นพิเศษ
ในบรรดาอำนาจบังคับทั้ง 5 ที่เข้าช่วยอุปการะในคราวเดียวกัน คือ วัตถุประสงค์ วัตถุประสงค์นิสสยะ
วัตถุประสงค์วิปยุตตะ วัตถุประสงค์ตติ วัตถุประสงค์อวิคตะ เหล่านี้

ปลฺจโย เป็นกิริยาบถ แสดงให้รู้ถึงความเป็นอนัตตะ

ความเป็น วัตถุประสงค์ บังคับ บังคับ บังคับ ในบท อพฺยาคโต อกุสลสุตฺตํ นี้

ว่าโดย กาล เป็นไปใน ปวัตติกาล มรณาสันนกาล

ว่าโดย ภูมิ เป็นไปใน ปญฺจโวการภูมิ

ว่าโดย บุคคล เป็นไปใน ปุถุชน 4 ผลเสกขบุคคล 3

ว่าโดย วิถี เป็นไปใน ใน ปญฺจทวารวิถี กามชวณมโนทวารวิถี มรณาสันนวิถี

ตาราง แสดงการหาอำนาจปัจจัยในปัญหาวารวิภังค์แห่งวัดสุพรรณบุรีปัจจัย

วาระ	ปัจจัย	ปัจจัยปັນ	ฤ. 5	ปุเร.	รวม
1.อฬ-อฬ	- วัดรูป 6 คือมีขมิมายุกปสาทรูป 5 ที่เกิดพร้อมกันกับอดีตภังค์ดวงแรก, - หทัยวัตถุ ที่เกิดพร้อมกันกับจิตดวงก่อน ๆ มีปฏิสนธิจิต เป็นต้น, - หทัยวัตถุ ที่อนุমানเอาว่าเกิดพร้อมกันกับจิตดวงหนึ่งก่อนหน้าจะออกจากนโรธสมบัติ, - และวัดรูป 6 ที่เกิดพร้อมกันกับจิตดวงที่ 17 ที่นับถอยหลังจากจุดจิตขึ้นไปในมรณาสันกาล - หรืออีกนัยหนึ่ง องค์ธรรมได้แก่ วัดรูป 6 ที่เป็นฐิติปัตตะ 49 → วิญญาณธาตุจิตตูปบาท 7 ที่เกิดหลัง ๆ คือวิปากจิตตูปบาท 32 มีปฐมภังค์ เป็นต้น กิริยาจิตตูปบาท 20 มีปัญหาวารวิภังค์ เป็นต้น (เว้นอนุปฏิปากจิต 4)		5	1	6
2.อฬ-กุ	- หทัยวัตถุที่เกิดพร้อมกันกับจิตดวงก่อน ๆ มี โภจวิภังค์ มโนทวารวิภังค์ เป็นต้น - และหทัยวัตถุที่เกิดพร้อมกันกับจิตดวงที่ 17 ที่นับถอยหลังจากจุดจิตขึ้นไปในมรณาสันกาล - หรือฐิติปัตตะหทัยวัตถุ 49 → กุศลจิตตูปบาท 21		5	-	5
3.อฬ-อกุ	- หทัยวัตถุที่เกิดพร้อมกันกับจิตดวงก่อน ๆ มี โภจวิภังค์ มโนทวารวิภังค์ เป็นต้น - และหทัยวัตถุที่เกิดพร้อมกันกับจิตดวงที่ 17 ที่นับถอยหลังจากจุดจิตขึ้นไปในมรณาสันกาล - หรือฐิติปัตตะหทัยวัตถุ 49 → อกุศลจิตตูปบาท 12		5	-	5

สูตรสังขยวาระ

สรุปจำนวนสูตรบทแห่งวัดสุพรรณบุรีปัจจัยปัญหาวาระ ดังแสดงมาแล้วข้างต้นนั้นมี 3 ประเภทด้วยกันคือ

1. อพยากโต อพยากตสฺส วตฺตสุพรรณบุรีปัจจัย ปจฺจโย.
2. อพยากโต กุสลสฺส วตฺตสุพรรณบุรีปัจจัย ปจฺจโย.
3. อพยากโต อกุสลสฺส วตฺตสุพรรณบุรีปัจจัย ปจฺจโย.

วัดสุพรรณบุรีปัจจัยสภาคะ

ปัจจัยที่เป็นสภาคะกันได้กับวัดสุพรรณบุรีปัจจัย ดังแสดงมาแล้วข้างต้นนั้นมี 5 ปัจจัย คือ
วัดสุพรรณบุรีนิสสยะ ปุเรชาตินทริยะ วัดสุพรรณบุรีวิปยุตตะ วัดสุพรรณบุรีตติ วัดสุพรรณบุรีตอวิคตะ

วณัตถะและคำอธิบายในปุเรชาติปัจจัย

วณัตถะ

ปุเร ชายิตถาติ = ปุเรชาติ สภาวธรรมที่เกิดก่อนปัจจัยปັນธรรม ชื่อว่า ปุเรชาติตะ

ปุเรชาติ จ โส ปจฺจโย จาติ = ปุเรชาติปัจจัย ธรรมที่เกิดก่อนนั้นด้วย เป็นปัจจัยด้วย ชื่อว่า

ปุเรชาติปัจจัย

อธิบายในปุเรชาตปัจจยโดยสังเขป

ปุเรชาตปัจจย นี้ หมายความว่า ปัจจยธรรมนั้นเกิดก่อน แล้วช่วยอุดหนุนให้ปัจจยุปันธรรมเกิดขึ้นทีหลัง และในการเกิดก่อนของปัจจยธรรมนั้น เมื่อเกิดขึ้นแล้วยังคงมีอยู่ ยังไม่ดับไป คือยังอยู่ในระหว่างฐิติปัตตะนั่นเอง ถ้าหากว่าเกิดก่อนแล้วดับไป ก็เป็นปัจจยธรรมไม่ได้ และเป็นปุเรชาตปัจจยไม่ได้

ปุเรชาตปัจจย นี้ ได้แก่ รูปธรรมซึ่งเกิดขึ้นก่อนและรูปธรรมนี้ยังไม่ดับไป คือยังอยู่ในระหว่างฐิติปัตตะ ย่อมเป็นปัจจยแก่นามธรรม คือจิตและเจตสิกให้เกิดขึ้นเป็นปัจจยุปันธรรมดังที่ได้อธิบายมาแล้ว

อุปมาในปุเรชาตปัจจย

อุปมาเหมือน พระอาทิตย์และพระจันทร์ ซึ่งเกิดมีขึ้นก่อนสัตว์ทั้งหมดในโลก และสัตว์โลกทั้งหลายนั้นก็ได้อาศัยพระอาทิตย์และพระจันทร์เป็นอยู่ตลอดมา โดยที่พระอาทิตย์และพระจันทร์ก็ยังคงมีอยู่ฉันใด พระอาทิตย์และพระจันทร์ก็เปรียบได้กับปุเรชาตปัจจย สัตว์โลกทั้งหลายก็เปรียบได้กับปุเรชาตปัจจยุปัน

*****

3. ปุเรชาตินทริยปัจจย (หน้า 117) (พระบาลีข้อที่ 1-5 ของอินทริยปัจจยนิทเทส)

อาร์มภพ

ปัจจยทุทเทเส โย ยาทีโส ปัจจโย อินทริยปัจจโยติ ภควตา อุกุทิกฺกุโ, โส ตาทีโส ปัจจโย
ปัจจยนิทเทเส,

1. จกฺขุณฺทริยํ จกฺขุวิญญาณธาทูยา ตํสมฺปยุตฺตกาณณฺจ ฐมฺมานํ อินฺทริยปัจจเยน ปัจจโย.
2. โสฺตินฺทริยํ โสฺตวิญญาณธาทูยา ตํสมฺปยุตฺตกาณณฺจ ฐมฺมานํ อินฺทริยปัจจเยน ปัจจโย.
3. ฆานินฺทริยํ ฆานวิญญาณธาทูยา ตํสมฺปยุตฺตกาณณฺจ ฐมฺมานํ อินฺทริยปัจจเยน ปัจจโย.
4. ชิวฺหินฺทริยํ ชิวฺหาวิญญาณธาทูยา ตํสมฺปยุตฺตกาณณฺจ ฐมฺมานํ อินฺทริยปัจจเยน ปัจจโย.
5. กายินฺทริยํ กายวิญญาณธาทูยา ตํสมฺปยุตฺตกาณณฺจ ฐมฺมานํ อินฺทริยปัจจเยน ปัจจโยติ

ภควตา นินฺทิกฺกุโ.

ปัจจยเชนโต พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงไว้โดยย่อในปัจจยทุทเทเสวา อินทริยปัจจโย ปัจจยเชนนั้น
พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงโดยพิสดารในปัจจยนิทเทเสวา

1. จกฺขุณฺทริยํ จกฺขุวิญญาณธาทูยา ตํสมฺปยุตฺตกาณณฺจ ฐมฺมานํ อินฺทริยปัจจเยน ปัจจโย.
2. โสฺตินฺทริยํ โสฺตวิญญาณธาทูยา ตํสมฺปยุตฺตกาณณฺจ ฐมฺมานํ อินฺทริยปัจจเยน ปัจจโย.
3. ฆานินฺทริยํ ฆานวิญญาณธาทูยา ตํสมฺปยุตฺตกาณณฺจ ฐมฺมานํ อินฺทริยปัจจเยน ปัจจโย.
4. ชิวฺหินฺทริยํ ชิวฺหาวิญญาณธาทูยา ตํสมฺปยุตฺตกาณณฺจ ฐมฺมานํ อินฺทริยปัจจเยน ปัจจโย.
5. กายินฺทริยํ กายวิญญาณธาทูยา ตํสมฺปยุตฺตกาณณฺจ ฐมฺมานํ อินฺทริยปัจจเยน ปัจจโย.

พระบาลีและคำแปล

1. จกฺขุณฺทริยํ จกฺขุวิญญาณธาทูยา ตํสมฺปยุตฺตกาณณฺจ ฐมฺมานํ อินฺทริยปัจจเยน ปัจจโย.

มัชฌิมายุกจกฺขุณฺทริยํ คือจกฺขุปสาทที่มีอายุเท่ากันกับรูปารมณฺ์ที่มากกระทบ ได้แก่จกฺขุปสาท
ที่เกิดพร้อมกันกับบอดีตมวํค์ดวงแรก หรือ ฐิติปัตตจกฺขุณฺทริยํ 49 เป็นปัจจยคือช่วยอุปการะ แก่
จกฺขุวิญญาณธาทู และสัพพจิตตสาธาณเจตสิก 7 ดวง ที่ประกอบกับจกฺขุวิญญาณธาทู ด้วยอำนาจ
ปุเรชาตินทริยปัจจย

2. โสฺตินฺทริยํ โสฺตวิญญาณธาทูยา ตํสมฺปยุตฺตกาณณฺจ ฐมฺมานํ อินฺทริยปัจจเยน ปัจจโย.

มัชฌิมายุกโสฺตินฺทริยํ คือโสฺตปสาทที่มีอายุเท่ากันกับสัททารมณฺ์ที่มากกระทบ ได้แก่โสฺตปสาท
ที่เกิดพร้อมกันกับบอดีตมวํค์ดวงแรก หรือ ฐิติปัตตโสฺตินฺทริยํ 49 เป็นปัจจยคือช่วยอุปการะ แก่
โสฺตวิญญาณธาทู และสัพพจิตตสาธาณเจตสิก 7 ดวง ที่ประกอบกับโสฺตวิญญาณธาทู ด้วยอำนาจ
ปุเรชาตินทริยปัจจย

3. มานินทริย์ มานวิญญาณธาตุยา ตัมปะยุตตกานญจ ฐมฺมานํ อินทริยปัจจเยน ปจฺจโย.

มัชฌิมายุกมานินทริย์ คือมานปสาทที่มีอายุเท่ากับคันธารมณฺ์ที่มากกระทบ ได้แก่ มานปสาทที่เกิดพร้อมกันกับอดีตภวํงค์ดวงแรก **หรือ** ลีตีปัตตมานินทริย์ 49 เป็นปัจจัย คือช่วยอุปการะแก่ มานวิญญาณธาตุ และสัพพจิตตสาธารณเจตสิก 7 ดวง ที่ประกอบกับมานวิญญาณธาตุ ด้วยอำนาจปุระชาตินทริยปัจจัย

4. ชิวหินทริย์ ชิวหาวิญญาณธาตุยา ตัมปะยุตตกานญจ ฐมฺมานํ อินทริยปัจจเยน ปจฺจโย.

มัชฌิมายุกชิวหินทริย์ คือชิวหาปสาทที่มีอายุเท่ากับบรสารมณฺ์ที่มากกระทบ ได้แก่ชิวหาปสาทที่เกิดพร้อมกันกับอดีตภวํงค์ดวงแรก **หรือ** ลีตีปัตตชิวหินทริย์ 49 เป็นปัจจัยคือช่วยอุปการะ แก่ ชิวหาวิญญาณธาตุ และสัพพจิตตสาธารณเจตสิก 7 ดวง ที่ประกอบกับชิวหาวิญญาณธาตุ ด้วยอำนาจปุระชาตินทริยปัจจัย

5. กายินทริย์ กายวิญญาณธาตุยา ตัมปะยุตตกานญจ ฐมฺมานํ อินทริยปัจจเยน ปจฺจโย.

มัชฌิมายุกกายินทริย์ คือกายปสาทที่มีอายุเท่ากับโณฏฐัพพารมณฺ์ที่มากกระทบ ได้แก่กายปสาทที่เกิดพร้อมกันกับอดีตภวํงค์ดวงแรก **หรือ** ลีตีปัตตกายินทริย์ 49 เป็นปัจจัยคือช่วยอุปการะแก่ กายวิญญาณธาตุ และสัพพจิตตสาธารณเจตสิก 7 ดวง ที่ประกอบกับกายวิญญาณธาตุ ด้วยอำนาจปุระชาตินทริยปัจจัย

ตาราง แสดงการหาอำนาจปัจจัย ในปุระชาตินทริยปัจจยนิทเทส

ข้อที่	ปัจจัย	ปัจจัยุปัน	ถู 5	ปุเร 1	รวม
1.	จักขุวัตถุ → จักขุวิญญาณจิต 2 และสัพพ.เจ. 7		5	1	6
2.	โสทววัตถุ → โสทวิญญาณจิต 2 และสัพพ.เจ. 7		5	1	6
3.	มานวัตถุ → มานวิญญาณจิต 2 และสัพพ.เจ. 7		5	1	6
4.	ชิวหาวัตถุ → ชิวหาวิญญาณจิต 2 และสัพพ.เจ. 7		5	1	6
5.	กายวัตถุ → กายวิญญาณจิต 2 และสัพพ.เจ. 7		5	1	6
	ปุระชาตินทริยขณฺา				
1.	ในระหว่างปัญจวัตถุ → ปัญจวิญญาณธาตุ คือ ทวิปัญจวิญญาณจิต 10 สัพพจิตต. เจ. 7		5	1	6

จำแนกบท และเนื้อความองค์ธรรม

การแสดงธรรมของพระผู้มีพระภาคเจ้าในอินทริยปัจจยนิทเทสพระบาลีนี้ เมื่อจำแนกบทและเนื้อความองค์ธรรมแล้ว ก็เป็นดังนี้

อินทริยปัจจโย แสดงให้รู้ถึง **นิททิสิตัพพะ** (บทที่ยกขึ้นแสดงก่อน)

จกฺขุณทริย์ จกฺขุวิญญาณธาตุยา เป็นต้น จนถึง **กายินทริย์ กายวิญญาณธาตุยา ตัมปะยุตตกานญจ ฐมฺมานํ อินทริยปัจจเยน ปจฺจโย** แสดงให้รู้ถึง **นิทฺสสนาการะ** (บทที่แสดงขยายเนื้อความให้เห็นเป็นตัวอย่าง)

ในบรรดานิทัสสนาการะพระบาลีเหล่านั้น

พระบาลีข้อที่ 1. จกขุนทริย เป็นกัตตูปท แสดงให้รู้ถึงปัจจัยธรรมคือ มัชฌิมายุกจกขุปสาท (ตามมติของท่านโบราณจารย์) หรือ ลัทธิปัตตจกขุปสาท 49 (ตามมติของท่านอาจารย์ภายหลัง)

จกขุวิญญาณธาตุยา ตัมปะยุตตทานญจ ฐมฺมาน เป็นสัมปทานบท แสดงให้รู้ถึงปัจจัยุปันธรรมคือ จกขุวิญญาณจิต 2 สัพพจิตตสาธารณเจตสิก 7 ดวง ที่ประกอบ

อินทริยปลฺจเยน เป็นกรณบท แสดงให้รู้ถึงอำนาจปัจจัย 6 คือ ปุเรชาตินทริยะ วัดถูปูเรชาตนิสสยะ วัดถูปูเรชาตะ วัดถูปูเรชาตวิปยุตตะ วัดถูปูเรชาตัตถิ วัดถูปูเรชาตอวิคตะ ที่ทำการช่วยอุปการะในคราวเดียวกันนี้ อำนาจของปุเรชาตินทริยะอย่างเดียวก่อนนั้นเป็นพิเศษ

ปลฺจโย เป็นนามกิริยาบท แสดงการช่วยอุปการะแก่ปัจจัยุปันธรรม โดยความปราศจากตัวตน

พระบาลีข้อที่ 2. โสตินทริย เป็นกัตตูปท แสดงให้รู้ถึงปัจจัยธรรมคือ มัชฌิมายุกโสตปสาท (ตามมติของท่านโบราณจารย์) หรือ ลัทธิปัตตโสตปสาท 49 (ตามมติของท่านอาจารย์ภายหลัง)

โสตวิญญาณธาตุยา ตัมปะยุตตทานญจ ฐมฺมาน เป็นสัมปทานบท แสดงให้รู้ถึงปัจจัยุปันธรรมคือ โสตวิญญาณจิต 2 สัพพจิตตสาธารณเจตสิก 7 ดวง ที่ประกอบ

อินทริยปลฺจเยน เป็นกรณบท แสดงให้รู้ถึงอำนาจปัจจัย 6 คือ ปุเรชาตินทริยะ วัดถูปูเรชาตนิสสยะ วัดถูปูเรชาตะ วัดถูปูเรชาตวิปยุตตะ วัดถูปูเรชาตัตถิ วัดถูปูเรชาตอวิคตะ ที่ทำการช่วยอุปการะในคราวเดียวกันนี้ อำนาจของปุเรชาตินทริยะอย่างเดียวก่อนนั้นเป็นพิเศษ

ปลฺจโย เป็นนามกิริยาบท แสดงการช่วยอุปการะแก่ปัจจัยุปันธรรม โดยความปราศจากตัวตน

พระบาลีข้อที่ 3. ฆานินทริย เป็นกัตตูปท แสดงให้รู้ถึงปัจจัยธรรมคือ มัชฌิมายุกฆานปสาท (ตามมติของท่านโบราณจารย์) หรือ ลัทธิปัตตฆานปสาท 49 (ตามมติของท่านอาจารย์ภายหลัง)

ฆานวิญญาณธาตุยา ตัมปะยุตตทานญจ ฐมฺมาน เป็นสัมปทานบท แสดงให้รู้ถึงปัจจัยุปันธรรมคือ ฆานวิญญาณจิต 2 สัพพจิตตสาธารณเจตสิก 7 ดวง ที่ประกอบ

อินทริยปลฺจเยน เป็นกรณบท แสดงให้รู้ถึงอำนาจปัจจัย 6 คือ ปุเรชาตินทริยะ วัดถูปูเรชาตนิสสยะ วัดถูปูเรชาตะ วัดถูปูเรชาตวิปยุตตะ วัดถูปูเรชาตัตถิ วัดถูปูเรชาตอวิคตะ ที่ทำการช่วยอุปการะในคราวเดียวกันนี้ อำนาจของปุเรชาตินทริยะอย่างเดียวก่อนนั้นเป็นพิเศษ

ปลฺจโย เป็นนามกิริยาบท แสดงการช่วยอุปการะแก่ปัจจัยุปันธรรม โดยความปราศจากตัวตน

พระบาลีข้อที่ 4. ชิวหินทริย เป็นกัตตูปท แสดงให้รู้ถึงปัจจัยธรรมคือ มัชฌิมายุกชิวหาปสาท (ตามมติของท่านโบราณจารย์) หรือ ลัทธิปัตตชิวหาปสาท 49 (ตามมติของท่านอาจารย์ภายหลัง)

ชีววิทยัญญาณธาตุยา ตัมมุขุขุตุตถกานญจ ฐมฺมานํ เป็นสัมปทานบท แสดงให้รู้ถึงปัจจุยุปบันธรรม คือ ชิวทวิทยัญญาณจิต 2 สัพพจิตตสาธารณเจตสิก 7 ดวง ที่ประกอบ

อินฺทฺริยปฺจฺเจยน เป็นกรณบท แสดงให้รู้ถึงอำนาจปัจจัย 6 คือ ปุเรชาติทริยะ วัตถุประสงค์-นิสสยะ วัตถุประสงค์ะ วัตถุประสงค์วิปยุตตะ วัตถุประสงค์ตติ วัตถุประสงค์อวิคตะ ที่ทำการช่วยอุปการะในคราวเดียวกันนี้ อำนาจของปุเรชาติทริยะอย่างเดียวกันนั้นเป็นพิเศษ

ปฺจฺจโย เป็นนามกิริยาบท แสดงการช่วยอุปการะแก่ปัจจุยุปบันธรรม โดยความปราศจากตัวตน

พระบาลีข้อที่ 5. กายินฺทฺริยํ เป็นกัตตูปท แสดงให้รู้ถึงปัจจัยธรรมคือ มัชฌิมายุกกายปสาท (ตามมติของท่านโบราณจารย์) หรือ จีติปัตตกายปสาท 49 (ตามมติของท่านอาจารย์ภายหลัง)

กายวิทยัญญาณธาตุยา ตัมมุขุขุตุตถกานญจ ฐมฺมานํ เป็นสัมปทานบท แสดงให้รู้ถึงปัจจุยุปบันธรรม คือ กายวิทยัญญาณจิต 2 สัพพจิตตสาธารณเจตสิก 7 ดวง ที่ประกอบ

อินฺทฺริยปฺจฺเจยน เป็นกรณบท แสดงให้รู้ถึงอำนาจปัจจัย 6 คือ ปุเรชาติทริยะ วัตถุประสงค์-นิสสยะ วัตถุประสงค์ะ วัตถุประสงค์วิปยุตตะ วัตถุประสงค์ตติ วัตถุประสงค์อวิคตะ ที่ทำการช่วยอุปการะในคราวเดียวกันนี้ อำนาจของปุเรชาติทริยะอย่างเดียวกันนั้นเป็นพิเศษ

ปฺจฺจโย เป็นนามกิริยาบท แสดงการช่วยอุปการะแก่ปัจจุยุปบันธรรม โดยความปราศจากตัวตน

ปุเรชาติทริยปฏิณณกขญา

ถ้าในระหว่าง **ปัญจวัตถุ** เป็นปัจจัย ปัญจวิทยัญญาณธาตุ คือ ทวิปัญจวิทยัญญาณจิต 10 สัพพจิตต-สาธารณเจตสิก 7 ดวง ที่ประกอบ เป็นปัจจุยุปบันแล้ว

ได้อำนาจปัจจัย 6 คือ ปุเรชาติทริยะ วัตถุประสงค์นิสสยะ วัตถุประสงค์ะ วัตถุประสงค์วิปยุตตะ วัตถุประสงค์ตติ วัตถุประสงค์อวิคตะ ที่ทำการช่วยอุปการะในคราวเดียวกันตามสมควรนั้น อำนาจของปุเรชาติทริยะอย่างเดียวกันนั้นเป็นพิเศษ

ตารางแสดงปุเรชาติทริยปฏิณณกขญา

ถ้า	ปัจจัย - ปัจจุยุปบัน	ถู 5	ปุเร 1	รวม
1.	ในระหว่าง ปัญจวัตถุ → ปัญจวิทยัญญาณธาตุ คือทวิปัญจวิทยัญญาณจิต 10 สัพพจิตต. เจ. 7 ดวง ที่ประกอบ	5	1	6

หมายเหตุ:- แสดงขญาให้สอดคล้องกับพระบาลี ปฏิณณกขญา (ปุเรชาติทริย) หน้า 443

สรุปเนื้อหาความ 3 ประการ ในปุเรชาตินทรียปัจฉัย

ในอินทรียปัจฉยบทนี้ปุเรชาตินทรียปัจฉัยมี สรุปเนื้อหาความมีอยู่ 3 ประการ คือ

- ปัญจวัตถุทั้ง 3 ชนิด มีมันทายุกปัญจวัตถุ เป็นต้นนั้น **มัชฌิมายุกปัญจวัตถุ** คือ จักขุ โสตะ ฆานะ ชิวหา กายะ ที่เกิดพร้อมกันกับอดีตภวักดวงแรกเป็น **ปุเรชาตินทรียปัจฉัย** (ตามนัยท่านโบราณอาจารย์)
- หรืออีกนัยหนึ่ง ปัญจวัตถุ มี จักขุ โสตะ เป็นต้น ที่เข้าถึงฐิติปัตตะของตนมีจำนวน 49 เป็น **ปุเรชาตินทรียปัจฉัย** (ตามนัยของท่านอาจารย์ภายหลัง)
- ทวิปัญจวิญญูณจิต 10 สัพพจิตตสาธารณเจตสิก 7 ดวง ที่ประกอบ เป็น **ปุเรชาตินทรียปัจฉยูปัน**
- จิต 79 เจตสิก 52 ที่ประกอบ (เว้นทวิปัญจวิญญูณจิต 10) ก็ดี,
- รูปทั้งหมด มี จิตตชรูป เป็นต้น ก็ดี เป็น **ปุเรชาตินทรียปัจฉนิก**

จำแนก ปุเรชาตินทรียปัจฉัย โดยลักษณะ และ ชาติ กาล สัตติ

ในปุเรชาตินทรียปัจฉัยนี้ การช่วยอุปการะแก่ปัจฉยูปันธรรมของธรรมที่เป็นปุเรชาตินทรียปัจฉัยนั้น

เมื่อว่าโดย **ลักษณะ** มี 2 อย่างคือ เกิดก่อนด้วย (**ปุเรชาติ**) มีอิสระเป็นใหญ่ด้วย (**อินทรีย**)

เมื่อว่าโดย **ชาติ** เป็น วัตถุประสงค์ชาติ

เมื่อว่าโดย **กาล** เป็น ปัจจุบันกาล

เมื่อว่าโดย **สัตติ** คืออำนาจ มี 2 อย่าง คือ

ชนกสัตติ ช่วยอุปการะให้ปัจฉยูปันธรรม **เกิดขึ้น** อย่างหนึ่ง

อุปถัมภกสัตติ ช่วยอุปการะให้ปัจฉยูปันธรรม **ตั้งอยู่** อย่างหนึ่ง

ปัญหาการวิพากษ์แห่งปุระชาตินทรียปัจฉัย

ในการแสดงปัญหาการวิพากษ์ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงตามกุศลคติ เป็นต้น โดยตั้งบทไว้เป็นหลัก 1 บทก่อน ซึ่งเรียกว่า บทหน้า คือ อพยากตบท เป็นปัจฉัยธรรม และจำแนกปัจฉัยูปันธรรม(ปทาวสาน) โดยบทหลัง แสดงได้ดังนี้

ในปุระชาตินทรียปัจฉัย มี 1 บท 1 วาระ ดังนี้

ก. อพยากตบท

1. อพยากตปทาวสาน ใน อพยากตบท (อัพ - อัพ)

ก. อพยากตบท

อพยากตปทาวสาน ใน อพยากตบท (อัพ - อัพ)

วิธีพระบาลี

อพยากโต ธมฺโม อพยากตสุส ธมฺมสุส ปุระชาตินทรียปัจฉเยน ปจฺจโย. อพยากตธรรม เป็นปัจฉัยคือช่วยอุปการะ แก่อพยากตธรรม ด้วยอำนาจปุระชาตินทรียปัจฉัย

จำแนกบทและแสดงองค์ธรรม ในวิธีพระบาลี

อพยากโต ธมฺโม เป็นกัตตตบท แสดงให้รู้ถึงปัจฉัย องค์ธรรมได้แก่ มัชฌิมาयูกะ หรือ จูติปัตตะ จักขุปลาท โสตปลาท ฆานปลาท ชิวหาปลาท กายปลาท

อพยากตสุส ธมฺมสุส เป็นสัมปทานบท แสดงให้รู้ถึงปัจฉัยูปันธรรม องค์ธรรมได้แก่ ทวิปัญจวิญญาณจิตตูปบาท 10 ที่กำลังเกิด

ปุระชาตินทรียปัจฉเยน เป็นกรณบท แสดงให้รู้ถึงอำนาจแห่งปุระชาตินทรียปัจฉัยเป็นพิเศษ ในบรรดาอำนาจปัจฉัยทั้ง 6 ที่เข้าช่วยอุปการะในคราวเดียวกัน คือ ปุระชาตินทรียะ วัตถุประสงค์นิสสยะ วัตถุประสงค์ะ วัตถุประสงค์วิปยุตตะ วัตถุประสงค์ัตถิ วัตถุประสงค์อวิกตะ เหล่านี้

ปจฺจโย เป็นกิริยาบท แสดงให้รู้ถึงความเป็นอนัตตะ

ความเป็นปุระชาตินทรียะ ปัจฉัย ปัจฉัยูปันธรรม ในบท อพยากโต อพยากตสุส นี้

ว่าโดย กาล เป็นไปใน ปวัตติกาล มรณสันนกาล

ว่าโดย ภูมิ เป็นไปใน ปัญจโวการภูมิ

ว่าโดย บุคคล เป็นไปใน ปุถุชน 4 ผลบุคคล 4

ว่าโดย วิถี เป็นไปใน ปัญจทวารวิถี กามชวณนทวารวิถี มรณสันนวิถี

ตาราง แสดงการหาอำนาจปัจจัยในปัญหาวารวิภังค์แห่งปุเรชาตินทรียปัจจัย

วาระ	ปัจจัย - ปัจจุปัจุบัน	ถ. 5	ปุเร.	รวม
1.อัพ-อัฟ	มัชฌิมาयูกะ หรือฐิติปัตตะ จักขุปลาท โสตปลาท ฆานปลาท ชิวหาปลาท กายปลาท → ทวิปัญจวิญญานจิตตูปบาท 10 ที่กำลังเกิด	5	1	6

สูตรสังขยวาระ

สรุปจำนวนสูตรบทแห่งปุเรชาตินทรียปัจจัยปัญหาวาระ ดังแสดงมาแล้วข้างต้นนั้น มี 1 ประเภทด้วยกันคือ

1. อพยากโต อพยากตสฺส ปุเรชาตินทรียปัจจัยเยน ปัจจโย.

ปุเรชาตินทรียปัจจัยสภาคะ

ปัจจัยที่เป็นสภาคะกันได้กับปุเรชาตินทรียปัจจัย ดังแสดงมาแล้วข้างต้นนั้นมี 5 ปัจจัย คือ วัตถุประสงค์นิสสยะ วัตถุประสงค์ะ วัตถุประสงค์วิปยุตตะ วัตถุประสงค์ัตถิ วัตถุประสงค์อวิคตะ

วณัตถะในปุเรชาตินทรียปัจจัย

วณัตถะ

ปุเรชาโต หุตฺวา อินุทรียภาเวน อุปการโก ธมฺโม = ปุเรชาตินุทรียปัจจัย

ธรรมที่เกิดก่อนแล้ว เป็นปัจจัยช่วยอุดหนุนโดยความเป็นใหญ่ ชื่อว่า ปุเรชาตินทรียปัจจัย

อธิบายในปุเรชาตินทรียปัจจัยโดยสังเขป

ปุเรชาตินทรียปัจจัย นี้ มีลักษณะ 2 ประการ คือ

1. ปัจจัยธรรมนั้นเกิดก่อนปัจจุปัจุบันธรรมอย่างหนึ่ง
2. ปัจจัยธรรมนั้นเป็นใหญ่ในปัจจุปัจุบันธรรมอย่างหนึ่ง

รวมลักษณะ 2 อย่างมีอยู่ในปัจจัยนี้ จึงได้ชื่อว่าปุเรชาตินทรียปัจจัย

ในปุเรชาตินทรียปัจจัยนี้ ปัจจัยธรรมได้แก่ รูป ปัจจุปัจุบันธรรมได้แก่ นาม

ปัจจัยธรรมอันได้แก่รูปนั้น หมายถึงเฉพาะปสาทรูปเท่านั้น ส่วนรูปอื่น ๆ นั้นไม่สามารถจะเป็นปุเรชาตินทรียปัจจัยได้ เพราะไม่พร้อมด้วยลักษณะทั้ง 2 อย่างที่กล่าวมาแล้วนั้น

ส่วนปัจจุปัจุบันธรรมที่เป็นนามนั้น ก็หมายถึงเฉพาะทวิปัญจวิญญานจิต 10 พร้อมด้วยสหพจิตตสาธารณเจตสิก 7 ดวงเท่านั้น นามธรรมที่เหลืออยู่นั้นไม่ได้รับการอุดหนุนจากปัจจัยธรรม คือ ปสาทรูป 5 ฉะนั้นนามธรรมที่เหลือเหล่านั้นจึงเป็นปัจจุปัจุบันธรรมไม่ได้

ปสาทรูป 5 ที่เป็นปัจจัยธรรมนั้น ย่อมเกิดก่อนปัจจัยบุปฺนธรรมและยังไม่ดับไป คือยังอยู่ในระหว่าง ลีติขณะ จักขุปสาทที่เป็นลีสฺติปิตตรูปนี้มีจำนวน 49 คือนับถอยหลังจากภังคักขณะของปัญญาทวารวิชชชจิต มาจนถึงภังคักขณะของจิตดวงที่ 17 ก็ได้ จำนวนลีสฺติปิตตรูป 49 ซึ่งรูปใดรูปหนึ่งในจำนวนลีสฺติปิตตรูป 49 นี้ ย่อมปรากฏเป็นปุเรชาตินทริยปัจจัยได้ นี่เป็นนัยของท่านอาจารย์ภายหลัง

อีกนัยหนึ่ง ซึ่งเป็นนัยของท่านโบราณจารย์กล่าวว่า จักขุปสาทที่เกิดพร้อมกับอุปาทักขณะของอดีตภวังค์ดวงแรก รูปเดี่ยวเท่านั้น ที่เป็นปุเรชาตินทริยปัจจัยได้ ส่วนจักขุปสาทรูปที่เหลือ 48 นั้น ไม่สามารถเป็นปุเรชาตินทริยปัจจัยได้

สรุปความว่า ปุเรชาตินทริยปัจจัยนี้ รูปซึ่งเป็นปัจจัยธรรมนั้นเกิดก่อนนามซึ่งเป็นปัจจัยบุปฺนธรรม และรูปทั้งหมดเป็นปัจจัยธรรมไม่ได้ เป็นได้เฉพาะปสาทรูป 5 ที่เป็นลีสฺติปิตตรูป คือรูปเมื่อถึงลีติขณะแล้วนั่นเอง ส่วนนามที่เป็นปัจจัยบุปฺนธรรมก็หมายเอาแต่เฉพาะทวิปัญญาวิญญานจิต 10 ดวง พร้อมด้วย สัพพจิตตสาธารณเจตสิก 7 ดวงเท่านั้น

*****

4. วัตถุประสงค์วิปยุตตปัจฉัย (หน้า 129)

(พระบาลีข้อที่ 1 ของวิปยุตตปัจฉัยนิตเทส)

อาร์มภพ

ปัจฉัยทุเทส โย ยาทีโส ปัจจโย วิปยุตตปัจฉัยโยติ ภควตา อุตฺทิกฺโข, โส ตาทีโส ปัจจโย
ปัจฉัยนิตเทส,

1. รูปิโน ฌมฺมา อรูปิโน ฌมฺมานํ วิปยุตตปัจฉัยเยน ปัจจโยติ ภควตา นิตฺทิกฺโข.

ปัจฉัยเช่นใด พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงไว้โดยย่อในปัจฉัยนิตเทสว่า วิปยุตตปัจฉัย โย ปัจฉัย
เช่นนั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงโดยพิสดารในปัจฉัยนิตเทสว่า

รูปิโน ฌมฺมา อรูปิโน ฌมฺมานํ วิปยุตตปัจฉัยเยน ปัจจโย.

พระบาลีและคำแปล

1. รูปิโน ฌมฺมา อรูปิโน ฌมฺมานํ วิปยุตตปัจฉัยเยน ปัจจโย

- วัตถุประสงค์ 6 เป็นปัจฉัย คือช่วยอุปการะ แก้ววิญญาณธาตุ 7 เจตสิกที่ประกอบ (เว้นอรูปรวิปากจิต 4)
ด้วยอำนาจวัตถุประสงค์วิปยุตตปัจฉัย

จากพระบาลีและองค์ธรรมข้อที่ 1. หากจะแสดงองค์ธรรมของแต่ละปัจฉัยสามารถแสดงได้ดังนี้

ถ้าเป็นวัตถุประสงค์วิปยุตตปัจฉัย

. วัตถุประสงค์ 6 เป็นปัจฉัยช่วยอุปการะ แก้ววิญญาณธาตุ 7 เจตสิกที่ประกอบ

ถ้าเป็นวัตถุประสงค์มณฺพฺเรชาตวิปยุตตปัจฉัย

. ปัจจุบันหทัยวัตถุ เป็นปัจฉัยช่วยอุปการะ แก้ววิญญาณธาตุ 43 เจตสิก 44 ที่ประกอบ
มโนวิญญาณธาตุ 43 ได้แก่ มโนทวาราวชชนจิต 1 กามชวนจิต 29 ตทารมมณจิต 11 อภิญาณจิต 2
เจตสิก 44 ที่ประกอบ (เว้น อิสสา มัจฉริยะ กุกกุจจะ วิรตี อัปมัญญา)

จากพระบาลีข้อ 1. ท่านแสดงองค์ธรรมร่วมกันระหว่างสหชาตวิปยุตตปัจฉัย วัตถุประสงค์-
วิปยุตตปัจฉัย และวัตถุประสงค์มณฺพฺเรชาตวิปยุตตปัจฉัย หากจะแสดงองค์ธรรมตามหนังสือหลักสูตร
สามารถแสดงได้ดังนี้

วัตถุประสงค์ 6 เป็นปัจฉัยคือช่วยอุปการะ แก้ววิญญาณธาตุ 7 เจตสิกที่ประกอบ (เว้นอรูปรวิปากจิต 4)
ด้วยอำนาจสหชาตวิปยุตตและวัตถุประสงค์วิปยุตตปัจฉัย

จำแนกบท และเนื้อความองค์ธรรม

การแสดงธรรมของพระผู้มีพระภาคเจ้าในวิปยุตตปัจจุยนิเทศพระบาลีนี้ เมื่อจำแนกบทและเนื้อความองค์ธรรมแล้ว ก็เป็นดังนี้

วิปยุตตปัจจุโย แสดงให้รู้ถึง **นิทลิตัพพะ** (บทที่ยกขึ้นแสดงก่อน)

รูปิโน ธมฺมา เป็นต้น จนถึง **อรุปีนํ ธมฺมานํ วิปยุตตปัจจุเยน ปัจจโย** แสดงให้รู้ถึง **นิทสสนาการะ** (บทที่แสดงขยายเนื้อความให้เห็นเป็นตัวอย่าง)

ในนิทสสนาการะพระบาลีนี้

พระบาลีข้อที่ 1 รูปิโน ธมฺมา เป็นกัตตบท แสดงให้รู้ถึงปัจจัยธรรมคือ **วัตตรูป 6**

อรุปีนํ ธมฺมานํ เป็นสัมปทานบท แสดงให้รู้ถึงปัจจัยบุบันธรรมคือ **วิญญาณธาตุ 7 ได้แก่อจิต 85 เจตสิก 52 ที่ประกอบ (เว้นอรูปรวิปากจิต 4)**

วิปยุตตปัจจุเยน เป็นกรณบท แสดงให้รู้ว่า ในบรรดาปัจจัยที่ทำการช่วยอุปการะในคราวเดียวกันตามที่จะเป็นไปได้นั้น คือ

1. ถ้าในระหว่าง **วัตตรูป 6** เป็นปัจจัย วิญญาณธาตุ 7 เจตสิกที่ประกอบ (เว้นอรูปรวิปากจิต 4) เป็นปัจจัยบุบันแล้ว ในอำนาจปัจจัย 5 คือ **วัตตปุเรชาตวิปยุตตะ วัตตปุเรชาตนิสสยะ วัตตปุเรชาตตะ วัตตปุเรชาตัตถิ วัตตปุเรชาตอวิกตะ** ที่ทำการช่วยอุปการะในคราวเดียวกันตามสมควรนั้น อำนาจของ **วัตตปุเรชาตวิปยุตตะ** อย่างเดียวเท่านั้นเป็นพิเศษ

2. ถ้าในระหว่าง **ปัจจุวัตถุ** เป็นปัจจัย ปัจจุวิญญาณธาตุ เป็นปัจจัยบุบันแล้ว ในอำนาจปัจจัย 6 คือ **วัตตปุเรชาตวิปยุตตะ วัตตปุเรชาตนิสสยะ วัตตปุเรชาตตะ ปุเรชาตินทริยะ วัตตปุเรชาตัตถิ วัตตปุเรชาตอวิกตะ** ที่ทำการช่วยอุปการะในคราวเดียวกันตามสมควรนั้น อำนาจของ **วัตตปุเรชาตวิปยุตตะ** อย่างเดียวเท่านั้นเป็นพิเศษ

ปัจจโย เป็นนามกิริยาบท แสดงการช่วยอุปการะแก่ปัจจัยบุบันธรรม โดยความปราศจากตัวตน

วัดสุปัฏเรชาตวิปยุตตปภิกษณภิกษุ

1. ถ้าในระหว่าง **วัดสุปัฏ 6** เป็นปัจจัย วิญญาณธาตุ 7 คือ จิต 85 เจตสิก 52 ที่ประกอบ (เว้น อรูปวิปากจิต 4) เป็นปัจจัยปัจุบันแล้ว

ได้อำนาจปัจจัย 5 คือ วัดสุปัฏเรชาตวิปยุตตะ วัดสุปัฏเรชาตนิสสยะ วัดสุปัฏเรชาตตะ วัดสุปัฏเรชาตัตถิ วัดสุปัฏเรชาตอวิคตะ ที่ทำการช่วยอุปการะในคราวเดียวกันตามสมควรนั้น อำนาจของวัดสุปัฏเรชาตวิปยุตตะ อย่างเดียวเท่านั้นเป็นพิเศษ

2. ถ้าในระหว่าง **ปัจจัยวัดสุ** เป็นปัจจัย ปัจัญญวิญญาณธาตุ คือ ทวิปัจจัยวิญญาณจิต 10 สัพพจิตต- สาทารณเจตสิก 7 ดวงที่ประกอบ เป็นปัจจัยปัจุบันแล้ว

ได้อำนาจปัจจัย 6 คือ วัดสุปัฏเรชาตวิปยุตตะ วัดสุปัฏเรชาตนิสสยะ วัดสุปัฏเรชาตตะ ปุเรชาตินทริยะ วัดสุปัฏเรชาตัตถิ วัดสุปัฏเรชาตอวิคตะ ที่ทำการช่วยอุปการะในคราวเดียวกันตามสมควรนั้น อำนาจของ วัดสุปัฏเรชาตวิปยุตตะอย่างเดียวเท่านั้นเป็นพิเศษ

ตารางแสดงวัดสุปัฏเรชาตวิปยุตตปภิกษณภิกษุ

ถ้า	ปัจจัย	ปัจจัยปัจุบัน	ถุ. 5	ปุเร. 1	รวม
	วัดสุปัฏเรชาตวิปยุตตภิกษุ				
*1.	วัดสุปัฏ 6 → วิญญาณธาตุ 7 คือ จิต 85 เจตสิก 52 ที่ประกอบ (เว้นอรูปวิปากจิต 4)		5	-	5
*2.	ปัจจัยวัดสุ → ปัจัญญวิญญาณธาตุ คือ ทวิปัจจัยวิญญาณจิต 10 สัพพ.เจ 7 ดวง ที่ประกอบ		5	1	6

สรุปเนื้อหาความ 3 ประการ ในวัตถุประสงค์วิปยุตตปัจจย

ในวิปยุตตปัจจยทุกเทศนี้วัตถุประสงค์วิปยุตตปัจจย สรุปเนื้อหาความมีอยู่ 3 ประการ คือ

- ในบรรดาบัญญัติทั้ง 3 ชนิด มีมัทธยัญญบัญญัติ เป็นต้นนั้น **มัทธยัญญบัญญัติ** คือ จักขุ โสตะ ฆานะ ชิวหา กายะ ที่เกิดพร้อมกันกับอดีตภวังค์ดวงแรกก็ดี,
- หทัยบัญญัติที่เกิดพร้อมกันกับจิตดวงก่อน ๆ มีปฏิสนธิจิต เป็นต้นก็ดี,
- หทัยบัญญัติที่เกิดขึ้นโดยอนุমানเอาว่า ในขณะที่จิตดวงหนึ่งก่อนหน้าจะออกจากนิโรธสมาบัติก็ดี,
- วัตถุประสงค์ 6 ที่เกิดพร้อมกันกับ **จิตดวงที่ 17** ที่นับถอยหลังจากจุดจิตขึ้นไปในมรรณาสันนกาลก็ดี เป็น **วัตถุประสงค์วิปยุตตปัจจย** (ตามนัยของท่านโบราณอาจารย์)
- หรืออีกนัยหนึ่ง วัตถุประสงค์ 6 คือ จักขุ โสตะ ฆานะ ชิวหา กายะ หทยะ ที่เข้าถึงฐิติปัตตะของตน มีจำนวน 49 เป็น **วัตถุประสงค์วิปยุตตปัจจย** (ตามนัยของท่านอาจารย์ภายหลัง)
- วิญญาณธาตุ 7 มี จักขุวิญญาณธาตุ เป็นต้น เจตสิก 52 ที่ประกอบ (เว้นอรูปรวิปากจิต 4) ที่เป็นไปในปวัตติกาล ในปัจจโวการภูมิโดยแน่นอน และไม่แน่นอน เป็น **วัตถุประสงค์วิปยุตตปัจจย**
- มโนวิญญาณธาตุ 46 คือ โลกมุลจิต 8 โมหมูลจิต 2 มโนทวาราวชชนจิต 1 มหากุศลจิต 8 มหากิริยาจิต 8 อรูปาวจรจิต 12 โลกุตตรจิต 7 เจตสิก 46 ที่ประกอบ (เว้นโสดาปัตติมรรค) ที่เป็นไปในปัจจโวการภูมิโดยแน่นอนและไม่แน่นอนก็ดี,
- ปัจจโวการปฏิสนธิจิต 15 เจตสิก 35 ที่ประกอบก็ดี,
- รูปทั้งหมด มี จิตตชรูป เป็นต้นก็ดี เป็น **วัตถุประสงค์วิปยุตตปัจจย**

คำอธิบาย

ในวัตถุประสงค์วิปยุตตปัจจยฉบับ และปัจจยนี้ มีอย่างละ 2 คือ แน่นนอนและไม่แน่นอน

วัตถุประสงค์วิปยุตตปัจจยฉบับ

- **แน่นนอน** ได้แก่ จิต 43 คือ โทสมุลจิต 2 อเหตุกจิต 17 มหาวิปากจิต 8 รูปาวจรจิต 15 โสดาปัตติมรรคจิต 1 เจตสิก 48 ที่ประกอบ (เว้นมโนทวาราวชชนจิต 1)
- **ไม่แน่นอน** ได้แก่ จิต 42 คือ โลกมุลจิต 8 โมหมูลจิต 2 มโนทวาราวชชนจิต 1 มหากุศลจิต 8 มหากิริยาจิต 8 อรูปาวจรจิต 8 (เว้นอรูปรวิปากจิต 4) โลกุตตรจิต 7 (เว้นโสดาปัตติมรรค) เจตสิก 46 ที่ประกอบ (เว้นอัปปมัญญา)

วัตถุประสงค์วิปยุตตปัจจย

- **แน่นนอน** ได้แก่ อรูปวิปากจิต 4 เจตสิก 30 ที่ประกอบ และ รูปทั้งหมด
- **ไม่แน่นอน** ได้แก่ จิต 42 คือ โลกมุลจิต 8 โมหมูลจิต 2 มโนทวาราวชชนจิต 1 มหากุศลจิต 8 มหากิริยาจิต 8 อรูปาวจรจิต 8 (เว้นอรูปรวิปากจิต 4) โลกุตตรจิต 7 (เว้นโสดาปัตติมรรค) เจตสิก 46 ที่ประกอบ (เว้นอัปปมัญญา) ที่เป็นปัจจยฉบับไม่แน่นอน นั้นเอง

ตาราง แสดงองค์ธรรมในสรูปเนื้อความ 3 ประการของวัตถุประสงค์วิปยุตตปัจฉัย

วัตถุประสงค์วิปยุตตปัจฉัย	วัตถุประสงค์วิปยุตตปัจฉัยฉบับ	วัตถุประสงค์วิปยุตตปัจฉัยนิ
<p>- ในบรรดาปัจฉัยวัตถุทั้ง 3 ชนิด มีมันทา- ยุกปัจฉัยวัตถุ เป็นต้นนั้น</p> <p>มัชฌิมายุกปัจฉัยวัตถุ คือ จักขุ โสตะ ฆณะ ชีวหา กายะ ที่เกิดพร้อมกันกับอดีตวงศ์ ดวงแรกก็ดี,</p> <p>- หทัยวัตถุที่เกิดพร้อมกันกับจิตดวง ก่อน ๆ มีปฏิสนธิจิต เป็นต้นก็ดี,</p> <p>- หทัยวัตถุที่เกิดขึ้นโดยอนุমানเอาว่า ในขณะที่จิตดวงหนึ่งก่อนหน้าจะออกจาก นิโรธสมาบัติก็ดี,</p> <p>- วัตถุประสงค์ 6 ที่เกิดพร้อมกันกับจิตดวง ที่ 17 ที่นับถอยหลังจากจุดจิตขึ้นไปใน มรรณาสันนกาลก็ดี</p> <p>(ตามนัยของท่านโบราณอาจารย์)</p> <p>- หรืออีกนัยหนึ่ง วัตถุประสงค์ 6 คือ จักขุ โสตะ ฆณะ ชิวหา กายะ หทยะ ที่เข้าถึง ฐิติปัตตะของตนมีจำนวน 49</p> <p>(ตามนัยของท่านอาจารย์ภายหลัง)</p>	<p>- วิญญาณธาตุ 7 คือ จิต 85 ดวง มี จักขุวิญญาณธาตุ เป็นต้น เจตสิก 52 ที่ประกอบ (เว้นอรูปรวิปากจิต 4) ที่เป็นไปใน บัณฑิตกาล ในปัจฉัยโวหารภูมิ โดยแน่นอน และไม่แน่นอน</p>	<p>- มโนวิญญาณธาตุ 46 คือ โลกมูลจิต 8 โมหมูลจิต 2 มโนทวาราวชชนจิต 1 มหากุศลจิต 8 มหากิริยาจิต 8 อรูปาวจรจิต 12 โลกุตตรจิต 7 เจตสิก 46 ที่ประกอบ (เว้น โสดาปัตติมรรค) ที่เป็นไปในจิตโวหารภูมิ โดยแน่นอน และไม่แน่นอนก็ดี,</p> <p>- ปัจฉัยโวหารปฏิสนธิจิต 15 เจตสิก 35 ที่ ประกอบก็ดี,</p> <p>- รูปทั้งหมด มี จิตตชรูป เป็นต้น ก็ดี</p>
	<p>แน่นอน จิต 43 ดวง คือ โทสมูลจิต 2 อเหตุกจิต 17 มหาวิปากจิต 8 รูปาวจรจิต 15 โสดาปัตติ- มรรคจิต 1 เจตสิก 48 ที่ประกอบ (เว้นมโนทวาราวชชนจิต 1)</p>	<p>แน่นอน จิต 4 ดวง คือ อรูปวิปากจิต 4 เจตสิก 30 ที่ประกอบ และรูปทั้งหมด</p>
	<p>ไม่แน่นอน จิต 42 คือ โลกมูลจิต 8 โมหมูลจิต 2 มโนทวาราวชชนจิต 1 มหากุศลจิต 8 มหากิริยาจิต 8 อรูปาวจรจิต 8 (เว้นอรูปร- วิปากจิต 4) โลกุตตรจิต 7 (เว้นโสดาปัตติ- มรรค) เจตสิก 46 ที่ประกอบ (เว้นโทจตุก 4 อัปปมัญญา 2)</p>	<p>ไม่แน่นอน จิต 42 คือ โลกมูลจิต 8 โมหมูลจิต 2 มโนทวาราวชชนจิต 1 มหากุศลจิต 8 มหากิริยาจิต 8 อรูปาวจรจิต 8 (เว้นอรูปร- วิปากจิต 4) โลกุตตรจิต 7 (เว้นโสดาปัตติ- มรรค) เจตสิก 46 ที่ประกอบ (เว้นโทจตุก 4 อัปปมัญญา 2)</p>

หมายเหตุ:- จิตที่เป็นปัจฉัยทั้งหมด = 89 - 43 (แน่นอนของปัจฉัยฉบับ) = 46 ดวง แบ่งเป็นแน่นอน 4 ดวง และไม่แน่นอน 42 ดวง

จำแนก วัตถุประสงค์วิปยุตตปัจจัย โดยลักษณะ และ ชาติ กาล สัตติ (หน้า 164)

ในวัตถุประสงค์วิปยุตตปัจจัยนี้ การช่วยอุปการะแก่ปัจจัยป็นธรรมของธรรมที่เป็นวัตถุประสงค์-วิปยุตตปัจจัยนั้น

เมื่อว่าโดย **ลักษณะ** มี 3 อย่างคือ เป็นที่เกิดด้วย (**วัตถุ**) เกิดก่อนด้วย (**ปุเรชาติ**) ไม่ประกอบด้วย (**วิปยุตต**)

เมื่อว่าโดย **ชาติ** เป็น วัตถุประสงค์ชาติ

เมื่อว่าโดย **กาล** เป็น ปัจจุบันกาล

เมื่อว่าโดย **สัตติ** คืออำนาจ มี 2 อย่าง คือ

ชนกสัตติ ช่วยอุปการะให้ปัจจัยป็นธรรม **เกิดขึ้น** อย่างหนึ่ง

อุปถัมภกสัตติ ช่วยอุปการะให้ปัจจัยป็นธรรม **ตั้งอยู่** อย่างหนึ่ง

ปัญหาารวิภังค์แห่งวัตถุประสงค์วิปยุตตปัจจัย (หน้า 360)

ในการแสดงปัญหาารวิภังค์ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงตามกุสลติก เป็นต้น โดยตั้งบทไว้เป็นหลัก 1 บทก่อน ซึ่งเรียกว่า บทหน้า คือ อพยากตบท เป็นปัจจัยธรรม และจำแนกปัจจัยป็นธรรม(ปทาวสาน) โดยบทหลัง แสดงแยกแต่ละวาระดังนี้

ในวัตถุประสงค์วิปยุตตปัจจัยมี 1 บท 3 วาระ ดังนี้

ก. อพยากตบท

1. อพยากตปทาวสาน ใน อพยากตบท (อัพ - อัพ)
2. กุสลปทาวสาน ใน อพยากตบท (อัพ - กุ)
3. อกุสลปทาวสาน ใน อพยากตบท (อัพ - อกุ)

ก. อพยากตบท

อพยากตปทาวสาน ใน อพยากตบท (อัพ - อัพ)

วิธีพระบาลี

อพยากโต รมโม อพยากตสุส รมมสุส วัตถุประสงค์วิปยุตตปัจจัยเยน ปรจุโย. อพยากตธรรม เป็นปัจจัยคือช่วยอุปการะ แก่อพยากตธรรม ด้วยอำนาจวัตถุประสงค์วิปยุตตปัจจัย

จำแนกบทและแสดงองค์ธรรม ในวิธีพระบาลี

อพยากโต รมโม เป็นกัตตบท แสดงให้รู้ถึงปัจจัย องค์ธรรมได้แก่

- วัตถุประสงค์ 6 คือ มัชฌิมาขุภสาทรูป 5 ที่เกิดพร้อมกันกับอดีตภวังค์ดวงแรก,

- หทัยวัตถุ ที่เกิดพร้อมกันกับจิตดวงก่อน ๆ มีปฏิสนธิจิต เป็นต้น,
- หทัยวัตถุ ที่อนุমানเอาไว้เกิดพร้อมกันกับจิตดวงหนึ่ง ก่อนหน้าจะออกจากนิโรธสมาบัติ,
- และวัตถุรูป 6 ที่เกิดพร้อมกันกับจิตดวงที่ 17 ที่นับถอยหลังจากจุดจิตขึ้นไปในมรณาสันนกาล
- หรืออีกนัยหนึ่ง องค์ธรรมได้แก่ วัตถุรูป 6 ที่เป็นฐิติปัตตะ 49

อพฺยากตสฺส ฐมฺมสฺส เป็นสัมปทานบท แสดงให้รู้ถึงปัจจุပ္ปัน องค์ธรรมได้แก่ วิญญาณธาตุ-จิตตูปบาท 7 ที่เกิดหลัง ๆ คือวิปากจิตตูปบาท 32 มีปฐมภวังก์ เป็นต้น กิริยาจิตตูปบาท 20 มีปัญจทวาราวชชนจิต เป็นต้น (เวณอรูวิปากจิต 4)

วัตถุปุระชาตวิปฺยุตฺตปฺจฺเยน เป็นกรณบท แสดงให้รู้ถึงอำนาจแห่งวัตถุปุระชาตวิปฺยุตฺตปฺจฺย เป็นพิเศษ ในบรรดาอำนาจปัจจัยทั้ง 6 ที่เข้าช่วยอุปการะในคราวเดียวกัน คือ วัตถุปุระชาตวิปฺยุตตะ วัตถุปุระชาตนิสสยะ วัตถุปุระชาตอะ ปุระชาตินทริยะ วัตถุปุระชาตัตถิ วัตถุปุระชาตอวิคตะ เหล่านี้

ปฺจฺโย เป็นกิริยาบท แสดงให้รู้ถึงความเป็นอนัตตะ

ความเป็น วัตถุปุระชาตวิปฺยุตตะ ปฺจฺย ปฺจฺยุပ္ปัน ในบท **อพฺยากโต อพฺยากตสฺส** นี้

ว่าโดย กาล เป็นไปใน ปวัตติกาล มรณาสันนกาล

ว่าโดย ภูมิ เป็นไปใน ปัญจโวการภูมิ

ว่าโดย บุคคล เป็นไปใน ปุถุชน 4 ผลบุคคล 4

ว่าโดย วิถี เป็นไปใน ปัญจทวารวิถี กามชวนมโนทวารวิถี มรณาสันนวิถี

ฉานวิถี อภิญาวิถี มัคควิถี ผลสมาบัติวิถี นิโรธสมาบัติวิถี

กุสลปทาวสาน ใน อพฺยากตบฺท (อฺพ - กุ)

วิธีพระบาลี

อพฺยากโต ฐมฺโม กุสลสฺส ฐมฺมสฺส วัตถุปุระชาตวิปฺยุตฺตปฺจฺเยน ปฺจฺโย. อพฺยากตธรรม เป็นปัจจัยคือช่วยอุปการะ แก่กุศลธรรม ด้วยอำนาจวัตถุปุระชาตวิปฺยุตฺตปฺจฺย

จำแนกบทและแสดงองค์ธรรม ในวิธีพระบาลี

อพฺยากโต ฐมฺโม เป็นกัตตฺบฺท แสดงให้รู้ถึงปัจจัย องค์ธรรมได้แก่

- หทัยวัตถุที่เกิดพร้อมกันกับจิตดวงก่อน ๆ มี โวภูฏัพพะนะ มโนทวาราวชชนะ เป็นต้น
- และหทัยวัตถุที่เกิดพร้อมกันกับจิตดวงที่ 17 ที่นับถอยหลังจากจุดจิตขึ้นไปในมรณาสันนกาล
- หรือฐิติปัตตหทัยวัตถุ 49

กุสลสฺส ฐมฺมสฺส เป็นสัมปทานบท แสดงให้รู้ถึงปัจจุပ္ปัน องค์ธรรมได้แก่ กุศลจิตตูปบาท 21

วัตถุปุระชาตวิปฺยุตฺตปฺจฺเยน เป็นกรณบท แสดงให้รู้ถึงอำนาจแห่งวัตถุปุระชาตวิปฺยุตฺตปฺจฺย เป็นพิเศษ ในบรรดาอำนาจปัจจัยทั้ง 5 ที่เข้าช่วยอุปการะในคราวเดียวกัน คือ วัตถุปุระชาตวิปฺยุตตะ วัตถุปุระชาตนิสสยะ วัตถุปุระชาตอะ วัตถุปุระชาตัตถิ วัตถุปุระชาตอวิคตะ เหล่านี้

ปลจโย เป็นกิริยาบาท แสดงให้รู้ถึงความเป็นอนัตตะ

ความเป็นวัดสุทัศนสุทธานุวิปยุตตะ ปัจจัย ปัจจยูปัน ในบท **อพยगतอ กุสลสุท** นี้

ว่าโดย กาล เป็นไปใน ปวัตติกาล มรณสันนกาล

ว่าโดย ภูมิ เป็นไปใน ปัญจโวการภูมิ

ว่าโดย บุคคล เป็นไปใน ปุถุชน 4 พระอริยบุคคล 7 (เว้นพระอรหันต์)

ว่าโดย วิถี เป็นไปใน ปัญจทวารวิถี กามชวมนโหนทวารวิถี มรณสันนวิถี ฌานวิถี

อภิญญาวิติ มรรควิถี

อกุสลปทาวสาน ใน **อพยगतบพ (อัพ - อกุ)**

วิธิพระบาลี

อพยगतอ ฐโม อกุสลสุท ฐมสุท วตสุทสุทวิปยุตตะปลจเยน ปลจโย. อพยगतธรรม เป็นปัจจัยคือช่วยอุปการะ แก่อกุศลธรรม ด้วยอำนาจวัดสุทัศนสุทธานุวิปยุตตะปัจจัย

จำแนกบทและแสดงองค์ธรรม ในวิธิพระบาลี

อพยगतอ ฐโม เป็นกัตตูปท แสดงให้รู้ถึงปัจจัย องค์ธรรมได้แก่

- หทัยวัตถุที่เกิดพร้อมกันกับจิตดวงก่อน ๆ มี โภจวิญญูพะนะ มโนทวาราวชชนะ เป็นต้น
- และหทัยวัตถุที่เกิดพร้อมกันกับจิตดวงที่ 17 ที่นับถอยหลังจากจตุตถจิตขึ้นไปในมรณสันนกาล
- หรือฐิติปัตตหทัยวัตถุ 49

อกุสลสุท ฐมสุท เป็นสัมปทานบท แสดงให้รู้ถึงปัจจัยอุปัน องค์ธรรมได้แก่ อกุศลจิตตูปาท 12

วตสุทสุทวิปยุตตะปลจเยน เป็นกรรมบท แสดงให้รู้ถึงอำนาจแห่งวัดสุทัศนสุทธานุวิปยุตตะปัจจัย เป็นพิเศษ ในบรรดาอำนาจปัจจัยทั้ง 5 ที่เข้าช่วยอุปการะในคราวเดียวกัน คือ วัดสุทัศนสุทธานุวิปยุตตะ วัดสุทัศนสุทธานุ วิปยุตตะ วัดสุทัศนสุทธานุ วิปยุตตะ เหล่านี้

ปลจโย เป็นกิริยาบาท แสดงให้รู้ถึงความเป็นอนัตตะ

ความเป็นวัดสุทัศนสุทธานุวิปยุตตะ ปัจจัย ปัจจยูปัน ในบท **อพยगतอ อกุสลสุท** นี้

ว่าโดย กาล เป็นไปใน ปวัตติกาล มรณสันนกาล

ว่าโดย ภูมิ เป็นไปใน ปัญจโวการภูมิ

ว่าโดย บุคคล เป็นไปใน ปุถุชน 4 ผลเสกขบุคคล 3

ว่าโดย วิถี เป็นไปใน ใน ปัญจทวารวิถี กามชวมนโหนทวารวิถี มรณสันนวิถี

ตาราง แสดงการหาอำนาจปัจจัยในปัญหาวารวิมังค์แห่งวัดถูปูเรชาตชาติวิปยุตตปัจจัย

วาระ	ปัจจัย	ปัจจัยอุปัน	ถ. 5	ปุเร.	รวม
1.อัฟ-อัฟ	- วัดถูปู 6 คือมัชฌิมายุกปสาทรูป 5 ที่เกิดพร้อมกันกับอดีตภังค์ดวงแรก, - หทัยวัตถุ ที่เกิดพร้อมกันกับจิตดวงก่อน ๆ มีปฏิสนธิจิต เป็นต้น, - หทัยวัตถุ ที่อนุเมกนเอาว่าเกิดพร้อมกันกับจิตดวงหนึ่ง ก่อนหน้าจะออกจากนิโรธสมาบัติ, - และ วัดถูปู 6 ที่เกิดพร้อมกันกับจิตดวงที่ 17 ที่นับถอยหลังจากจุดจิตขึ้นไปในมรรณาสันนกาล - หรือ อีกนัยหนึ่ง องค์ธรรมได้แก่ วัดถูปู 6 ที่เป็นฐิติปัตตะ 49 → วิญญาณธาตุจิตตูปบาท 7 ที่เกิดหลัง ๆ คือวิปากจิตตูปบาท 32 มีปฐมภังค์ เป็นต้น กิริยาจิตตูปบาท 20 มีปัญจวาราวชชนจิต เป็นต้น (เวณอรูปวิปากจิต 4)		5	1	6
2.อัฟ-กุ	- หทัยวัตถุที่เกิดพร้อมกันกับจิตดวงก่อน ๆ มี โภจฐัพพะ มโนทวาราวชชนะ เป็นต้น - และหทัยวัตถุที่เกิดพร้อมกันกับจิตดวงที่ 17 ที่นับถอยหลังจากจุดจิตขึ้นไปในมรรณาสันนกาล - หรือฐิติปัตตะหทัยวัตถุ 49 → กุศลจิตตูปบาท 21		5	-	5
3.อัฟ-อุ	- หทัยวัตถุที่เกิดพร้อมกันกับจิตดวงก่อน ๆ มี โภจฐัพพะ มโนทวาราวชชนะ เป็นต้น - และหทัยวัตถุที่เกิดพร้อมกันกับจิตดวงที่ 17 ที่นับถอยหลังจากจุดจิตขึ้นไปในมรรณาสันนกาล - หรือฐิติปัตตะหทัยวัตถุ 49 → อกุศลจิตตูปบาท 12		5	-	5

สูตรสังขยวาระ

สรุปจำนวนสูตรบทแห่งวัดถูปูเรชาตชาติวิปยุตตปัจจัยปัญหาวาระ ดังแสดงมาแล้วข้างต้นนั้น มี 3 ประเภท ด้วยกันคือ

1. อพยากโต อพยากตสส วัดถูปูเรชาตชาติวิปยุตตปัจเจยเน ปัจจโย.
2. อพยากโต กุสลสส วัดถูปูเรชาตชาติวิปยุตตปัจเจยเน ปัจจโย.
3. อพยากโต อกุสลสส วัดถูปูเรชาตชาติวิปยุตตปัจเจยเน ปัจจโย.

วัดถูปูเรชาตชาติวิปยุตตปัจจัยสภาคะ

ปัจจัยที่เป็นสภาคะกันได้กับวัดถูปูเรชาตชาติวิปยุตตปัจจัย ดังแสดงมาแล้วข้างต้นนั้นมี 5 ปัจจัย คือ
วัดถูปูเรชาตนิสสยะ วัดถูปูเรชาตตะ ปุเรชาตินทริยะะ วัดถูปูเรชาตัตถิ วัดถูปูเรชาตอวิกตะ

*****

5. วัตถุประสงค์ที่ 5 6. วัตถุประสงค์ที่ 6 (หน้า 133)

(พระบาลีข้อที่ 6-10,17 ของอรรถ และอรรถปัจจัยนิตเทศ)

อาร์มบาท

ปัจจัยนิตเทศ โย ยาทีโส ปัจจโย อตฺถิปัจจโย / อวิคตปัจจโยติ ภควตา อหุทฺธิฏฺโฐ, โส ตาทีโส
ปัจจัย ปัจจยนิทเทศ,

6. จกฺขายตฺนํ จกฺขุวิญญาณธาทูยา ตํสมฺปยุตฺตกาณณฺจ ฐมฺมานํ อตฺถิปัจจเยน ปัจจโย /
อวิคตปัจจเยน ปัจจโย.

7. โสตายตฺนํ โสทวิญญาณธาทูยา ตํสมฺปยุตฺตกาณณฺจ ฐมฺมานํ อตฺถิปัจจเยน ปัจจโย /
อวิคตปัจจเยน ปัจจโย.

8. ฆานายตฺนํ ฆานวิญญาณธาทูยา ตํสมฺปยุตฺตกาณณฺจ ฐมฺมานํ อตฺถิปัจจเยน ปัจจโย /
อวิคตปัจจเยน ปัจจโย.

9. ชิวฺหายตฺนํ ชิวฺหาวิญญาณธาทูยา ตํสมฺปยุตฺตกาณณฺจ ฐมฺมานํ อตฺถิปัจจเยน ปัจจโย /
อวิคตปัจจเยน ปัจจโย.

10. กายายตฺนํ กายวิญญาณธาทูยา ตํสมฺปยุตฺตกาณณฺจ ฐมฺมานํ อตฺถิปัจจเยน ปัจจโย /
อวิคตปัจจเยน ปัจจโย.

17. ยํ รูปํ นิสฺสาย มโนธาทู จ มโนวิญญาณธาทู จ วตฺตนฺติ ตํ รูปํ มโนธาทูยา จ
มโนวิญญาณธาทูยา จ ตํสมฺปยุตฺตกาณณฺจ ฐมฺมานํ อตฺถิปัจจเยน ปัจจโย / อวิคตปัจจเยน ปัจจโยติ
ภควตา นิตฺธิฏฺโฐ.

ปัจจัยเช่นใด พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงไว้โดยย่อในปัจจัยนิตเทศว่า อตฺถิปัจจโย / อวิคตปัจจโย
ปัจจัยเช่นนั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงโดยพิสดารในปัจจัยนิตเทศว่า

6. จกฺขายตฺนํ จกฺขุวิญญาณธาทูยา ตํสมฺปยุตฺตกาณณฺจ ฐมฺมานํ อตฺถิปัจจเยน ปัจจโย /
อวิคตปัจจเยน ปัจจโย.

7. โสตายตฺนํ โสทวิญญาณธาทูยา ตํสมฺปยุตฺตกาณณฺจ ฐมฺมานํ อตฺถิปัจจเยน ปัจจโย /
อวิคตปัจจเยน ปัจจโย.

8. ฆานายตฺนํ ฆานวิญญาณธาทูยา ตํสมฺปยุตฺตกาณณฺจ ฐมฺมานํ อตฺถิปัจจเยน ปัจจโย /
อวิคตปัจจเยน ปัจจโย.

9. ชิวฺหายตฺนํ ชิวฺหาวิญญาณธาทูยา ตํสมฺปยุตฺตกาณณฺจ ฐมฺมานํ อตฺถิปัจจเยน ปัจจโย /
อวิคตปัจจเยน ปัจจโย.

10. กายายตฺนํ กายวิญญาณธาทูยา ตํสมฺปยุตฺตกาณณฺจ ฐมฺมานํ อตฺถิปัจจเยน ปัจจโย /
อวิคตปัจจเยน ปัจจโย.

17. ยัม รูปํ นิสฺสาย มโนธาทู จ มโนวิญญานธาทู จ วตฺตุนฺติ ตํ รูปํ มโนธาทูยา จ มโนวิญญานธาทูยา จ ตํสมฺปยุตฺตกาณฺณจ ฐมฺมานํ อตฺถิปจฺจเยน ปจฺจโย / อวิกตฺปจฺจเยน ปจฺจโย.

พระบาลีและคำแปล

6. จกฺขายตฺนํ จกฺขวิญญานธาทูยา ตํสมฺปยุตฺตกาณฺณจ ฐมฺมานํ อตฺถิปจฺจเยน ปจฺจโย / อวิกตฺปจฺจเยน ปจฺจโย.

มัชฌิมายุกัจจกขายตนะที่เกิดพร้อมกันกับอดีตภวังค์ดวงแรก หรือ ฐิติปัตตจกขายตนะ 49 เป็นปัจจัยคือช่วยอุปการะ แก่จกขวิญญานธาทู และสัพพจิตตสาธารณเจตสิก 7 ดวง ที่ประกอบกับจกขวิญญานธาทู ด้วยอำนาจวัตถุประสงค์ / วัตถุประสงค์อวิกตปัจจัย

7. โสตายตฺนํ โสตฺวิญญานธาทูยา ตํสมฺปยุตฺตกาณฺณจ ฐมฺมานํ อตฺถิปจฺจเยน ปจฺจโย / อวิกตฺปจฺจเยน ปจฺจโย.

มัชฌิมายุกโสตายตนะที่เกิดพร้อมกันกับอดีตภวังค์ดวงแรก หรือ ฐิติปัตตโสตายตนะ 49 เป็นปัจจัยคือช่วยอุปการะ แก่โสตวิญญานธาทู และสัพพจิตตสาธารณเจตสิก 7 ดวง ที่ประกอบกับโสตวิญญานธาทู ด้วยอำนาจวัตถุประสงค์ / วัตถุประสงค์อวิกตปัจจัย

8. ฆานายตฺนํ ฆานวิญญานธาทูยา ตํสมฺปยุตฺตกาณฺณจ ฐมฺมานํ อตฺถิปจฺจเยน ปจฺจโย / อวิกตฺปจฺจเยน ปจฺจโย.

มัชฌิมายุกฆานายตนะที่เกิดพร้อมกันกับอดีตภวังค์ดวงแรก หรือ ฐิติปัตตฆานายตนะ 49 เป็นปัจจัยคือช่วยอุปการะ แก่ฆานวิญญานธาทู และสัพพจิตตสาธารณเจตสิก 7 ดวง ที่ประกอบกับฆานวิญญานธาทู ด้วยอำนาจวัตถุประสงค์ / วัตถุประสงค์อวิกตปัจจัย

9. ชิวฺหายตฺนํ ชิวฺหาวิญญานธาทูยา ตํสมฺปยุตฺตกาณฺณจ ฐมฺมานํ อตฺถิปจฺจเยน ปจฺจโย / อวิกตฺปจฺจเยน ปจฺจโย.

มัชฌิมายุกชิวหายตนะที่เกิดพร้อมกันกับอดีตภวังค์ดวงแรก หรือ ฐิติปัตตชิวหายตนะ 49 เป็นปัจจัยคือช่วยอุปการะ แก่ชิวหาวิญญานธาทู และสัพพจิตตสาธารณเจตสิก 7 ดวง ที่ประกอบกับชิวหาวิญญานธาทู ด้วยอำนาจวัตถุประสงค์ / วัตถุประสงค์อวิกตปัจจัย

10. กายายตฺนํ กายวิญญานธาทูยา ตํสมฺปยุตฺตกาณฺณจ ฐมฺมานํ อตฺถิปจฺจเยน ปจฺจโย / อวิกตฺปจฺจเยน ปจฺจโย.

มัชฌิมายุกกายายตนะที่เกิดพร้อมกันกับอดีตภวังค์ดวงแรก หรือ ฐิติปัตตกายายตนะ 49 เป็นปัจจัยคือช่วยอุปการะ แก่กายวิญญานธาทู และสัพพจิตตสาธารณเจตสิก 7 ดวง ที่ประกอบกับกายวิญญานธาทู ด้วยอำนาจวัตถุประสงค์ / วัตถุประสงค์อวิกตปัจจัย

17. ยี่ รูปี่ นิสฺสาย มโนธาตุ จ มโนวิญญาณธาตุ จ วตฺตณฺติ ตํ รูปี่ มโนธาตุยา จ มโนวิญญาณธาตุยา จ ตํสมฺปยุตฺตกาณณฺจ ฌมฺมานํ อตฺถิปจฺจเยน ปจฺจโย / อวิกตฺปจฺจเยน ปจฺจโย.

มโนธาตุ 3 และมโนวิญญาณธาตุ 72 เจตสิก 52 (เว้านอรูปรวิปากจิต 4) อาคัยหทัยวตฺถุใดเกิดขึ้น หทัยวตฺถุนั้นเป็นปัจจัยคือช่วยอุปการะ แก่มโนธาตุ 3 และมโนวิญญาณธาตุ 72 (เว้านอรูปรวิปากจิต 4) เจตสิก 52 ที่ประกอบ กับมโนธาตุ และมโนวิญญาณธาตุ ด้วยอำนาจวตฺถุปรุเรชาตฺตติ / วตฺถุปรุเรชาต-อวิกตฺปัจจัย

ตาราง แสดงการหาอำนาจปัจจัย ในวัดสุปัฏเรชาตฺตติ และ วัดสุปัฏเรชาตอวิกตฺปัจจัย

ข้อที่	ปัจจัย	ปัจจัยุปัน	ถ. 5	ปุ.เร. 1	รวม
6.	จักขุวตฺถุ → จักขุวิญญาณเจต 2 และสัพพ.เจ. 7		5	1	6
7.	โสตวตฺถุ → โสตวิญาณเจต 2 และสัพพ.เจ. 7		5	1	6
8.	ฆานวตฺถุ → ฆานวิญาณเจต 2 และสัพพ.เจ. 7		5	1	6
9.	ชีวหาวตฺถุ → ชิวหาวิญาณเจต 2 และสัพพ.เจ. 7		5	1	6
10.	กายวตฺถุ → กายวิญาณเจต 2 และสัพพ.เจ. 7		5	1	6
17.	17.1 หทัยวตฺถุรูปี่เกิดพร้อมกันกับจิตดวงก่อน ๆ หรือฐิติปตฺตหทัยวตฺถุรูปี่ มโนธาตุ 3 และ มโนวิญญาณธาตุ 72 เจตสิก 52 (เว้านอรูปรวิปากจิต 4) (จำแนกได้ดังนี้ - ตามนัยท่านโบราณจารย์ หทัยวตฺถุรูปี่เกิดพร้อมกันกับจิตดวงก่อน ๆ → จิตที่เกิดหลัง ๆ คือมโนธาตุ 3 มโนวิญญาณธาตุ 72 เจตสิก 52 ที่ประกอบ - ตามนัยท่านอาจารย์ภายหลัง ฐิติปตฺตหทัยวตฺถุรูปี่ 49 → จิตที่เกิดหลัง ๆ คือมโนธาตุ 3 มโนวิญญาณธาตุ 72 เจตสิก 52 ที่ประกอบ) 17.2 หทัยวตฺถุรูปี่เกิดพร้อมกันกับจิตดวงที่ 17 ที่นับถอยหลังจากจุดจิตขึ้นไปก็ดี หรือฐิติปตฺตหทัยวตฺถุรูปี่ → * จิตอุปบาท 16 ดวง นับตั้งแต่จุดจิตขึ้นไป (มโนธาตุ 3 และ มโนวิญญาณธาตุ 72 เจ.52) (ตามนัยท่านโบราณจารย์และท่านอาจารย์ภายหลัง)		5	-	5
	วัดสุปัฏเรชาตฺตติ และ วัดสุปัฏเรชาตอวิกตฺ ปกิณณกขฺมฺนา				
	1. ถ้าในระหว่าง วตฺถุรูปี่ 6 → วิญาณธาตุ 7 เจตสิกที่ประกอบ (เว้านอรูปรวิปากจิต 4)		5	-	5
	2. ถ้าในระหว่าง ปิณฺจวตฺถุ → ปิณฺจวิญาณธาตุ คือ หวิปิณฺจวิญาณเจต 10 สัพพ. เจ. 7		5	1	6

หมายเหตุ:- หมายเอาว่า มโนธาตุ 3 และ มโนวิญญาณธาตุ 72 เจ.52 ดวงใดๆ ที่เกิดขึ้น ในช่วงจิต 16 ดวงเหล่านี้ จะได้รับการอุปการะจาก หทัยวตฺถุ

จำแนกบท และเนื้อความมอัครธรรม

การแสดงธรรมของพระผู้มีพระภาคเจ้าในอตฺถติ / อวิกตฺปัจจัยนิตเทศพระบาลีนี้ เมื่อจำแนกบท และเนื้อความมอัครธรรมแล้ว ก็เป็นดังนี้

อดติ ปรจุโย / อวิคต ปรจุโย แสดงให้รู้ถึง **นิทหิลิตัพพะ** (บทที่ยกขึ้นแสดงก่อน)

จกฺขายตณฺ์ จกฺขุวิญญานธาตฺยา เป็นต้น จนถึง **ตํ รูปํ มโนธาตฺยา จ มโนวิญญานธาตฺยา จ ตํสมฺปยุตฺตกาณฺณจ ฐมฺมานํ อดติปรจุเยน ปรจุโย / อวิคตปรจุเยน ปรจุโย** แสดงให้รู้ถึง **นิทสฺสนาการะ** (บทที่แสดงขยายเนื้อความให้เห็นเป็นตัวอย่าง)

ในบรรดานิทสฺสนาการะพระบาลีเหล่านั้น

พระบาลีข้อที่ 6. จกฺขายตณฺ์ เป็นกัตตฺตฺบถ แสดงให้รู้ถึงปัจจัยธรรมคือ มัชฌิมายุกจกฺขุปลาท (ตามมติของท่านโบราณจารย์) หรือฐิติปิตตจกฺขุปลาท 49 (ตามมติของท่านอาจารย์ภายหลัง)

จกฺขุวิญญานธาตฺยา ตํสมฺปยุตฺตกาณฺณจ ฐมฺมานํ เป็นสัมปทานบถ แสดงให้รู้ถึงปัจจัยุปันธรรมคือ จกฺขุวิญญานจิต 2 สัพพจิตตสาธารณเจตสิก 7 ดวง ที่ประกอบ

อดติปรจุเยน / อวิคตปรจุเยน เป็นกรณบถ แสดงให้รู้ถึงอำนาจปัจจัย 6 คือ วัตถุประสงค์ / วัตถุประสงค์อวิคตะ วัตถุประสงค์นิสสยะ วัตถุประสงค์ปุเรชาตินทริยะะ วัตถุประสงค์วิปยุตตะ วัตถุประสงค์อวิคตะ / วัตถุประสงค์ตติ ที่ทำการช่วยอุปการะในคราวเดียวกันนั้นอำนาจของวัตถุประสงค์ / วัตถุประสงค์อวิคตะอย่างเดียวกันนั้นเป็นพิเศษ

ปรจุโย เป็นนามกิริยาบถ แสดงการช่วยอุปการะแก่ปัจจัยุปันธรรม โดยความปราศจากตัวตน

พระบาลีข้อที่ 7. โสตายตณฺ์ เป็นกัตตฺตฺบถ แสดงให้รู้ถึงปัจจัยธรรมคือ มัชฌิมายุกโสตปลาท (ตามมติของท่านโบราณจารย์) หรือฐิติปิตตโสตปลาท 49 (ตามมติของท่านอาจารย์ภายหลัง)

โสตวิญญานธาตฺยา ตํสมฺปยุตฺตกาณฺณจ ฐมฺมานํ เป็นสัมปทานบถ แสดงให้รู้ถึงปัจจัยุปันธรรมคือ โสตวิญญานจิต 2 สัพพจิตตสาธารณเจตสิก 7 ดวง ที่ประกอบ

อดติปรจุเยน / อวิคตปรจุเยน เป็นกรณบถ แสดงให้รู้ถึงอำนาจปัจจัย 6 คือ วัตถุประสงค์ / วัตถุประสงค์อวิคตะ วัตถุประสงค์นิสสยะ วัตถุประสงค์ปุเรชาตินทริยะะ วัตถุประสงค์วิปยุตตะ วัตถุประสงค์อวิคตะ / วัตถุประสงค์ตติ ที่ทำการช่วยอุปการะในคราวเดียวกันนั้น อำนาจของวัตถุประสงค์ / วัตถุประสงค์อวิคตะอย่างเดียวกันนั้นเป็นพิเศษ

ปรจุโย เป็นนามกิริยาบถ แสดงการช่วยอุปการะแก่ปัจจัยุปันธรรม โดยความปราศจากตัวตน

พระบาลีข้อที่ 8. ฆานายตณฺ์ เป็นกัตตฺตฺบถ แสดงให้รู้ถึงปัจจัยธรรมคือ มัชฌิมายุกฆานปลาท (ตามมติของท่านโบราณจารย์) หรือ ฐิติปิตตฆานปลาท 49 (ตามมติของท่านอาจารย์ภายหลัง)

ฆานวิญญานธาตฺยา ตํสมฺปยุตฺตกาณฺณจ ฐมฺมานํ เป็นสัมปทานบถ แสดงให้รู้ถึงปัจจัยุปันธรรมคือ ฆานวิญญานจิต 2 สัพพจิตตสาธารณเจตสิก 7 ดวง ที่ประกอบ

อดติปรจุเยน / อวิคตปรจุเยน เป็นกรณบถ แสดงให้รู้ถึงอำนาจปัจจัย 6 คือ วัตถุประสงค์ / วัตถุประสงค์อวิคตะ วัตถุประสงค์นิสสยะ วัตถุประสงค์ปุเรชาตินทริยะะ วัตถุประสงค์วิปยุตตะ

วัตถุประสงค์อภิวัด / วัตถุประสงค์ที่ทำการช่วยอุปการะในคราวเดียวกันนั้นอำนาจของวัตถุประสงค์
/ วัตถุประสงค์อภิวัดอย่างเดียวกันนั้นเป็นพิเศษ

ปลงโย เป็นนามกิริยาบท แสดงการช่วยอุปการะแก่ปัจจุပ္บันธรรม โดยความปราศจากตัวตน

พระบาลีข้อที่ 9. ชิวหายตน เป็นกัตตูปท แสดงให้รู้ถึงปัจจัยธรรมคือ มัชฌิมายุกชิวหาปสาท (ตามมติของท่านโบราณจารย์) หรือฐิติปัตตชิวหาปสาท 49 (ตามมติของท่านอาจารย์ภายหลัง)

ชิวหาวิญญาณธาตุยา ตัมมุပ္ยุตตทานญจ ธมฺมาน เป็นสัมปทานบท แสดงให้รู้ถึงปัจจัยูปบันธรรมคือ ชิวหาวิญญาณจิต 2 สัพพจิตตสาธาณเจตสิก 7 ดวง ที่ประกอบ

อตุลิจฺจเยน / อวิคตปลฺจเยน เป็นกรณบท แสดงให้รู้ถึงอำนาจปัจจัย 6 คือ วัตถุประสงค์ / วัตถุประสงค์อภิวัด วัตถุประสงค์นิสสยะ วัตถุประสงค์ปุเรชาตินทริยะะ วัตถุประสงค์วิปยุตตะ วัตถุประสงค์อภิวัด / วัตถุประสงค์ที่ทำการช่วยอุปการะในคราวเดียวกันนั้น อำนาจของวัตถุประสงค์ / วัตถุประสงค์อภิวัดอย่างเดียวกันนั้นเป็นพิเศษ

ปลงโย เป็นนามกิริยาบท แสดงการช่วยอุปการะแก่ปัจจุပ္บันธรรม โดยความปราศจากตัวตน

พระบาลีข้อที่ 10. กายายตน เป็นกัตตูปท แสดงให้รู้ถึงปัจจัยธรรมคือ มัชฌิมายุกกายปสาท (ตามมติของท่านโบราณจารย์) หรือ ฐิติปัตตกายปสาท 49 (ตามมติของท่านอาจารย์ภายหลัง)

กายวิญญาณธาตุยา ตัมมุပ္ยุตตทานญจ ธมฺมาน เป็นสัมปทานบท แสดงให้รู้ถึงปัจจัยูปบันธรรมคือ กายวิญญาณจิต 2 สัพพจิตตสาธาณเจตสิก 7 ดวง ที่ประกอบ

อตุลิจฺจเยน / อวิคตปลฺจเยน เป็นกรณบท แสดงให้รู้ถึงอำนาจปัจจัย 6 คือ วัตถุประสงค์ / วัตถุประสงค์อภิวัด วัตถุประสงค์นิสสยะ วัตถุประสงค์ปุเรชาตินทริยะะ วัตถุประสงค์วิปยุตตะ วัตถุประสงค์อภิวัด / วัตถุประสงค์ที่ทำการช่วยอุปการะในคราวเดียวกันนั้น อำนาจของวัตถุประสงค์ / วัตถุประสงค์อภิวัดอย่างเดียวกันนั้นเป็นพิเศษ

ปลงโย เป็นนามกิริยาบท แสดงการช่วยอุปการะแก่ปัจจุပ္บันธรรม โดยความปราศจากตัวตน

พระบาลีข้อที่ 17. ยํ รูป เป็นอนิยมกัมมบท บทที่ยังมิได้บ่งลงไปว่าเป็นรูปชนิดไหน เพียงแต่ให้ทราบว่าเป็น ปัจจัย คือช่วยอุปการะแก่ปัจจุပ္บันธรรม โดยฐานะเป็นผู้อาศัยเกิด แต่จะอย่างไรก็ตามอาจพิจารณาได้จากกัตตูปท คือ **มโนธาตุ จ มโนวิญญาณธาตุ จ** ที่เป็นผู้อาศัยเกิด ฟังทราบได้ว่า **ยํ รูป** นี้ก็คือ **หทัยวัตถุรูป**นั่นเอง ได้แก่หทัยวัตถุรูปที่เกิดพร้อมกันกับจิตดวงก่อน ๆ มีปฏิสนธิจิตเป็นต้น (ตามมติของท่านโบราณจารย์) หรือฐิติปัตตหทัยวัตถุรูป 49 (ตามมติของท่านอาจารย์ภายหลัง)

นิสฺสาย เป็นกิริยาวิเสสนบท แสดงให้รู้ถึงการเกิดขึ้นของปัจจุပ္บันธรรมว่ามีอาการอาศัยเกิด

มโนธาตุ จ มโนวิญญาณธาตุ จ เป็นกัตตูปท แสดงให้รู้ถึงธรรมที่อาศัยหทัยวัตถุเกิดนี้ เป็นมโนธาตุ และมโนวิญญาณธาตุ

วตฺตุนฺติ เป็นอาชยตกิริยาบพ กัตตฺวาจก แสดงให้รู้ถึงการเกิดขึ้นของปัจจัยูปันธรรม

ตํ ฐปํ เป็นนิยมกัตตูปท บทที่บ่งถึงปัจจัยธรรมโดยแน่ชัดตามที่ได้แสดงไว้ว่า **ยํ ฐปํ** ที่เป็นอนิยมกัมมบพนั่นเอง องค์ธรรมได้แก่ หทัยวัตถุรูปที่เกิดพร้อมกันกับจิตดวงก่อน ๆ มี ปฏิสนธิจิต เป็นต้น หรือฐิติปัตตหทัยวัตถุรูป 49

มโนธาตุยา จ มโนวิญญาณธาตุยา จ ตํสมฺปยุตฺตกาณญจ ฐมฺมานํ เป็นสัมปทานบพ แสดงให้รู้ถึงปัจจัยูปันธรรมคือ มโนธาตุ 3 และมโนวิญญาณธาตุ 72 เจตสิก 52 ที่ประกอบ (เว้นอรูปรวิปากจิต 4)

อตุลฺปิจฺจเยน / อวิคตฺปจฺจเยน เป็นกรณบพ แสดงให้รู้ว่าในบรรดาปัจจัยที่ทำการช่วยอุปการะในคราวเดียวกันตามที่จะเป็นไปได้นั้น คือ

1. ถ้าหทัยวัตถุรูปที่เกิดพร้อมกันกับจิตดวงก่อน ๆ หรือฐิติปัตตหทัยวัตถุรูป 49 ที่ทำการช่วยอุปการะ แก่มโนธาตุ 3 และมโนวิญญาณธาตุ 72 มีปฐมภวังค์เป็นต้น ที่ไม่ัญจโวการภูมิก็ดี, (จำแนกได้ดังนี้

- ตามนัยท่าน**โบราณจารย์**กล่าวว่า **หทัยวัตถุรูป**ที่เกิดพร้อมกันกับจิตดวงก่อน ๆ เป็นปัจจัยจิตที่เกิดหลัง ๆ เป็นปัจจัยูปัน

- ตามนัยท่าน**อาจารย์ภายหลัง**กล่าวว่า **ฐิติปัตตหทัยวัตถุรูป 49** เป็นปัจจัย จิตที่เกิดหลัง ๆ เป็นปัจจัยูปัน)

2. หทัยวัตถุรูปที่เกิดพร้อมกันกับจิตดวงที่ 17 ที่นับถอยหลังจากจุดจิตขึ้นไปก็ดี หรือฐิติปัตตหทัยวัตถุรูป ที่ทำการช่วยอุปการะแก่จิตตูปบาท 16 ดวง นับตั้งแต่จุดจิตขึ้นไป (มโนธาตุ 3 และ มโนวิญญาณธาตุ 72 เจ.52) (ตามนัยท่าน**โบราณจารย์**และท่าน**อาจารย์ภายหลัง**)

ปัจจัยที่ทำการช่วยอุปการะในขณะนั้นก็มี 5 ปัจจัย คือ วัตถุประสงค์ชาติ / วัตถุประสงค์อวิคตะ วัตถุประสงค์นิสสยะ วัตถุประสงค์ะ วัตถุประสงค์วิปยุตตะ วัตถุประสงค์อวิคตะ / วัตถุประสงค์ชาติ ใน 5 อย่างนี้อำนาจของวัตถุประสงค์ชาติ / วัตถุประสงค์อวิคตะ อย่างเดียวเท่านั้นเป็นพิเศษ

ปจฺจโย เป็นนามกิริยาบพ แสดงการช่วยอุปการะแก่ปัจจัยูปันธรรม โดยความปราศจากตัวตน

วัตถุประสงค์ชาติ และ วัตถุประสงค์อภิปรัชญา ปกตินกขมณนา

1. ถ้าในระหว่าง วัตถุประสงค์ 6 เป็นปัจจัย วิญญาณธาตุ 7 คือ จิต 85 เจตสิก 52 ที่ประกอบ (เว้น อรูปวิปากจิต 4) เป็นปัจจัยป็นแล้ว

ได้อำนาจปัจจัย 5 คือ วัตถุประสงค์ชาติ / วัตถุประสงค์อภิปรัชญา วัตถุประสงค์นิสสยะ วัตถุประสงค์ปุเรชาตวิปยุตตะ วัตถุประสงค์อภิปรัชญา / วัตถุประสงค์ชาติ ที่ทำการช่วยอุปการะในคราวเดียวกันตามสมควรนั้น อำนาจของวัตถุประสงค์ชาติ / วัตถุประสงค์อภิปรัชญา อย่างเดียวเท่านั้นเป็นพิเศษ

2. ถ้าในระหว่าง ปัจจัยวัตถุประสงค์ เป็นปัจจัย ปัญญาวิญญาณธาตุ คือ ทวิปัญญาวิญญาณจิต 10 สัพพจิตต-สัทธาณเจตสิก 7 ดวง ที่ประกอบ เป็นปัจจัยป็นแล้ว

ได้อำนาจปัจจัย 6 คือ วัตถุประสงค์ชาติ / วัตถุประสงค์อภิปรัชญา วัตถุประสงค์นิสสยะ วัตถุประสงค์ปุเรชาตวิปยุตตะ วัตถุประสงค์อภิปรัชญา / วัตถุประสงค์ชาติ ที่ทำการช่วยอุปการะในคราวเดียวกันตามสมควรนั้น อำนาจของวัตถุประสงค์ชาติ / วัตถุประสงค์อภิปรัชญา อย่างเดียวเท่านั้นเป็นพิเศษ

ตารางแสดงวัตถุประสงค์ชาติ และ วัตถุประสงค์อภิปรัชญา ปกตินกขมณนา

ข้อที่	ปัจจัย - ปัจจัยป็น	ถู 5	ปุเร 1	รวม
1.	ถ้าในระหว่าง วัตถุประสงค์ 6 → วิญญาณธาตุ 7 คือ จิต 85 เจตสิก 52 ที่ประกอบ (เว้นอรูปวิปากจิต 4)	5	-	5
2.	ถ้าในระหว่าง ปัจจัยวัตถุประสงค์ → ปัญญาวิญญาณธาตุ คือทวิปัญญาวิญญาณจิต 10 สัพพจิตต. เจ. 7 ดวง ที่ประกอบ	5	1	6

สรุปเนื้อหาความ 3 ประการ ในวัตถุประสงค์ดี

และ วัตถุประสงค์อวิคตปัจฉัย

- ในอรรถิและอวิคตปัจฉัยเหตุผลนี้วัตถุประสงค์ดี / อวิคตปัจฉัย สรุปเนื้อหาความมีอยู่ 3 ประการ คือ
- ในบรรดาปัญญาวัตถุทั้ง 3 ชนิด มีมันทายุคปัญญาวัตถุ เป็นต้นนั้น **มัชฌิมายุคปัญญาวัตถุ** คือ จักขุ โสตะ ฆานะ ชิวหา กายะ ที่เกิดพร้อมกันกับอดีตภวังค์ดวงแรกก็ดี,
  - หทัยวัตถุที่เกิดพร้อมกันกับจิตดวงก่อน ๆ มีปฏิสนธิจิต เป็นต้นก็ดี,
  - หทัยวัตถุที่เกิดขึ้นโดยอนุমান เอาว่าในขณะที่จิตดวงหนึ่งก่อนหน้าจะออกจากนิโรธสมาบัติก็ดี,
  - วัตถุประสงค์ 6 ที่เกิดพร้อมกันกับจิตดวงที่ 17 ที่นับถอยหลังจากจุดจิตขึ้นไปในมรณาสันนกาลก็ดี
- เป็น **วัตถุประสงค์ดี / วัตถุประสงค์อวิคตปัจฉัย** (ตามนัยของท่านโบราณอาจารย์)
- หรืออีกนัยหนึ่ง วัตถุประสงค์ 6 คือ จักขุ โสตะ ฆานะ ชิวหา กายะ หทยะ ที่เข้าถึงลัทธิปัตตะของตน มีจำนวน 49 เป็น **วัตถุประสงค์ดี / วัตถุประสงค์อวิคตปัจฉัย** (ตามนัยของท่านอาจารย์ภายหลัง)
  - วิญญาณธาตุ 7 มี จักขุวิญญาณธาตุ เป็นต้น เจตสิก 52 ที่ประกอบ (เว้นอรูปวิปากจิต 4) ที่เป็นไปในอดีตกาล ในปัจฉัยโวหารภูมิโดยแน่นอน และไม่แน่นอน เป็น**วัตถุประสงค์ดี / วัตถุประสงค์อวิคตปัจฉัย**
  - มโนวิญญาณธาตุ 46 คือ โลกมูลจิต 8 โมหมูลจิต 2 มโนทวาราวชชนจิต 1 มหากุศลจิต 8 มหาภิกขุจิต 8 อรูปาวจรจิต 12 โลกุตตรจิต 7 เจตสิก 46 ที่ประกอบ (เว้นโสดาปัตติมรรค) ที่เป็นไปในปัจฉัยโวหารภูมิโดยแน่นอนและไม่แน่นอนก็ดี,
  - ปัจฉัยโวหารปฏิสนธิจิต 15 เจตสิก 35 ที่ประกอบก็ดี,
  - รูปทั้งหมดมี จิตตารูป เป็นต้นก็ดี เป็น **วัตถุประสงค์ดี / วัตถุประสงค์อวิคตปัจฉัย**

คำอธิบาย

ในวัตถุประสงค์ดี / วัตถุประสงค์อวิคตปัจฉัยปัจจุบัน และปัจฉัยนี้ มีอย่างละ 2 คือ แน่นนอน และไม่แน่นอน

วัตถุประสงค์ดี / วัตถุประสงค์อวิคตปัจฉัยปัจจุบัน

- **แน่นนอน** ได้แก่ จิต 43 คือ โทสมูลจิต 2 อเหตุกจิต 17 มหาวิปากจิต 8 รูปาวจรจิต 15 โสดาปัตติมรรคจิต 1 เจตสิก 48 ที่ประกอบ (เว้นมโนทวาราวชชนจิต 1)
- **ไม่แน่นอน** ได้แก่ จิต 42 คือ โลกมูลจิต 8 โมหมูลจิต 2 มโนทวาราวชชนจิต 1 มหากุศลจิต 8 มหาภิกขุจิต 8 อรูปาวจรจิต 8 (เว้นอรูปวิปากจิต 4) โลกุตตรจิต 7 (เว้นโสดาปัตติมรรค) เจตสิก 46 ที่ประกอบ (เว้นอัปปมัญญา)

วัตถุประสงค์ดี หรือ วัตถุประสงค์อวิคตปัจฉัย

- **แน่นนอน** ได้แก่ อรูปวิปากจิต 4 เจตสิก 30 ที่ประกอบ และ รูปทั้งหมด

- **ไม่แน่นอน** ได้แก่ จิต 42 คือ โลกมุขจิต 8 โมหมุขจิต 2 มโนทวารวัชชนจิต 1 มหากุศลจิต 8 มหาภิกขิต 8 อรูปาวจรจิต 8 (เว้นอรูปวิปากจิต 4) โลกุตตรจิต 7 (เว้นโสตาปัตติมรรค) เจตสิก 46 ที่ประกอบ (เว้นอัปปมัญญา) ที่เป็นปัจจุปัจุบันไม่แน่นอนนั่นเอง

ตาราง แสดงองค์ธรรมในสรูปเนื้อความ 3 ประการของวัดอุปัชฌายะ / อวิคตปัจฉิม

วัดอุปัชฌายะ / อวิคตปัจฉิม	วัดอุปัชฌายะ / อวิคตปัจฉิมปัจุบัน	วัดอุปัชฌายะ / อวิคตปัจฉิม
<p>- ในบรรดาบัญญัติทั้ง 3 ชนิด มีมัททายุบัญญัติ เป็นต้นนั้น</p> <p>มัททายุบัญญัติ คือ จักขุ โสตะ ฆานะ ชิวหา กายะ ที่เกิดพร้อมกันกับอัสติภวังค์ดวงแรกก็ดี,</p> <p>- หทัยวัตถุที่เกิดพร้อมกันกับจิตดวงก่อน ๆ มีปฏิสนธิจิต เป็นต้นก็ดี,</p> <p>- หทัยวัตถุที่เกิดขึ้นโดยอนุমানเอาว่า ในขณะที่จิตดวงหนึ่งก่อนหน้าจะออกจากนิโรธสมบัติก็ดี,</p> <p>- วัตถุรูป 6 ที่เกิดพร้อมกันกับจิตดวงที่ 17 ที่นับถอยหลังจากจุดจิตขึ้นไปในมรณาสันนกาลก็ดี</p> <p>(ตามนัยของท่านโฆระภิกษุ)</p> <p>- หรืออีกนัยหนึ่ง วัตถุรูป 6 คือ จักขุ โสตะ ฆานะ ชิวหา กายะ หทยะ ที่เข้าถึงฐิติปัตตะของตนมีจำนวน 49</p> <p>(ตามนัยของท่านอาจารย์ภายหลัง)</p>	<p>- วิญญาณธาตุ 7 คือ จิต 85 ดวง มี จักขุวิญญาณธาตุ เป็นต้น เจตสิก 52 ที่ประกอบ (เว้นอรูปวิปากจิต 4) ที่เป็นไปใน ปรวัติกาล ในปัจจุโวการภูมิ โดยแน่นอน และไม่แน่นอน</p>	<p>- มโนวิญญาณธาตุ 46 คือ โลกมุขจิต 8 โมหมุขจิต 2 มโนทวารวัชชนจิต 1 มหากุศลจิต 8 มหาภิกขิต 8 อรูปาวจรจิต 12 โลกุตตรจิต 7 เจตสิก 46 ที่ประกอบ (เว้นโสตาปัตติมรรค) ที่เป็นไปในจตุโวการภูมิ โดยแน่นอนและไม่แน่นอนก็ดี,</p> <p>- ปัจจุโวการปฏิสนธิจิต 15 เจตสิก 35 ที่ประกอบก็ดี,</p> <p>- รูปทั้งหมด มี จิตตชรูป เป็นต้น ก็ดี</p>
	<p>แน่นอน</p> <p>จิต 43 ดวง คือ โทสมุขจิต 2 อเหตุกจิต 17 มหาวิปากจิต 8 รูปาวจรจิต 15 โสตาปัตติ-มรรคจิต 1 เจตสิก 48 ที่ประกอบ (เว้นมโนทวารวัชชนจิต 1)</p>	<p>แน่นอน</p> <p>จิต 4 ดวง คือ อรูปวิปากจิต 4 เจตสิก 30 ที่ประกอบ และรูปทั้งหมด</p>
	<p>ไม่แน่นอน</p> <p>จิต 42 คือ โลกมุขจิต 8 โมหมุขจิต 2 มโนทวารวัชชนจิต 1 มหากุศลจิต 8 มหาภิกขิต 8 อรูปาวจรจิต 8 (เว้นอรูปวิปากจิต 4) โลกุตตรจิต 7 (เว้นโสตาปัตติ-มรรค) เจตสิก 46 ที่ประกอบ (เว้นโทเหตุก 4 อัปปมัญญา 2)</p>	<p>ไม่แน่นอน</p> <p>จิต 42 คือ โลกมุขจิต 8 โมหมุขจิต 2 มโนทวารวัชชนจิต 1 มหากุศลจิต 8 มหาภิกขิต 8 อรูปาวจรจิต 8 (เว้นอรูปวิปากจิต 4) โลกุตตรจิต 7 (เว้นโสตาปัตติ-มรรค) เจตสิก 46 ที่ประกอบ (เว้นโทเหตุก 4 อัปปมัญญา 2)</p>

หมายเหตุ:- จิตที่เป็นปัจฉิมทั้งหมด = 89 - 43 (แน่นอนของปัจจุปัจุบัน) = 46 ดวง แบ่งเป็นแน่นอน 4 ดวง และไม่แน่นอน 42 ดวง -

จำแนก วัตถุประสงค์ และ วัตถุประสงค์อรรถปัจจัย โดยลักษณะ และ ชาติ กาล สัตติ

ในวัตถุประสงค์ / วัตถุประสงค์อรรถปัจจัยนี้ การช่วยอุปการะแก้ปัจจุปัณกรรมของธรรมที่เป็นวัตถุประสงค์ / วัตถุประสงค์อรรถปัจจัยนั้น

เมื่อว่าโดย **ลักษณะ** มี 3 อย่างคือ เป็นที่เกิดด้วย (**วตถุ**) เกิดก่อนด้วย (**ปุเรชาติ**) เป็นสภาพธรรมที่มีอยู่คือ มีการที่กำลังเกิดอยู่เฉพาะหน้าด้วย (**อตถุ**) / โดยภาวะที่ไม่ปราศจากไป คือยังไม่ถึงซึ่งความดับไปด้วย (**อวิคต**)

เมื่อว่าโดย **ชาติ** เป็น วัตถุประสงค์ชาติ

เมื่อว่าโดย **กาล** เป็น ปัจจุบันกาล

เมื่อว่าโดย **สัตติ** คืออำนาจ มี 2 อย่าง คือ

ชนกสัตติ ช่วยอุปการะให้ปัจจุปัณกรรม **เกิดขึ้น** อย่างหนึ่ง

อุปถัมภกสัตติ ช่วยอุปการะให้ปัจจุปัณกรรม **ตั้งอยู่** อย่างหนึ่ง

ปัญหาวารวิมังค์แห่งวัตถุประสงค์ / วัตถุประสงค์อรรถปัจจัย

ในการแสดงปัญหาวารวิมังค์ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงตามกุสลติก เป็นต้น โดยตั้งบทไว้เป็นหลัก 1 บท ซึ่งเรียกว่า บทหน้า คือ อพยากตบท เป็นปัจจัยธรรม และจำแนกปัจจุปัณกรรม(ปทาวสาน) โดยบทหลัง แสดงแยกแต่ละวาระดังนี้

ในวัตถุประสงค์ / วัตถุประสงค์อรรถปัจจัย มี 1 บท 3 วาระ ดังนี้

ก. อพยากตบท

1. อพยากตปทาวสาน ใน อพยากตบท (อัพ - อัฟ)
2. กุสลปทาวสาน ใน อพยากตบท (อัพ - กุ)
3. อกุสลปทาวสาน ใน อพยากตบท (อัพ - อกุ)

ก. อพยากตบท

อพยากตปทาวสาน ใน อพยากตบท (อัพ - อัฟ)

วิธีพระบาลี

อพยากโต ฌโม อพยากตสุส ฌมสุส วัตถุประสงค์ / วัตถุประสงค์อรรถปัจจัย ปจฺจโย.
อพยากตธรรม เป็นปัจจัยคือช่วยอุปการะ แก้อพยากตธรรม ด้วยอำนาจวัตถุประสงค์ / วัตถุประสงค์อรรถปัจจัย

จำแนกบทและแสดงองค์ธรรม ในวิธีพระบาลี

อพยภาคโต ธมฺโม เป็นกัตตูปท แสดงให้รู้ถึงปัจจัย องค์ธรรมได้แก่

- วัตถุประสงค์ 6 คือ มัชฌิมาชยูกปสาทรูป 5 ที่เกิดพร้อมกันกับอดีตภวังค์ดวงแรก,
- หทัยวัตถุประสงค์ ที่เกิดพร้อมกันกับจิตดวงก่อน ๆ มีปฏิสนธิจิต เป็นต้น,
- หทัยวัตถุประสงค์ ที่อนุমানเอาว่าเกิดพร้อมกันกับจิตดวงหนึ่ง ก่อนหน้าจะออกจากนิโรธสมาบัติ,
- และ วัตถุประสงค์ 6 ที่เกิดพร้อมกันกับจิตดวงที่ 17 ที่นับถอยหลังจากจุดจิตขึ้นไปในมรณาสันนกาล
- หรืออีกนัยหนึ่ง องค์ธรรมได้แก่ วัตถุประสงค์ 6 ที่เป็นลลิติปัตตะ 49

อพยภาคตสฺส ธมฺมสฺส เป็นสัมปทานบท แสดงให้รู้ถึงปัจจัยปัจจุบัน องค์ธรรมได้แก่ วิญญาณธาตุ-จิตตูปบาท 7 คือวิปากจิตตูปบาท 32 มีปฐมภวังค์ เป็นต้น กิริยาจิตตูปบาท 20 มี ปัญจทวาราวชชนจิต เป็นต้น (เว้นอนุรูปวิปากจิต 4)

วัตถุประสงค์ชาติ / วัตถุประสงค์อวิคตปัจจุเณ เป็นกรณบท แสดงให้รู้ถึงอำนาจแห่งวัตถุประสงค์ชาติ / วัตถุประสงค์อวิคตปัจจัยเป็นพิเศษ ในบรรดาอำนาจปัจจัยทั้ง 6 ที่เข้าช่วยอุปการะในคราวเดียวกัน คือ วัตถุประสงค์ชาติ / วัตถุประสงค์อวิคตตะ วัตถุประสงค์นิสสยะ วัตถุประสงค์ปุเรชาตินทริยะ วัตถุประสงค์-วิปยุตตะ วัตถุประสงค์อวิคตตะ / วัตถุประสงค์ชาติ เหล่านี้

ปัจจุโย เป็นกิริยาบท แสดงให้รู้ถึงความเป็นอนัตตะ

ความเป็นวัตถุประสงค์ชาติ / วัตถุประสงค์อวิคตตะ ปัจจัย ปัจจุปัจจุบัน ในบท อพยภาคโต อพยภาคตสฺส นี้

ว่าโดย กาล เป็นไปใน ปวัตติกาล มรณาสันนกาล

ว่าโดย ภูมิ เป็นไปใน ปัญจโวการภูมิ

ว่าโดย บุคคล เป็นไปใน ปุณฺชน 4 ผลบุคคล 4

ว่าโดย วิถี เป็นไปใน ปัญจทวารวิถี กามชวณมโนทวารวิถี มรณาสันนวิถี ฌานวิถี

อภิญาวิถี มัคควิถี ผลสมาบัติวิถี นิโรธสมาบัติวิถี

กุสลปทวารฐาน ใน อพยภาคตบท (อัพ - กุ)

วิธีพระบาลี

อพยภาคโต ธมฺโม กุสลสฺส ธมฺมสฺส วัตถุประสงค์ชาติ / วัตถุประสงค์อวิคตปัจจุเณ ปัจจุโย.
อพยภาคธรรม เป็นปัจจัยคือช่วยอุปการะแก่ กุศลธรรม ด้วยอำนาจวัตถุประสงค์ชาติ / วัตถุประสงค์อวิคตปัจจัย

จำแนกบทและแสดงองค์ธรรม ในวิธีพระบาลี

อพยภาคโต ธมฺโม เป็นกัตตูปท แสดงให้รู้ถึงปัจจัย องค์ธรรมได้แก่

- หทัยวัตถุประสงค์ที่เกิดพร้อมกันกับจิตดวงก่อน ๆ มี ไวกุฬัพพะนะ มโนทวาราวชชนะ เป็นต้น
- และหทัยวัตถุประสงค์ที่เกิดพร้อมกันกับจิตดวงที่ 17 ที่นับถอยหลังจากจุดจิตขึ้นไปในมรณาสันนกาล
- หรือลลิติปัตตหทัยวัตถุประสงค์ 49

กุศลสูตร ธรรมสูตร เป็นสัมปทานบท แสดงให้รู้ถึงปัจจัยปัจจุบัน องค์ธรรมได้แก่ กุศลจิตตูปบาท 21
วัดสุทัศนเทพวราราม / วัดสุทัศนเทพวรารามวัดปัจฉิม เป็นกรณบท แสดงให้รู้ถึงอำนาจแห่งวัดสุทัศนเทพวราราม
 / วัดสุทัศนเทพวรารามวัดปัจฉิมเป็นพิเศษ ในบรรดาอำนาจปัจจัยทั้ง 5 ที่เข้าช่วยอุปการะในคราวเดียวกัน
 คือ วัดสุทัศนเทพวราราม / วัดสุทัศนเทพวราราม วัดสุทัศนนิสสัย วัดสุทัศนเทพวราราม วัดสุทัศนเทพวราราม
 วัดสุทัศนเทพวราราม / วัดสุทัศนเทพวรารามปัจฉิม เหล่านี้

ปัจจัย เป็นกิริยาบท แสดงให้รู้ถึงความเป็นอนัตตา

ความเป็นวัดสุทัศนเทพวราราม / วัดสุทัศนเทพวราราม ปัจจัย ปัจจัยปัจจุบัน ในบท **อพฺยาโกโต กุศลสูตร** นี้

ว่าโดย กาล เป็นไปใน ปวัตติกาล มรณาสันนกาล

ว่าโดย ภูมิ เป็นไปใน ปัญจโวหารภูมิ

ว่าโดย บุคคล เป็นไปใน ปุถุชน 4 พระอริยบุคคล 7 (เว้นพระอรหันต์)

ว่าโดย วิถี เป็นไปใน ปัญจทวารวิถี กามชวณมโนทวารวิถี มรณาสันนวิถี

ฌานวิถี อภิญญาวิถี มรรควิถี

อกุศลปทาวสาน ใน อพฺยาโกตบพ (อภ - อกุ)

วิธีพระบาลี

อพฺยาโกโต ธรรมโม อกุศลสูตร ธรรมสูตร วัดสุทัศนเทพวราราม / วัดสุทัศนเทพวรารามวัดปัจฉิม ปัจจัย.
 อพฺยาโกตธรรม เป็นปัจจัยคือช่วยอุปการะ แก่อกุศลธรรม ด้วยอำนาจวัดสุทัศนเทพวราราม / วัดสุทัศนเทพวราราม
 ปัจจัย

จำแนกบทและแสดงองค์ธรรม ในวิธีพระบาลี

อพฺยาโกโต ธรรมโม เป็นกัตตูปบาท แสดงให้รู้ถึงปัจจัย องค์ธรรมได้แก่

- หทัยวัตถุที่เกิดพร้อมกันกับจิตดวงก่อน ๆ มี โวภูฏัพพะนะ มโนทวาราวชชนะ เป็นต้น

- และหทัยวัตถุที่เกิดพร้อมกันกับจิตดวงที่ 17 ที่นับถอยหลังจากจุดจิตขึ้นไปในมรณาสันนกาล

- หรือลลิติปัตตหทัยวัตถุ 49

อกุศลสูตร ธรรมสูตร เป็นสัมปทานบท แสดงให้รู้ถึงปัจจัยปัจจุบัน องค์ธรรมได้แก่ อกุศลจิตตูปบาท 12

วัดสุทัศนเทพวราราม / วัดสุทัศนเทพวรารามวัดปัจฉิม เป็นกรณบท แสดงให้รู้ถึงอำนาจแห่ง
 วัดสุทัศนเทพวราราม / วัดสุทัศนเทพวรารามวัดปัจฉิมเป็นพิเศษ ในบรรดาอำนาจปัจจัยทั้ง 5 ที่เข้าช่วยอุปการะใน
 คราวเดียวกัน คือ วัดสุทัศนเทพวราราม / วัดสุทัศนเทพวราราม วัดสุทัศนนิสสัย วัดสุทัศนเทพวราราม วัดสุทัศนเทพวราราม
 วัดสุทัศนเทพวราราม วัดสุทัศนเทพวราราม / วัดสุทัศนเทพวรารามปัจฉิม เหล่านี้

ปัจจัย เป็นกิริยาบท แสดงให้รู้ถึงความเป็นอนัตตา

ความเป็นวัดสุทัศนเทพวราราม / วัดสุทัศนเทพวราราม ปัจจัย ปัจจัยปัจจุบัน ในบท **อพฺยาโกโต อกุศลสูตร** นี้

ว่าโดย กาล เป็นไปใน ปวัตติกาล มรณาสันนกาล

อนุบาทพระบาลีแห่งวัดถูปูเรชาตชาติ

ในวัดถูปูเรชาตชาติ มี 6 ปัจจัย คือ

1. วัดถูปูเรชาตนิสสยปัจจัย

1.1 อนุบาทพระบาลีแห่งวัดถูปูเรชาตนิสสยปัจจัย

ก. อพฺยากตบพ

1. จกฺขายตณํ จกฺขุวิญญานสฺส, โสตายตณํ โสตฺวิญญานสฺส, ฆานายตณํ ฆานวิญญานสฺส, ชิวหายตณํ ชิวหาวิญญานสฺส, กายายตณํ กายวิญญานสฺส วตฺถูปูเรชาตนิสฺสยปจฺจเยน ปจฺจโย.

(อฺพ-อฺพ) (หน้า 276)

จกฺขายตณะ เป็นปัจจัยช่วยอุปการะ แก่จกฺขุวิญญานจิต 2,

โสตายตณะ เป็นปัจจัยช่วยอุปการะ แก่โสตฺวิญญานจิต 2,

ฆานายตณะ เป็นปัจจัยช่วยอุปการะ แก่ฆานวิญญานจิต 2,

ชิวหายตณะ เป็นปัจจัยช่วยอุปการะ แก่ชิวหาวิญญานจิต 2,

กายายตณะ เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่กายวิญญานจิต 2 ด้วยอำนาจวัดถูปูเรชาตนิสสยปัจจัย

2. วตฺถุ วิปาการพฺยากตานิ กิริยาพฺยากตานิ ขนฺธานํ วตฺถูปูเรชาตนิสฺสยปจฺจเยน ปจฺจโย.

ปวัตตติหทัยวตฺถุ เป็นปัจจัยช่วยอุปการะ แก่วิบาก และกิริยานามขันธ์ 4 ด้วยอำนาจวัดถูปูเรชาตนิสสยปัจจัย

3. วตฺถุ กุสลานํ ขนฺธานํ วตฺถูปูเรชาตนิสฺสยปจฺจเยน ปจฺจโย. (อฺพ-ก) (หน้า 278)

ปวัตตติหทัยวตฺถุ เป็นปัจจัยช่วยอุปการะ แก่กุศลนามขันธ์ 4 ด้วยอำนาจวัดถูปูเรชาตนิสสยปัจจัย

4. วตฺถุ อกุสลานํ ขนฺธานํ วตฺถูปูเรชาตนิสฺสยปจฺจเยน ปจฺจโย. (อฺพ-อก) (หน้า 279)

ปวัตตติหทัยวตฺถุ เป็นปัจจัยช่วยอุปการะ แก่อกุศลนามขันธ์ 4 ด้วยอำนาจวัดถูปูเรชาตนิสสยปัจจัย

1.2 อนุบาทพระบาลีในมิสสกพระบาลีแห่งนิสสยปัจจัย

(คือพระบาลีที่แสดงถึงสหชาตนิสสยะ และวัดถูปูเรชาตนิสสยะ ปนกัน)

ก. กุสลาพฺยากตบพ

1. กุสลโ อโ ก ขนฺโ จ วตฺถุ จ ตินฺณนฺนํ ขนฺธานํ สหชาตนิสฺสยวตฺถูปูเรชาตนิสฺสย-
ปจฺจเยน ปจฺจโย, ตโย ขนฺธา จ วตฺถุ จ เอกสฺส ขนฺธสฺส สหชาตนิสฺสยวตฺถูปูเรชาตนิสฺสยปจฺจเยน
ปจฺจโย, เทว ขนฺธา จ วตฺถุ จ ทวิหฺนํ ขนฺธานํ สหชาตนิสฺสยวตฺถูปูเรชาตนิสฺสยปจฺจเยน ปจฺจโย.
(กฺอฺพ-ก) (หน้า 281)

กุศลนามขันธ์ 1 และหทัยวตฺถุ เป็นปัจจัยช่วยอุปการะ แก่กุศลนามขันธ์ 3 ที่เหลือ,

หรือกุศลนามขันธ์ 3 และหทัยวตฺถุ เป็นปัจจัยช่วยอุปการะ แก่กุศลนามขันธ์ 1 ที่เหลือ,

หรืออกุลนามชั้น 2 และหทัยวัตถุ เป็นปัจจัยช่วยอุปการะ แก่อกุลนามชั้น 2 ที่เหลือ ด้วยอำนาจ สหชาตนิสสยวัตถุปุเรชาตนิสสยปัจจัย

ข. อกุลลาพยากตบพ

1. อกุลโล เอโก ขนุโธ จ วตถุ จ ตินฺนุนฺนํ ขนฺธานํ สหชาตนิสสยวัตถุปุเรชาตนิสสย-
ปจฺจเยน ปจฺจโย, ตโย ขนฺธา จ วตถุ จ เอกสฺส ขนฺธสฺส สหชาตนิสสยวัตถุปุเรชาตนิสสยปจฺจเยน
ปจฺจโย, เทว ขนฺธา จ วตถุ จ ทวินฺนํ ขนฺธานํ สหชาตนิสสยวัตถุปุเรชาตนิสสยปจฺจเยน ปจฺจโย.
(อภุอัฟ-อกุ) (หน้า 282)

อกุลนามชั้น 1 และหทัยวัตถุ เป็นปัจจัยช่วยอุปการะ แก่อกุลนามชั้น 3 ที่เหลือ,
หรืออกุลนามชั้น 3 และหทัยวัตถุ เป็นปัจจัยช่วยอุปการะ แก่อกุลนามชั้น 1 ที่เหลือ,
หรืออกุลนามชั้น 2 และหทัยวัตถุ เป็นปัจจัยช่วยอุปการะ แก่อกุลนามชั้น 2 ที่เหลือ ด้วย
อำนาจสหชาตนิสสยวัตถุปุเรชาตนิสสยปัจจัย

2. วัตถุประสงค์ปัจจัย

แสดงเหมือนกันกับวัตถุประสงค์ปัจจัย ทุกประการ

3. ปุเรชาตินทรียปัจจัย

ก. อพยากตบพ

1. จกฺขุณฺหุริยํ จกฺขุวิญญานสฺส, โสติณฺหุริยํ โสตวิญญานสฺส, ฆานินฺหุริยํ ฆานวิญญานสฺส,
ชีวหิณฺหุริยํ ชิวหาวิญญานสฺส, กายินฺหุริยํ กายวิญญานสฺส ปุเรชาตินทรียปจฺจเยน ปจฺจโย. (อัฟ-อัฟ)
(หน้า 342)

มัชฌิมาเยกะ หรือลฐิติปัตตจักขุณหุริยํ เป็นปัจจัยช่วยอุปการะ แก่จักขุวิญญานจิต 2,
มัชฌิมาเยกะ หรือลฐิติปัตตโสติณหุริยํ เป็นปัจจัยช่วยอุปการะ แก่โสตวิญญานจิต 2,
มัชฌิมาเยกะ หรือลฐิติปัตตฆานินหุริยํ เป็นปัจจัยช่วยอุปการะ แก่ฆานวิญญานจิต 2,
มัชฌิมาเยกะ หรือลฐิติปัตตชีวหิณหุริยํ เป็นปัจจัยช่วยอุปการะ แก่ชีวหาวิญญานจิต 2,
มัชฌิมาเยกะ หรือลฐิติปัตตกายินหุริยํ เป็นปัจจัยช่วยอุปการะ แก่กายวิญญานจิต 2
ด้วยอำนาจปุเรชาตินทรียปัจจัย

4. วัตถุประสงค์วิปยุตตปัจจัย

ก. อพยากตบท

1. จกขายตนํ จกขุวิญญานสฺส วตฺตฺตฺตวิปยุตตปัจจัยเณน ปจฺจโย. (ข้อ1-6,อฬ-อฬ)
(หน้า 360)

จกขายตนะ เป็นปัจจัยช่วยอุปการะ แก่จกขุวิญญานจิต 2 ด้วยอำนาจวัตถุประสงค์ปัจจัย

2. โสตายตนํ โสตวิญญานสฺส วตฺตฺตฺตวิปยุตตปัจจัยเณน ปจฺจโย.

โสตายตนะ เป็นปัจจัยช่วยอุปการะ แก่โสตวิญญานจิต 2 ด้วยอำนาจวัตถุประสงค์ปัจจัย

3. ฆานายตนํ ฆานวิญญานสฺส วตฺตฺตฺตวิปยุตตปัจจัยเณน ปจฺจโย.

ฆานายตนะ เป็นปัจจัยช่วยอุปการะ แก่ฆานวิญญานจิต 2 ด้วยอำนาจวัตถุประสงค์ปัจจัย

4. ชิวฺหายตนํ ชิวฺหาวิญญานสฺส วตฺตฺตฺตวิปยุตตปัจจัยเณน ปจฺจโย.

ชิวฺหายตนะ เป็นปัจจัยช่วยอุปการะ แก่ชิวฺหาวิญญานจิต 2 ด้วยอำนาจวัตถุประสงค์ปัจจัย

5. กายายตนํ กายวิญญานสฺส วตฺตฺตฺตวิปยุตตปัจจัยเณน ปจฺจโย.

กายายตนะ เป็นปัจจัยช่วยอุปการะ แก่กายวิญญานจิต 2 ด้วยอำนาจวัตถุประสงค์ปัจจัย

6. วตฺตฺต วิปกาพฺยาคตานํ กิริยาพฺยาคตานํ ขนฺธานํ วตฺตฺตฺตวิปยุตตปัจจัยเณน ปจฺจโย.

ปวัตตติหทัยวตฺตฺต เป็นปัจจัยช่วยอุปการะ แก่วิปากและกิริยานามขันธ์ 4 ด้วยอำนาจวัตถุประสงค์-
วิปยุตตปัจจัย

7. วตฺตฺต กุสลฺลา ขนฺธานํ วตฺตฺตฺตวิปยุตตปัจจัยเณน ปจฺจโย. (อฬ-ก)

ปวัตตติหทัยวตฺตฺต เป็นปัจจัยช่วยอุปการะ แก่กุศลนามขันธ์ 4 ด้วยอำนาจวัตถุประสงค์ปัจจัย

8. วตฺตฺต อกุสลฺลา ขนฺธานํ วตฺตฺตฺตวิปยุตตปัจจัยเณน ปจฺจโย. (อฬ-อก)

ปวัตตติหทัยวตฺตฺต เป็นปัจจัยช่วยอุปการะ แก่อกุศลนามขันธ์ 4 ด้วยอำนาจวัตถุประสงค์-
ปัจจัย

5. วัตถุประสงค์ตติปัจจัย

ก. อพยากตบท

1. จกขายตนํ จกขุวิญญานสฺส วตฺตฺตฺตวิปยุตตปัจจัยเณน ปจฺจโย. (ข้อ1-6,อฬ-อฬ) (หน้า 366)

จกขายตนะ เป็นปัจจัยช่วยอุปการะ แก่จกขุวิญญานจิต 2 ด้วยอำนาจวัตถุประสงค์ปัจจัย

2. โสตายตนํ โสตวิญญานสฺส วตฺตฺตฺตวิปยุตตปัจจัยเณน ปจฺจโย.

โสตายตนะ เป็นปัจจัยช่วยอุปการะ แก่โสตวิญญานจิต 2 ด้วยอำนาจวัตถุประสงค์ปัจจัย

3. ฆานายตนํ ฆานวิญญานสฺส วตฺตฺตฺตวิปยุตตปัจจัยเณน ปจฺจโย.

ฆานายตนะ เป็นปัจจัยช่วยอุปการะ แก่ฆานวิญญานจิต 2 ด้วยอำนาจวัตถุประสงค์ปัจจัย

4. ชิวหายตนะ ชิวหาวิญญานสุส วัตถุประสงค์ตติปัจเจน ปัจจโย.

ชิวหายตนะ เป็นปัจจัยช่วยอุปการะ แก่ชิวหาวิญญานจิต 2 ด้วยอำนาจวัตถุประสงค์ตติปัจเจน

5. กายายตนะ กายวิญญานสุส วัตถุประสงค์ตติปัจเจน ปัจจโย.

กายายตนะ เป็นปัจจัยช่วยอุปการะ แก่กายวิญญานจิต 2 ด้วยอำนาจวัตถุประสงค์ตติปัจเจน

6. วัตถุประสงค์ตติปัจเจน ปัจจโย.

วัตถุประสงค์ตติปัจเจน เป็นปัจจัยช่วยอุปการะ แก่วิบากและกิริยานามชั้น 4 ด้วยอำนาจวัตถุประสงค์ตติปัจเจน

7. วัตถุประสงค์ตติปัจเจน ปัจจโย. (อัพ-กุ)

วัตถุประสงค์ตติปัจเจน เป็นปัจจัยช่วยอุปการะ แก่กุศลนามชั้น 4 ด้วยอำนาจวัตถุประสงค์ตติปัจเจน

8. วัตถุประสงค์ตติปัจเจน ปัจจโย. (อัพ-อกุ)

วัตถุประสงค์ตติปัจเจน เป็นปัจจัยช่วยอุปการะ แก่อกุศลนามชั้น 4 ด้วยอำนาจวัตถุประสงค์ตติปัจเจน

6. วัตถุประสงค์อวิคตปัจเจน

แสดงเหมือนกันกับวัตถุประสงค์ตติปัจเจน ทุกประการ

*****

5. ปัจฉาชาตชาติ

ข้อควรกำหนดในปัจฉาชาตชาติ

ปัจจัยที่เป็นปัจฉาชาตชาติ

- ปัจจัยธรรมเป็น **นาม** คือ จิต 85 เจตสิก 52 (เว้น อรูปวิปากจิต 4) ที่เกิดทีหลัง
- ปัจจัยอุปันทรธรรมเป็น **รูป** คือ เอกสมภูฏฐานิกรูป ทวิสมภูฏฐานิกรูป ติสสมภูฏฐานิกรูป จตุสมภูฏฐานิกรูป หรือ กาย คือ เอกชกาย ทวิชกาย ติชกาย จตุชกาย ที่เกิดก่อน และ กำลังตั้งอยู่

ปัจจัยที่เป็นปัจฉาชาตชาติ มี 4 ปัจจัย คือ

1. ปัจฉาชาตปัจจัย
2. ปัจฉาชาตวิปยุตตปัจจัย
3. ปัจฉาชาตัตถิปัจจัย
4. ปัจฉาชาตอวิคตปัจจัย

ปัจจัยที่เป็นปัจฉาชาตชาติ มีนิตเทศ ดังต่อไปนี้

1. ปัจฉาชาตปัจจัย มีนิตเทศ 1 ข้อ คือ ปัจฉาชาตปัจจัยนิตเทศ
2. ปัจฉาชาตวิปยุตตปัจจัย มีนิตเทศ 1 ข้อ คือ วิปยุตตปัจจัยนิตเทศ ข้อ 2
3. ปัจฉาปุเรชาตัตถิปัจจัย และ 4. ปัจฉาชาตอวิคตปัจจัย ไม่มีนิตเทศแสดงโดยเฉพาะ เป็นการแสดงโดยสาวเสสนัย คือเทศนัยที่ยังมีเนื้อความเหลืออยู่ ดังนั้นการจำแนกบทและเนื้อความองค์ธรรมคงเป็นไปเหมือนกับ ปัจฉาชาตปัจจัยนิตเทศนั่นเอง

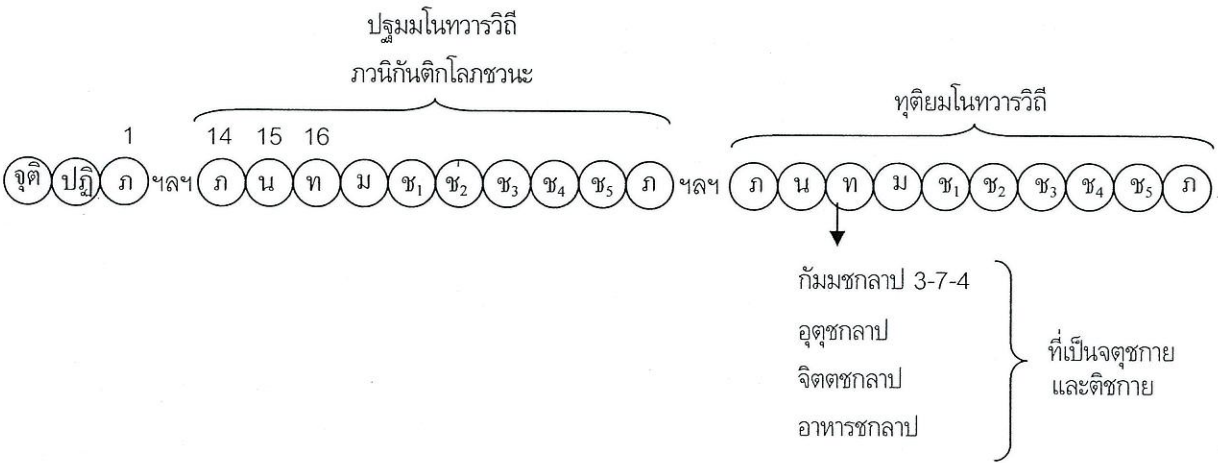
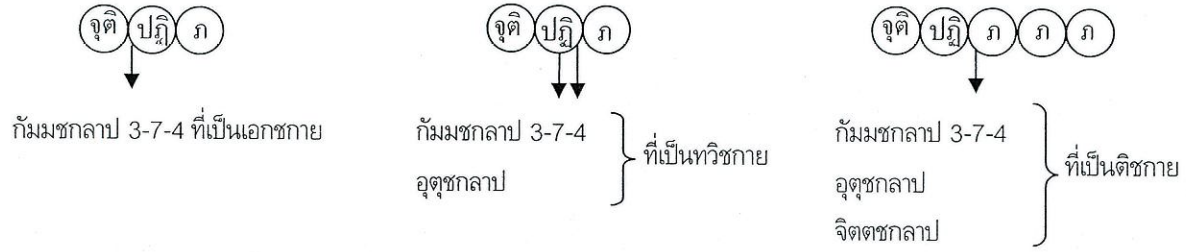
สรุปองค์ธรรมของปัจจัยทั้ง 4 ที่เป็นปัจฉาชาตชาติ

องค์ธรรม ของปัจฉาชาตทั้ง 4 ปัจจัย ได้แก่

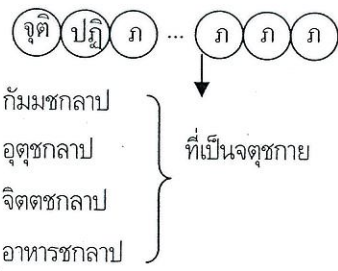
นามชั้น 4 ในบัญญัติโวหารภูมิ คือ จิต 85 เจตสิก 52 (เว้นอรูปวิปากจิต 4) ที่เกิดขึ้นภายหลัง เป็นปัจจัย ช่วยอุปการะแก่ เอกชกาย ทวิชกาย ติชกาย จตุชกาย

หรืออีกนัยหนึ่ง ได้แก่ เอกสมภูฏฐานิกรูป ทวิสมภูฏฐานิกรูป ติสสมภูฏฐานิกรูป และจตุสมภูฏฐานิกรูป ที่เกิดขึ้นก่อน

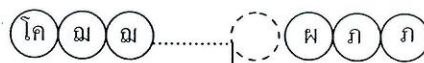
แสดงแผนภาพ ได้ดังนี้

ลำดับที่ 2/3

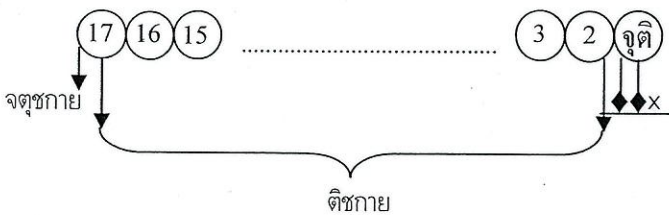
นิโรธสมบัติ

อนุมานจิตหนึ่งดวงก่อนหน้าจะออกจากนิโรธสมบัติ ไม่มีจิตตชรูปเกิด
 สำหรับ กามบุคคล = ตติชกัลป (กัมมชรูป อุตุชรูป และอาหารชรูป)
 สำหรับ รูปพรหม = ทวิชกัลป (กัมมชรูป อุตุชรูป)

มรณาสันนกาล

(แสดงสำหรับกามบุคคล คือ จตุชกัลป /ตติชกัลป ตามสมควร ถ้ารูปพรหม คือ ตติชกัลป /ทวิชกัลป เว้น อาหารชรูป)

อุปาทกขณะและฐิตินขณะ
 ของปัจจุโวการจตุจิต 15 เป็นปัจจัย
 จตุชกัลป /ตติชกัลป เป็นปัจจัยุปัน

1. ปัจฉาชาตปัจฉัย (หน้า 96)

(มีพระบาลี 1 ข้อ)

อาร์มภพ

ปัจฉยทุเทศ โย ยาทีโส ปัจจโย ปัจฉาชาตปัจฉโยติ ภควตา อุทฺทิกฺโข, โส ตาทีโส ปัจจโย
ปัจฉยนิทุเทศ,

ปัจฉาชาตา จิตฺตเจตสิกกา ฌมฺมา ปุเรชาตสฺส อิมสฺส กายสฺส ปัจฉาชาตปัจฉเยน ปัจฉโยติ
ภควตา นิทุทฺทิกฺโข.

ปัจฉัยเช่นใดพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงไว้โดยย่อในปัจฉยทุเทศว่า ปัจฉาชาตปัจฉโย ปัจฉัยเช่นนั้น
พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงโดยพิสดารในปัจฉยนิทุเทศว่า

ปัจฉาชาตา จิตฺตเจตสิกกา ฌมฺมา ปุเรชาตสฺส อิมสฺส กายสฺส ปัจฉาชาตปัจฉเยน ปัจฉโย.

พระบาลีและคำแปล

ปัจฉาชาตา จิตฺตเจตสิกกา ฌมฺมา ปุเรชาตสฺส อิมสฺส กายสฺส ปัจฉาชาตปัจฉเยน ปัจฉโย.

นามชั้น 4 ในปัญจโวการภูมิ คือ จิต 85 เจตสิก 52 (เวไนอรูปรูปากจิต 4) ที่เกิดขึ้นภายหลัง เป็น
ปัจฉัย คือช่วยอุปการะ แก่เอกชกาย ทวิชกาย ติชชกาย จตุชชกาย หรือ อีกนัยหนึ่ง ได้แก่ เอกสมมุฏฐานิกรูป
ทวิสมมุฏฐานิกรูป ติสสมมุฏฐานิกรูป และ จตุสมมุฏฐานิกรูป ที่เกิดขึ้นก่อน ด้วยอำนาจปัจฉาชาตปัจฉัย

ตาราง แสดงการหาอำนาจปัจฉัย (และขมฺนา) ในปัจฉาชาตปัจฉัย

ปัจฉัย	ปัจฉยุปัน	ปัจฉา ทั้ง 4
จิต 85 เจตสิก 52 (เวไนอรูปรูปากจิต 4) ที่เกิดขึ้นภายหลัง	→ เอกชกาย ทวิชกาย ติชชกาย จตุชชกาย ที่เกิดขึ้นก่อน หรือ อีกนัยหนึ่ง ได้แก่ เอกสมมุฏฐานิกรูป ทวิสมมุฏฐานิกรูป ติสสมมุฏฐานิกรูป และ จตุสมมุฏฐานิกรูป ที่เกิดขึ้นก่อน	4

จำแนกภพ และเนื้อความองค์ธรรม

การแสดงธรรมของพระผู้มีพระภาคเจ้าในปัจฉาชาตปัจฉยนิทุเทศพระบาลีนี้ เมื่อจำแนกภพและ
เนื้อความ องค์ธรรม แล้ว ก็เป็นดังนี้

ปัจฉาชาตปัจฉโย แสดงให้รู้ถึง นิทฺทิสิตัพพะ (บทที่ยกขึ้นแสดงก่อน)

ปัจฉาชาตา จิตฺตเจตสิกกา ฌมฺมา เป็นต้น จนถึง ปุเรชาตสฺส อิมสฺส กายสฺส ปัจฉาชาตปัจฉเยน
ปัจฉโย แสดงให้รู้ถึง นิทฺทิสสนาการะ (บทที่แสดงขยายเนื้อความให้เห็นเป็นตัวอย่าง)

ในนิตัสสนาการะพระบาลีนี้

ปจฺจชาตตา เป็นวิเสสนบทของ **จิตฺตเจตฺติกา ธมฺมา** แสดงให้รู้ถึงจิต เจตสิก ที่เกิดขึ้นภายหลัง ฉะนั้นองค์ธรรมจึงได้แก่ จิต เจตสิก นามขันธ์ 4 นั้นเอง

จิตฺตเจตฺติกา ธมฺมา เป็นกัตตูปท แสดงให้รู้ถึงปัจจัยธรรม คือ นามขันธ์ 4 ในปัญจโวการภูมิ ได้แก่ จิต 85 เจตสิก 52 (เว้นอรูปวิปากจิต 4)

ปุเรชาตสุสฺส เป็นวิเสสนบทของ **อิมฺสุสฺส กายสุสฺส** แสดงให้รู้ถึง เอกชกาย เป็นต้น ที่เกิดขึ้นก่อน ฉะนั้นองค์ธรรมจึงได้แก่ เอกชกาย ทวิชกาย ติชกาย จตุชกาย

อิมฺสุสฺส กายสุสฺส เป็นสัมปทานบท แสดงให้รู้ถึง ปัจจุပ္ปันธรรม คือ

- . กัมมชกลาป 3-7-4 ที่เกิดขึ้นในปฏิสนธิกาล ที่เป็นเอกชกาย
- . กัมมชกลาป อุตุชกลาป ที่เกิดขึ้นในระหว่าง สฐิตินะ และกัมภักขณะ ของปฏิสนธิจิต ที่เป็น **ทวิชกาย**

. กัมมชกลาป อุตุชกลาป จิตตชกลาป ที่เกิดขึ้นในระหว่าง อุปาทักขณะของปฐมภวังค์ เป็นต้น ก่อนอาหารชรูปเกิด เป็น**ติชกาย**

. กัมมชกลาป อุตุชกลาป จิตตชกลาป อาหารชกลาป ที่เกิดขึ้น ตั้งแต่อาหารภายนอก ซึมซาบ เข้าไปในร่างกาย เป็นต้น จนถึงจุติจิต เป็น**จตุชกาย**

หรือ อีกนัยหนึ่งขององค์ธรรมของ **อิมฺสุสฺส กายสุสฺส** นั้นก็ได้แก่ร่างกาย พร้อมด้วยลมหายใจ การเคลื่อนไหว อิริยาบถใหญ่่น้อย และวาจา ที่เกิดขึ้นระหว่างปฏิสนธิ เป็นต้น จนถึงตาย นั้นเอง

ปจฺจชาตปจฺจเยน เป็นกรณบท แสดงให้รู้ถึงอำนาจปัจจัย 4 คือปัจฉาชาตตะ ปัจฉาชาต- วิปยุตตะ ปัจฉาชาตตติ ปัจฉาชาตอวิคตะ ที่ทำการช่วยอุปการะในคราวเดียวกันนั้น อำนาจของ ปัจฉาชาตตะอย่างเดียวกันนั้นเป็นพิเศษ

ปจฺจโย เป็นนามกิริยาบท แสดงการช่วยอุปการะแก่ปัจจุပ္ปันธรรม โดยความปราศจากตัวตน

อีกนัยหนึ่ง องค์ธรรมของปัจจัย และปัจจุပ္ปัน ในคำว่า **ปจฺจชาตตา จิตฺตเจตฺติกา ธมฺมา** ที่เป็นกัตตูปท และในคำว่า **ปุเรชาตสุสฺส อิมฺสุสฺส กายสุสฺส** ที่เป็นสัมปทานบท โดยละเอียดเป็นคู่ๆ มีดังนี้

1. **นามขันธ์ 4 คือ ปัญจโวการปฐมภวังค์ 15** เป็นปัจฉาชาตปัจจัย

เอกชกาย (หมายเอากัมมชรูป) ซึ่งเป็นฐิติปัตตะ ที่เกิดพร้อมกันกับอุปาทักขณะของปฏิสนธิจิต หรือ**ทวิชกาย** (หมายเอากัมมชรูป อุตุชรูปด้วย) เป็นปัจจุပ္ปัน

2. **ทุติยภวังค์นามขันธ์ 4** เป็นปัจจัย

เอกชกาย (หมายเอากัมมชรูป) **ทวิชกาย** (หมายเอากัมมชรูป อุตุชรูป) หรือ**ติชกาย** (หมายเอากัมมชรูป อุตุชรูป จิตตชรูปด้วย) เป็นปัจจุပ္ปัน

3. ตติยภวังค์นามชั้น 4 เป็นต้น จนถึง ปฐมมโนทวารวิถีนามชั้น 4 เป็นปัจจัย

ติชกาย คือ กัมมชรูป อุตฺตชรูป จิตตชรูป ที่เกิดพร้อมกันกับจิตดวงก่อน ๆ นับตั้งแต่อุปปาทก-
ขณะของทุติยภวังค์ เป็นต้น เป็นปัจจัยปัจจุบัน

4. มโนทวารวิชชณะนามชั้น 4 เป็นต้น ที่ในทุติยมโนทวารวิถี เป็นปัจจัย

ติชกาย (หมายถึงรูปพรหมกับคัพพะเสยกะ) หรือ **จตุชกาย** (หมายถึงสังเสทชะและโอปปาติกะ
กามบุคคล) ที่เกิดพร้อมกันกับจิตดวงก่อน ๆ นับตั้งแต่ภวังค์ปัจเจกะ เป็นต้น ที่เกิดต่อจากปฐมมโนทวาร
วิถีดับลงแล้ว เป็นปัจจัยปัจจุบัน

**5. ปัญจทวารวิชชณะ ปัญจวิญญาณ สัมปฏิจจนะ นามชั้น 4 เป็นต้น จนถึง ชวณะ หรือ
ตทาร์มมณะ นามชั้น 4 เป็นปัจจัย**

ติชกาย (หมายเอา รูปพรหม) **จตุชกาย** (หมายเอากามบุคคล) ที่เกิดพร้อมกันกับจิตดวงก่อน ๆ
นับตั้งแต่ปัญจโวการ ภวังค์ปัจเจกะ 15 มโนทวารวิชชณะ (คือ โภกฐัพพะ) เป็นต้น เป็นปัจจัยปัจจุบัน

6. อนาคามีผล หรืออรหัตตผลนามชั้น 4 ที่เกิดขึ้นในขณะที่ออกจากนิโรธสมาบัติ เป็นปัจจัย

ทวิชกาย คือ กัมมชรูป อุตฺตชรูป (หมายเอา รูปพรหม) **ติชกาย** คือ กัมมชรูป อุตฺตชรูป อาหารชรูป
(หมายเอาพระอนาคามีหรือพระอรหันต์ในกามภูมิ) ที่เกิดก่อน ขณะที่จะออกจากนิโรธสมาบัติ เป็นปัจจัยปัจจุบัน

7. โสดาปัตติผลนามชั้น 4 เป็นปัจจัย

ติชกาย หรือ **จตุชกาย** ซึ่งเป็นลัทธิปัตตะที่เกิดพร้อมกันกับโสดาปัตติมรรคจิต เป็นปัจจัยปัจจุบัน ฯลฯ

อรหัตตผลนามชั้น 4 เป็นปัจจัย

ติชกาย หรือ **จตุชกาย** ซึ่งเป็นลัทธิปัตตะที่เกิดพร้อมกันกับอรหัตตมรรคจิต เป็นปัจจัยปัจจุบัน

8. ผลชวณะ 4 ที่เกิดหลัง ๆ เป็นปัจจัย

ติชกาย หรือ **จตุชกาย** ซึ่งเป็นลัทธิปัตตะที่เกิดพร้อมกันกับผลชวณะ 4 ชนิดเดียวกันกับที่เกิดก่อน ๆ
เป็นปัจจัยปัจจุบัน

9. ตีเหตุกปัญจโวการภวังค์ 9 เป็นปัจจัย

ติชกาย หรือ **จตุชกาย** ซึ่งเป็นลัทธิปัตตะที่เกิดพร้อมกันกับผลชวณะ 4 ดวงสุดท้ายก่อน ที่จะออก
จากผลสมาบัติ เป็นปัจจัยปัจจุบัน

**10. ปัญจโวการภวังค์ 15 อาวัชชนจิต 2 ปัญจวิญญาณ สัมปฏิจจนะ สันตีรณะ โภกฐัพพะ
มรณสันนชวณะ 5 ตทาร์มมณะ 2 ดวง ภวังค์ จุตติ นามชั้น 4 ในมรณสันนกาล เป็นปัจจัย**

ติชกาย หรือ **จตุชกาย** ซึ่งเป็นลัทธิปัตตะที่เกิดพร้อมกันกับจิตดวงที่ 17 ที่นับถอยหลังจากจตุตถจิตขึ้นไป
เป็นปัจจัยปัจจุบัน

อีกนัยหนึ่ง

10.1 ถ้าจิตฺติเกิดต่อจากชวณะแล้ว ปัญจโวการจิตฺติ 15 เป็นปัจจัย

ติชกาย คือ จิตตชะ อาหารชะ อุตฺตุชะ (หมายเอาคามบุคคล)

ทวิชกาย คือ จิตตชะ อุตฺตุชะ (หมายเอารูปบุคคล) ซึ่งเป็นฐิติปัตตะที่เกิดพร้อมกันกับมรณ-
สัณชวณะดวงที่ 5 เป็นปัจจัย

10.2 ถ้าจิตฺติเกิดต่อจากชวณภวังค์แล้ว ปัญจโวการจิตฺติ 15 เป็นปัจจัย

ติชกาย หรือ **ทวิชกาย** ซึ่งเป็นฐิติปัตตะที่เกิดพร้อมกันกับปัญจโวการภวังค์ดวงสุดท้าย เป็นปัจจัย

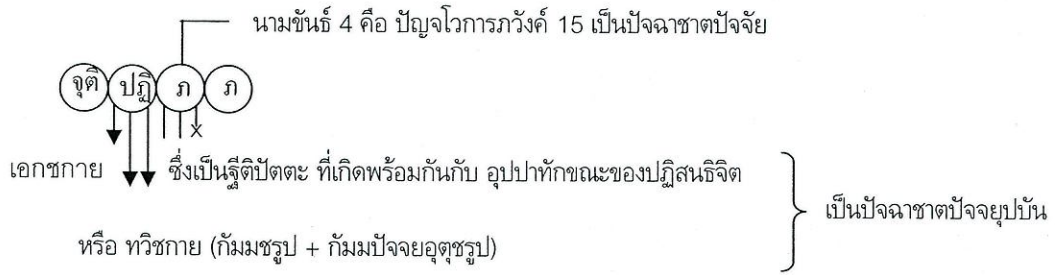
10.3 ถ้าจิตฺติเกิดต่อจากชวณะ ตทาร์มมณะแล้ว กามจิตฺติ 10 เป็นปัจจัย

ติชกาย ซึ่งเป็นฐิติปัตตะที่เกิดพร้อมกันกับตทาร์มมณดวงที่ 2 เป็นปัจจัย

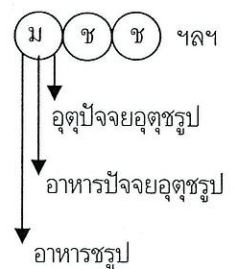
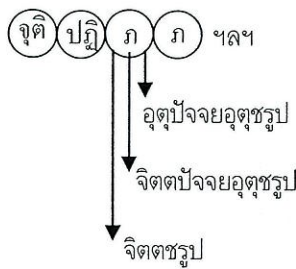
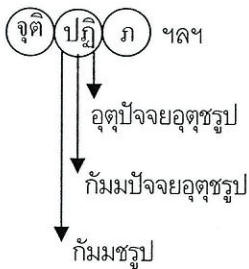
10.4 ถ้าจิตฺติเกิดต่อจากชวณะ ตทาร์มมณะ ภวังค์แล้ว กามจิตฺติ 10 เป็นปัจจัย

ติชกาย ซึ่งเป็น ฐิติปัตตะที่เกิดพร้อมกันกับกามภวังค์ดวงสุดท้าย เป็นปัจจัย

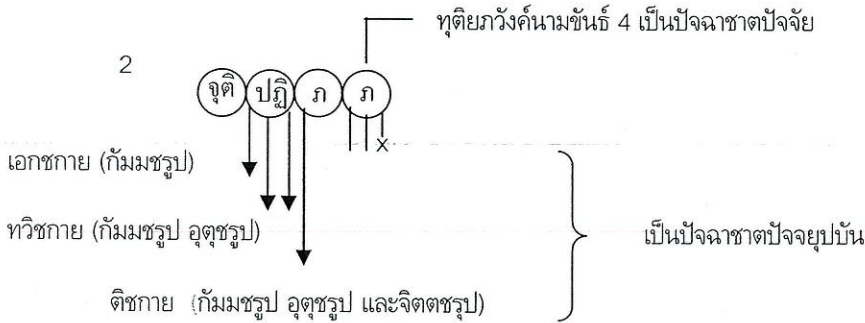
ภาพแสดงองค์ธรรมของกัตตูปท และสัมปทานบพโดยละเอียดเป็นคู่ๆ ดังนี้

1

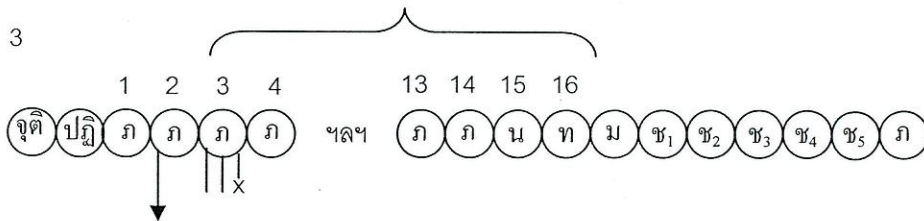

2

ตติยวงค์ นามชั้น 4 เป็นต้น จนถึงปฐมมโนทวารวิถีนามชั้น 4 เป็นปัจฉาชาตปัจจย

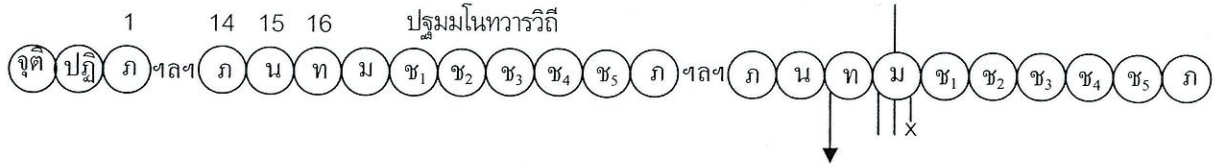
3

ติชกาย คือ กัมมชรูป อุตุชรูป จิตตชรูป ที่เกิดพร้อมกันกับจิตตวงก่อนๆ นับตั้งแต่ อุปาทักขณะ ของทุติยวงค์ เป็นต้น จนถึง อุปาทักขณะ ของชวเนจิตตวงที่ 4 เป็นปัจฉาชาตปัจจยุปัน

มโนทวาราวชชนะนามชั้น 4 เป็นต้น ที่ในทุติยมโนทวารวิถี เป็นปัจฉาชาตปัจจัย

4

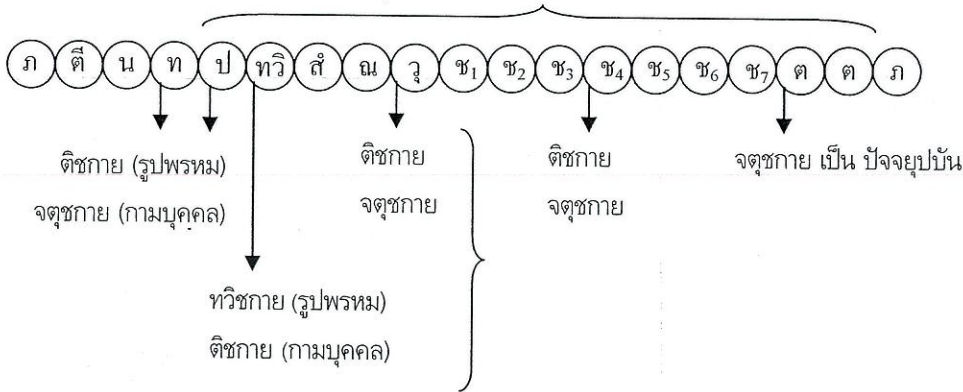
ติชกาย (รูปพรหม และคัพพะเสยยกะ) หรือ จตุชกาย (สังเสทชะ, โอปปาติกกามบุคคล) ที่เกิดพร้อมกันกับจิตดวงก่อนๆ นับตั้งแต่ อุปปาตักขณะของภวังค์บุ๋บเจเหาะ เป็นต้น ที่เกิดต่อจากปฐมมโนทวารวิถีดับลงแล้ว เป็นปัจฉาชาตปัจจัยปะบัน

*อุปปาตักขณะของจิต 75 (-ทวิ10) เจ.52 ที่ในกามภุมิ 10 (-นิริยภุมิ) เมื่ออาหารซึมซาบเข้าไปในร่างกายแล้ว จตุชกายก็เกิดได้ครบในฐิติขณะของจิตเหล่านี้ จตุชกายก็เกิดได้ แต่จิตตชรูปนั้น หมายถึงเอา จิตตปัจจัยอุตุชรูป

แต่ถ้าไม่นับเอาจิตตปัจจัยอุตุชรูป ก็ยังมีรูปเกิดได้ 3 คือ กัมมชรูป อุตุชรูป อาหารชรูป ในภังคขณะของจิตเหล่านี้

ปัญจทวาราวชชนะ ปัญจวิญญาน เป็นต้น จนถึง ชวนะ ; ตทาร์มณะ เป็นปัจฉาชาตปัจจัย

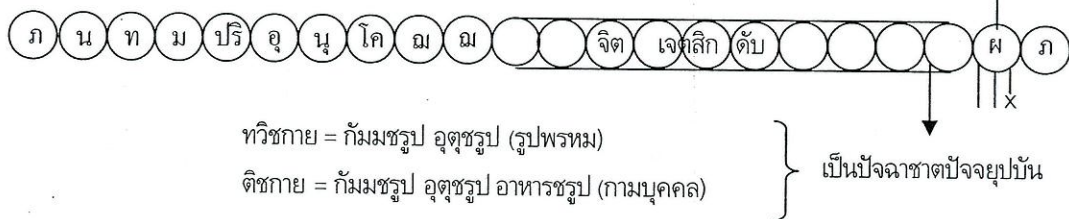
5

นิโรธสมาบัติวิถี

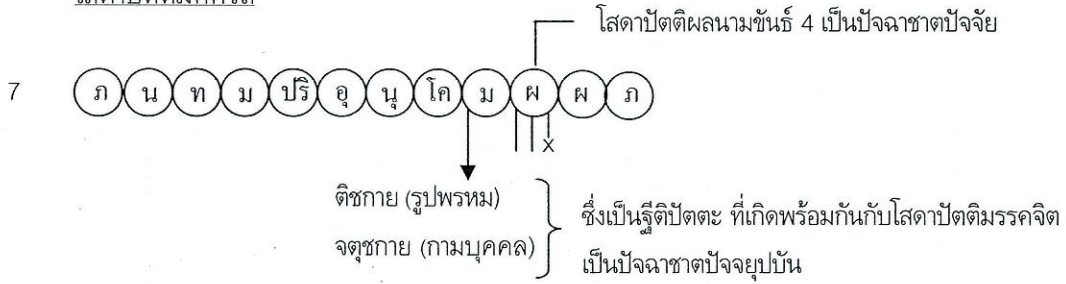
อนาคามีผลนามชั้น 4 } เป็นปัจฉาชาตปัจจัย
ออรหัตตผลนามชั้น 4 }

6

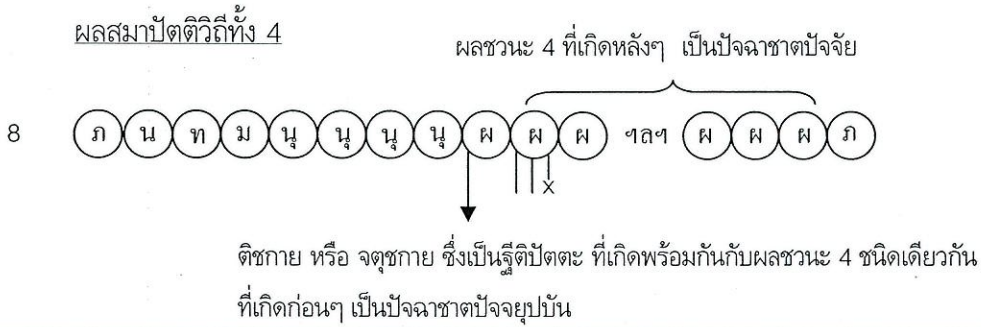

ทวิชกาย = กัมมชรูป อุตุชรูป (รูปพรหม)
ติชกาย = กัมมชรูป อุตุชรูป อาหารชรูป (กามบุคคล) } เป็นปัจฉาชาตปัจจัยปะบัน

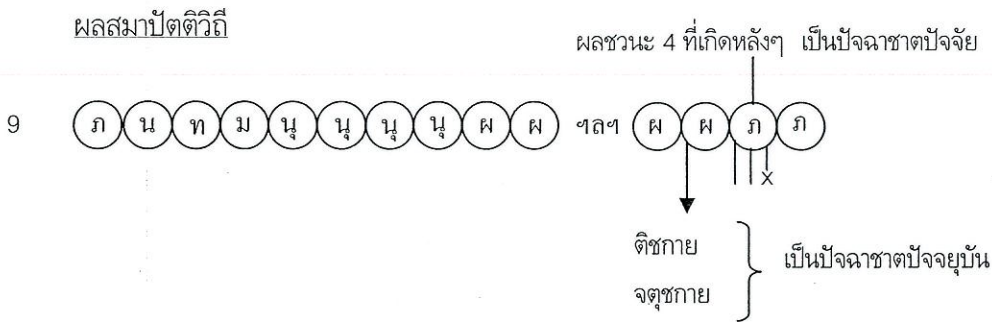
โสดาปัตติมคควิธี

ผลสมาปัตติวิธีทั้ง 4

ผลสมาปัตติวิธี

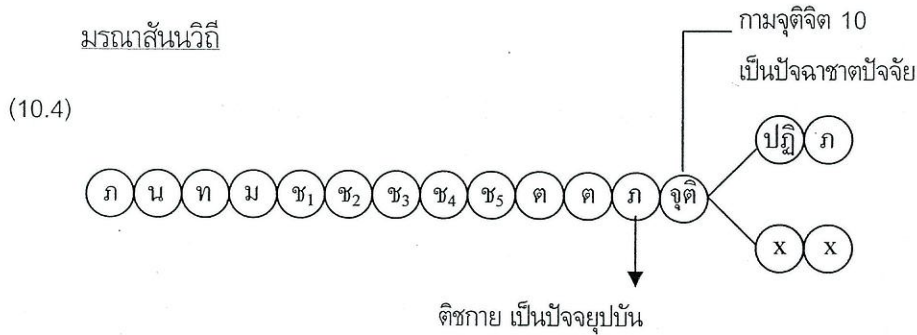
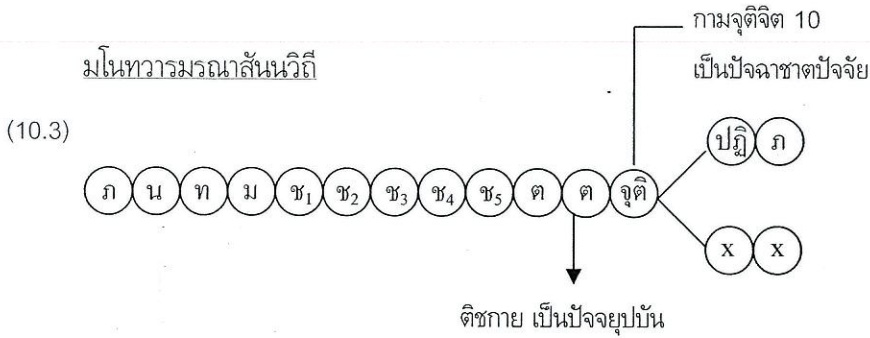
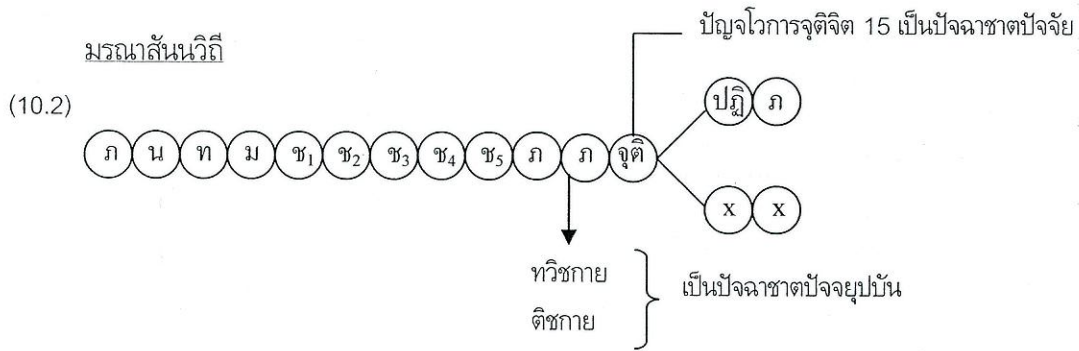
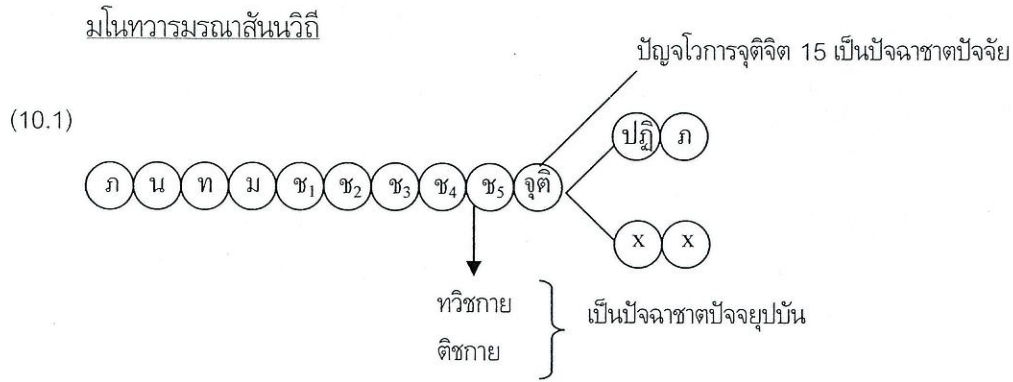

ปัญญาโวการภวังค์ 15 อวชชนะ 2 เป็นต้น จนถึงจตุตินามชั้น 4 ในมรรคสันนกาล เป็นปัจฉาชาตปัจจย

(ถ้าเป็นพระอรหันต์ก็ไม่มี ปฏิ เกิดต่อ)

อิกนัยหนึ่ง

ปัจฉาชาตฌฏณา

ถ้านามชั้น 4 ในปัญจโวการภูมิ ได้แก่ จิต 85 เจตสิก 52 (เว้นอรูปริปากจิต 4) ที่เกิดขึ้น ภายหลัง เป็นปัจจัย ทำการช่วยอุปการะแก่ เอกชกาย ทวิชกาย ติชกาย จตุชกาย ที่เกิดพร้อมกันกับ จิตดวงก่อน ๆ มีปฏิสนธิจิต เป็นต้น แล้วเข้าถึงสูติ

หรือ อีกนัยหนึ่ง ได้แก่ เอกสมุฏฐานิกรูป ทวิสมุฏฐานิกรูป ติสมุฏฐานิกรูป และจตุสมุฏฐานิกรูป ที่เกิดขึ้นก่อน ก็ได้อำนาจปัจจัย 4 คือ ปัจฉาชาตะ ปัจฉาชาตวิปยุตตะ ปัจฉาชาตัตถิ ปัจฉาชาตอวิคตะ ที่ทำการช่วยอุปการะในคราวเดียวกันนั้น อำนาจของปัจฉาชาตะอย่างเดียวกันนั้นเป็นพิเศษ

ตารางแสดงปัจฉาชาตฌฏณา

ปัจจัย	ปัจจัยุปัน	ปัจฉา ทั้ง 4
ถ้านามชั้น 4 ในปัญจโวการภูมิ ได้แก่ จิต 85 เจตสิก 52 (เว้นอรูปริปากจิต 4) ที่เกิดขึ้นภายหลัง → เอกชกาย ทวิชกาย ติชกาย จตุชกาย ที่เกิดขึ้นก่อน หรือ อีกนัยหนึ่ง ได้แก่ เอกสมุฏฐานิกรูป ทวิสมุฏฐานิกรูป ติสมุฏฐานิกรูป และจตุสมุฏฐานิกรูป ที่เกิดขึ้นก่อน		4

สรุปเนื้อความ 3 ประการ ในปัจฉาชาตปัจจัย (หน้า 153)

ในปัจฉาชาตปัจจัยทุกเทศนี้ สรุปเนื้อความมีอยู่ 3 ประการ คือ

- จิต 85 เจตสิก 52 ที่ประกอบ มีปฐมภวังค์ เป็นต้น ที่เกิดหลัง ๆ ในปัญจโวการภูมิ ที่แน่นอนและไม่แน่นอน (เว้นอรูปริปากจิต 4 และปฏิสนธิจิตทั้งหมด) เป็น **ปัจฉาชาตปัจจัย**
- เอกสมุฏฐานิกรูป ทวิสมุฏฐานิกรูป ติสมุฏฐานิกรูป และ จตุสมุฏฐานิกรูป ที่เกิดพร้อมกันกับ ขณะทั้ง 3 ของจิตดวงก่อน ๆ แล้วตั้งอยู่ (สูติปัตตะ) เป็น **ปัจฉาชาตปัจจัยุปัน**
- จิตทั้งหมด 89 มีปฏิสนธิจิต เป็นต้น เจตสิก 52
- * ในขณะที่เกิด และขณะที่ดับ (อุปปาทักขณะ และภังคักขณะ) ของ จิตตชรูป ปฏิสนธิกัมมชรูป อาหารชรูป อุตชรูป ปวัตติกัมมชรูป ในสันดานของสัตว์ ที่ในปัญจโวการภูมิ
- และขณะทั้ง 3 ของ พาหิรรูป อสังญญัตตกัมมชรูป เป็น **ปัจฉาชาตปัจฉนิก**

หมายเหตุ:- แสดงแตกต่างจากหนังสือหลักสูตร ซึ่งแสดงดังนี้ “จิตทั้งหมด 89 มีปฏิสนธิจิต เป็นต้น เจตสิก 52 และ จิตตชรูป ปฏิสนธิกัมมชรูป อาหารชรูป อุตชรูป ปวัตติกัมมชรูป ขณะที่เกิดขึ้น (อุปปาทักขณะ) ในสันดานของสัตว์ ที่ในปัญจโวการภูมิ และ พาหิรรูป อสังญญัตตกัมมชรูป ”

คำอธิบาย (หน้า 153) ธรรมที่เป็นปัจจัย ของปรัชญาชาติปัจจัยนี้มี 2 อย่าง คือ แน่นนอน และไม่แน่นนอน

ปรัชญาชาติปัจจัย

-แน่นนอน ได้แก่ จิต 43 คือ โทสมูลจิต 2 ทวิปัญญาวิญญานจิต 10 มโนธาตุ 3 ตทารัมมณจิต 11 หลิตูปปาหจิต 1 รูปาวจรจิต 15 โสดาปัตติมรรคจิต 1 เจตสิก 48 ที่ประกอบ

-ไม่แน่นนอน ได้แก่ จิต 42 คือ โลกมูลจิต 8 โมงมูลจิต 2 มโนทวาราวชชนจิต 1 มหากุศลจิต 8 มหาภิรียาจิต 8 อรูปกุศลจิต 4 อรูปภิรียาจิต 4 โลกุตตรที่เหลือ 7 เจตสิก 46 ที่ประกอบ (เว้นอัปปมัญญา)

ตาราง แสดงองค์ธรรมในสรูปเนื้อความ 3 ประการของปรัชญาชาติปัจจัย

ปรัชญาชาติปัจจัย	ปรัชญาชาติปัจจัยปบัน	ปรัชญาชาติปัจจัยนิค
จิต 85 เจตสิก 52 ที่ประกอบ มีปฐมภวังค์ เป็นต้น ที่เกิดหลัง ๆ ในปัญญา-โวการภูมิ ที่แน่นนอนและไม่แน่นนอน (เว้นอรุปรวิปากจิต 4 และปฏิสนธิจิต ทั้งหมด)	เอกสมุฏฐานิกรูป ทวิสมุฏฐานิกรูป ดิสมุฏฐานิกรูป และจตุสมุฏฐานิกรูป ที่เกิด พร้อมกันกับขณะทั้ง 3 ของจิตดวงก่อน ๆ มีปฏิสนธิจิตเป็นต้น แล้วตั้งอยู่(ฐิติปัตตะ)	- จิตทั้งหมด 89 มีปฏิสนธิจิต เป็นต้น เจ. 52 - * ในขณะที่เกิด และขณะที่ดับ (อุปปา-ทักขณะ และกังกักขณะ)ของ จิตตชรูป ปฏิสนธิกัมมชรูป อาหารชรูป อุตชรูป ปวัตติกัมมชรูป ในสันดานของสัตว์ ที่ในปัญญาโวการภูมิ - และขณะทั้ง 3 ของ พาหิรรูป อสังญ-สัตตกัมมชรูป
แน่นนอน - จิต 43 คือ โทสมูลจิต 2 ทวิปัญญาวิญญาน-จิต 10 มโนธาตุ 3 ตทารัมมณจิต 11 หลิตูปปาหจิต 1 รูปาวจรจิต 15 โสดาปัตติ-มรรคจิต 1 เจตสิก 48 ที่ประกอบ		
ไม่แน่นนอน - จิต 42 คือ โลกมูลจิต 8 โมงมูลจิต 2 มโนทวาราวชชนจิต 1 มหากุศลจิต 8 มหาภิรียาจิต 8 อรูปกุศลจิต 4 อรูป-ภิรียาจิต 4 โลกุตตรที่เหลือ 7 เจตสิก 46 ที่ประกอบ (เว้นอัปปมัญญา)		

จำแนก ปรัชญาชาติปัจจัย โดยลักษณะ และ ชาติ กาล สัตติ

ในปรัชญาชาติปัจจัยนี้ การช่วยอุปการะแก่ปัจจัยปบันธรรมของธรรมที่เป็นปรัชญาชาติปัจจัยนั้น

เมื่อว่าโดย **ลักษณะ** มีอย่างเดียว คือ เกิดที่หลังปัจจัยปบันธรรม (**ปรัชญาชาติ**)

เมื่อว่าโดย **ชาติ** เป็น ปรัชญาชาติชาติ

เมื่อว่าโดย **กาล** เป็น ปัจจุบันกาล

เมื่อว่าโดย **สัตติ** คืออำนาจ มีอย่างเดียว คือ

อุปถัมภกสัตติ ช่วยอุปการะให้ ปัจจัยปบันธรรม ตั้งอยู่

หมายเหตุ:-

- เอกสมุฏฐานิกรูป ทวิสมุฏฐานิกรูป ติสสมุฏฐานิกรูป และ จตุสมุฏฐานิกรูป ที่เกิดพร้อมกันกับขณะทั้ง 3 ของจิตดวงก่อน ๆ เป็น **ปัจฉาชาตปัจจุปปัน**

ที่เกิดพร้อมกันกับขณะทั้ง 3 ของจิตดวงก่อน ๆ หมายความว่า รูปทั้งสี่สมุฏฐานนี้ ที่เกิดก่อนๆ (รูปที่เกิดได้ในขณะใดๆ ที่ตรงกับอุปาทักขณะ สู่ติขณะ และภังคักขณะของจิตดวงก่อนๆ รูปที่เกิดก่อนๆ เหล่านั้น จะได้รับการช่วยอุปการะจากจิตที่เกิดหลังๆ)

หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง

จิตที่เกิดหลังๆทำการช่วยอุปการะแก่รูปที่เกิดก่อนๆ (ซึ่งรูปที่เกิดก่อนๆเหล่านั้น จะเกิดในขณะใดๆของจิตก็ได้ แต่รูปเหล่านั้น ต้องเกิดก่อนหน้าจิตที่เป็นผู้อุปการะ)

ปัญหาวารวิงค์

ในปัจฉาชาตชาติปัจจุปปันที่เป็นปัจฉาชาตชาติ 4 ปัจจุปปัน นั้น มี 3 บท 3 วาระ เหมือนกันคือ

ก. กุสลบท มี 1 วาระ คือ

1. อพยากตปทาวसान ใน กุสลบท (กุ - อัพ)

ข. อกุสลบท มี 1 วาระ คือ

2. อพยากตปทาวसान ใน อกุสลบท (อกุ - อัพ)

ค. อพยากตบท มี 1 วาระ คือ

3. อพยากตปทาวसान ใน อพยากตบท (อัพ - อัพ)

ปัญหาวารวิงค์แห่งปัจฉาชาตปัจจุปปัน (หน้า 307)

ในการแสดงปัญหาวารวิงค์ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงตามกุสลติก เป็นต้น โดยตั้งบทไว้เป็นหลัก 3 บทก่อน ซึ่งเรียกว่า บทหน้า คือ กุสลบท อกุสลบท อพยากตบท เป็นปัจจุปปันธรรม และจำแนกปัจจุปปันธรรม(ปทาวसान) โดยบทหลัง แสดงแยกแต่ละวาระดังนี้

ในปัจฉาชาตปัจจุปปัน มี 3 บท 3 วาระ ดังนี้

ก.กุสลบท

อพยากตปทาวसान ใน กุสลบท (กุ - อัพ)

วิธีพระบาลี

กุสโล ธมฺโม อพยากตสฺส ธมฺมสฺส ปัจฉาชาตปัจจุเจเนน ปัจจุโย. กุศลธรรม เป็นปัจจุปปันคือช่วยอุปการะ แก่อพยากตธรรม ด้วยอำนาจปัจฉาชาตปัจจุปปัน

จำแนกบทและแสดงองค์ธรรม ในวิธีพระบาลี

กุสโล ธมฺโม เป็นกัตตูปาท แสดงให้รู้ถึงปัจจัย องค์ธรรมได้แก่ กุศลจิตตูปาท 21 ที่เกิดภายหลัง

อพฺยากตฺสฺส ธมฺมสฺส เป็นสัมปทานบท แสดงให้รู้ถึงปัจจัยปัจจุบัน องค์ธรรมได้แก่ ติชากาย หรือ จตฺซกกาย ที่เป็น ฐิติปัตตตะ คือ รูป 28 ที่เกิดก่อน

ปจฺฉาชาตปจฺจเยน เป็นกรณบท แสดงให้รู้ถึงอำนาจแห่งปัจฉาชาตปัจจัยเป็นพิเศษ ในบรรดาอำนาจปัจจัยทั้ง 4 ที่เข้าช่วยอุปการะในคราวเดียวกัน คือ ปัจฉาชาตตะ ปัจฉาชาตวิปฺปยุตตะ ปัจฉาชาตตฺถิติ ปัจฉาชาตอวิกตะ เหล่านี้

ปจฺจโย เป็นกิริยาบท แสดงให้รู้ถึงความเป็นอนัตตะ

ความเป็น ปัจฉาชาตตะ ปัจจัย ปัจจยุปปัน ในบท **กุสโล อพฺยากตฺสฺส** นี้

ว่าโดย กาล เป็นไปใน ปวัตติกาล

ว่าโดย ภูมิ เป็นไปใน ปัญฺจโวการภูมิ

ว่าโดย บุคคล เป็นไปใน ปุถุชน 4 อริยบุคคล 7 (เว้นพระอรหันต์) ตามสมควร

ว่าโดย วิถี ธรรมที่เป็นปัจจัย เป็นไปใน ปัญฺจทวารวิถี กามชวณฺเณทวารวิถี อปฺปนาวิติ ธรรมที่เป็นปัจจัยปัจจุบัน เป็นไปใน รูปวิถีที่เป็นภายใน

ข. อกุสลบท (หน้า 308)

อพฺยากตฺปทาวสาน ใน **อกุสลบท (อกุ - อัพ)**

วิธีพระบาลี

อกุสโล ธมฺโม อพฺยากตฺสฺส ธมฺมสฺส ปจฺฉาชาตปจฺจเยน ปจฺจโย. อกุศลธรรม เป็นปัจจัยคือช่วยอุปการะ แก่อพฺยากตธรรม ด้วยอำนาจปัจฉาชาตปัจจัย

จำแนกบทและแสดงองค์ธรรม ในวิธีพระบาลี

อกุสโล ธมฺโม เป็นกัตตูปาท แสดงให้รู้ถึงปัจจัย องค์ธรรมได้แก่ อกุศลจิตตูปาท 12 ที่เกิดภายหลัง

อพฺยากตฺสฺส ธมฺมสฺส เป็นสัมปทานบท แสดงให้รู้ถึงปัจจัยปัจจุบัน องค์ธรรมได้แก่ ติชากาย หรือ จตฺซกกาย ที่เป็น ฐิติปัตตตะ คือ รูป 28 ที่เกิดก่อน

ปจฺฉาชาตปจฺจเยน เป็นกรณบท แสดงให้รู้ถึงอำนาจแห่งปัจฉาชาตปัจจัยเป็นพิเศษ ในบรรดาอำนาจปัจจัยทั้ง 4 ที่เข้าช่วยอุปการะในคราวเดียวกัน คือ ปัจฉาชาตตะ ปัจฉาชาตวิปฺปยุตตะ ปัจฉาชาตตฺถิติ ปัจฉาชาตอวิกตะ เหล่านี้

ปจฺจโย เป็นกิริยาบท แสดงให้รู้ถึงความเป็นอนัตตะ

ความเป็น ปัจฉาชาตะ ปัจจัย ปัจจุยฺยบັນ ในบท **อภุสโล อพฺยาคตสฺส** นี้

ว่าโดย กาล เป็นไปใน ประวัติกาล

ว่าโดย ภูมิ เป็นไปใน ปัญฺจโวการภูมิ

ว่าโดย บุคคล เป็นไปใน ปุณฺชน 4 ผลเสกขบุคคล 3 ตามสมควร

ว่าโดย วิถี ธรรมที่เป็นปัจจัย เป็นไปใน ปัญฺจทวารวิถี กามชวณมโนทวารวิถี
ธรรมที่เป็นปัจจุยฺยบັນ เป็นไปใน รูปวิถีที่เป็นภายใน

ค. อพฺยาคตบท (หน้า 309)

อพฺยาคตปทาวสาน ใน อพฺยาคตบท (อภ - อภ)

วิธีพระบาลี

อพฺยาคโต ธมฺโม อพฺยาคตสฺส ธมฺมสฺส ปัจฉาชาตปฺจฺเจยน ปฺจฺจโย. อพฺยาคตธรรม เป็น
ปัจจัยคือช่วยอุปการะ แก่อพฺยาคตธรรม ด้วยอำนาจปัจฉาชาตปัจจัย

จำแนกบทและแสดงองค์ธรรม ในวิธีพระบาลี

อพฺยาคโต ธมฺโม เป็นกัตตบท แสดงให้รู้ถึงปัจจัย องค์ธรรมได้แก่ วิปากจิตตูปบาท 32 (วัน
อรุณวิปากจิต 4) กิริยาจิตตูปบาท 20 ที่เกิดภายหลัง

อพฺยาคตสฺส ธมฺมสฺส เป็นสัสมปทานบท แสดงให้รู้ถึงปัจจุยฺยบັນ องค์ธรรมได้แก่ เอกชกาย
ทวิชกาย ติชกาย จตฺตชกาย ที่เป็น ลีตีปตฺตตะ คือ รูป 28 ที่เกิดก่อน

ปฺจฺฉาชาตปฺจฺเจยน เป็นกรณบท แสดงให้รู้ถึงอำนาจแห่งปัจฉาชาตปัจจัยเป็นพิเศษ ในบรรดา
อำนาจปัจจัยทั้ง 4 ที่เข้าช่วยอุปการะในคราวเดียวกัน คือ ปัจฉาชาตะ ปัจฉาชาตวิปฺยุตตะ ปัจฉาชาตตฺติ
ปัจฉาชาตอวิกตตะ เหล่านี้

ปฺจฺจโย เป็นกิริยาบท แสดงให้รู้ถึงความเป็นอนัตตะ

ความเป็น ปัจฉาชาตะ ปัจจัย ปัจจุยฺยบັນ ในบท **อพฺยาคโต อพฺยาคตสฺส** นี้

ว่าโดย กาล เป็นไปใน ประวัติกาล จุติกาล

ว่าโดย ภูมิ เป็นไปใน ปัญฺจโวการภูมิ

ว่าโดย บุคคล เป็นไปใน ปุณฺชน 4 ผลบุคคล 4 ตามสมควร

ว่าโดย วิถี ธรรมที่เป็นปัจจัย เป็นไปใน ปัญฺจทวารวิถี กามชวณะ อปฺปนาชวณ-
มโนทวารวิถี และวิถีมุตตจิต คือ ภาวํจจิต จุติจิต

ธรรมที่เป็นปัจจุยฺยบັນ เป็นไปใน รูปวิถีที่เป็นภายใน

ตาราง แสดงการหาอำนาจปัจจัยในปัญหาวารวิภังค์แห่งปัจฉาชาตปัจจัย

วาระ	ปัจจัย - ปัจจุปับน	ปัจฉา.	ปัจฉาวิป.	ปัจฉาตัดติ.	ปัจฉาอวิคตะ	รวม
1. กุ-อัฟ	กุศลจิตตูปบาท 21 ที่เกิดภายหลัง → ดิชกาย หรือ จตฺตฺกาย ที่เป็นฐิติปัตตะ คือ รูป 28 ที่เกิดก่อน	1	1	1	1	4
2. อกุ-อัฟ	อกุศลจิตตูปบาท 12 ที่เกิดภายหลัง → ดิชกาย หรือ จตฺตฺกาย ที่เป็นฐิติปัตตะ คือ รูป 28 ที่เกิดก่อน	1	1	1	1	4
3. อัฟ-อัฟ	วิปากจิตตูปบาท 32 (เว้นอนุวิปากจิต 4) กิริยาจิตตูปบาท 20 ที่เกิดภายหลัง → เอกชกาย ทวิชกาย ดิชกาย หรือ จตฺตฺกาย ที่เป็นฐิติปัตตะ คือ รูป 28 ที่เกิดก่อน	1	1	1	1	4

สูตรสังขยวาระ

สรุปจำนวนสูตรบทแห่งปัจฉาชาตปัจจัยปัญหาวาระ ดังแสดงมาแล้วข้างต้นนั้น มี 3 ประเภทด้วยกันคือ

1. กุสโล อพฺยาคตสฺส ปัจฉาชาตปฺจฺเจน ปฺจฺจโย.
2. อกุสโล อพฺยาคตสฺส ปัจฉาชาตปฺจฺเจน ปฺจฺจโย.
3. อพฺยาคโต อพฺยาคตสฺส ปัจฉาชาตปฺจฺเจน ปฺจฺจโย.

ปัจฉาชาตปัจจัยสภาคะ

ปัจจัยที่เป็นสภาคะกันได้กับปัจฉาชาตปัจจัย ดังแสดงมาแล้วข้างต้นนั้นมี 3 ปัจจัย คือ ปัจฉาชาต-วิปยุตตะ ปัจฉาชาตตัดติ ปัจฉาชาตอวิคตะ

วณัตถะและคำอธิบายในปัจฉาชาตปัจจัย (หน้า 390)

วณัตถะ

ปฺจฺฉา ชายตีติ = ปฺจฺฉาชาโต ธรรมที่เกิดทีหลังปัจจุปับนธรรม ชื่อว่า ปัจฉาชาตะ

ปฺจฺฉาชาโต จ โส ปฺจฺจโย จาติ = ปฺจฺฉาชาตปฺจฺจโย ธรรมที่เกิดทีหลังด้วย เป็นปัจจัยด้วย
ชื่อว่า ปัจฉาชาตปัจจัย

ปฺจฺฉาชาโต หุตฺวา อฺปการโก รมฺโม = ปฺจฺฉาชาตปฺจฺจโย ธรรมที่เกิดทีหลังปัจจุปับนธรรม
แล้วอุปการะแก่ธรรมที่เกิดก่อน ชื่อว่า ปัจฉาชาตปัจจัย

อธิบายในปัจฉาชาตปัจจัยโดยสังเขป

ปัจฉาชาตปัจจัย นี้ นามธรรมคือจิตและเจตสิกที่เกิดทีหลังเป็นปัจจัย ช่วยอุดหนุนแก่รูปธรรม
ซึ่งเกิดก่อน ให้ตั้งอยู่ได้จนอายุครบ โดยไม่ให้ดับไปเสียก่อนที่จะถึงกำหนด อายุของรูปธรรมนั้นเท่ากับ

อายุของจิต 17 ดวง คือจิตดวงหนึ่งเกิดขึ้นแล้วดับไป แล้วจิตดวงใหม่เกิดขึ้นอีกอย่างนี้ 17 ครั้ง รูปธรรมจึงดับไปพร้อมกับจิตดวงที่ 17 นี้อีกครั้งหนึ่ง ในการที่รูปธรรมสามารถตั้งอยู่ได้จนถึง 17 ขณะ จิตนี้ ก็เป็นเพราะนามธรรม คือจิตและเจตสิกที่เกิดขึ้นที่หลังนั่นเอง **ช่วยอุปถัมภ์ไว้ให้รูปธรรมนั้นตั้งอยู่ได้ และยังช่วยอุดหนุนให้เจริญขึ้นได้ด้วย**

รูปธรรมที่เกิดขึ้นที่หลัง เป็นปัจจัยช่วยอุดหนุนแก่นามธรรมที่เกิดขึ้นก่อนไม่ได้ เพราะว่ารูปธรรมจะเกิดขึ้น นามธรรมได้ดับไปเสียก่อนแล้ว จึงอุปการะกันไม่ได้

ในปัจจาทตปัจจายนี้ ยกเว้นบุคคลเสีย 2 จำพวก ได้แก่ **อสังญัสถตพรหม**พวกหนึ่ง และ **นิโรธสมาบัติ**บุคคลอีกพวกหนึ่ง เพราะรูปธรรมของบุคคล 2 พวกนี้ไม่ได้รับอุปการะจากปัจจาทตปัจจาย คืออสังญัสถตพรหมและบุคคลกำลังเข้านิโรธสมาบัติอยู่นั้น นามธรรมไม่เกิด ฉะนั้น จึงไม่ได้รับอุปการะจากปัจจาทตปัจจายธรรม แต่ว่า**กัมมชรูปและอตุชรูป** (ทวิชรูป) ของ**อสังญัสถตพรหม**ที่เป็นอยู่ได้นั้น ก็เพราะอาศัยอำนาจของรูปาวจรบัญญัติจกมณกุศลเจตนา ที่เกิดขึ้นจากอำนาจของสัญญาวิราคะภาวนา ส่วน**กัมมชรูป อตุชรูป อาหารชรูป** (ติชรูป) ของ**นิโรธบุคคล**ที่เป็นอยู่ได้นั้น ก็เพราะอาศัยอำนาจของสมาบัติ 8 และอนาคามีมรรค หรือออร์ทตมรรคนั่นเอง ฉะนั้น รูปธรรมของอสังญัสถตบุคคล และนิโรธสมาบัติบุคคล จึงเป็นปัจจัยอุปบันธรรมของปัจจายนี้ไม่ได้ ต้องเป็นปัจจนิกธรรมไป

อุปมาในปัจจาทตปัจจาย

อุปมาว่า**ต้นไม้**ที่ปลูกไว้แล้ว ย่อมจะตั้งอยู่ได้ และเจริญขึ้นได้ ก็โดยอาศัย**น้ำฝน**ที่ตกลงมาภายหลัง หรือเอาน้ำรดภายหลัง ฉนั้นใด ต้นไม้จึงเปรียบได้เหมือนรูปธรรมที่เกิดขึ้นก่อน น้ำฝนหรือน้ำที่รดนั้น เปรียบเหมือนนามธรรม ที่เกิดขึ้นทีหลัง แล้วช่วยอุดหนุนแก่รูปที่เกิดขึ้นก่อน ฉนั้น

อุปมาเหมือนลูกนกแร้งที่ยังเล็กอยู่ ยังบินไปหาอาหารเลี้ยงตัวเองไม่ได้ เมื่อแม่นกออกไปหาอาหาร ลูกนกที่อยู่ในรังก็ตั้งตาตั้งใจคอย โดยหวังว่าเมื่อแม่กลับมาแล้วคงจะนำอาหารมาเพื่อตนเป็นแน่ ครั้นแม่นกกลับมาแล้วก็ไม่ได้นำอาหารมาให้ลูกของตน วันรุ่งขึ้น เมื่อถึงเวลาที่แม่นกออกไปหาอาหาร ลูกนก ก็คอยหวังอีกว่าเมื่อแม่กลับมาคงจะเอาอาหารมาฝากอีก แต่เมื่อถึงเวลาที่แม่นกกลับมา ลูกนกก็ คงไม่ได้ รับอาหารจากแม่อีกเช่นเคย ทั้งนี้เป็นเพราะกรรมตาของนกแร้งนั้น แม่นกยอมไม่นำอาหารมาเลี้ยงลูกนกของตนเลย จนกว่าลูกนกจะโตพอที่จะไปหาอาหารกินของตัวเองได้ ฉนั้นลูกนกในขณะที่ยังเล็กอยู่นั้น จึงได้แต่เพียงมีเจตนาเกิดขึ้นที่จะคอยรับอาหารอยู่เท่านั้น ไม่ได้รับอาหารจริง ๆ เลย มีแต่**อาหาราสาเจตนา** ได้แก่ รสตัณหา คือความต้องการในอาหารกำลังเกิดอยู่ในขณะนั้น อาหาราสาเจตนา อันเป็นนามธรรมนี้ มีอำนาจอุปการะให้ร่างกายซึ่งเป็นรูปธรรมของลูกนกนั้นเป็นอยู่ และค่อยเจริญเติบโตขึ้นได้ ฉนั้น อาหาราสาเจตนา นี้จึงเป็นปัจจาทตปัจจาย ร่างกายของลูกนกเป็นปัจจาทตปัจจาย

*****

2. ปัจฉาชาตวิปยุตตปัจฉัย (หน้า 130)

(พระบาลีข้อ 2 ของวิปยุตตปัจฉัยนิตเทศ)

อาร์มภท

ปัจฉยทุเทศ โย ยาทีโส ปัจฉโย วิปยุตตปัจฉโยติ ภควตา อุกุทธิภูโ, โส ตาทีโส ปัจฉโย
ปัจฉยนิเทศ

2. อรูปิโน ฐมา รุปิโน ฐมานัน วิปยุตตปัจฉเยน ปัจฉโยติ ภควตา นิตุทธิโ.

ปัจฉัยเช่นใด พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงไว้โดยย่อในปัจฉยทุเทศว่า วิปยุตตปัจฉโย ปัจฉัย
เช่นนั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงโดยพิสดารในปัจฉยนิเทศว่า

อรูปิโน ฐมา รุปิโน ฐมานัน วิปยุตตปัจฉเยน ปัจฉโย.

พระบาลีและคำแปล (หน้า 131)

พระบาลีข้อที่ 2. อรูปิโน ฐมา รุปิโน ฐมานัน วิปยุตตปัจฉเยน ปัจฉโย.

ปัญญาโวหารนามขันธ์ 4 มีปฐมภวังค์ เป็นต้น ที่เกิดหลัง ๆ เป็นปัจฉัยคือช่วยอุปการะ แก่เอกชกาย
ทวิชกาย ตติชกาย จตุชกาย ที่เกิดพร้อมกันกับจิตดวงก่อน ๆ มีปฏิสนธิจิตเป็นต้นแล้วเข้าถึงฐิติ ด้วย
อำนาจปัจฉาชาตวิปยุตตปัจฉัย

ตาราง แสดงการหาอำนาจปัจฉัย (และภพ) ในปัจฉาชาตวิปยุตตปัจฉัย

ปัจฉัย - ปัจฉยุปัน	ปัจฉยวิป.	ฉา.3	รวม
จิต 85 เจตสิก 52 ที่ประกอบ มีปฐมภวังค์ เป็นต้น ที่เกิดหลัง ๆ ในปัญญาโวหารภูมิ (เว้น อรูปวิปากจิต 4 และปฏิสนธิจิตทั้งหมด) → เอกสมุฏฐานิกรูป ทวิสมุฏฐานิกรูป ตติสมุฏฐานิกรูป จตุสมุฏฐานิกรูป ที่เกิดพร้อมกันกับ ขณะทั้ง 3 ของจิตดวงก่อน ๆ มีปฏิสนธิจิต เป็นต้น แล้วตั้งอยู่(ฐิติปัตตะ)	1	3	4

จำแนกภท และเนื้อความองค์ธรรม

การแสดงธรรมของพระผู้มีพระภาคเจ้าในวิปยุตตปัจฉยนิเทศพระบาลีนี้ เมื่อจำแนกภทและ
เนื้อความองค์ธรรมแล้ว ก็เป็นดังนี้

วิปยุตตปัจฉโย แสดงให้รู้ถึง นิตุทธิพิพะ (ภทที่ยกขึ้นแสดงก่อน)

อรูปิโน ฐมา เป็นต้น จนถึง รุปิโน ฐมานัน วิปยุตตปัจฉเยน ปัจฉโย แสดงให้รู้ถึง
นิตุสสนาการะ (ภทที่แสดงขยายเนื้อความให้เห็นเป็นตัวอย่าง)

ในนิตุสสนาการะพระบาลีนี้

พระบาลีข้อที่ 2 อรูปิโน ฐมา เป็นกัตตูปท แสดงให้รู้ถึงปัจฉัยธรรมคือ ปัญญาโวหารนามขันธ์ 4 มี
ปฐมภวังค์ เป็นต้น ที่เกิดหลัง ๆ

รูปินั ฌมมานั เป็นสัมปทานบท แสดงให้รู้ถึงปัจจุยูปันธรรมคือ เอกชกาย ทวิชกาย ติชกาย จตุชกาย ที่เกิดพร้อมกันกับจิตดวงก่อน ๆ มีปฏิสนธิจิตเป็นต้น แล้วเข้าถึงลู่ติ

วิปยุตตปัจจุยณ เป็นกรรมบท แสดงให้รู้ถึงอำนาจปัจจัยทั้ง 4 คือ ปัจฉาชาตวิปยุตตะ ปัจฉาชาตะ ปัจฉาชาตัตถิ ปัจฉาชาตอวิคตะ ที่ทำการช่วยอุปการะในคราวเดียวกันนั้น อำนาจของปัจฉาชาตวิปยุตตะ อย่างเดียวเท่านั้นเป็นพิเศษ

ปัจจุโย เป็นนามกิริยาบท แสดงการช่วยอุปการะแก่ปัจจุยูปันธรรม โดยความปราศจากตัวตน

ปัจฉาชาตวิปยุตตปกิณณกมฺภานา

ถ้านามชั้น 4 ในปัญจโวการภุมิ ได้แก่ จิต 85 เจตสิก 52 (เว้นอรูปรวิปากจิต 4) ที่เกิดขึ้น ภายหลัง เป็นปัจจัย ทำการช่วยอุปการะแก่ เอกชกาย ทวิชกาย ติชกาย จตุชกาย ที่เกิดพร้อมกันกับ จิตดวงก่อน ๆ มีปฏิสนธิจิต เป็นต้น แล้วเข้าถึงลู่ติ หรือ อีกนัยหนึ่ง ได้แก่ เอกสมุฏฐานิกรูป ทวิสุมุฏฐานิกรูป ติสุมุฏฐานิกรูป และจตุสมุฏฐานิกรูป ที่เกิดขึ้นก่อน ก็ได้อำนาจปัจจัย 4 คือ ปัจฉาชาตวิปยุตตะ ปัจฉาชาตะ ปัจฉาชาตัตถิ ปัจฉาชาตอวิคตะ ที่ทำการช่วยอุปการะในคราวเดียวกันนั้น อำนาจของปัจฉาชาตวิปยุตตะอย่างเดียวเท่านั้นเป็นพิเศษ

ตารางแสดงปัจฉาชาตวิปยุตตปกิณณกมฺภานา

ปัจจัย	ปัจจุยูปัน	ปัจฉา ทั้ง 4
ถ้านามชั้น 4 ในปัญจโวการภุมิ ได้แก่ จิต 85 เจตสิก 52 (เว้นอรูปรวิปากจิต 4) ที่เกิดขึ้นภายหลัง → เอกชกาย ทวิชกาย ติชกาย จตุชกาย ที่เกิดขึ้นก่อน หรือ อีกนัยหนึ่ง ได้แก่ เอกสมุฏฐานิกรูป ทวิสุมุฏฐานิกรูป ติสุมุฏฐานิกรูป และ จตุสมุฏฐานิกรูป ที่เกิดขึ้นก่อน		4

สรุปเนื้อหาความ 3 ประการ ในปัจฉาชาตวิปยุตตปัจจัย

ในวิปยุตตปัจจัยเหตุผลนี้ปัจฉาชาตวิปยุตตปัจจัย สรุปเนื้อหาความมีอยู่ 3 ประการ เช่นเดียวกันกับ ปัจฉาชาตปัจจัย คือ

- จิต 85 เจตสิก 52 ที่ประกอบ มีภวังคจิต เป็นต้น ที่เกิดหลัง ๆ ในปัญจโวการภูมิ ที่แน่นอนและไม่แน่นอน (เว้นอรูปรูปากจิต 4 และปฏิสนธิจิต ทั้งหมด) เป็น **ปัจฉาชาตวิปยุตตปัจจัย**

- เอกสมุฏฐานิกรูป ทวิสมุฏฐานิกรูป ตติสมุฏฐานิกรูป และ จตุสมุฏฐานิกรูป ที่เกิดพร้อมกันกับขณะทั้ง 3 ของจิตดวงก่อน ๆ แล้วตั้งอยู่ (ฐิติปัตตะ) เป็น **ปัจฉาชาตวิปยุตตปัจจัย**

- จิตทั้งหมด 89 มีปฏิสนธิจิต เป็นต้น เจตสิก 52

- ในขณะที่เกิด และขณะที่ดับ (อุปาทกขณะ และกัมมชยขณะ)ของ จิตตชรูป ปฏิสนธิกัมมชรูป อาหารชรูป อุตชรูป ปวัตตติกัมมชรูป ในสันดานของสัตว์ ที่ในปัญจโวการภูมิ

- และขณะทั้ง 3 ของ พาหิรรูป อัสถัญญัสตตกัมมชรูป เป็น **เป็นปัจฉาชาตวิปยุตตปัจจัย**

คำอธิบาย (หน้า 153)

ธรรมที่เป็นปัจจัย ของปัจฉาชาตวิปยุตตปัจจัยนี้มี 2 อย่าง คือ แน่นนอน และไม่แน่นอน

ปัจฉาชาตวิปยุตตปัจจัย

-**แน่นนอน** ได้แก่ จิต 43 คือ โทสมูลจิต 2 ทวิปัญจวิญญาณจิต 10 มโนธาตุ 3 ตทาร์มมณจิต 11 ทลิตูปปาหจิต 1 รูปาวจรจิต 15 โสดาปัตตติมรรคจิต 1 เจตสิก 48 ที่ประกอบ

-**ไม่แน่นนอน** ได้แก่ จิต 42 คือ โลกมุลจิต 8 โมหมูลจิต 2 มโนทวาราวชชนจิต 1 มหากุศลจิต 8 มหากิริยาจิต 8 อรูปกุศลจิต 4 อรูปกิริยาจิต 4 โลกุตตรที่เหลือ 7 เจตสิก 46 ที่ประกอบ (เว้นอัปมัณญา)

จำแนก ปัจฉาชาตวิปยุตตปัจจัย โดยลักษณะ และ ชาติ กาล สัตติ (หน้า 164)

ในปัจฉาชาตวิปยุตตปัจจัยนี้ การช่วยอุปการะแก่ปัจจัยปັນธรรมของธรรมที่เป็นปัจฉาชาตวิปยุตตปัจจัยนั้น

เมื่อว่าโดย **ลักษณะ** มี 2 อย่าง คือ เกิดที่หลังปัจจัยปັນธรรมด้วย (**ปัจฉาชาต**) ไม่ประกอบด้วย (**วิปยุตต**)

เมื่อว่าโดย **ชาติ** เป็น ปัจฉาชาตชาติ

เมื่อว่าโดย **กาล** เป็น ปัจจัยปันกาล

เมื่อว่าโดย **สัตติ** คืออำนาจ มี อย่างเดียว คือ

อุปถัมภกสัตติ ช่วยอุปการะให้ ปัจจัยปันธรรม ตั้งอยู่

ปัญหาวารวิภังค์แห่งปัจฉาชาตวิปยุตตปัจฉัย

ในการแสดงปัญหาวารวิภังค์ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงตามกุสลติก เป็นต้น โดยตั้งบทไว้เป็นหลัก 3 บทก่อน ซึ่งเรียกว่า บทหน้า คือ กุสลบท อกุสลบท อพยากตบท เป็นปัจจัยธรรม และจำแนกปัจจัยุบันธรรม(ปทาวสาน) โดยบทหลัง แสดงแยกแต่ละวาระดังนี้

ในปัจฉาชาตวิปยุตตปัจฉัย มี 3 บท 3 วาระ เหมือนกับ ปัจฉาชาตปัจฉัย ดังนี้

ก. กุสลบท

อพยากตปทาวสาน ใน กุสลบท (กุ - อัพ)

วิธิพระบาลี

กุสโล ฐมโม อพยากตสฺส ฐมมสฺส ปัจฉาชาตวิปยุตตปัจฉเยน ปัจฉโย. กุสลธรรม เป็นปัจจัยคือช่วยอุปการะ แก่อพยากตธรรม ด้วยอำนาจปัจฉาชาตวิปยุตตปัจฉัย

จำแนกบทและแสดงองค์ธรรม ในวิธิพระบาลี

กุสโล ฐมโม เป็นกัตตูปาท แสดงให้รู้ถึงปัจจัย องค์ธรรมได้แก่ กุสลจิตตูปาท 21 ที่เกิดภายหลัง

อพยากตสฺส ฐมมสฺส เป็นสัมปทานบท แสดงให้รู้ถึงปัจจัยุบัน องค์ธรรมได้แก่ ดิขกาย หรือ จตุชกาย ที่เป็น ฐิติปัตตะ คือ รูป 28 ที่เกิดก่อน

ปัจฉาชาตวิปยุตตปัจฉเยน เป็นกรณบท แสดงให้รู้ถึงอำนาจแห่งปัจฉาชาตวิปยุตตปัจฉัย เป็นพิเศษ ในบรรดาอำนาจปัจจัยทั้ง 4 ที่เข้าช่วยอุปการะในคราวเดียวกัน คือ ปัจฉาชาตวิปยุตตะ ปัจฉาชาตะ ปัจฉาชาตัตถิ ปัจฉาชาตอวิคตะ เหล่านี้

ปัจฉโย เป็นกิริยาบท แสดงให้รู้ถึงความเป็นอนัตตะ

ความเป็น ปัจฉาชาตวิปยุตตะ ปัจฉัย ปัจฉยุบัน ในบท กุสโล อพยากตสฺส นี้

ว่าโดย กาล เป็นไปใน ปวัตติกาล

ว่าโดย ภูมิ เป็นไปใน ปัญจโวการภูมิ

ว่าโดย บุคคล เป็นไปใน บุคชน 4 อริยบุคคล 7 (เว้นพระอรหันต์) ตามสมควร

ว่าโดย วิถี ธรรมที่เป็นปัจฉัย เป็นไปใน ปัญจทวารวิถี กามชวนมโนทวารวิถี

อัปพนหวิถิ

ธรรมที่เป็นปัจจัยุบัน เป็นไปใน ฐวิถิที่เป็นภายใน

ข. อกุลสลบท

อพยगतปทาวसान ใน อกุลสลบท (อกุ - อัฟ)

วิธีพระบาลี

อกุลโล ฐมโม อพฺยगतสฺส ฐมฺมสฺส ปจฺฉาชาตวิปฺยุตฺตปจฺเจยน ปจฺจโย. อกุลสลธรรม เป็นปัจจัยคือช่วยอุปการะ แก่อพยगतธรรม ด้วยอำนาจปัจฉาชาตวิปยุตตปัจจัย

จำแนกบทและแสดงองค์ธรรม ในวิธีพระบาลี

อกุลโล ฐมโม เป็นกัตตูปท แสดงให้รู้ถึงปัจจัย องค์ธรรมได้แก่ อกุลสลจิตตูปาท 12 ที่เกิดภายหลัง

อพฺยगतสฺส ฐมฺมสฺส เป็นสัมปทานบท แสดงให้รู้ถึงปัจจัยปัจุบัน องค์ธรรมได้แก่ ดิขกาย หรือ จตุชฺชกาย ที่เป็น ลีตีปิตตะ คือ รูป 28 ที่เกิดก่อน

ปจฺฉาชาตวิปฺยุตฺตปจฺเจยน เป็นกรณบท แสดงให้รู้ถึงอำนาจแห่ง ปัจฉาชาตวิปยุตตปัจจัย เป็นพิเศษ ในบรรดาอำนาจปัจจัยทั้ง 4 ที่เข้าช่วยอุปการะในคราวเดียวกัน คือ ปัจฉาชาตวิปยุตตะ ปัจฉาชาตตะ ปัจฉาชาตัตถิ ปัจฉาชาตอวิคตะ เหล่านี้

ปจฺจโย เป็นกิริยาบท แสดงให้รู้ถึงความเป็นอนัตตะ

ความเป็น ปัจฉาชาตวิปยุตตะ ปัจจัย ปัจจยุปัจุบัน ในบท อกุลโล อพฺยगतสฺส นี้

ว่าโดย กาล เป็นไปใน ประวัติกาล

ว่าโดย ภูมิ เป็นไปใน ปัญจโวการภูมิ

ว่าโดย บุคคล เป็นไปใน ปุถุชน 4 ผลเสกขบุคคล 3 ตามสมควร

ว่าโดย วิถี ธรรมที่เป็นปัจจัย เป็นไปใน ปัญจทวารวิถี กามชวมนโหนทวารวิถี ธรรมที่เป็นปัจจัยปัจุบัน เป็นไปใน รูปวิถีที่เป็นภายใน

ค. อพฺยगतบท

อพฺยगतปทาวसान ใน อพฺยगतบท (อัฟ - อัฟ)

วิธีพระบาลี

อพฺยगतโต ฐมฺโม อพฺยगतสฺส ฐมฺมสฺส ปจฺฉาชาตวิปฺยุตฺตปจฺเจยน ปจฺจโย. อพฺยगतธรรม เป็นปัจจัยคือช่วยอุปการะ แก่อพยगतธรรม ด้วยอำนาจปัจฉาชาตวิปยุตตปัจจัย

จำแนกบทและแสดงองค์ธรรม ในวิธีพระบาลี

อพฺยगतโต ฐมฺโม เป็นกัตตูปท แสดงให้รู้ถึงปัจจัย องค์ธรรมได้แก่ วิปากจิตตูปาท 32 (เว้น อรูปวิปากจิต 4) กิริยาจิตตูปาท 20 ที่เกิดภายหลัง

ปัจฉาชาตวิปยุตตปัจฉยสภาคะ

ปัจฉยที่เป็นสภาคะกันได้กับปัจฉาชาตวิปยุตตปัจฉย ดังแสดงมาแล้วข้างต้นนั้นมี 3 ปัจฉย คือ ปัจฉาชาตตะ ปัจฉาชาตัตถิ ปัจฉาชาตอวิคตะ

*****

อนุวาทพระบาลีแห่งปัจฉาชาตชาติ

ในปัจฉาชาตชาติ มี 4 ปัจฉย คือ

1. ปัจฉาชาตปัจฉย

ก. กุสลบพ

1. ปัจฉาชาตตะ กุสลา ขนฺธา ปุเรชาตสุส อิมสุส กายสุส ปัจฉาชาตปัจฉเยน ปัจฉโย. (กุ-อัฟ)
(หน้า 307)

กุศลนามชั้น 4 ที่เกิดทีหลัง เป็นปัจฉยช่วยอุปการะ แก่ติชกาย และจตุชกายที่เกิดก่อน ด้วยอำนาจปัจฉาชาตปัจฉย

ข. อกุสลบพ

1. ปัจฉาชาตตะ อกุสลา ขนฺธา ปุเรชาตสุส อิมสุส กายสุส ปัจฉาชาตปัจฉเยน ปัจฉโย. (อกุ-อัฟ)
(หน้า 308)

อกุศลนามชั้น 4 ที่เกิดทีหลัง เป็นปัจฉยช่วยอุปการะ แก่ติชกาย และจตุชกายที่เกิดก่อน ด้วยอำนาจปัจฉาชาตปัจฉย

ค. อพฺยาคตบพ

1. ปัจฉาชาตตะ วิปากาพฺยาคตา กิริยาพฺยาคตา ขนฺธา ปุเรชาตสุส อิมสุส กายสุส ปัจฉาชาตปัจฉเยน ปัจฉโย. (อัฟ-อัฟ) (หน้า 309)

วิปากนามชั้น 4 และกิริยานามชั้น 4 ที่เกิดทีหลัง เป็นปัจฉยช่วยอุปการะ แก่เอกชกาย ทวิชกาย ติชกาย และจตุชกายที่เกิดก่อน ด้วยอำนาจปัจฉาชาตปัจฉย

2. ปัจฉาชาตวิปยุตตปัจฉย

ก. กุสลบพ

1. กุสลา ขนฺธา ปุเรชาตสุส อิมสุส กายสุส ปัจฉาชาตวิปยุตตปัจฉเยน ปัจฉโย. (กุ-อัฟ)
(หน้า 362)

กุศลนามชั้น 4 เป็นปัจจัยช่วยอุปการะ แก่ติชกาย และจตุชกายที่เกิดก่อน ด้วยอำนาจปัจฉาชาตวิปยุตตปัจจัย

ข. อกุลสลบท

1. อกุลลา ขนฺธา ปุเรชาตสฺส อิมสฺส กายสฺส ปัจฉาชาตวิปยุตตปัจเจน ปจฺจโย. (อกุ-อัฟ)
 อกุศลนามชั้น 4 ที่เกิดทีหลัง เป็นปัจจัยช่วยอุปการะ แก่ติชกาย และจตุชกายที่เกิดก่อน ด้วยอำนาจปัจฉาชาตวิปยุตตปัจจัย

ค. อพฺยาगतบท

1. วิปากาพฺยากตา กิริยาพฺยากตา ขนฺธา ปุเรชาตสฺส อิมสฺส กายสฺส ปัจฉาชาตวิปยุตต-
 ปจฺจเยน ปจฺจโย. (อัฟ-อัฟ)

วิปากนามชั้น 4 และกิริยานามชั้น 4 ที่เกิดทีหลัง เป็นปัจจัยช่วยอุปการะ แก่เอกชกาย ทวิชกาย ติชกาย และจตุชกายที่เกิดก่อน ด้วยอำนาจปัจฉาชาตวิปยุตตปัจจัย

3. ปัจฉาชาตัตถิปัจจัย

ก. กุสลบท

1. กุสลา ขนฺธา ปุเรชาตสฺส อิมสฺส กายสฺส ปัจฉาชาตัตถิปัจเจน ปจฺจโย. (กุ-อัฟ) (หน้า 369)
 กุศลนามชั้น 4 ที่เกิดทีหลัง เป็นปัจจัยช่วยอุปการะ แก่ติชกาย และจตุชกายที่เกิดก่อน ด้วยอำนาจปัจฉาชาตัตถิปัจจัย

ข. อกุลสลบท

1. อกุลลา ขนฺธา ปุเรชาตสฺส อิมสฺส กายสฺส ปัจฉาชาตัตถิปัจเจน ปจฺจโย. (อกุ-อัฟ)
 อกุศลนามชั้น 4 ที่เกิดทีหลัง เป็นปัจจัยช่วยอุปการะ แก่ติชกาย และจตุชกายที่เกิดก่อน ด้วยอำนาจปัจฉาชาตัตถิปัจจัย

ค. อพฺยาगतบท

1. วิปากาพฺยากตา กิริยาพฺยากตา ขนฺธา ปุเรชาตสฺส อิมสฺส กายสฺส ปัจฉาชาตัตถิปัจเจน
 ปจฺจโย. (อัฟ-อัฟ)

วิปากนามชั้น 4 และกิริยานามชั้น 4 ที่เกิดทีหลัง เป็นปัจจัยช่วยอุปการะ แก่เอกชกาย ทวิชกาย ติชกาย และจตุชกายที่เกิดก่อน ด้วยอำนาจปัจฉาชาตัตถิปัจจัย

4. ปัจฉาชาตอวิคตปัจจัย

แสดงเหมือนกันกับปัจฉาชาตัตถิปัจจัย ทุกประการ

*****

6. อาหารชาติ

ข้อควรกำหนดในอาหารชาติ

ปัจจัยที่เป็น อาหารชาติ

- ปัจจัยธรรมเป็น รูป คือพหิททโธชา และอชฌัตตโธชา
- ปัจจัยปบันธรรมเป็น รูป คือ อาหารรูป หรือ จตุสมมุฏฐานิกรูป

ปัจจัยที่เป็นอาหารชาติ มี 3 ปัจจัย คือ

1. รูปอาหารปัจจัย
2. อาหารัตถิปัจจัย
3. อาหารอวิคตปัจจัย

ปัจจัยที่เป็นรูปอาหารชาติ มีนิทเทส ดังต่อไปนี้

1. รูปอาหารปัจจัย มีนิทเทส 1 ข้อ คือ นิทเทสข้อ 1 ของอาหารปัจจัยนิทเทส
2. อาหารัตถิปัจจัย และ 3. อาหารอวิคตปัจจัย ไม่มีนิทเทส โดยเฉพาะ การจำแนกบทและเนื้อความองค์ธรรมคงเป็นไปเหมือนกับ รูปอาหารปัจจัย นั้นเอง

คำอธิบายในรูปอาหารปัจจัย

รูปที่เกิดจากสมุฏฐานทั้ง 4 อย่าง คือ กรรม จิต อุตฺ อาหาร นั้น มีจำนวนตามลำดับดังนี้ คือ กัมมชรูป มี 18 จิตตชรูปมี 15 อุตฺชรูปมี 13 และอาหารชรูปมี 12 จำแนกโดยแน่นอนและไม่แน่นอนได้ดังนี้

สมุฏฐาน	แน่นอน	ไม่แน่นอน	หน้าที่ของโธชา
1. กัมมชรูป 18	9 คือ ปสาทรูป 5, ภาวรูป 2, ทหฺยรูป 1 และชวีตฺรูป 1	9 คือ อวินิพฺโภครูป 8 (มหาภูตฺรูป 4, รูปารมณฺ์ คันธารมณฺ์ รสารมณฺ์ อาหารรูป (กัมมชโธชา) และปริจฺเจทรูป 1	ชนกสํตติ ช่วยอุปการะแก่ตนเอง อุปถัมภกสํตติ หรือ อนุปาลกสํตติ ช่วยอุปการะ หรือรักษาแก่รูปกလာปอื่น ๆ
2. จิตตชรูป 15	2 คือ วิญญูติรูป 2	13 คือ อวินิพฺโภครูป 8 (มหาภูตฺรูป 4, รูปารมณฺ์ คันธารมณฺ์ รสารมณฺ์ อาหารรูป (จิตตชโธชา) และ สัททารมณฺ์ 1 วิการรูป 3 ปริจฺเจทรูป 1	ชนกสํตติ ช่วยอุปการะแก่ตนเอง อุปถัมภกสํตติ หรือ อนุปาลกสํตติ ช่วยอุปการะ หรือรักษาแก่รูปกလာปอื่น ๆ
3. อุตฺชรูป 13	-	13 คือ อวินิพฺโภครูป 8 (มหาภูตฺรูป 4, รูปารมณฺ์ คันธารมณฺ์ รสารมณฺ์ อาหารรูป (อุตฺชโธชา) และ สัททารมณฺ์ 1 วิการรูป 3 ปริจฺเจทรูป 1	ชนกสํตติ ช่วยอุปการะแก่ตนเอง อุปถัมภกสํตติ หรือ อนุปาลกสํตติ ช่วยอุปการะ หรือรักษาแก่รูปกလာปอื่น ๆ
4. อาหารชรูป 12	-	12 คือ อวินิพฺโภครูป 8 (มหาภูตฺรูป 4, รูปารมณฺ์ คันธารมณฺ์ รสารมณฺ์ อาหารรูป (อาหารชโธชา) และ วิการรูป 3 ปริจฺเจทรูป 1	ชนกสํตติ ช่วยอุปการะแก่ตนเอง อุปถัมภกสํตติ หรือ อนุปาลกสํตติ ช่วยอุปการะ หรือรักษาแก่รูปกလာปอื่น ๆ

รูปกลาปที่มี กรรม จิต อุตฺ อาหาร เป็นสมมุฏฐานเหล่านี้ เมื่อว่าโดยจำนวนที่แท้จริงแล้ว มีตามลำดับดังนี้คือ กัมมชกลาป 9 จิตตชกลาป 8 อุตฺชกลาป 4 อาหารชกลาป 2 รวมเป็น 23 กลาป

ในจำนวนรูปกลาป 23 เหล่านี้ เมื่อนับจำนวนรูปแล้วได้รูป 23 คือ ยกเว้น ปริจเฉทรูป 1 และลักษณะรูป 4

ที่เว้นปริจเฉทรูป 1 นี้ ก็เพราะปริจเฉทรูปเป็นรูปที่กำหนดขอบเขตระหว่างรูปกลาปต่อรูปกลาป ฉะนั้นจึงไม่นับเข้าอยู่ในองค์กลาป

ส่วนลักษณะรูป 4 ก็เป็นรูปที่เป็นเครื่องหมายของรูปกลาป ฉะนั้นจึงไม่นับเข้าอยู่ในองค์กลาป เช่นเดียวกัน

กัมมชกลาป 9 คือ

1. **จักขุทสกกลาป** หมายถึงกลาปที่มีจำนวนรูป 10 ได้แก่ จักขุปสาท 1 ชีวิตรูป 1 อวินิพโภครูป 7 (มหาภูตรูป 4 รูปารมณฺ์ คันธารมณฺ์ รสารมณฺ์) และ อาหารชรูป 1 (คือกัมมชโอชา)
2. **โสตทสกกลาป** หมายถึงกลาปที่มีจำนวนรูป 10 ได้แก่ โสตปสาท 1 ชีวิตรูป 1 อวินิพโภครูป 7 (มหาภูตรูป 4 รูปารมณฺ์ คันธารมณฺ์ รสารมณฺ์) และ อาหารชรูป 1 (คือกัมมชโอชา)
3. **ฆานทสกกลาป** หมายถึงกลาปที่มีจำนวนรูป 10 ได้แก่ ฆานปสาท 1 ชีวิตรูป 1 อวินิพโภครูป 7 (มหาภูตรูป 4 รูปารมณฺ์ คันธารมณฺ์ รสารมณฺ์) และ อาหารชรูป 1 (คือกัมมชโอชา)
4. **ชีวนทสกกลาป** หมายถึงกลาปที่มีจำนวนรูป 10 ได้แก่ ชีวนปสาท 1 ชีวิตรูป 1 อวินิพโภครูป 7 (มหาภูตรูป 4 รูปารมณฺ์ คันธารมณฺ์ รสารมณฺ์) และ อาหารชรูป 1 (คือกัมมชโอชา)
5. **กายทสกกลาป** หมายถึงกลาปที่มีจำนวนรูป 10 ได้แก่ กายปสาท 1 ชีวิตรูป 1 อวินิพโภครูป 7 (มหาภูตรูป 4 รูปารมณฺ์ คันธารมณฺ์ รสารมณฺ์) และ อาหารชรูป 1 (คือกัมมชโอชา)
6. **อิตถีกาบทสกกลาป** หมายถึงกลาปที่มีจำนวนรูป 10 ได้แก่ อิตถีกาบทรูป 1 ชีวิตรูป 1 อวินิพโภครูป 7 (มหาภูตรูป 4 รูปารมณฺ์ คันธารมณฺ์ รสารมณฺ์) และ อาหารชรูป 1 (คือกัมมชโอชา)
7. **ปฐิสภาทสกกลาป** หมายถึงกลาปที่มีจำนวนรูป 10 ได้แก่ ปฐิสภาทรูป 1 ชีวิตรูป 1 อวินิพโภครูป 7 (มหาภูตรูป 4 รูปารมณฺ์ คันธารมณฺ์ รสารมณฺ์) และ อาหารชรูป 1 (คือกัมมชโอชา)
8. **วัตถุทสกกลาป** หมายถึงกลาปที่มีจำนวนรูป 10 ได้แก่ วัตถุรูป 1 ชีวิตรูป 1 อวินิพโภครูป 7 (มหาภูตรูป 4 รูปารมณฺ์ คันธารมณฺ์ รสารมณฺ์) และ อาหารชรูป 1 (คือกัมมชโอชา)
9. **ชีวิตนวกกลาป** หมายถึงกลาปที่มีจำนวนรูป 9 ได้แก่ ชีวิตรูป 1 อวินิพโภครูป 7 (มหาภูตรูป 4 รูปารมณฺ์ คันธารมณฺ์ รสารมณฺ์) และ อาหารชรูป 1 (คือกัมมชโอชา)

จิตตชกัลป 8 คือ

1. สุทธิภูฏกัลป หมายถึงกัลปที่มีจำนวนรูป 8 ได้แก่ อวินิพโภครูป 8 โดยเฉพาะ
2. สัททชกัลป ,, ,, 9 ได้แก่ อวินิพโภครูป 8 สัททะ 1
3. กายวิญญูตินวกกัลป ,, ,, 9 ได้แก่ อวินิพโภครูป 8 กายวิญญูติ 1
4. วจีวิญญูติสัททชกัลป ,, ,, 10 ได้แก่ อวินิพโภครูป 8 วจีวิญญูติ 1 สัททะ 1
5. ลหุตาทีเอกาทสกัลป ,, ,, 11 ได้แก่ อวินิพโภครูป 8 วิการรูป 3
6. สัททลหุตาทีทวาทสกัลป ,, ,, 12 ได้แก่ อวินิพโภครูป 8 สัททะ 1 วิการรูป 3
7. กายวิญญูติลหุตาทีทวาทสกัลป ,, ,, 12 ได้แก่ อวินิพโภครูป 8 กายวิญญูติ 1
วิการรูป 3
8. วจีวิญญูติสัททลหุตาทีเตรสกัลป ,, ,, 13 ได้แก่ อวินิพโภครูป 8 วจีวิญญูติ 1
สัททะ 1 วิการรูป 3

อุตุชกัลป 4 คือ

1. สุทธิภูฏกัลป หมายถึงกัลปที่มีจำนวนรูป 8 ได้แก่ อวินิพโภครูป 8 โดยเฉพาะ
2. สัททชกัลป ,, ,, 9 ได้แก่ อวินิพโภครูป 8 สัททะ 1
3. ลหุตาทีเอกาทสกัลป ,, ,, 11 ได้แก่ อวินิพโภครูป 8 วิการรูป 3
4. สัททลหุตาทีทวาทสกัลป ,, ,, 12 ได้แก่ อวินิพโภครูป 8 สัททะ 1 วิการรูป 3

อาหารชกัลป 2 คือ

1. สุทธิภูฏกัลป หมายถึงกัลปที่มีจำนวนรูป 8 ได้แก่ อวินิพโภครูป 8 โดยเฉพาะ
2. ลหุตาทีเอกาทสกัลป ,, ,, 11 ได้แก่ อวินิพโภครูป 8 วิการรูป 3

ที่มา :- จากหนังสือหลักสูตรชั้นจุฬารามิตรี

รูปกัลป 4	ปัจจัย (ชนกัตติ)	ปัจจัยุปัน
1. กัมมชกัลป 9	อาหารรูป (กัมมชโอชา)	กัมมชรูปที่เหลือ 8 (อวินิพโภ.7 ชีวิตรูป1)
2. จิตตชกัลป 8	อาหารรูป (จิตตชโอชา)	จิตตชรูปที่เหลือ 7 (อวินิพโภ. 7)
3. อุตุชกัลป 4	อาหารรูป (อุตุชโอชา)	อุตุชรูปที่เหลือ 7 (อวินิพโภ. 7)
4. อาหารชกัลป 2	อาหารรูป (อาหารชโอชา)	อาหารชรูปที่เหลือ 7 (อวินิพโภ. 7)

สรุปองค์ธรรมของปัจจัยทั้ง 3 ที่เป็น อาหารชาติ

องค์ธรรมรวม ของทั้ง 3 ปัจจัย ได้แก่

พหิตชโอชา คือโอชาที่อยู่ในอาหารต่าง ๆ ที่เป็นกพพีการาหาร ของกินที่กระทำเป็นคำ ๆ หรือของที่ดื่มอีกหนึ่ง เป็นปัจจัย ช่วยอุปการะแก่ อาหารสมุฏฐานิกรูป 12

1. รูปอาหารปัจฉัย (หน้า 109)

(พระบาลีข้อ 1 ของอาหารปัจฉัยนิตเทศ)

อาร์มภพ

ปัจฉัยนิตเทศ โย ยาทีโส ปจฺจโย อาหารปัจฉโยติ ภควตา อุทฺทิกฺกุโร, โส ตาทีโส ปจฺจโย
ปัจฉัยนิตเทศ

1. กพพีกาโร อหาโร อิมสฺส กายสฺส อาหารปัจฉเยน ปจฺจโยติ ภควตา นิตฺทิกฺกุโร.

ปัจฉัยเช่นใดพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงไว้โดยย่อในปัจฉัยนิตเทศว่า อาหารปัจฉโย ปัจฉัยเช่นนั้น
พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงโดยพิสดารในปัจฉัยนิตเทศว่า

กพพีกาโร อหาโร อิมสฺส กายสฺส อาหารปัจฉเยน ปจฺจโย.

พระบาลีและคำแปล

พระบาลีข้อที่ 1. กพพีกาโร อหาโร อิมสฺส กายสฺส อาหารปัจฉเยน ปจฺจโย.

อาหารที่คล้ายกับปั้นเป็นคำ ๆ หรืออาหารที่กระทำเป็นของกิน เป็นปัจฉัยคือช่วยอุปการะ แก่ร่างกาย
ที่มี กรรม จิต อุตุ อาหาร เป็นสมุฏฐาน ซึ่งตั้งอยู่ในกาลปอันเดียวกัน และตั้งอยู่ในกาลปอื่น ๆ ด้วยอำนาจ
รูปอาหารปัจฉัย

ตาราง แสดงการหาอำนาจปัจฉัย (และภวนา) ในรูปอาหารปัจฉัย

ปัจฉัย	ปัจฉัยุปัน	รูปอาหาร ทั้ง 3
พหิทฺโธชา คือ โอชานที่อยู่ในอาหารต่าง ๆ ที่เป็นกพพีการอาหาร ของกินที่กระทำเป็นคำ ๆ หรือของที่ดีมีอีกหนึ่ง → อาหารสมุฏฐานนิกรูป 12		3
หรืออีกนัยหนึ่ง 1. อุตุชโอชานที่เป็นพหิทฺโธชา คือโอชานที่อยู่ในอาหารต่าง ๆ 2. จตุสมุฏฐานนิกโอชานที่เป็นอชฉตตะ คือ กัมมชโอชาน จิตตชโอชาน อุตุชโอชาน อาหารชโอชาน ที่เกิดอยู่ภายใน → จตุสมุฏฐานนิกรูป คือ กัมมชรูป 18 จิตตชรูป 15 อุตุชรูป 13 อาหารชรูป 12 ที่อยู่ในกาลปเดียวกันกับ ปัจฉัยธรรม และตั้งอยู่ในกาลปอื่น ๆ เป็น รูปอาหารปัจฉัยุปัน		3

จำแนกภพ และเนื้อความองค์ธรรม

การแสดงธรรมของพระผู้มีพระภาคเจ้าในอาหารปัจฉัยนิตเทศพระบาลีนี้ เมื่อจำแนกภพและ
เนื้อความองค์ธรรมแล้ว ก็เป็นดังนี้

อาหารปัจฉโย แสดงให้รู้ถึง นิตฺทิลิตฺตพพะ (บทที่ยกขึ้นแสดงก่อน)

กพพีกาโร อาหารโร เป็นต้น จนถึง อิมสฺส กายสฺส อาหารปจฺเจยน ปจฺจโย แสดงให้รู้ถึง
นิหัตถสฺสนาการะ (บทที่แสดงขยายเนื้อความให้เห็นเป็นตัวอย่าง)

ในนิหัตถสฺสนาการะพระบาลีนี้

กพพีกาโร อาหารโร เป็นกัตตฺวบท แสดงให้รู้ถึงปัจจัยธรรมคือ จตุสมมุฏฐานิกโອชา ได้แก่โອชาที่
เกิดจาก กรรม จิต อุตฺต อาหาร และอุตฺตฺวโອชาที่เป็นพหิทฺธะ (คือโອชาที่อยู่ในอาหารต่าง ๆ)

อิมสฺส กายสฺส เป็นสัมปทานบท แสดงให้รู้ถึงปัจจัยบุพบันธธรรมคือ จตุสมมุฏฐานิกรูป ได้แก่
รูปกาย

อาหารปจฺเจยน เป็นกรณบท แสดงให้รู้ถึงอำนาจปัจจัย 3 คือรูปอาหาระ อาหารัตถิ อาหาร-
อวิคตฺยะ ที่ทำการช่วยอุปการะในคราวเดียวกันนั้น อำนาจของรูปอาหารอย่างเดียวกันนั้นเป็นพิเศษ

ปจฺจโย เป็นนามกิริยาบท แสดงการช่วยอุปการะแก่ปัจจัยบุพบันธธรรม โดยความปราศจากตัวตน

อีกนัยหนึ่ง

ก. องค์ธรรมของกัตตฺวบทได้แก่ โອชา ที่อยู่ในจักขุทสกกลาง เป็นปัจจัย

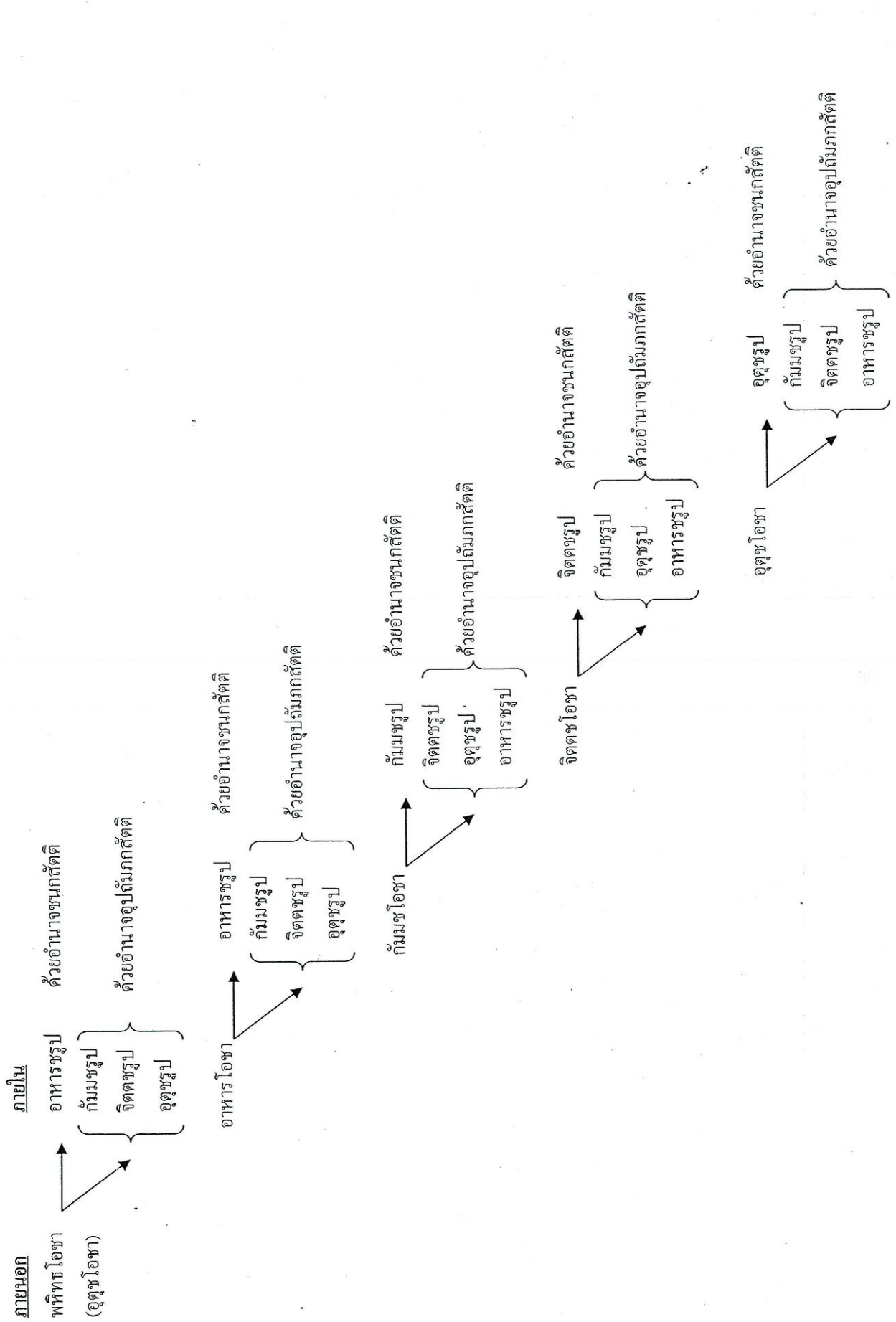
. องค์ธรรมของสัมปทานบท ได้แก่ รูปที่เหลือ 9 ในจักขุทสกกลาง และรูปกลางอื่น ๆ มี
กัมมชกลางที่เหลือ 7 จิตตชกลาง 8 อุตฺตชกลาง 4 อาหารชกลาง 2 เป็นปัจจัยบุพบัน

ข. องค์ธรรมของกัตตฺวบทได้แก่ โອชา ที่อยู่ในจักขุทสกกลาง เป็นต้น จนถึงชีวิตนวกกลาง
และโອชาที่อยู่ใน จิตตชกลาง 8 อุตฺตชกลาง 4 อาหารชกลาง 2 เป็นปัจจัย

. องค์ธรรมของสัมปทานบท ได้แก่ รูปที่เหลือในกลางอันเดียวกัน และรูปกลางอื่น ๆ เป็น
ปัจจัยบุพบัน

หมายเหตุ :-

กัมมชกลางทั้ง 9 นี้ จะเกิดได้ในสิ่งที่มีชีวิตเท่านั้น และในคน ๆ หนึ่งเกิดได้อย่างมาก 8 กลาง เพราะ
อิตถิภาวทสกกลาง และปฺริสภาวทสกกลางทั้ง 2 นี้ จะเกิดพร้อมกันในคน ๆ เดียวกันไม่ได้ ถ้าเป็นหญิง
ก็ต้องเว้นปฺริสภาวทสกกลางออก และถ้าเป็นชายก็ต้องเว้นอิตถิภาวทสกกลางออก ฉะนั้นจึงเหลือเพียง 8
เท่านั้น เมื่อโອชาที่อยู่ในจักขุทสกกลาง เป็นปัจจัย รูปที่เหลือ 9 จึงมี กัมมชกลางที่เหลือ 7 เท่านั้น

รูปอาหาร(มิสสก)ภฏนา

ถ้าพิทโธชา คือโอชาที่อยู่ในอาหารต่าง ๆ ที่เป็นภพพีการาหาร ของกินที่กระทำเป็นคำ ๆ หรือของที่ดีมีอีกหนึ่ง เป็นปัจจัย ช่วยอุปการะแก่ อาหารสมุฏฐานิกรูป 12

หรืออีกนัยหนึ่ง

อุตุชโอชาที่เป็นพิทโธชา คือโอชาที่อยู่ในอาหารต่าง ๆ

และจตุสมุฏฐานิกโอชาที่เป็นอัชฌัตตะ คือ กัมมโอชา จิตตชโอชา อุตุชโอชา อาหารชโอชา ที่เกิดอยู่ภายใน เป็นปัจจัย ช่วยอุปการะแก่

จตุสมุฏฐานิกรูป คือ กัมมชรูป 18 จิตตชรูป 15 อุตุชรูป 13 อาหารชรูป 12 ที่อยู่ในกลาปเดียวกันกับปัจจัยธรรม และตั้งอยู่ในกลาปอื่น ๆ เป็นปัจจัยอุปบัน แล้ว

ได้อำนาจปัจจัย 3 คือรูปอาหาระ อาหารัตถิ อาหารอวิคตะ ที่ทำการช่วยอุปการะในคราวเดียวกันนั้น อำนาจของรูปอาหารอย่างเดียวกันนั้นเป็นพิเศษ

ตารางแสดงรูปอาหาร(มิสสก)ภฏนา

ปัจจัย	ปัจจัยอุปบัน	รูปอาหาร ทั้ง 3
พิทโธชา คือ โอชาที่อยู่ในอาหารต่าง ๆ ที่เป็นภพพีการาหาร ของกินที่กระทำเป็นคำ ๆ หรือของที่ดีมีอีกหนึ่ง	→ อาหารสมุฏฐานิกรูป 12	3
หรืออีกนัยหนึ่ง		
1. อุตุชโอชาที่เป็นพิทโธชา คือโอชาที่อยู่ในอาหารต่าง ๆ		3
2. จตุสมุฏฐานิกโอชาที่เป็นอัชฌัตตะ คือ กัมมโอชา จิตตชโอชา อุตุชโอชา อาหารชโอชา ที่เกิดอยู่ภายใน	→	
จตุสมุฏฐานิกรูป คือ กัมมชรูป 18 จิตตชรูป 15 อุตุชรูป 13 อาหารชรูป 12 ที่อยู่ในกลาปเดียวกันกับปัจจัยธรรม และตั้งอยู่ในกลาปอื่น ๆ	เป็น รูปอาหารปัจจัยอุปบัน	

สรุปเนื้อความ 3 ประการ ในรูปอาหารปัจจัย

ในอาหารปัจจัยทุกเทศนี้รูปอาหารปัจจัย มี สรุปเนื้อความมีอยู่ 3 ประการ คือ
 . พหิททโธชา คือ โธชาที่อยู่ในอาหารต่าง ๆ ที่เป็นกพพิการาหาร ของกินที่กระทำเป็นคำ ๆ หรือ
 ของที่ดื่ม อีกหนึ่ง เป็น **รูปอาหารปัจจัย**

. อาหารสมุฏฐานิกรูป 12 เป็น **รูปอาหารปัจจัยฉบับ**

. จิต 89 เจตสิก 52 ที่ประกอบ จิตตชรูป ปฏิสนธิกัมมชรูป พาหิรรูป อุตฺตชรูป อสัณฺณสัตต-
 กัมมชรูป ปวัตติกัมมชรูป เป็น **รูปอาหารปัจจัยนิ**

หรืออีกนัยหนึ่ง

จตุสมุฏฐานิกโธชาที่เป็นอชฉัตตะ คือ กัมมชโธชา จิตตชโธชา อุตฺตชโธชา อาหารชโธชา ที่เกิดอยู่
 ภายใน และอุตฺตชโธชาที่เป็นพหิททะ คือโธชาที่อยู่ในอาหารต่าง ๆ เป็น **รูปอาหารปัจจัย**

จตุสมุฏฐานิกรูป คือ กัมมชรูป 18 จิตตชรูป 15 อุตฺตชรูป 13 อาหารชรูป 12 ที่อยู่ในกาลา
 เดียวกันกับปัจจัยธรรม และตั้งอยู่ในกาลาอื่น ๆ (เว้นโธชาที่เป็นตัวปัจจัยที่อยู่ในกาลาเดียวกันกับปัจจัยฉบับ
 ธรรม) เป็น **รูปอาหารปัจจัยฉบับ**

จิต 89 เจตสิก 52 ที่ประกอบ ปฏิสนธิกัมมชรูป พาหิรรูป อสัณฺณสัตตกัมมชรูป เป็น **รูปอาหารปัจจัยนิ**

จำแนก รูปอาหารปัจจัย โดยลักษณะ และ ชาติ กาล สัตติ

ในรูปอาหารปัจจัยนี้ การช่วยอุปการะแก่ปัจจัยฉบับธรรมของธรรมที่เป็นรูปอาหารปัจจัยนั้น

เมื่อว่าโดย **ลักษณะ** มีอย่างเดียว คือ นำอาหารชรูปให้เกิดขึ้น (อาหาร)

เมื่อว่าโดย **ชาติ** เป็น อาหารชาติ

เมื่อว่าโดย **กาล** เป็น ปัจจุบันกาล

เมื่อว่าโดย **สัตติ** คืออำนาจ มี 2 อย่าง คือ

ชนกสัตติ ช่วยอุปการะให้ปัจจัยฉบับเกิดขึ้น อย่างหนึ่ง และ

อุปถัมภกสัตติ ช่วยอุปการะให้ปัจจัยฉบับธรรม ตั้งอยู่ อย่างหนึ่ง

หรือ

คือ **ชนกสัตติ** ช่วยอุปการะให้ปัจจัยฉบับเกิดขึ้น อย่างหนึ่ง และ

อนุปาลกสัตติ ช่วยรักษาปัจจัยฉบับธรรม ไว้โดยสม่ำเสมอ อย่างหนึ่ง

ปัญหาวารวิภังค์

ในอาหารชาติ ปัจจัยที่เป็น อาหารชาติ 3 ปัจจัย นั้น มี 1 บท 1 วาระ เหมือนกัน คือ

ก. อพยากตบท มี 1 วาระ คือ

1. อพยากตปทาวสาน ใน อพยากตบท (อัพ - อัพ)

ปัญหาวารวิภังค์แห่งรูปอาหารปัจจัย

ในการแสดงปัญหาวารวิภังค์ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงตามกุสลติก เป็นต้น โดยตั้งบทไว้เป็นหลัก 1 บท ซึ่งเรียกว่า บทหน้า คือ อพยากตบท เป็นปัจจัยธรรม และจำแนกปัจจัยูปันทรกรรม(ปทาวสาน) โดยบทหลัง แสดงได้ดังนี้

ในรูปอาหารปัจจัย มี 1 บท 1 วาระ ดังนี้

ก. อพยากตบท

อพยากตปทาวสาน ใน อพยากตบท (อัพ - อัพ) (หน้า 328)

วิธีพระบาลี

อพยากโต ธมฺโม อพยากตสฺส ธมฺมสฺส รูปอาหารปัจจุยน ปจฺจโย. อพยากตธรรม เป็นปัจจัยคือช่วยอุปการะ แก่อพยากตธรรม ด้วยอำนาจรูปอาหารปัจจัย

จำแนกบทและแสดงองค์ธรรม ในวิธีพระบาลี

อพยากโต ธมฺโม เป็นกัตตบท แสดงให้รู้ถึงปัจจัย องค์ธรรมได้แก่ จตุสมมุฏฐานิกโອชาที่อยู่ ในอัมตตสันดาน และอุตุชโອชาที่อยู่ในพหิตสันดาน

อพยากตสฺส ธมฺมสฺส เป็นสัมปทานบท แสดงให้รู้ถึงปัจจัยูปัน องค์ธรรมได้แก่ จตุสมมุฏฐานิกรูปที่ตั้งอยู่ในกาลปอันเดียวกันกับโອชาที่เป็นปัจจัย และที่ตั้งอยู่ในกาลปอื่น ๆ

รูปอาหารปัจจุยน เป็นกรรมบท แสดงให้รู้ถึงอำนาจแห่งรูปอาหารปัจจัยเป็นพิเศษ ในบรรดาอำนาจปัจจัยทั้ง 3 ที่เข้าช่วยอุปการะในคราวเดียวกัน คือ รูปอาหาระ อาหารัตถิ อาหารอวิคตะเหล่านี้

ปจฺจโย เป็นกิริยาบท แสดงให้รู้ถึงความเป็นอนัตตะ

ความเป็นรูปอาหาระ ปัจจัย ปัจจุยน ในบท อพยากโต อพยากตสฺส นี้

ว่าโดย กาล เป็นไปใน ปรตติกาล

ว่าโดย ภูมิ เป็นไปใน กามภูมิ 10 (วันนิริยภูมิ)

ว่าโดย บุคคล เป็นไปใน ปุถุชน 4 อริยบุคคล 8

ตาราง แสดงการหาอำนาจปัจจัยในปัญหาวารวิงค์แห่งรูปอาหารปัจจัย

วาระ	ปัจจัย	ปัจจัยปัน	รูปอาหาร	อาหารัตถิ.	อาหารอวิคตะ	รวม
1. อัฟ-อัฟ	จตุสมุฏฐานิกโธชา ที่อยู่ในอัชฌัตตสันดาน และโธชาที่อยู่ใน พหิทถสันดาน → จตุสมุฏฐานิกรูป ที่ตั้งอยู่ในกาลปอันเดียวกับโธชาที่เป็นปัจจัย และที่ตั้งอยู่ในกาลปอื่น ๆ		1	1	1	3

สูตรสังขยวาระ

สรุปจำนวนสูตรบทแห่งรูปอาหารปัจจัยปัญหาวาระ ดังแสดงมาแล้วข้างต้นนั้นมี ประเภทเดียว
คือ

1. อพฺยากโต อพฺยากตสฺส รูปอาหารปัจจุยน ปจฺจโย.

รูปอาหารปัจจัยสภาคะ

ปัจจัยที่เป็นสภาคะกันได้กับรูปอาหารปัจจัย ดังแสดงมาแล้วข้างต้นนั้นมี 2 ปัจจัย คือ อาหารัตถิ
อาหารอวิคตะ

วจนัตถะและคำอธิบายในรูปอาหารปัจจัย (หน้า 116)

วจนัตถะ

กพพี กรียตีติ = กพพีกาโร อาหารใดได้กระทำเป็นของกิน หรือได้ปั้นทำเป็นคำ ๆ ฉะนั้น
อาหารนั้นชื่อว่า กพพีการะ

ในที่นี้ คำว่า กพพี หาใช่เพียงแต่แสดงเนื้อความว่า ปั้นเป็นคำแต่อย่างเดียวไม่ หากแต่ได้แสดง
อาหารของกินอีกด้วย ฉะนั้น คำว่า กพพี แปลว่าปั้นเป็นคำหรือของกิน

อาหริยตีติ = อาหาโร โภชนะใดบุคคลพึงใส่ปากหรือพึงกลืน ฉะนั้น โภชนะนั้นชื่อว่า อาหาร
กพพีกาโร จ โส อาหาโร จาติ = กพพีกาโรอาหาโร โภชนะใดได้กระทำเป็นของกิน หรือปั้น
เป็นคำด้วย พึงใส่ปากหรือพึงกลืนกินด้วย ฉะนั้น โภชนะนั้นชื่อว่า กพพีการอาหาร

อธิบายในรูปอาหารปัจจัยโดยสังเขป (หน้า 115)

การที่พระพุทธองค์ทรงแสดงว่า กพพีกาโร อาหาโร มิได้ทรงแสดงว่า อาหาโร นั้น ก็
เพราะว่าบรรดาโธชาทั้ง 4 คือ กัมมชะ จิตตชะ อุตฺตชะ อาหารชโธชาที่ทำการช่วยอุปการะร่างกายนั้น
อาหารชโธชามีความสำคัญมาก จึงทรงยกเป็นใหญ่เป็นประธาน แล้วทรงแสดงว่า กพพีกาโร อาหาโร
ความจริงนั้นสัตว์ทั้งหลายขณะที่เกิดเป็นตัวสัตว์ ตัวคน แม้ว่ากัมมชะ จิตตชะ อุตฺตชโธชาทั้ง 3 จะเป็น

ตัวตั้งตัวตีสำคัญสักเท่าใดก็ตาม แต่ทว่าร่างกายของสัตว์ทั้งหลายหลังจากที่เกิดมาจนกระทั่งตาย จะตั้งอยู่และเจริญขึ้นได้นั้น จะต้องอาศัยอาหารชโฆษาที่เกิดมาจากการบริโภค ดังที่เห็นประจักษ์กันอยู่แล้ว

ในระหว่างอุตุชโฆษาที่อยู่ภายนอก คืออาหารต่าง ๆ เครื่องดื่มต่าง ๆ ช่วยอุปการะแก่อาหารชรูปภายในตัวด้วยอำนาจชนกสัตติ และช่วยอุปการะแก่ดิชรูปที่เหลืออยู่ภายในด้วยอำนาจอุปถัมภกสัตติ

จตุชโฆษา คือ กัมมชะ จิตตชะ อุตุชะ อาหารโฆษาทั้ง 4 ที่อยู่ภายในร่างกายช่วยอุปการะแก่จตุสมุฏฐานิกรูปกลาป คือ กัมมชะ จิตตชะ อุตุชะ อาหารชกลาป ที่เกิดอยู่ภายในด้วยอำนาจชนกสัตติ และอุปถัมภกสัตติ กล่าวคือ โฆษาที่อยู่ในกลาปอันหนึ่ง ๆ ช่วยอุปการะแก่รูปที่อยู่ในกลาปอันเดียวกันด้วยอำนาจชนกสัตติ และช่วยอุปการะแก่รูปที่อยู่ในกลาปอื่น ๆ ด้วยอำนาจอุปถัมภกสัตติ

ในโฆษาทั้ง 4 นี้ กัมมโฆษาหมายเอาโฆษาที่อยู่ในกัมมชกลาป ที่เกิดจากกุศล อกุศล

จิตตชโฆษา หมายเอาโฆษาที่อยู่ในจิตตชกลาปที่เกิดจากจิต

อุตุชโฆษา ที่อยู่ภายในร่างกาย หมายเอาโฆษาที่อยู่ในอุตุชกลาป ที่เกิดจากกัมมชกลาป จิตตชกลาป และอาหารชกลาปเป็นสมุฏฐาน ซึ่งได้แก่ กัมมปัจจยอุตุชกลาป จิตตปัจจยอุตุชกลาป และอาหารปัจจยอุตุชกลาปนั่นเอง

อาหารชโฆษา หมายเอาโฆษาที่อยู่ในอาหารชกลาป ที่เกิดจากอาหารที่บริโภคเข้าไป

ในที่นี้ชี้ให้เห็นว่า อุตุชโฆษา กับ อาหารชโฆษา ทั้ง 2 นี้เกี่ยวเนื่องกันโดยความเป็นเหตุเป็นผล คืออุตุชโฆษาเป็นเหตุ เป็นสมุฏฐานเหมือนพ่อแม่ อาหารชโฆษา เป็นผลเหมือนลูก

อีกประการหนึ่ง โฆษาที่อยู่ในอาหารและเครื่องดื่มต่าง ๆ นั้น ถึงแม้จะเป็นอาหารก็จริงแต่ก็ยังเป็นเพียงแต่อุตุชโฆษาอยู่ ยังมีได้เป็นปัจจัย คือช่วยอุปการะแก่ร่างกาย คือรูปภายในเกิดขึ้นได้แต่อย่างใดไม่ต่อเมื่อได้นำมาทำเป็นของกินของดื่ม บั้นเป็นคำ ๆ บริโภคกลืนเข้าไปแล้วนั้นแหละ จึงจะเป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่ร่างกายได้

*****

อนุบาทพระบาลีแห่งอาหารชาติ

ในอาหารชาติ มี 3 ปัจจัย คือ

1. รูปอาหารปัจจัย

ก. อพฺยากตบท

1. กพพีการโ อาหาโร อิมสฺส กายสฺส รูปอาหารปัจจนเณน ปัจจโย. (อํพ-อํพ) (หน้า 328)

กพพีการอาหาร คือ จตุสมฺภูฏานิกโอาชา ที่อยู่ในอํชฌตตสันดาน เป็นปัจจัยช่วยอุปการะ แก่จตุชกาย ที่อยู่ในกลาปอันเดียวกัน และกลาปที่ต่างกันกับตน ด้วยอำนาจรูปอาหารปัจจัย

2. อาหารตติปัจจัย

ก. อพฺยากตบท

1. กพพีการโ อาหาโร อิมสฺส กายสฺส อาหารตติปัจจนเณน ปัจจโย. (อํพ-อํพ) (หน้า 370)

กพพีการอาหาร คือ จตุสมฺภูฏานิกโอาชา ที่อยู่ในอํชฌตตสันดาน และอุตฺตชโอาชาที่อยู่ในพหิทถสันดาน เป็นปัจจัยช่วยอุปการะ แก่จตุชกายที่อยู่ในกลาปอันเดียวกัน และกลาปที่ต่างกันกับตน ด้วยอำนาจอาหารตติปัจจัย

3. อาหารอวิคตปัจจัย

แสดงเหมือนกันกับอาหารตติปัจจัย ทุกประการ

*****

7. รูปชีวิตินทริยชาติ

ข้อควรกำหนดในรูปชีวิตินทริยชาติ

ปัจจัยที่เป็น รูปชีวิตินทริยชาติ

- ปัจจัยธรรมเป็น รูป คือ รูปชีวิตินทริยที่อยู่ในกัมมชกกลาป 9 หรือ 8
  - ปัจจัยบุปบันธรรมเป็น รูป คือ กัมมชรูปที่เหลือซึ่งอยู่ในกัมมชกกลาปเดียวกันกับปัจจัยธรรม
- ปัจจัยที่เป็นรูปชีวิตินทริยชาติ มี 3 ปัจจัย คือ

1. รูปชีวิตินทริยปัจจัย
2. อินทริยัตถปัจจัย
3. อินทริยอวิคตปัจจัย

ปัจจัยที่เป็นรูปชีวิตินทริยชาติ มีนิทเทศ ดังต่อไปนี้

1. รูปชีวิตินทริยปัจจัย มีนิทเทศ 1 ข้อ คือ นิทเทศข้อ 6 ของอินทริยปัจจัยนิทเทศ
2. อินทริยัตถปัจจัย และ 3. อินทริยอวิคตปัจจัย ไม่มีนิทเทศโดยเฉพาะ การจำแนกบทและเนื้อความมองครุธรรมคงเป็นไปเหมือนกับ รูปชีวิตินทริยปัจจัย นั้นเอง

คำอธิบายในรูปชีวิตินทริยปัจจัย

กัมมชกกลาป 9	ปัจจัย	ปัจจัยบุปบัน
1. จักขุทสกกลาป	ชีวิตรูป	กัมมชรูปที่เหลือ 9
2. โสตทสกกลาป	„	„ 9
3. ฆานทสกกลาป	„	„ 9
4. ชิวหาทสกกลาป	„	„ 9
5. กายทสกกลาป	„	„ 9
6. อิตถีกาวทสกกลาป	„	„ 9
7. ปุริสกวทสกกลาป	„	„ 9
8. วัตถุทสกกลาป	„	„ 9
9. ชีวิตนวกกลาป	ชีวิตรูป	กัมมชรูปที่เหลือ 8

- **จักขุทสกกลาป** เป็นต้นจนถึงวัตถุทสกกลาป หมายถึง กลาปที่มีจำนวนรูป 10 มี จักขุปสาทเป็นประธาน และ อวินิพโกครูป 8 (มหาภูตรูป 4 รูปารมณฺ์ คันธารมณฺ์ รสารมณฺ์ โอชา) ชีวิตรูป 1

ในจักขุทสกกลาปนี้ เมื่อยกชีวิตรูป เป็นปัจจัย กัมมชรูปที่เหลือ 9 เป็นปัจจัยบุปบัน

- **ชีวิตนวกกลาป** หมายถึง กลาปที่มีจำนวนรูป 9 มีชีวิตรูป เป็นประธาน และ อวินิพโกครูป 8 (มหาภูตรูป 4 รูปารมณฺ์ คันธารมณฺ์ รสารมณฺ์ โอชา)

ในชีวิตนวกกลาปนี้ เมื่อยกชีวิตรูป เป็นปัจจัย กัมมชรูปที่เหลือ 8 เป็นปัจจัยบุปบัน

สรุปองค์ธรรมของปัจจัยทั้ง 3 ที่เป็น รูปชีวิตินทรีย์ชาติ

องค์ธรรมรวม ของทั้ง 3 ปัจจัย ได้แก่

รูปชีวิตินทรีย์ ที่เกิดขึ้น ในปวัตติกาล และปฏิสนธิกาลเป็นปัจจัยช่วยอุปการะ แก่กัมมชรูปที่ เหลือ 9 หรือ 8 ที่อยู่ในกาลาปอันเดียวกันกับตน

1. รูปชีวิตินทรีย์ปัจจัย (หน้า 118)

(พระบาลีข้อ 6 ของอินทรีย์ปัจจัยนิทเทส)

อาร์มภพท

ปัจจุยทุเทเส โย ยาทีโส ปจฺจโย อินฺทฺริยปจฺจโยติ ภควตา อุทฺทฺฎฺโง, โส ตาทีโส ปจฺจโย
ปัจจุยนิทฺเทเส

6. รูปชีวิตินทรีย์ กภูตฺตา รูปานํ อินฺทฺริยปจฺจเยน ปจฺจโยติ ภควตา นทฺทฺฎฺโง.

ปัจจัยเช่นใดพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงไว้โดยย่อในปัจจุยทุเทสว่า อินฺทฺริยปจฺจโย ปัจจัยเช่นนั้น
พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงโดยพิสดารในปัจจุยนิทเทสว่า

รูปชีวิตินทรีย์ กภูตฺตา รูปานํ อินฺทฺริยปจฺจเยน ปจฺจโย.

พระบาลีและคำแปล

พระบาลีข้อที่ 6. รูปชีวิตินทรีย์ กภูตฺตา รูปานํ อินฺทฺริยปจฺจเยน ปจฺจโย.

รูปชีวิตินทรีย์ ที่เกิดขึ้น ในปวัตติกาล และปฏิสนธิกาลเป็นปัจจัยช่วยอุปการะ แก่กัมมชรูปที่เหลือ
9 หรือ 8 ที่อยู่ในกาลาปอันเดียวกันกับตน ด้วยอำนาจรูปชีวิตินทรีย์ปัจจัย

ตาราง แสดงการหาอำนาจปัจจัย (และขมฺนา) ในรูปชีวิตินทรีย์ปัจจัย

ปัจจัย - ปัจจุยฺปฺบัน	รูปชีวิตินทรีย์ทั้ง 3
รูปชีวิตินทรีย์ ที่เกิดขึ้น ในปวัตติกาล และปฏิสนธิกาลเป็นปัจจัย → กัมมชรูปที่เหลือ 9 หรือ 8 ที่อยู่ในกาลาปอันเดียวกันกับตน	3

จำแนกบท และเนื้อความองค์ธรรม

การแสดงธรรมของพระผู้มีพระภาคเจ้าในอินทริยปัจเจยนิเทศพระบาลีนี้ เมื่อจำแนกบทและเนื้อความองค์ธรรมแล้ว ก็เป็นดังนี้

อินทริยปัจเจโย แสดงให้รู้ถึง **นิทหิตัตัพพะ** (บทที่ยกขึ้นแสดงก่อน)

รูปชีวิตินทริย เป็นต้น จนถึง **กฏตุตา รูปาน** **อินทริยปัจเจยเน** **ปัจเจโย** แสดงให้รู้ถึง **นิทสสนาการะ** (บทที่แสดงขยายเนื้อความให้เห็นเป็นตัวอย่าง)

ในนิทสสนาการะพระบาลีนี้

รูปชีวิตินทริย เป็นกัตตูปบท แสดงให้รู้ถึงปัจเจยธรรม คือ ชีวิตรูปที่อยู่ในกัมมชรูป 9

กฏตุตา รูปาน เป็นสัมปทานบท แสดงให้รู้ถึงปัจเจยูปันธรรมคือ กัมมชรูปที่เหลือ 9 และ 8 ที่อยู่ในกาลาปอันเดียวกันกับชีวิตรูปซึ่งเป็นปัจเจย

อินทริยปัจเจยเน เป็นกรณบท แสดงให้รู้ถึงอำนาจปัจเจย 3 คือรูปชีวิตินทริยะ อินทริยัตถิ อินทริยอวิคตะ ที่ทำการช่วยอุปการะในคราวเดียวกันนั้น อำนาจของรูปชีวิตินทริยะอย่างเดียวเท่านั้นเป็นพิเศษ

ปัจเจโย เป็นนามกิริยาบท แสดงการช่วยอุปการะแก่ปัจเจยูปันธรรม โดยความปราศจากตัวตน

รูปชีวิตินทริย(มิสสก)ภฏานา

ถ้ารูปชีวิตินทริย ที่เกิดขึ้นในปวัตติกาล และปฏิสนธิกาลเป็นปัจเจยช่วยอุปการะ แก่กัมมชรูปที่เหลือ 9 หรือ 8 ที่อยู่ในกาลาปอันเดียวกันกับตน แล้ว

ได้อำนาจปัจเจย 3 คือ รูปชีวิตินทริยะ อินทริยัตถิ อินทริยอวิคตะ ที่ทำการช่วยอุปการะในคราวเดียวกันนั้น อำนาจของรูปชีวิตินทริยะอย่างเดียวเท่านั้นเป็นพิเศษ

ตารางแสดงรูปชีวิตินทริย(มิสสก)ภฏานา

ปัจเจย - ปัจเจยูปัน	รูปชีวิตินทริยทั้ง 3
รูปชีวิตินทริย ที่เกิดขึ้น ในปวัตติกาล และปฏิสนธิกาล → กัมมชรูปที่เหลือ 9 หรือ 8 ที่อยู่ในกาลาปอันเดียวกันกับตน	3

สรุปเนื้อหาความ 3 ประการ ในรูปชีวิตินทรีย์ปัจจัย

ในอินทรีย์ปัจจัยทุกเทสนี้รูปชีวิตินทรีย์ปัจจัย มี สรุปเนื้อหาความมีอยู่ 3 ประการ คือ
รูปชีวิตินทรีย์ ทั้งหมด ที่เป็นไปในประวัติศาสตร์ และปฏิสนธิกาลเป็น รูปชีวิตินทรีย์ปัจจัย
กัมมชรูปที่เหลือ 9 หรือ 8 ที่อยู่ในกาลอันเดียวกันกับชีวิตรูป เป็น รูปชีวิตินทรีย์ปัจจัยฉบับ
จิต 89 เจตสิก 52 ที่ประกอบ กัตติ, จิตตชรูป พาทิรชรูป อาหารชรูป อุตุชรูป และ รูปชีวิตินทรีย์
ที่อยู่ในปฏิสนธิกัมมชรูป อสังญัตตกัมมชรูป ปวัตติกัมมชรูป กัตติ เป็น รูปชีวิตินทรีย์ปัจจัย

จำแนก รูปชีวิตินทรีย์ปัจจัย โดยลักษณะ และ ชาติ กาล สัตติ

ในรูปชีวิตินทรีย์ปัจจัยนี้ การช่วยอุปการะแก่ปัจจัยฉบับธรรมของธรรมที่เป็นรูปชีวิตินทรีย์ปัจจัยนั้น
เมื่อว่าโดย ลักษณะ มี 2 อย่าง คือ มีสภาพเป็นรูปด้วย (รูป) มีอิสระเป็นใหญ่ด้วย
(อินทรีย์)

เมื่อว่าโดย ชาติ เป็น รูปชีวิตินทรีย์ชาติ

เมื่อว่าโดย กาล เป็น ปัจจุบันกาล

เมื่อว่าโดย สัตติ คืออำนาจ มี อย่างเดียว คือ

อนุपालกสัตติ ช่วยรักษาปัจจัยฉบับธรรม ไว้โดยสม่ำเสมอ

ปัญหาวารวิงค์

ในรูปชีวิตินทรีย์ชาติ ปัจจัยที่เป็นรูปชีวิตินทรีย์ชาติ 3 ปัจจัย นั้น มี 1 บท 1 วาระ เหมือนกันคือ

ก. อพยากตบท มี 1 วาระ คือ

1. อพยากตบทาวสาน ใน อพยากตบท (อัพ - อัพ)

ปัญหาวารวิงค์แห่งรูปชีวิตินทรีย์ปัจจัย

ในการแสดงปัญหาวารวิงค์ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงตามกุสลติก เป็นต้น โดยตั้งบทไว้เป็น
หลัก 1 บท ซึ่งเรียกว่า บทหน้า คือ อพยากตบท เป็นปัจจัยธรรม และจำแนกปัจจัยฉบับธรรม(บทาวสาน)
โดยบทหลัง แสดงได้ดังนี้

ในรูปชีวิตินทรีย์ปัจจัย มี 1 บท 1 วาระ ดังนี้

ก. อพยากตบพ

อพยากตบพทวารสาร ใน อพยากตบพ (อัฟ - อัฟ)

วิธีพระบาลี

อพยากโต ฐโม อพยากตสุส ฐมสุส รูปชีวิตินทริยปัจเจกชน ปัจจโย. อพยากตธรรม เป็นปัจจัยคือช่วยอุปการะ แก้อพยากตธรรม ด้วยอำนาจรูปชีวิตินทริยปัจเจก

จำแนกบพและแสดงองค์ธรรม ในวิธีพระบาลี

อพยากโต ฐโม เป็นกัตตบพ แสดงให้รู้ถึงปัจจัย องค์ธรรมได้แก่ รูปชีวิตินทริยทั้งใน ปฏิสนธิกาลและในปัตติกาล

อพยากตสุส ฐมสุส เป็นสัมปทานบพ แสดงให้รู้ถึงปัจจัยปัจจุบัน องค์ธรรมได้แก่ กัมมชรูป ที่เหลือ 9 หรือ 8 ที่อยู่ในกาลปอันเดียวกันกับรูปชีวิตินทริย

รูปชีวิตินทริยปัจเจกชน เป็นกรณบพ แสดงให้รู้ถึงอำนาจแห่งรูปชีวิตินทริยปัจเจกชนเป็นพิเศษ ใน บรรดาอำนาจปัจจัยทั้ง 3 ที่เข้าช่วยอุปการะในคราวเดียวกัน คือ รูปชีวิตินทริยะ อินทริยัตถิ อินทริยอวิคตะ เหล่านี้

ปัจจโย เป็นกิริยาบพ แสดงให้รู้ถึงความเป็นอนัตตะ

ความเป็น รูปชีวิตินทริยะ ปัจจโย ปัจจยูปัน ในบพ อพยากโต อพยากตสุส นี้

ว่าโดย กาล เป็นไปใน ปัตติกาล ปฏิสนธิกาล

ว่าโดย ภูมิ เป็นไปใน ปญจโวการภูมิ เอกโวการภูมิ

ว่าโดย บุคคล เป็นไปใน ปุถุชน 4 อริยบุคคล 8

ว่าโดย วิถี เป็นไปใน รูปวิถี

ตาราง แสดงการหาอำนาจปัจจัยในปัญหาวารวิภังค์แห่งรูปชีวิตินทริยปัจเจก

วาระ	ปัจจัย	ปัจจัยปัจจุบัน	รูปชีวิตินทริยะ	อินทริยัตถิ.	อินทริยอวิคตะ	รวม
1. อัฟ-อัฟ	รูปชีวิตินทริย ทั้งในปฏิสนธิกาล และใน ปัตติกาล → กัมมชรูปที่เหลือ 9 หรือ 8 ที่อยู่ในกาลปอันเดียวกัน กับรูปชีวิตินทริย		1	1	1	3

สูตรสังขยวาระ

สรุปจำนวนสูตรบพแห่งรูปชีวิตินทริยปัจเจกปัญหาวาระ ดังแสดงมาแล้วข้างต้นนั้นมีประเภทเดียว คือ

1. อพยากโต อพยากตสุส รูปชีวิตินทริยปัจเจกชน ปัจจโย.

รูปชีวิตินทรีย์ปัจจัยสภาคะ

ปัจจัยที่เป็นสภาคะกันได้กับรูปชีวิตินทรีย์ปัจจัย ดังแสดงมาแล้วข้างต้นนั้นมี 2 ปัจจัย คือ อินทรีย์ตติ อินทรีย์อวิคตะ

อธิบายในรูปชีวิตินทรีย์ปัจจัย (หน้า 407)

รูปชีวิตินทรีย์ปัจจัย นี้ได้แก่ **ชีวิตรูป** เป็นปัจจัยช่วยอุดหนุนแก่กัมมชรูปที่เกิดพร้อมกันกับตน เช่น ในกัมมชรูป 9 มีจักขุทสกกลาปเป็นต้นนั้น ในกลาปหนึ่ง ๆ มีชีวิตรูปเป็นผู้รักษาอยู่ทุก ๆ กลาป ดังนั้น ชีวิตรูปที่มีอยู่ในกัมมชกลาปแต่ละอันนั้น จึงเป็นปัจจัยแก่รูปกลาปที่เหลือ 9 หรือ 8 ในกลาปเดียวกัน

ในรูปชีวิตินทรีย์ปัจจัยนี้ ปัจจัยธรรมและปัจจัยูปันธรรมเกิดพร้อมกันในกลาปอันเดียวกัน ทำนองเดียวกันกับสหชาติินทรีย์ปัจจัยซึ่งแสดงมาแล้วนั้น การที่พระพุทธรองค์ทรงแสดงรูปชีวิตินทรีย์ปัจจัยไว้เฉพาะต่างหาก ไม่แสดงรวมกับสหชาติินทรีย์ปัจจัย ก็เพราะเหตุว่า **สหชาติินทรีย์ปัจจัย** นั้น ปัจจัยธรรมเป็นนามช่วยอุดหนุนแก่ปัจจัยูปันธรรมซึ่งเป็นนามและรูป ขณะที่ปัจจัยธรรมและปัจจัยูปันธรรมเกิดขึ้น **พร้อมกัน** ในขณะเดียวกันนั้น นามธรรมที่เป็นปัจจัยย่อมช่วยอุดหนุนแก่ปัจจัยูปันธรรมได้ตั้งแต่อุปาทกขณะทีเดียว ส่วน**รูปชีวิตินทรีย์ปัจจัย**นี้ ถึงแม้ว่าปัจจัยธรรมและปัจจัยูปันธรรมจะเกิดพร้อมกันในขณะเดียวกัน และในกลาปอันเดียวกันก็จริงอยู่ แต่ว่าปัจจัยธรรมนั้นจะช่วยอุดหนุนแก่ปัจจัยูปันธรรมตั้งแต่อุปาทกขณะทีเดียวนั้น **ไม่ได้** ต่อเมื่อถึง**ฐิติขณะ**แล้วจึงจะช่วยอุดหนุนได้ ทั้งนี้ก็เพราะว่าธรรมดาของรูปธรรมในอุปาทกขณะนั้นมีกำลังน้อย ไม่สามารถจะทำหน้าที่ช่วยอุดหนุนแก่ธรรมอื่น ๆ ได้ **เมื่อถึงฐิติขณะแล้วจึงมีกำลังพอที่จะช่วยอุดหนุนแก่ธรรมอื่น ๆ ได้** ด้วยเหตุนี้พระพุทธรองค์ จึงได้ทรงแสดงรูปชีวิตินทรีย์ปัจจัยไว้โดยเฉพาะต่างหาก

*****

อนุบาทพระบาลีแห่งรูปชีวิตินทรีชาติ

ในรูปชีวิตินทรีชาติ มี 3 ปัจจัย คือ

1. รูปชีวิตินทรีปัจจัย

ก. อพยากตบท

1. รูปชีวิตินทรีปัจจัย กฏตตารูปานํ รูปชีวิตินทรีปัจจัยจเณน ปัจจโย. (อพ-อพ) (หน้า 343)

ปวัตตติปฏิสนธิรูปชีวิตินทรีปัจจัย เป็นปัจจัยช่วยอุปการะ แก่กัมมชรูปที่เหลือ 9 หรือ 8 ที่อยู่ในกาลาปเดียวกันกับตน ด้วยอำนาจรูปชีวิตินทรีปัจจัย

2. อินทรียัตถิปัจจัย

ก. อพยากตบท

1. รูปชีวิตินทรีปัจจัย กฏตตารูปานํ อินทรียัตถิปัจจัยจเณน ปัจจโย. (อพ-อพ) (หน้า 370)

ปวัตตติปฏิสนธิรูปชีวิตินทรีปัจจัย เป็นปัจจัยช่วยอุปการะ แก่กัมมชรูปที่เหลือ 9 หรือ 8 ที่อยู่ในกาลาปอันเดียวกันกับตน ด้วยอำนาจอินทรียัตถิปัจจัย

3. อินทรียอวิคตปัจจัย

แสดงเหมือนกันกับอินทรียัตถิปัจจัย ทุกประการ

*****

8. ปกตูปนิสสยชาติ

ข้อควรกำหนดในปกตูปนิสสยชาติ

ปัจจัยที่เป็นปกตูปนิสสยชาติ

- ปัจจัยธรรม คือ จิต เจตสิก รูป ที่มีกำลังมาก ที่เกิดก่อน ๆ และบัญญัติ
- ปัจจัยอุปันทรธรรม คือ จิต เจตสิก ที่เกิดหลัง ๆ

ปัจจัยที่เป็นปกตูปนิสสยชาติ มี 1 ปัจจัย (แสดงตามปัจจัยพิสดาร 47) คือ

ปกตูปนิสสยปัจจัย คือ จิต เจตสิก ที่เกิดก่อน และรูป บัญญัติ ที่มีกำลังมาก ที่เป็นผู้อุปการะแก่ จิต เจตสิก ที่เกิดทีหลังได้

(แต่หากแสดงโดยสุทธและมิสสกได้ดังนี้

1. **สุทธปกตูปนิสสยปัจจัย** คือ จิต เจตสิก รูป ที่มีกำลังมาก ที่เกิดก่อน ๆ และ บัญญัติ ที่เป็นผู้อุปการะแก่ จิต และเจตสิก ที่เกิดหลัง ๆ ได้
2. **มิสสกปกตูปนิสสยนันทกขณิกัมมปัจจัย** คือ เจตนากรรมที่ในกุศล และอกุศล ที่มีกำลังมาก ที่เกิดก่อน ๆ เป็นผู้อุปการะแก่วิบากนามขันธ์ได้ (เว้นมรรคเจตนากรรม (4) → มรรคานันตรผล)

ปัจจัยที่เป็นปกตูปนิสสยชาติ มีนิทเทส ดังต่อไปนี้

ปกตูปนิสสยปัจจัย มีนิทเทส 12 ข้อ คือ นิทเทสข้อ 1-12 ของอุปนิสสยนิทเทส

ปกตูปนิสสยปัจจัย

(พระบาลีข้อ 1-12 ของอุปนิสสยปัจจัยนิทเทส)

อาร์มภพ

ปัจจุยทุทเทเส โย ยาทีโส ปจฺจโย อุปนิสฺสยปจฺจโยติ ภควตา อุตฺทิกฺกุโฆ, โส ตาทีโส ปจฺจโย
ปจฺจยนิทฺเทเส

1. ปุริมา ปุริมา กุสลา ฆมฺมา ปจฺจิมานํ ปจฺจิมานํ กุสลานํ ฆมฺมานํ อุปนิสฺสยปจฺจเยน ปจฺจโย.
2. ปุริมา ปุริมา กุสลา ฆมฺมา ปจฺจิมานํ ปจฺจิมานํ อกุสลานํ ฆมฺมานํ เกสธฺวจิ อุปนิสฺสยปจฺจเยน ปจฺจโย.
3. ปุริมา ปุริมา กุสลา ฆมฺมา ปจฺจิมานํ ปจฺจิมานํ อพฺยากตฺตานํ ฆมฺมานํ อุปนิสฺสยปจฺจเยน ปจฺจโย.

4. ปุริมา ปุริมา อกุสลา ฌมมา ปจฺฉิมานํ ปจฺฉิมานํ อกุสลาณํ ฌมมานํ อูปนิสฺสยปจฺจเยน ปจฺจโย.
5. ปุริมา ปุริมา อกุสลา ฌมมา ปจฺฉิมานํ ปจฺฉิมานํ กุสลาณํ ฌมมานํ เกสณฺจิจิ อูปนิสฺสยปจฺจเยน ปจฺจโย.
6. ปุริมา ปุริมา อกุสลา ฌมมา ปจฺฉิมานํ ปจฺฉิมานํ อพฺยากตาณํ ฌมมานํ อูปนิสฺสยปจฺจเยน ปจฺจโย.
7. ปุริมา ปุริมา อพฺยากตา ฌมมา ปจฺฉิมานํ ปจฺฉิมานํ อพฺยากตาณํ ฌมมานํ อูปนิสฺสยปจฺจเยน ปจฺจโย.
8. ปุริมา ปุริมา อพฺยากตา ฌมมา ปจฺฉิมานํ ปจฺฉิมานํ กุสลาณํ ฌมมานํ อูปนิสฺสยปจฺจเยน ปจฺจโย.
9. ปุริมา ปุริมา อพฺยากตา ฌมมา ปจฺฉิมานํ ปจฺฉิมานํ อกุสลาณํ ฌมมานํ อูปนิสฺสยปจฺจเยน ปจฺจโย.
10. อุตฺตโกชนํ ปิ อูปนิสฺสยปจฺจเยน ปจฺจโย.
11. ปุคฺคโล ปิ อูปนิสฺสยปจฺจเยน ปจฺจโย.
12. เสนาสนํ ปิ อูปนิสฺสยปจฺจเยน ปจฺจโยติ ภาควตา นิตฺติฏฺโฐ.

ปัจฉัยเชนโต พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงไว้โดยย่อในปัจฉยเหตุเทศว่า อูปนิสฺสยปจฺจโย ปัจฉัยเชนนั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงโดยพิสดารในปัจฉยนิทเทศว่า

1. ปุริมา ปุริมา กุสลา ฌมมา ปจฺฉิมานํ ปจฺฉิมานํ กุสลาณํ ฌมมานํ อูปนิสฺสยปจฺจเยน ปจฺจโย.
2. ปุริมา ปุริมา กุสลา ฌมมา ปจฺฉิมานํ ปจฺฉิมานํ อกุสลาณํ ฌมมานํ เกสณฺจิจิ อูปนิสฺสยปจฺจเยน ปจฺจโย.
3. ปุริมา ปุริมา กุสลา ฌมมา ปจฺฉิมานํ ปจฺฉิมานํ อพฺยากตาณํ ฌมมานํ อูปนิสฺสยปจฺจเยน ปจฺจโย.
4. ปุริมา ปุริมา อกุสลา ฌมมา ปจฺฉิมานํ ปจฺฉิมานํ อกุสลาณํ ฌมมานํ อูปนิสฺสยปจฺจเยน ปจฺจโย.
5. ปุริมา ปุริมา อกุสลา ฌมมา ปจฺฉิมานํ ปจฺฉิมานํ กุสลาณํ ฌมมานํ เกสณฺจิจิ อูปนิสฺสยปจฺจเยน ปจฺจโย.
6. ปุริมา ปุริมา อกุสลา ฌมมา ปจฺฉิมานํ ปจฺฉิมานํ อพฺยากตาณํ ฌมมานํ อูปนิสฺสยปจฺจเยน ปจฺจโย.
7. ปุริมา ปุริมา อพฺยากตา ฌมมา ปจฺฉิมานํ ปจฺฉิมานํ อพฺยากตาณํ ฌมมานํ อูปนิสฺสยปจฺจเยน ปจฺจโย.

8. ปุริมา ปุริมา อพฺยาคตา ฐมฺมา ปจฺจิมานํ ปจฺจิมานํ กุสลานํ ฐมฺมานํ อุปนฺนิสฺสยปจฺจเยน ปจฺจโย.
9. ปุริมา ปุริมา อพฺยาคตา ฐมฺมา ปจฺจิมานํ ปจฺจิมานํ อกุสลานํ ฐมฺมานํ อุปนฺนิสฺสยปจฺจเยน ปจฺจโย.
10. อุตุโฆชนํ ปี อุปนฺนิสฺสยปจฺจเยน ปจฺจโย.
11. ปุคฺคโล ปี อุปนฺนิสฺสยปจฺจเยน ปจฺจโย.
12. เสนาสนํ ปี อุปนฺนิสฺสยปจฺจเยน ปจฺจโย.

พระบาลีและคำแปล

1. ปุริมา ปุริมา กุสลา ฐมฺมา ปจฺจิมานํ ปจฺจิมานํ กุสลานํ ฐมฺมานํ อุปนฺนิสฺสยปจฺจเยน ปจฺจโย. (กุ-กุ)

*กุศลจิตตูปบาท 20 (เว้นอรหัตตมรรค) ที่เป็นพลวงมีกำลังมาก ที่เกิดก่อน ๆ เป็นปัจจัยคือช่วยอุปการะ แก่กุศลจิตตูปบาท 21 ที่เกิดหลัง ๆ ด้วยอำนาจปกตูปนิสสยปัจจัย

2. ปุริมา ปุริมา กุสลา ฐมฺมา ปจฺจิมานํ ปจฺจิมานํ อกุสลานํ ฐมฺมานํ เกสณฺจि อุปนฺนิสฺสย-ปจฺจเยน ปจฺจโย. (กุ-อกุ)

โลกียกุศลจิตตูปบาท 17 ที่เป็นพลวงมีกำลังมาก ที่เกิดก่อน ๆ เป็นปัจจัยคือช่วยอุปการะ แก่อกุศลจิตตูปบาท 12 ที่เกิดหลัง ๆ ด้วยอำนาจปกตูปนิสสยปัจจัย

3. ปุริมา ปุริมา กุสลา ฐมฺมา ปจฺจิมานํ ปจฺจิมานํ อพฺยาคตานํ ฐมฺมานํ อุปนฺนิสฺสยปจฺจเยน ปจฺจโย. (กุ-อัพ)

กุศลจิตตูปบาท 21 ที่เป็นพลวงมีกำลังมาก ที่เกิดก่อน ๆ เป็นปัจจัยคือช่วยอุปการะ แก่วิบาก 36 กิริยา 20 จิตตูปบาท ที่เกิดหลัง ๆ ด้วยอำนาจปกตูปนิสสยปัจจัย

4. ปุริมา ปุริมา อกุสลา ฐมฺมา ปจฺจิมานํ ปจฺจิมานํ อกุสลานํ ฐมฺมานํ อุปนฺนิสฺสยปจฺจเยน ปจฺจโย. (อกุ-อกุ)

อกุศลจิตตูปบาท 12 ที่เป็นพลวงมีกำลังมาก (และทุพพลวงมีกำลังน้อย) ที่เกิดก่อน ๆ เป็นปัจจัยคือช่วยอุปการะ แก่อกุศลจิตตูปบาท 12 ที่เกิดหลัง ๆ ด้วยอำนาจปกตูปนิสสยปัจจัย

5. ปุริมา ปุริมา อกุสลา ฐมฺมา ปจฺจิมานํ ปจฺจิมานํ กุสลานํ ฐมฺมานํ เกสณฺจิ อุปนฺนิสฺสยปจฺจเยน ปจฺจโย. (อกุ-กุ)

อกุศลจิตตูปบาท 12 ที่เป็นพลวงมีกำลังมาก ที่เกิดก่อน ๆ เป็นปัจจัยคือช่วยอุปการะ แก่กุศลจิตตูปบาท 21 ที่เกิดหลัง ๆ ด้วยอำนาจปกตูปนิสสยปัจจัย

หมายเหตุ:- * การแสดงคำแปลแสดงตามอำนาจของปกตูปนิสสยปัจจัย

6. ปุริมา ปุริมา อกุลสลา ฐมา ปจฺจิมานํ ปจฺจิมานํ อพฺยากตานํ ฐมานํ อุปนีสฺสยปจฺจเยน ปจฺจโย. (อกุ-อัฟ)

อกุศลจิตตูปบาท 12 ที่เป็นพลวะมีกำลังมาก ที่เกิดก่อน ๆ เป็นปัจจัยคือช่วยอุปการะ แก่วิบาก 36 กิริยา 20 จิตตูปบาท ที่เกิดหลัง ๆ ด้วยอำนาจปกตูปนิสสยปัจจัย

7. ปุริมา ปุริมา อพฺยากตา ฐมา ปจฺจิมานํ ปจฺจิมานํ อพฺยากตานํ ฐมานํ อุปนีสฺสยปจฺจเยน ปจฺจโย. (อัฟ-อัฟ)

วิบาก 36 กิริยา 20 จิตตูปบาท รูป 28 ที่เป็นพลวะมีกำลังมาก ที่เกิดก่อน ๆ เป็นปัจจัยคือช่วยอุปการะ แก่วิบาก 36 กิริยา 20 จิตตูปบาท ที่เกิดหลัง ๆ ด้วยอำนาจปกตูปนิสสยปัจจัย

8. ปุริมา ปุริมา อพฺยากตา ฐมา ปจฺจิมานํ ปจฺจิมานํ กุสลานํ ฐมานํ อุปนีสฺสยปจฺจเยน ปจฺจโย. (อัฟ-กุ)

วิบาก 35 จิตตูปบาท ที่เกิดภายในตน (เว้นอรหัตตผลจิต) หรือ วิบาก 36 ที่เกิดแก่ผู้อื่น กิริยา 20 จิตตูปบาท รูป 28 ที่เป็นพลวะมีกำลังมาก ที่เกิดก่อน ๆ เป็นปัจจัยคือช่วยอุปการะ แก่กุศลจิตตูปบาท 21 ที่เกิดหลัง ๆ ด้วยอำนาจปกตูปนิสสยปัจจัย

9. ปุริมา ปุริมา อพฺยากตา ฐมา ปจฺจิมานํ ปจฺจิมานํ อกุลสลา ฐมานํ อุปนีสฺสยปจฺจเยน ปจฺจโย. (อัฟ-อกุ)

โลเกยวิบาก 32 กิริยา 20 จิตตูปบาท (เว้นวิรตี 3) รูป 28 ที่เป็นพลวะมีกำลังมาก ที่เกิดก่อน ๆ เป็นปัจจัยคือช่วยอุปการะ แก่อกุศลจิตตูปบาท 12 ที่เกิดหลัง ๆ ด้วยอำนาจปกตูปนิสสยปัจจัย

10. อุตฺตโฆชนํ ปิ อุปนีสฺสยปจฺจเยน ปจฺจโย.

อุตฺต คือ เย็น ร้อน และโภชนาหารต่าง ๆ อันเป็นที่สบาย เป็นปัจจัย คือ ช่วยอุปการะแก่ กาย ใจ คือ รูปขันธ์ กุศล อกุศลนามขันธ์ ด้วยอำนาจปกตูปนิสสยปัจจัย

11. ปุคฺคโล ปิ อุปนีสฺสยปจฺจเยน ปจฺจโย.

บุคคลคือ กัลยาณมิตร บาปมิตร บิดา มารดา บุตร ธิดา ครู อุปัชฌาย์ อาจารย์ สัทธิวินัยิก และอันเตवासิก เป็นปัจจัยคือช่วยอุปการะ แก่ ใจ คือ กุศล อกุศลนามขันธ์ ปกตูปนิสสยปัจจัยอุปบัน โดยอภิธรรมนัย หรือ กาย ใจ ปกตูปนิสสยปัจจัยอุปบัน โดยสุดตันตนัย ด้วยอำนาจปกตูปนิสสยปัจจัย

12. เสนาสนํ ปิ อุปนีสฺสยปจฺจเยน ปจฺจโย.

เสนาสนะ คือ วัด บ้าน ที่นอน ที่นั่ง กิ๊ด, ป่า ภูเขา ต้นไม้ เครื่องนุ่งห่ม กิ๊ด เป็นปัจจัยคือช่วยอุปการะ แก่ ใจ คือ กุศล อกุศลนามขันธ์ ปกตูปนิสสยปัจจัยอุปบัน โดยอภิธรรมนัย หรือ กาย ใจ ปกตูปนิสสยปัจจัยอุปบัน โดยสุดตันตนัย ด้วยอำนาจปกตูปนิสสยปัจจัย

ตาราง แสดงการหาอำนาจปัจจัย ในปกตูปนิสสยปัจจัย

พระบาลีข้อที่	ปัจจัย - ปัจจัยปัน	ปกต.	น. 5	นาหนัก.	รวม
1. กุ-กุ	กุศลจิตตูปบาท 20 (เว้นอรหัตตมรรค) ที่เป็นพลวะมีกำลังมาก ที่เกิดก่อน ๆ → กุศลจิตตูปบาท 21 ที่เกิดหลัง ๆ	1	-	-	1
2. กุ-อกุ	โลภียกุศลจิตตูปบาท 17 ที่เป็นพลวะที่มีกำลังมาก ที่เกิดก่อน ๆ → อกุศลจิตตูปบาท 12 ที่เกิดหลัง ๆ	1	-	-	1
3. กุ-อัฟ	กุศลจิตตูปบาท 21 ที่เป็นพลวะที่มีกำลังมาก ที่เกิดก่อน ๆ → วิบาก 36 กิริยา 20 จิตตูปบาท ที่เกิดหลัง ๆ	1	-	1	*2
4. อกุ-อกุ	อกุศลจิตตูปบาท 12 ที่เป็นพลวะมีกำลังมาก (และทพพลวะมีกำลังน้อย) ที่เกิดก่อน ๆ → อกุศลจิตตูปบาท 12 ที่เกิดหลัง ๆ	1	-	-	1
5. อกุ-กุ	อกุศลจิตตูปบาท 12 ที่เป็นพลวะมีกำลังมาก ที่เกิดก่อน ๆ → กุศลจิตตูปบาท 21 ที่เกิดหลัง ๆ	1	-	-	1
6. อกุ-อัฟ	อกุศลจิตตูปบาท 12 ที่เป็นพลวะมีกำลังมาก ที่เกิดก่อน ๆ → วิบาก 36 กิริยา 20 จิตตูปบาท ที่เกิดหลัง ๆ	1	-	1	2
7. อัฟ-อัฟ	วิบาก 36 กิริยา 20 จิตตูปบาท รูป 28 ที่เป็นพลวะมีกำลังมาก ที่เกิดก่อน ๆ → วิบาก 36 กิริยา 20 จิตตูปบาท ที่เกิดหลัง ๆ	1	-	-	1
8. อัฟ-กุ	วิบาก 35 (เว้นอรหัตตผลจิต 1) หรือ วิบาก 36 กิริยา 20 จิตตูปบาท รูป 28 ที่เป็นพลวะมีกำลังมาก ที่เกิดก่อน ๆ → กุศลจิตตูปบาท 21 ที่เกิดหลัง ๆ	1	-	-	1
9. อัฟ-อกุ	โลภียวิบาก 32 กิริยา 20 จิตตูปบาท (เว้นวีรตี 3) รูป 28 ที่เป็นพลวะมีกำลังมาก ที่เกิดก่อน ๆ → อกุศลจิตตูปบาท 12 ที่เกิดหลัง ๆ	1	-	-	1
10. อุตฺโตชฺชน	อุตฺโต คือ เย็น ร้อน และโภชนาหารต่าง ๆ อันเป็นที่สบาย → กาย ใจ คือ รูปขันธ์ กุศล อกุศลนามขันธ์ (ใจ คือ กุศล อกุศลนามขันธ์ ปกตูปนิสสยปัจจัยปัน โดยอภิธัมมัญญ หรือ กาย ใจ ปกตูปนิสสยปัจจัยปัน โดยสุตตันตัญญ)	1	-	-	1
11. ปุคฺคโล	บุคคลคือ กัลยาณมิตร บาลีมิตร บิดา มารดา บุตร ธิดา ครู อุปัชฌาย์ อาจารย์ สัทธวิหาริก และอันเตวาสิก → ใจ คือ กุศล อกุศลนามขันธ์ ปกตูปนิสสยปัจจัยปัน โดยอภิธัมมัญญ หรือ กาย ใจ ปกตูปนิสสยปัจจัยปัน โดยสุตตันตัญญ	1	-	-	1
12. เสนาสน์	เสนาสณะ คือ วัด บ้าน ที่นอน ที่นั่ง กิณี, ปา ภูเขา ต้นไม้ เครื่องนุ่งห่ม กิณี → ใจ คือ กุศล อกุศลนามขันธ์ ปกตูปนิสสยปัจจัยปัน โดยอภิธัมมัญญ หรือ กาย ใจ ปกตูปนิสสยปัจจัยปัน โดยสุตตันตัญญ	1	-	-	1

* แสดงอำนาจปัจจัย 2 คือ ปกตูปนิสสย นานักชณิกัมมะ (แสดงต่างจากหนังสือหลักสูตรซึ่งแสดง 6 ปัจจัย)

เนื่องด้วยเป็นการอุปการะโดยความเป็นปกตูปนิสสย ไม่เกี่ยวข้องโดยอำนาจ อารัมมณปัจจัย และอนันตรปัจจัย

อ้างอิงคำอธิบายหนังสือหลักสูตรหน้า 87 และปัญหาวารวิภังค์หนังสือหลักสูตรหน้า 291- 292

จำแนกบท และเนื้อความองค์ธรรม

การแสดงธรรมของพระผู้มีพระภาคเจ้าในอุปนิสสยปัจฉยนิทเทศพระบาลีนี้ เมื่อจำแนกบทและเนื้อความองค์ธรรมแล้วก็เป็นดังนี้

อุปนิสสยปัจฉโย แสดงให้รู้ถึง **นิททิสิตัพพะ** (บทที่ยกขึ้นแสดงก่อน)

ปริมา ปริมา กุสลา ฐมา เป็นต้น จนถึง **เสนาสน์ ปี อุปนิสสยปัจฉเยน ปัจฉโย** แสดงให้รู้ถึง **นิทสสนาการะ** (บทที่แสดงขยายเนื้อความให้เห็นเป็นตัวอย่าง)

ในนิทสสนาการะพระบาลีนี้

พระบาลีข้อที่ 1. ปริมา ปริมา กุสลา ฐมา เป็นกัตตูปท แสดงให้รู้ถึงปัจฉยธรรมคือ กุศลจิตตูปบาท 20 (เว้นอรหัตตมรรค) ที่เป็นพลวงมีกำลังมาก ที่เกิดก่อน ๆ

ปัจฉิมานํ ปัจฉิมานํ กุสลานํ ฐมานํ เป็นสัมปทานบท แสดงให้รู้ถึงปัจฉยูปบันธรรมคือ กุศลจิตตูปบาท 21 ที่เกิดหลัง ๆ

อุปนิสสยปัจฉเยน เป็นกรณบท แสดงให้รู้ถึงอำนาจปัจฉยอย่างเดียว คือ ปกตูปนิสสยปัจฉย

ปัจฉโย เป็นนามกิริยาบท แสดงการช่วยอุปการะแก่ปัจฉยูปบันธรรม โดยความปราศจากตัวตน

พระบาลีข้อที่ 2. ปริมา ปริมา กุสลา ฐมา เป็นกัตตูปท แสดงให้รู้ถึงปัจฉยธรรมคือ โลกียกุศลจิตตูปบาท 17 ที่เป็นพลวงมีกำลังมาก ที่เกิดก่อน ๆ

ปัจฉิมานํ ปัจฉิมานํ อกุสลานํ ฐมานํ เป็นสัมปทานบท แสดงให้รู้ถึงปัจฉยูปบันธรรมคือ อกุศลจิตตูปบาท 12 ที่เกิดหลัง ๆ

อุปนิสสยปัจฉเยน เป็นกรณบท แสดงให้รู้ถึงอำนาจปัจฉยอย่างเดียว คือ ปกตูปนิสสยปัจฉย

ปัจฉโย เป็นนามกิริยาบท แสดงการช่วยอุปการะแก่ปัจฉยูปบันธรรม โดยความปราศจากตัวตน

พระบาลีข้อที่ 3. ปริมา ปริมา กุสลา ฐมา เป็นกัตตูปท แสดงให้รู้ถึงปัจฉยธรรมคือ กุศลจิตตูปบาท 21 ที่เป็นพลวงมีกำลังมาก ที่เกิดก่อน ๆ

ปัจฉิมานํ ปัจฉิมานํ อพฺยากทานํ ฐมานํ เป็นสัมปทานบท แสดงให้รู้ถึงปัจฉยูปบันธรรมคือ วิบาก 36 กิริยา 20 จิตตูปบาท ที่เกิดหลัง ๆ

อุปนิสสยปัจฉเยน เป็นกรณบท แสดงให้รู้ว่า ในอำนาจปัจฉย *2 คือ ปกตูปนิสสยะ นานักขณิกกัมมะ ที่ทำการช่วยอุปการะในคราวเดียวกันนั้น อำนาจของปกตูปนิสสยะอย่างเดียวเท่านั้นเป็นพิเศษ

ปัจฉโย เป็นนามกิริยาบท แสดงการช่วยอุปการะแก่ปัจฉยูปบันธรรม โดยความปราศจากตัวตน

* แสดงอำนาจปัจฉย 2 คือ ปกตูปนิสสยะ นานักขณิกกัมมะ (แสดงต่างจากหนังสือหลักสูตรซึ่งแสดง 6 ปัจฉย)

เนื่องด้วยเป็นการอุปการะโดยความเป็นปกตูปนิสสยะ ไม่เกี่ยวข้องโดยอำนาจ อารัมมณปัจฉย และอนันตรปัจฉย

อ้างอิงคำอธิบายหนังสือหลักสูตรหน้า 87 และปัญหาวารวิภังค์หนังสือหลักสูตรหน้า 291- 292

พระบาลีข้อที่ 4. ปริมา ปริมา อกุลลา ฐมา เป็นกัตตูปาท แสดงให้รู้ถึงปัจจัยธรรม คือ อกุลลจิตตูปาท 12 ที่เป็นพลวงมีกำลังมาก (และหุพพลวงมีกำลังน้อย) ที่เกิดก่อน ๆ

ปจฺจิมานํ ปจฺจิมานํ อกุลลानํ ฐมานํ เป็นสัมปทานบท แสดงให้รู้ถึง ปัจจุปปันนธรรม คือ อกุลลจิตตูปาท 12 ที่เกิดหลัง ๆ

อุปนิสฺสยปจฺเจยน เป็นกรณบท แสดงให้รู้ถึงอำนาจปัจจัยอย่างเดียว คือ ปกตุนิสสยปัจจัย

ปจฺจโย เป็นนามกิริยาบท แสดงการช่วยอุปการะแก่ปัจจุปปันนธรรม โดยความปราศจากตัวตน

พระบาลีข้อที่ 5. ปริมา ปริมา อกุลลา ฐมา เป็นกัตตูปาท แสดงให้รู้ถึงปัจจัยธรรม คือ อกุลลจิตตูปาท 12 ที่เป็นพลวงมีกำลังมาก ที่เกิดก่อน ๆ

ปจฺจิมานํ ปจฺจิมานํ กุสลานํ ฐมานํ เป็นสัมปทานบท แสดงให้รู้ถึงปัจจุปปันนธรรม คือ อกุลลจิตตูปาท 21 ที่เกิดหลัง ๆ

อุปนิสฺสยปจฺเจยน เป็นกรณบท แสดงให้รู้ถึงอำนาจปัจจัยอย่างเดียว คือ ปกตุนิสสยปัจจัย

ปจฺจโย เป็นนามกิริยาบท แสดงการช่วยอุปการะแก่ปัจจุปปันนธรรม โดยความปราศจากตัวตน

พระบาลีข้อที่ 6. ปริมา ปริมา อกุลลา ฐมา เป็นกัตตูปาท แสดงให้รู้ถึงปัจจัยธรรม คือ อกุลลจิตตูปาท 12 ที่เป็นพลวงมีกำลังมาก ที่เกิดก่อน ๆ

ปจฺจิมานํ ปจฺจิมานํ อพฺยาคตานํ ฐมานํ เป็นสัมปทานบท แสดงให้รู้ถึงปัจจุปปันนธรรม คือ วิบาก 36 กิริยา 20 จิตตูปาท ที่เกิดหลัง ๆ

อุปนิสฺสยปจฺเจยน เป็นกรณบท แสดงให้รู้ว่า ในอำนาจปัจจัย 2 คือ ปกตุนิสสยะ นานักขณิกัมมะ ที่ทำการช่วยอุปการะในคราวเดียวกันนั้น อำนาจของปกตุนิสสยะอย่างเดียวเท่านั้นเป็นพิเศษ

ปจฺจโย เป็นนามกิริยาบท แสดงการช่วยอุปการะแก่ปัจจุปปันนธรรม โดยความปราศจากตัวตน

พระบาลีข้อที่ 7. ปริมา ปริมา อพฺยาคตา ฐมา เป็นกัตตูปาท แสดงให้รู้ถึงปัจจัยธรรมคือ วิบาก 36 กิริยา 20 จิตตูปาท รูป 28 ที่เป็นพลวงมีกำลังมาก ที่เกิดก่อน ๆ

ปจฺจิมานํ ปจฺจิมานํ อพฺยาคตานํ ฐมานํ เป็นสัมปทานบท แสดงให้รู้ถึงปัจจุปปันนธรรมคือ วิบาก 36 กิริยา 20 จิตตูปาท ที่เกิดหลัง ๆ

อุปนิสฺสยปจฺเจยน เป็นกรณบท แสดงให้รู้ถึงอำนาจปัจจัยอย่างเดียว คือ ปกตุนิสสยปัจจัย

ปจฺจโย เป็นนามกิริยาบท แสดงการช่วยอุปการะแก่ปัจจุปปันนธรรม โดยความปราศจากตัวตน

พระบาลีข้อที่ 8. ปริมา ปริมา อพฺยาคตา ฐมา เป็นกัตตูปาท แสดงให้รู้ถึงปัจจัยธรรมคือ วิบาก 35 (เว้นอรหัตตผลจิต 1) ที่เป็นพลวงมีกำลังมาก หรือ วิบาก 36 กิริยา 20 จิตตูปาท รูป 28 ที่เกิดก่อน ๆ

ปจฺฉิมานํ ปจฺฉิมานํ กุสลานํ ธมฺมานํ เป็นสัมปทานบท แสดงให้รู้ถึงปัจจุยุปบันธรรม คือ กุศลจิตตูปบาท 21 ที่เกิดหลัง ๆ

อุปนิสฺสยปจฺจเยน เป็นกรณบท แสดงให้รู้ถึงอำนาจปัจจัยอย่างเดี่ยว คือ ปกตุนิสสยปัจจัย

ปจฺจโย เป็นนามกิริยาบท แสดงการช่วยอุปการะแก่ปัจจุยุปบันธรรม โดยความปราศจากตัวตน

พระบาลีข้อที่ 9. ปุริมา ปุริมา อพฺยาคตา ธมฺมา เป็นกัตตูปบท แสดงให้รู้ถึงปัจจัยธรรมคือ โลเกยวิปาก 32 กิริยา 20 จิตตูปบาท (เวณวิรติ 3) รูป 28 ที่เป็นพลวงมีกำลังมาก ที่เกิดก่อน ๆ

ปจฺฉิมานํ ปจฺฉิมานํ อกุสลานํ ธมฺมานํ เป็นสัมปทานบท แสดงให้รู้ถึงปัจจุยุปบันธรรมคือ อกุศลจิตตูปบาท 12 ที่เกิดหลัง ๆ

อุปนิสฺสยปจฺจเยน เป็นกรณบท แสดงให้รู้ถึงอำนาจปัจจัยอย่างเดี่ยว คือ ปกตุนิสสยปัจจัย

ปจฺจโย เป็นนามกิริยาบท แสดงการช่วยอุปการะแก่ปัจจุยุปบันธรรม โดยความปราศจากตัวตน

พระบาลีข้อที่ 10. อุตฺโตชฺชนํ เป็นกัตตูปบท แสดงให้รู้ถึงปัจจัยธรรมคือ อุตฺโต คือ เย็น ร้อน และโภชนาหารต่าง ๆ อันเป็นที่สบาย และไม่สบาย

ปิ เป็น สัมปทานบท แสดงให้รู้ถึงปัจจุยุปบันธรรมคือ กาย ใจ คือ รูปขันธ์ กุศล อกุศลนามขันธ์ (ใจ คือ กุศล อกุศลนามขันธ์ โดยอภิธัมมัญญ

หรือ กาย ใจ โดยสุตตันตัญญ)

อุปนิสฺสยปจฺจเยน เป็นกรณบท แสดงให้รู้ถึงอำนาจปัจจัยอย่างเดี่ยว คือ ปกตุนิสสยปัจจัย

ปจฺจโย เป็นนามกิริยาบท แสดงการช่วยอุปการะแก่ปัจจุยุปบันธรรม โดยความปราศจากตัวตน

พระบาลีข้อที่ 11. ปุคฺคโล เป็นกัตตูปบท แสดงให้รู้ถึงปัจจัยธรรมคือ บุคคลคือ กัลยาณมิตร บาปมิตร บิดา มารดา บุตร ธิดา ครู อุปัชฌาย์ อาจารย์ สัทธีวิหาริก และอันตเวทลิก

ปิ เป็นสัมปทานบท แสดงให้รู้ถึงปัจจุยุปบันธรรมคือ

ใจ คือ กุศล อกุศลนามขันธ์ โดยอภิธัมมัญญ

หรือ กาย ใจ โดยสุตตันตัญญ

อุปนิสฺสยปจฺจเยน เป็นกรณบท แสดงให้รู้ถึงอำนาจปัจจัยอย่างเดี่ยว คือ ปกตุนิสสยปัจจัย

ปจฺจโย เป็นนามกิริยาบท แสดงการช่วยอุปการะแก่ปัจจุยุปบันธรรม โดยความปราศจากตัวตน

พระบาลีข้อที่ 12. เสนาสนํ เป็นกัตตูปบท แสดงให้รู้ถึงปัจจัยธรรมคือ เสนาสนะ คือ วัด บ้าน ที่นอน ที่นั่ง กัฏฐิ, ป่า ภูเขา ต้นไม้ เครื่องนุ่งห่ม

ปี เป็นสัมปทานบท แสดงให้รู้ถึงปัจจัยปับันธรรมคือ
ใจ คือ กุศล อกุศลนามขันธ์ โดยอภิมมณัย
หรือ กาย ใจ โดยสุดตันตณัย

อุปนิสสยปัจเจยณ เป็นกรณบท แสดงให้รู้ถึงอำนาจปัจจัยอย่างเดียว คือ ปกตูปนิสสยปัจจัย
ปัจเจโย เป็นนามกิริยาบท แสดงการช่วยอุปการะแก่ปัจจัยปับันธรรม โดยความปราศจากตัวตน

ปกตูปนิสสยขมภูนา

ถ้าระหว่าง กุศล อกุศลเจตนา 33 ที่เป็นพลวะมีกำลังมาก ที่เกิดก่อน ๆ เป็นปัจจัยช่วยอุปการะ
แก่วิปากจิต 36 เจตสิก 38 ที่เกิดหลัง ๆ (เว้นมรรคเจตนา 4 → มรรคานันตรผล)

ได้อำนาจปัจจัย 2 อย่างคือ ปกตูปนิสสยะ นานักขณิกกัมมะ ที่ทำการช่วยอุปการะในคราว
เดียวกันนี้ อำนาจของปกตูปนิสสยะอย่างเดียวเท่านั้นเป็นพิเศษ

ตารางแสดงปกตูปนิสสยขมภูนา

ปัจจัย - ปัจจัยปับัน	ปกตฺ.	น. 5	นานัก.	รวม
กุศล อกุศลเจตนา 33 ที่เป็นพลวะมีกำลังมาก ที่เกิดก่อน ๆ → วิปากจิต 36 เจตสิก 38 ที่เกิดหลัง ๆ (เว้นมรรคเจตนา 4 → มรรคานันตรผล)	1	*	1	2

หมายเหตุ:-

- * การแสดงปกตูปนิสสยะ ไม่เกี่ยวข้องโดยอำนาจ อารัมมณปัจจัย และอนันตรปัจจัย
อ้างอิงคำอธิบายหนังสือหลักสูตรหน้า 387 และปัญหาวารวิภังค์หนังสือหลักสูตรหน้า 291- 292
- กุศล อกุศลเจตนา 33 คือ กุศลเจตนา 21 อกุศลเจตนา 12
- มรรคานันตรผล คือ ผลจิตตูปบาท 4 ที่เกิดต่อจากมรรคโดยไม่มีระหว่างกัน

สรุปเนื้อหาความ 3 ประการ ในปกตูปนิสสยปัจฉัย

ในอุปนนิสสยปัจฉัยบทนี้ปกตูปนิสสยปัจฉัย มี สรุปเนื้อหาความอยู่ 3 ประการ คือ

- จิต 89 เจตสิก 52 รูป 28 ที่เกิดก่อน ๆ ที่เป็นพลวงมีกำลังมาก ก็ดี,
- และอรรถบัญญัติบางอย่าง มี อุตฺถบัญญัติ โภชนบัญญัติ ปุคคบัญญัติ เสนาสนบัญญัติ เครื่องมือเครื่องใช้ที่เกี่ยวกับวิชาการ ที่เป็นพลวงมีกำลังมาก ก็ดี, (เว้นบัญญัติกรรมฐาน)
- สัททบัญญัติบางอย่าง มี ภาษาบาลี ภาษาไทย อังกฤษ เป็นต้น ที่เป็นพลวงมีกำลังมาก ก็ดี (*เว้นภาษาของเดรัจฉาน และชื่อต่าง ๆ ตามสมควร) เป็น **ปกตูปนิสสยปัจฉัย**
- จิต 89 เจตสิก 52 ที่เกิดหลัง ๆ เป็น **ปกตูปนิสสยปัจฉยูปัน**
- รูปทั้งหมด คือ จิตตชรูป เป็นต้น เป็น **ปกตูปนิสสยปัจฉนิก**

จำแนก ปกตูปนิสสยปัจฉัย โดยลักษณะ และ ชาติ กาล สัตติ

ในปกตูปนิสสยปัจฉัยนี้ การช่วยอุปการะแก่ปัจฉยูปันธรรมของธรรมที่เป็นปกตูปนิสสยปัจฉัยนั้น

เมื่อว่าโดย **ลักษณะ** มี 2 อย่าง คือ การงานที่ได้กระทำเสร็จไปแล้วโดยเรียบร้อยด้วย (**ปกต**) เป็นที่อาศัยที่มีกำลังมากด้วย (**อุปนนิสสย**)

เมื่อว่าโดย **ชาติ** เป็น ปกตูปนิสสยชาติ ปกตูปนิสสยชาติ มี 2 ประเภท

1. สุทรปกตูปนิสสยชาติ

- จิต เจตสิก รูป ที่เป็นพลวงมีกำลังมาก ที่เกิดก่อน ๆ พร้อมด้วยมรรคเจตนา เป็นปัจฉัย คือ ช่วยอุปการะแก่ จิต เจตสิก ที่เกิดหลัง ๆ ก็ดี
- บัญญัติ ที่เป็นพลวงมีกำลังมาก เป็น ปัจฉัย คือ ช่วยอุปการะแก่ จิต เจตสิก ก็ดี เป็น **สุทรปกตูปนิสสยชาติ**

2. มิสสกปกตูปนิสสยนาหนักขณิกัมมชาติ

- กุศลกรรม อกุศลกรรม ที่เป็นพลวงมีกำลังมาก (เว้นมรรคเจตนา) เป็นปัจฉัยคือ ช่วยอุปการะแก่ วิบากนามขันธ์ เป็น **มิสสกปกตูปนิสสยนาหนักขณิกัมมชาติ**

เมื่อว่าโดย **กาล** เป็น ปัจจุบัน อดีต อนาคต และกาลวิมุต

เมื่อว่าโดย **สัตติ** คืออำนาจ มีอย่างเดียว คือ

ชนกสัตติ ช่วยอุปการะให้ปัจฉยูปันธรรม **เกิดขึ้น**

หมายเหตุ:- ในหนังสือหลักสูตรแสดง (*เว้นภาษาของเดรัจฉาน และชื่อต่าง ๆ)

ซึ่งในคู่มือนี้ หมายเอาว่า ภาษาของเดรัจฉาน และชื่อต่าง ๆ บางอย่าง สามารถเป็นปกตูปนิสสยปัจฉัยได้

จึงแสดงเว้นภาษาของเดรัจฉาน และชื่อต่าง ๆ ตามสมควร

ปัญหาวารวิภังค์แห่งปกตูปนิสสยปัจฉัย

ในการแสดงปัญหาวารวิภังค์ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงตามกุสลติก เป็นต้น โดยตั้งบทไว้เป็นหลัก 3 บทก่อน ซึ่งเรียกว่า บทหน้า คือ กุสลบท อกุสลบท อพยากตบท เป็นปัจจัยธรรม และจำแนกปัจฉัยุปัน-
 ธรรม(ปทาวสาน) โดยบทหลัง แสดงแยกแต่ละวาระดังนี้

ปกตูปนิสสยปัจฉัย มี 3 บท 9 วาระ ดังนี้

ก. กุสลบท มี 3 วาระ คือ

1. กุสลปทาวสาน ใน กุสลบท (กุ - กุ)
2. อกุสลปทาวสาน ใน กุสลบท (กุ - อกุ)
3. อพยากตปทาวสาน ใน กุสลบท (กุ - อัพ)

ข. อกุสลบท มี 3 วาระ คือ

1. อกุสลปทาวสาน ใน อกุสลบท (อกุ - อกุ)
2. กุสลปทาวสาน ใน อกุสลบท (อกุ - กุ)
3. อพยากตปทาวสาน ใน อกุสลบท (อกุ - อัพ)

ค.อพยากตบท มี 3 วาระ คือ

1. อพยากตปทาวสาน ใน อพยากตบท (อัพ - อัพ)
2. กุสลปทาวสาน ใน อพยากตบท (อัพ - กุ)
3. อกุสลปทาวสาน ใน อพยากตบท (อัพ - อกุ)

ก.กุสลบท

กุสลปทาวสาน ใน กุสลบท (กุ - กุ)

วิธิพระบาลี

กุสโล ฐมโม กุสลสุส ฐมมสุส ปกตูปนิสสยปจฺเจยน ปจฺจโย. กุสลธรรม เป็นปัจจัยคือช่วย
 อุปการะ แก่กุสลธรรม ด้วยอำนาจปกตูปนิสสยปัจฉัย

จำแนกบทและแสดงองค์ธรรม ในวิธิพระบาลี

กุสโล ฐมโม เป็นกัตตูปท แสดงให้รู้ถึงปัจฉัย องค์ธรรมได้แก่ กุสลจิตตูปบาท 20 ที่เป็นพลวะ
 มีกำลังมาก ที่เกิดก่อนๆ (เวณนอร์หัตตมรรคจิต 1)

กุสลสุส ฐมมสุส เป็นสัมปทานบท แสดงให้รู้ถึงปัจฉัยุปัน องค์ธรรมได้แก่ กุสลจิตตูปบาท 21
 ที่เกิดหลัง ๆ

ปกตูปนิสสยปจฺเจยน เป็นกรณบท แสดงให้รู้ถึงอำนาจของปกตูปนิสสยปัจฉัยอย่างเดียว ไม่มี
 ปัจฉัยอื่นๆเข้ามาช่วยอุปการะในคราวเดียวกันแต่ประการใด

ปจฺจโย เป็นกิริยาบท แสดงให้รู้ถึงความเป็นอนัตตะ

ความเป็นปกตูปนิสสยะ ปัจจย ปัจจยุปบัน ในบท กุสโล กุสลสฺส นี้

ว่าโดย กาล เป็นไปใน ปวัตติกาล

ว่าโดย ภูมิ เป็นไปใน จตุโวการภูมิ ปญฺจโวการภูมิ

ว่าโดย บุคคล เป็นไปใน ปุถุชน 4 อริยบุคคล 7 (เว้นพระอรหันต์)

ว่าโดย วิถี เป็นไปใน ปญฺจทวารวิถี กามชวณะ และ อัปฺปนาชวณฺเณทวารวิถี

อกุสลปทาวสาน ใน กุสลบท (กุ - อก)

วิธีพระบาลี

กุสโล ธมฺโม อกุสลสฺส ธมฺมสฺส ปกตูปนิสสยปจฺจเยน ปจฺจโย. กุสลธรรม เป็นปัจจัยคือช่วยอุปการะ แก่อกุสลธรรม ด้วยอำนาจปกตูปนิสสยปัจจัย

จำแนกบทและแสดงองค์ธรรม ในวิธีพระบาลี

กุสโล ธมฺโม เป็นกัตตูปท แสดงให้รู้ถึงปัจจัย องค์ธรรมได้แก่ โลเกียกุสลจิตตูปบาท 17 ที่เป็นพลวจะมีกำลังมาก ที่เกิดก่อน ๆ

อกุสลสฺส ธมฺมสฺส เป็นสัมปทานบท แสดงให้รู้ถึงปัจจัยปัจุบัน องค์ธรรมได้แก่ อกุสลจิตตูปบาท 12 ที่เกิดหลัง ๆ

ปกตูปนิสสยปจฺจเยน เป็นกรณบท แสดงให้รู้ถึงอำนาจของปกตูปนิสสยปัจจัยอย่างเดียว ไม่มีปัจจัยอื่น ๆ เข้ามาช่วยอุปการะในคราวเดียวกันแต่ประการใด

ปจฺจโย เป็นกิริยาบท แสดงให้รู้ถึงความเป็นอนัตตะ

ความเป็นปกตูปนิสสยะ ปัจจย ปัจจยุปบัน ในบท กุสโล อกุสลสฺส นี้

ว่าโดย กาล เป็นไปใน ปวัตติกาล

ว่าโดย ภูมิ เป็นไปใน จตุโวการภูมิ ปญฺจโวการภูมิ

ว่าโดย บุคคล เป็นไปใน ปุถุชน 4 ผลเสกขบุคคล 3

ว่าโดย วิถี ธรรมที่เป็นปัจจัย เป็นไปในปญฺจทวารวิถี กามชวณฺเณทวารวิถี ฌานวิถี

ธรรมที่เป็นปัจจัยปัจุบัน เป็นไปใน ปญฺจทวารวิถี กามชวณฺเณทวารวิถี

อพฺยากตปทาวสาน ใน กุสลบท (กุ - อัพ)

วิธีพระบาลี

กุสโล ธมฺโม อพฺยากตสฺส ธมฺมสฺส ปกตูปนิสสยปจฺจเยน ปจฺจโย. กุสลธรรม เป็นปัจจัยคือช่วยอุปการะ แก่อพฺยากตธรรม ด้วยอำนาจปกตูปนิสสยปัจจัย

จำแนกบทและแสดงองค์ธรรม ในวิธีพระบาลี

กุสโล ธมฺโม เป็นกัตตูปาท แสดงให้รู้ถึงปัจจัย องค์ธรรมได้แก่ *กุศลจิตตูปาท 21 ที่เป็นพลวะมีกำลังมาก ที่เกิดก่อน ๆ

อพฺยากตฺสฺส ธมฺมสฺส เป็นสัมปทานบท แสดงให้รู้ถึงปัจจัยปัจจุบัน องค์ธรรมได้แก่ วิปากจิตตูปาท 36 กิริยาจิตตูปาท 20 ที่เกิดหลัง ๆ

ปกตฺตุนิสฺสยปฺจฺเจยน เป็นกรณบท แสดงให้รู้ถึงอำนาจแห่งปกตฺตุนิสฺสยปัจจัยเป็นพิเศษ ในบรรดาอำนาจปัจจัยทั้ง 2 ที่เข้าช่วยอุปการะในคราวเดียวกัน คือ **ปกตฺตุนิสฺสยะ นานักขณิกกัมมะ** เหล่านี้

ปฺจฺจโย เป็นกิริยาบท แสดงให้รู้ถึงความเป็นอนัตตะ

ความเป็น ปกตฺตุนิสฺสยะ ปัจจัย ปัจจัยปัจจุบัน ในบท **กุสโล อพฺยากตฺสฺส** นี้

ว่าโดย กาล เป็นไปใน วัตตติกาล

ว่าโดย ภูมิ เป็นไปใน จตฺตวการภูมิ ปญฺจวการภูมิ

ว่าโดย บุคคล เป็นไปใน ปุถุชน 4 อริยบุคคล 8 ตามสมควร

ว่าโดย วิถี เป็นไปใน ปญฺจทวารวิถี กามชวณะ อัปนาชวณมโนทวารวิถี

หมายเหตุ:- * มัคคจิตทั้ง 4 อุปการะแก่ผลจิต 4 ที่ในผลสมวัตตติวิถี (เว้นมัคคานันตรผล)

อ้างอิงอนุวาทพระบาลีข้อ 6 หนังสือหลักสูตรหน้า 292

ข. อกุสลบท

อกุสลปทาวसान ใน อกุสลบท (อกุ - อกุ)

วิธีพระบาลี

อกุสโล ธมฺโม อกุสลสฺส ธมฺมสฺส ปกตฺตุนิสฺสยปฺจฺเจยน ปฺจฺจโย. อกุศลธรรม เป็นปัจจัยคือช่วยอุปการะ แก่อกุศลธรรม ด้วยอำนาจปกตฺตุนิสฺสยปัจจัย

จำแนกบทและแสดงองค์ธรรม ในวิธีพระบาลี

อกุสโล ธมฺโม เป็นกัตตูปาท แสดงให้รู้ถึงปัจจัย องค์ธรรมได้แก่ อกุศลจิตตูปาท 12 ที่เป็นพลวะมีกำลังมาก และทพพลวะมีกำลังน้อย ที่เกิดก่อน ๆ

อกุสลสฺส ธมฺมสฺส เป็นสัมปทานบท แสดงให้รู้ถึงปัจจัยปัจจุบัน องค์ธรรมได้แก่ อกุศลจิตตูปาท 12 ที่เกิดหลัง ๆ

ปกตฺตุนิสฺสยปฺจฺเจยน เป็นกรณบท แสดงให้รู้ถึงอำนาจของปกตฺตุนิสฺสยปัจจัยอย่างเดียว ไม่มีปัจจัยอื่น ๆ เข้ามาช่วยอุปการะในคราวเดียวกันแต่ประการใด

ปฺจฺจโย เป็นกิริยาบท แสดงให้รู้ถึงความเป็นอนัตตะ

ความเป็น ปกตฺยนิสสยะ ปัจจัย ปัจจยฺยบัน ในบท **อกุสโล อกุสสฺส** นี้

ว่าโดย กาล เป็นไปใน ปวัตติกาล

ว่าโดย ภูมิ เป็นไปใน จตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิ

ว่าโดย บุคคล เป็นไปใน ปุณฺชน 4 ผลเสกขบุคคล 3 ตามสมควร

ว่าโดย วิถี เป็นไปใน วิถี ดังต่อไปนี้ คือ ปัญจทวารวิถี กามชวณมโนทวารวิถี

กุสลดปทวารสถาน ใน อกุสลดบท (อกุ - กุ)

วิธีพระบาลี

อกุสโล ธมฺโม กุสลฺสฺส ธมฺมฺสฺส ปกตฺยนิสฺสยฺยจฺจเยน ปจฺจโย. อกุศลธรรม เป็นปัจจัยคือ ช่วยอุปการะ แก่กุศลธรรม ด้วยอำนาจปกตฺยนิสสยปัจจัย

จำแนกบทและแสดงองค์ธรรม ในวิธีพระบาลี

อกุสโล ธมฺโม เป็นกัตตฺยบท แสดงให้รู้ถึงปัจจัย องค์ธรรมได้แก่ อกุศลจิตตูปบาท 12 ที่เป็นพลวจะมีกำลังมาก ที่เกิดก่อน ๆ

กุสลฺสฺส ธมฺมฺสฺส เป็นสัมปทานบท แสดงให้รู้ถึงปัจจยฺยบัน องค์ธรรมได้แก่ กุศลจิตตูปบาท 21 ที่เกิดหลัง ๆ

ปกตฺยนิสฺสยฺยจฺจเยน เป็นกรณบท แสดงให้รู้ถึงอำนาจของปกตฺยนิสสยปัจจัยอย่างเดียว ไม่มีปัจจัยอื่น ๆ เข้ามาช่วยอุปการะในคราวเดียวกันแต่ประการใด

ปจฺจโย เป็นกิริยาบท แสดงให้รู้ถึงความเป็นอนัตตะ

ความเป็น ปกตฺยนิสสยะ ปัจจัย ปัจจยฺยบัน ในบท **อกุสโล กุสลฺสฺส** นี้

ว่าโดย กาล เป็นไปใน ปวัตติกาล

ว่าโดย ภูมิ เป็นไปใน จตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิ

ว่าโดย บุคคล เป็นไปใน ปุณฺชน 4 อริยบุคคล 7 (เว้นพระอรหันต์) ตามสมควร

ว่าโดย วิถี ธรรมที่เป็นปัจจัย เป็นไปในปัญจทวารวิถี กามชวณมโนทวารวิถี

ธรรมที่เป็นปัจจยฺยบัน เป็นไปใน กามชวณะ อัปนาชวณมโนทวารวิถี

อพฺยาคตฺยทวารสถาน ใน อกุสลดบท (อกุ - อัพ)

วิธีพระบาลี

อกุสโล ธมฺโม อพฺยาคตฺสฺส ธมฺมฺสฺส ปกตฺยนิสฺสยฺยจฺจเยน ปจฺจโย. อกุศลธรรม เป็นปัจจัยคือช่วยอุปการะ แก่อพฺยาคตธรรม ด้วยอำนาจปกตฺยนิสสยปัจจัย

จำแนกบทและแสดงองค์ธรรม ในวิธีพระบาลี

อกุลโล ฐมโ เป็นกัตตูปท แสดงให้รู้ถึงปัจจัย องค์ธรรมได้แก่ อกุลลจิตตูปบาท 12 ที่เป็นพลวงมีกำลังมาก ที่เกิดก่อน ๆ

อพยากตสฺส ฐมฺมสฺส เป็นสัมปทานบพ แสดงให้รู้ถึงปัจจัยปัจุบัน องค์ธรรมได้แก่ วิปากจิตตูปบาท 36 กิริยาจิตตูปบาท 20 ที่เกิดหลัง ๆ

ปกตุนิสฺสยปจฺเจยน เป็นกรณบพ แสดงให้รู้ถึงอำนาจแห่งปกตุนิสฺสยปัจจัยเป็นพิเศษ ในบรรดาอำนาจปัจจัยทั้ง 2 ที่เข้าช่วยอุปการะในคราวเดียวกัน คือ **ปกตุนิสฺสยะ** **น่านักขณิกัมมะ** เหล่านี้

ปจฺจโย เป็นกิริยาบพ แสดงให้รู้ถึงความเป็นอนัตตะ

ความเป็น ปกตุนิสฺสยะ ปัจจัย ปัจจัยปัจุบัน ในบพ **อกุลโล อพยากตสฺส** นี้

ว่าโดย กาล เป็นไปใน ปวัตติกาล

ว่าโดย ภูมิ เป็นไปใน จตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิ

ว่าโดย บุคคล เป็นไปใน บุณฺชน 4 ผลบุณฺชน 4

ว่าโดย วิถี เป็นไปใน ปัญจทวารวิถี กามชวณะ และอัปนาชวณมโนทวารวิถี

ค. อพยากตบพ

อพยากตปทาวสาน ใน **อพยากตบพ (อัพ - อัพ)**

วิธิพระบาลี

อพยากโต ฐมโ อพยากตสฺส ฐมฺมสฺส ปกตุนิสฺสยปจฺเจยน ปจฺจโย. อพยากตธรรม เป็นปัจจัยคือช่วยอุปการะ แก่อพยากตธรรม ด้วยอำนาจปกตุนิสฺสยปัจจัย

จำแนกบพและแสดงองค์ธรรม ในวิธิพระบาลี

อพยากโต ฐมโ เป็นกัตตูปท แสดงให้รู้ถึงปัจจัย องค์ธรรมได้แก่ วิปากจิตตูปบาท 36 กิริยาจิตตูปบาท 20 รูป 28 ที่เป็นพลวงมีกำลังมาก ที่เกิดก่อน ๆ

อพยากตสฺส ฐมฺมสฺส เป็นสัมปทานบพ แสดงให้รู้ถึงปัจจัยปัจุบัน องค์ธรรมได้แก่ วิปากจิตตูปบาท 36 กิริยาจิตตูปบาท 20 ที่เกิดหลัง ๆ

ปกตุนิสฺสยปจฺเจยน เป็นกรณบพ แสดงให้รู้ถึงอำนาจของปกตุนิสฺสยปัจจัยอย่างเดียว ไม่มีปัจจัยอื่น ๆ เข้ามาช่วยอุปการะในคราวเดียวกันแต่ประการใด

ปจฺจโย เป็นกิริยาบพ แสดงให้รู้ถึงความเป็นอนัตตะ

ความเป็น ปกตุนิสฺสยะ ปัจจัย ปัจจัยปัจุบัน ในบพ **อพยากโต อพยากตสฺส** นี้

ว่าโดย กาล เป็นไปใน ปวัตติกาล

ว่าโดย ภูมิ เป็นไปใน จตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิ ตามสมควร
 ว่าโดย บุคคล เป็นไปใน ปุถุชน 4 ผลบุคคล 4 ตามสมควร
 ว่าโดย วิถี เป็นไปในปัญจทวารวิถี กามชวณะ และอัปนาชวณมโนทวารวิถี

กุสลปทาวสาน ใน อพฺยาคตบท (อัฟ - กุ)

วิธีพระบาลี

อพฺยาคโต ฌมฺโม กุสลสฺส ฌมฺมสฺส ปกตูปนิสฺสยปฺจฺเจยน ปฺจฺจโย. อพฺยาคตธรรม เป็นปัจจัยคือช่วยอุปการะ แก่กุศลธรรม ด้วยอำนาจปกตูปนิสสยปัจจัย

จำแนกบทและแสดงองค์ธรรม ในวิธีพระบาลี

อพฺยาคโต ฌมฺโม เป็นกัตตบท แสดงให้รู้ถึงปัจจัย องค์ธรรมได้แก่ วิปากจิตตูปบาท 35 หรือ 36 กิริยาจิตตูปบาท 20 รูป 28 ที่เป็นพลวะมีกำลังมาก ที่เกิดก่อน ๆ (เว้นอรหัตตผล)

กุสลสฺส ฌมฺมสฺส เป็นสัมปทานบท แสดงให้รู้ถึงปัจจัยปัจจุบัน องค์ธรรมได้แก่ กุศลจิตตูปบาท 21 ที่เกิดหลัง ๆ

ปกตูปนิสฺสยปฺจฺเจยน เป็นกรณบท แสดงให้รู้ถึงอำนาจของปกตูปนิสสยปัจจัยอย่างเดียว ไม่มีปัจจัยอื่น ๆ เข้ามาช่วยอุปการะในคราวเดียวกันแต่ประการใด

ปฺจฺจโย เป็นกิริยาบท แสดงให้รู้ถึงความเป็นอนัตตะ

ความเป็น ปกตูปนิสสยะ ปัจจัย ปัจจยุกัน ในบท **อพฺยาคโต กุสลสฺส** นี้

ว่าโดย กาล เป็นไปใน ปวัตติกาล

ว่าโดย ภูมิ เป็นไปใน จตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิ ตามสมควร

ว่าโดย บุคคล เป็นไปใน ปุถุชน 4 อริยบุคคล 8

ว่าโดย วิถี เป็นไปในปัญจทวารวิถี กามชวณะ อัปนาชวณมโนทวารวิถี

อกุสลปทาวสาน ใน อพฺยาคตบท (อัฟ - อก)

วิธีพระบาลี

อพฺยาคโต ฌมฺโม อกุสลสฺส ฌมฺมสฺส ปกตูปนิสฺสยปฺจฺเจยน ปฺจฺจโย. อพฺยาคตธรรม เป็นปัจจัยคือช่วยอุปการะ แก่อกุศลธรรม ด้วยอำนาจปกตูปนิสสยปัจจัย

จำแนกบทและแสดงองค์ธรรม ในวิธีพระบาลี

อพฺยาคโต ฌมฺโม เป็นกัตตบท แสดงให้รู้ถึงปัจจัย องค์ธรรมได้แก่ โลภวิปากจิตตูปบาท 32 กิริยาจิตตูปบาท 20 รูป 28 ที่เป็นพลวะมีกำลังมาก ที่เกิดก่อน ๆ

อกุสลสฺส ฌมฺมสฺส เป็นสัมปทานบท แสดงให้รู้ถึงปัจจัยปัจจุบัน องค์ธรรมได้แก่ อกุศลจิตตูปบาท 12 ที่เกิดหลัง ๆ

ปกตฺยนิสสยปจฺเจยฺน เป็นกรณบท แสดงให้รู้ถึงอำนาจของปกตฺยนิสสยปัจจัยอย่างเดียว ไม่มีปัจจัยอื่น ๆ เข้ามาช่วยอุปการะในคราวเดียวกันแต่ประการใด

ปจฺจโย เป็นกิริยาบท แสดงให้รู้ถึงความเป็นอนัตตะ

ความเป็นปกตฺยนิสสยะ ปัจจัย ปัจจยุปบัน ในบท **อพฺยาคโต อกุสสฺส** นี้

ว่าโดย กาล เป็นไปใน ปวัตตีกาล

ว่าโดย ภูมิ เป็นไปใน จตุโวการภูมิ ปัญฺจโวการภูมิ

ว่าโดย บุคคล เป็นไปใน ปุคฺชน 4 ผลบุคฺคผล 4

ว่าโดย วิถี ธรรมที่เป็นปัจจัยเป็นไปในปัญฺจทวารวิถี กามชวณมโนทวารวิถี ฌานวิถี

ธรรมที่เป็นปัจจัยปบันเป็นไปในปัญฺจทวารวิถี กามชวณมโนทวารวิถี

ตาราง แสดงการหาอำนาจปัจจัยในปัญหาทวารวิภังค์แห่งปกตฺยนิสสยปัจจัย

วาระ	ปัจจัย	ปัจจัยปบัน	ปกตฺ.	นาหนัก.	รวม
1. กุ-กุ	กุศลจิตตูปบาท 20 ที่เป็นพลวะมีกำลังมาก ที่เกิดก่อน ๆ (เว้นอรหัตตมรรคจิต 1) → กุศลจิตตูปบาท 21 ที่เกิดหลัง ๆ		1	-	1
2. กุ-อกุ	โลภียกุศลจิตตูปบาท 17 ที่เป็นพลวะมีกำลังมาก → อกุศลจิตตูปบาท 12		1	-	1
3. กุ-อัฟ	กุศลจิตตูปบาท 21 ที่เป็นพลวะมีกำลังมาก ที่เกิดก่อน ๆ → วิปากจิตตูปบาท 36 กิริยาจิตตูปบาท 20 ที่เกิดหลัง ๆ (เว้นมัคคานันตรผล)		1	1	2
4. อกุ-อกุ	อกุศลจิตตูปบาท 12 ที่เป็นพลวะมีกำลังมาก และทุพพลวะมีกำลังน้อย ที่เกิดก่อน ๆ → อกุศลจิตตูปบาท 12 ที่เกิดหลัง ๆ		1	-	1
5. อกุ-กุ	อกุศลจิตตูปบาท 12 ที่เป็นพลวะมีกำลังมาก ที่เกิดก่อน ๆ → กุศลจิตตูปบาท 21		1	-	1
6. อกุ-อัฟ	อกุศลจิตตูปบาท 12 ที่เป็นพลวะมีกำลังมาก ที่เกิดก่อน ๆ → วิปากจิตตูปบาท 36 กิริยาจิตตูปบาท 20 ที่เกิดหลัง ๆ		1	1	2
7. อัฟ-อัฟ	วิปากจิตตูปบาท 36 กิริยาจิตตูปบาท 20 รูป 28 ที่เป็นพลวะมีกำลังมาก ที่เกิดก่อน ๆ → วิปากจิตตูปบาท 36 กิริยาจิตตูปบาท 20 ที่เกิดหลัง ๆ		1	-	1
8. อัฟ-กุ	วิปากจิตตูปบาท 35 หรือ 36 กิริยาจิตตูปบาท 20 รูป 28 ที่เป็นพลวะมีกำลังมาก ที่เกิดก่อน ๆ (เว้นอรหัตตผล) → กุศลจิตตูปบาท 21 ที่เกิดหลัง ๆ		1	-	1
9. อัฟ-อกุ	โลภียวิปากจิตตูปบาท 32 กิริยาจิตตูปบาท 20 รูป 28 ที่เป็นพลวะมีกำลังมาก ที่เกิดก่อน ๆ → อกุศลจิตตูปบาท 12 ที่เกิดหลัง ๆ		1	-	1

สูตรสังขยวาระ

สรุปจำนวนสูตรบทแห่ง ปกตฺยนิสสยปัจจัยปัญหาทวาระ ดังแสดงมาแล้วข้างต้นนั้น มี 9 ประเภทด้วยกัน คือ

1. กุสโล กุสลสฺส ปกตฺยนิสสยปจฺเจยฺน ปจฺจโย.

2. กุสโล อกุสลสฺส ปกตฺยนิสสยปจฺเจยฺน ปจฺจโย.

3. กุสโล อพยากตสส ปกตุนิสสยปจฺจเยน ปจฺจโย.
4. อกุสโล อกุสลสส ปกตุนิสสยปจฺจเยน ปจฺจโย.
5. อกุสโล กุสลสส ปกตุนิสสยปจฺจเยน ปจฺจโย.
6. อกุสโล อพยากตสส ปกตุนิสสยปจฺจเยน ปจฺจโย.
7. อพยากโต อพยากตสส ปกตุนิสสยปจฺจเยน ปจฺจโย.
8. อพยากโต กุสลสส ปกตุนิสสยปจฺจเยน ปจฺจโย.
9. อพยากโต อกุสลสส ปกตุนิสสยปจฺจเยน ปจฺจโย.

ปกตุนิสสยปัจจยสภาคะ

ปัจจยที่เป็นสภาคะกันได้กับปกตุนิสสยปัจจย ดังแสดงมาแล้วข้างต้นนั้นมี ปัจจยเดียว คือ นานักขณิกกัมมะ

วจนัตถะและคำอธิบายในปกตุนิสสยปัจจย (หน้า 387)

วจนัตถะ

สุฏฺฐุ กรียิตถาติ = ปกโต เหตุธรรมที่ได้ทำมาแล้วด้วยดีนั้น ชื่อว่า ปกต

ปกโต อุปนิสฺสโยติ = ปกตุนิสฺสโย เหตุธรรมอันเป็นที่อาศัย มีกำลังแรงกล้าที่ได้ทำมาแล้วด้วยดีนั้น ชื่อว่า ปกตุนิสสยปัจจย

(อถวา) อารมฺมณานนฺตเรหิ อสฺมิสฺโส หุตฺวา ปกตฺติยาเยว อุปนิสฺสโยติ = ปกตุนิสฺสโย อีกอย่างหนึ่ง เหตุธรรมอันเป็นที่อาศัย ที่มีกำลังแรงกล้าด้วยอำนาจสภาวะของตนเองเท่านั้น ไม่เกี่ยวข้องด้วยอำนาจอารมฺมณปัจจยและอนันตรปัจจย ชื่อว่า ปกตุนิสสยปัจจย

ตามวจนัตถะของปกตุนิสสยปัจจย ที่ได้แสดงมาแล้วนี้ ชื่อที่ว่า เหตุธรรมที่ได้ทำมาแล้วด้วยดีนั้นคำว่า เหตุธรรม นี้มีอยู่ 2 อย่างคือ

1. อุปปาทิตเหตุ หมายถึง เหตุธรรม คือ กุศลธรรม อันมี ศรัทธา เป็นต้น อกุศลธรรม อันมี ราคะ เป็นต้น และอพยากตธรรม อันมีทุกข์กายและสุขกาย เป็นต้น ที่ตนได้กระทำมาแล้วนั้น ย่อมให้ผลแก่ผู้กระทำตามสมควรแก่การกระทำนั้น ๆ เรียกว่า อุปปาทิตเหตุ หรือ อุปปาทิตปกตเหตุ

2. อุปเสวิตเหตุ หมายถึง เหตุธรรม คือ กุศลธรรม กิณี อกุศลธรรมกิณี ที่คนอื่นได้กระทำแล้วนั้น ตนเก็บเอามาคิดนึก หรือความสุขกายความทุกข์กายของคนอื่นที่เกิดขึ้นนั้น ตนก็เก็บเอามาคิดนึกพิจารณาแล้วก่อให้เกิดผลคือ เป็น กุศล อกุศล และอพยากตตามสมควร และอตุ คือ ความเย็นความร้อนก็ดี อาหารต่าง ๆ ก็ดี ที่อยู่อาศัยก็ดี บุคคลต่าง ๆ มีอุปชฌาย์ อาจารย์ บิดา มารดา บุตร ธิดา สหาย

เหล่านี้ ก็ดี ที่ตนกำลังเกี่ยวข้องอยู่ ทำให้เกิดกุศล อกุศล และอพยากตขึ้นได้ตามสมควร ในสันดานของตน เช่นนี้ เรียกว่า อุปเสวิตเหตุ หรือ อุปเสวิตปกตเหตุ

เหตุกรรมทั้ง 2 ประการนี้ ย่อมเป็นที่อาศัยที่มีกำลังแรงกล้าแก่ปัจจัยปบันธรรมทั้งหลาย อันได้แก่ กุศล อกุศล อพยากตจะ ฉะนั้นจึงได้ชื่อว่า เป็น **ปกตุนิสสยปัจจัย**

อีกประการหนึ่งที่ได้ชื่อว่า **ปกตุนิสสยปัจจัย** ก็เพราะว่าเหตุกรรมซึ่งเป็นปัจจัยธรรมในที่นี้อำนาจโดยสภาวะของตนเอง ไม่ได้เกี่ยวข้องด้วยอำนาจของอาร์มณปัจจัย และอนันตรปัจจัย ดังมีบาลีในปฏิฐานอรรถกถาแสดงไว้ดังนี้คือ

ปกตยาเยวาทิ อารมณานนตเรหิ อสมิสฺโสติ อตฺถ

แปลว่า คำว่า โดยปกติ หมายความว่า ไม่เจือด้วยอาร์มณปัจจัย และอนันตรปัจจัย

หนึ่งในบรรดาปัจจัย 24 **ปกตุนิสสยปัจจัย** พระองค์ทรงแสดงกว้างขวางมากกว่าปัจจัยอื่น ๆ ปัจจัยธรรมที่ทำให้เป็นที่เกิดปัจจัยปบันธรรมก็มีมากกว่าปัจจัยอื่น ๆ ฉะนั้น **ปกตุนิสสยปัจจัย** นี้จึงได้ชื่อว่า **มหาปเทศปัจจัย** หมายความว่า เป็นปัจจัยที่กว้างขวางมาก ดังมีบาลี ในอภิธัมมัตถวิภาวนีฎีกาและอภิธัมมวตารฎีกาแสดงไว้ว่า **ปจฺจยมหาปเทโส หส, ยทฺธิ ปกตุนิสฺสโย**. แปลว่า **ปกตุนิสสยปัจจัย** นี้แหละ เรียกว่า **ปัจจัยมหาปเทศ**

*****

อนุวาทพระบาลีแห่งปกตูปนิสสยชาติ

ในปกตูปนิสสยชาติ มี 1 ปัจจัยคือ

1. ปกตูปนิสสยปัจจัย

ก. กุสลบพ

1. สหุ อุนิสฺสาย ทานํ เทติ สีสํ สมายิตติ อฺโปสถกมฺมํ กโรติ ฆานํ อฺปปาเทติ วิปฺสฺสนํ อฺปปาเทติ มคฺคํ อฺปปาเทติ อภิณฺณํ อฺปปาเทติ สมายตฺตี อฺปปาเทติ. (ข้อ 1-11, ก-ก) (หน้า 287)

บุคคลใดอาศัยศรัทธา คือความเชื่อคุณของพระรัตนตรัย กรรมและผลของกรรม โลกนี้โลกหน้าเป็นต้น แล้วให้ทาน สมาทานศีล รักษาอุโบสถ ให้ฆาน วิปัสสนาญาณ มรรค อภิปัญญา สมบัติ เกิดขึ้น

2. สีสํ สุตํ จาคํ ปณฺณํ อฺปนฺนิสฺสาย ทานํ เทติ สีสํ สมายิตติ อฺโปสถกมฺมํ กโรติ ฆานํ อฺปปาเทติ วิปฺสฺสนํ อฺปปาเทติ มคฺคํ อฺปปาเทติ อภิณฺณํ อฺปปาเทติ สมายตฺตี อฺปปาเทติ.

บุคคลใดอาศัยศีล ได้เห็น ได้ยิน บริจาค และความรู้ แล้วให้ทาน สมาทานศีล รักษาอุโบสถ ให้ฆาน วิปัสสนาญาณ มรรค อภิปัญญา สมบัติ เกิดขึ้น

3. สหฺธา สีสํ สุตํ จาคิ ปณฺญา สหฺธาย สีสฺสฺส สุตฺสฺส จาคฺสฺส ปณฺญาย ปกตูปนิสฺสยปัจจัยเยน ปัจฺจโย.

ศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ ปัญญา เป็นปัจจัยช่วยอุปการะ แก่ศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ ปัญญา ด้วยอำนาจปกตูปนิสสยปัจจัย

4. ปจฺมสฺส ฆานสฺส ปริกมฺมํ ปจฺมสฺส ฆานสฺส, ทฺตฺติยสฺส ฆานสฺส ปริกมฺมํ ทฺตฺติยสฺส ฆานสฺส, ตตฺติยสฺส ฆานสฺส, จตฺตฺตสฺส ฆานสฺส ปริกมฺมํ จตฺตฺตสฺส ฆานสฺส, อากาสาณญฺจายตนสฺส ปริกมฺมํ อากาสาณญฺจายตนสฺส, วิญฺญาณญฺจายตนสฺส ปริกมฺมํ วิญฺญาณญฺจายตนสฺส, อากิณฺจญฺจายตนสฺส ปริกมฺมํ อากิณฺจญฺจายตนสฺส, เวนสญฺยานาสญฺจายตนสฺส ปริกมฺมํ เวนสญฺยานาสญฺจายตนสฺส ปกตูปนิสฺสยปัจจัยเยน ปัจฺจโย. (หน้า 288)

ปริกรรมคือภาวนาที่เกิดก่อนปฐมฌาน ทุตติยฌาน ตตติยฌาน จตตตฌาน อากาสาณญจายตนฌาน วิญญาณญจายตนฌาน อากิณัจญจายตนฌาน เวนสัจญยานาสัจญจายตนฌาน เป็นปัจจัยช่วยอุปการะ แก่ปฐมฌาน ทุตติยฌาน ตตติยฌาน จตตตฌาน อากาสาณญจายตนฌาน วิญญาณญจายตนฌาน อากิณัจญจายตนฌาน เวนสัจญยานาสัจญจายตนฌาน โดยเฉพาะ ๆ ด้วยอำนาจปกตูปนิสสยปัจจัย

5. ปจฺมํ ฆานํ ทฺตฺติยสฺส ฆานสฺส, ทฺตฺติยํ ฆานํ ตตฺติยสฺส ฆานสฺส, ตตฺติยํ ฆานํ จตฺตฺตสฺส ฆานสฺส, จตฺตฺตํ ฆานํ อากาสาณญฺจายตนสฺส, อากาสาณญฺจายตนํ วิญฺญาณญฺจายตนสฺส, วิญฺญาณญฺจายตนํ อากิณฺจญฺจายตนสฺส, อากิณฺจญฺจายตนํ เวนสญฺยานาสญฺจายตนสฺส ปกตูปนิสฺสยปัจจัยเยน ปัจฺจโย.

ปฐมฌาน ทุตติยฌาน ตตติยฌาน จตตตฌาน อากาสาณญจายตนฌาน วิญญาณญจายตนฌาน

อาภิญญัญญาตณณาน เป็นปัจจัย ช่วยอุปการะแก่ ทุติยฉาน ตติยฉาน จตุตถฉาน อากาธานัญญาตณณาน ญาณ วิญญาตณณาน อากิญญัญญาตณณาน เชาวัญญาตณณาน ตามลำดับ ด้วยอำนาจปกตุนิสสยปัจจัย

6. ทิพพัสส จกขุสฺส ปริกมฺมํ ทิพพัสส จกขุสฺส, ทิพพาย โสตธตฺตยา ปริกมฺมํ ทิพพาย โสตธตฺตยา, อิทธิวิธฉานสฺส ปริกมฺมํ อิทธิวิธฉานสฺส, เจโตปริยฉานสฺส ปริกมฺมํ เจโตปริยฉานสฺส, ปุพฺเพนิวาสานุสฺสติฉานสฺส ปริกมฺมํ ปุพฺเพนิวาสานุสฺสติฉานสฺส, ยถากมฺมุปกฉานสฺส ปริกมฺมํ ยถากมฺมุปกฉานสฺส, อนาคตสฺสฉานสฺส ปริกมฺมํ อนาคตสฺสฉานสฺส ปกตุนิสฺสยปจฺจเยน ปจฺจโย. (หน้า 288)

ปริกรรมคือภาวานาที่เกิดก่อน ทิพพจักขุ ทิพพโสตะ อิทธิวิธฉาน เจโตปริยฉาน ปุพเพนิวาสานุสสติฉาน ยถากมมุปกฉาน อนาคตังสฉาน เป็นปัจจัยช่วยอุปการะ แก่ทิพพจักขุ ทิพพโสตะ อิทธิวิธฉาน เจโตปริยฉาน ปุพเพนิวาสานุสสติฉาน ยถากมมุปกฉาน อนาคตังสฉาน โดยเฉพาะ ๆ ด้วยอำนาจปกตุนิสสยปัจจัย

7. ทิพพจกฺขุ ทิพพาย โสตธตฺตยา, ทิพพโสตธตฺต อิทธิวิธฉานสฺส, อิทธิวิธฉานํ เจโตปริยฉานสฺส, เจโตปริยฉานํ ปุพฺเพนิวาสานุสฺสติฉานสฺส, ปุพฺเพนิวาสานุสฺสติฉานํ ยถากมฺมุปกฉานสฺส, ยถากมฺมุปกฉานํ อนาคตสฺสฉานสฺส ปกตุนิสฺสยปจฺจเยน ปจฺจโย. (หน้า 288-289)

ทิพพจักขุ ทิพพโสตะ อิทธิวิธฉาน เจโตปริยฉาน ปุพเพนิวาสานุสสติฉาน ยถากมมุปกฉาน เป็นปัจจัยช่วยอุปการะ แก่ทิพพโสตธตฺต อิทธิวิธฉาน เจโตปริยฉาน ปุพเพนิวาสานุสสติฉาน ยถากมมุปกฉาน อนาคตังสฉาน ตามลำดับ ด้วยอำนาจปกตุนิสสยปัจจัย

8. ปรมสฺส มคฺคสฺส ปริกมฺมํ ปรมสฺส มคฺคสฺส, ทุติยสฺส มคฺคสฺส ปริกมฺมํ ทุติยสฺส มคฺคสฺส, ตติยสฺส มคฺคสฺส ปริกมฺมํ ตติยสฺส มคฺคสฺส, จตุตถสฺส มคฺคสฺส ปริกมฺมํ จตุตถสฺส มคฺคสฺส ปกตุนิสฺสยปจฺจเยน ปจฺจโย. (หน้า 289)

ปริกรรมคือภาวานาที่เกิดก่อน โสดาปัตตติมรรค สกทาคามิมรรค อนาคติมรรค อรหัตตมรรค เป็นปัจจัยช่วยอุปการะ แก่โสดาปัตตติมรรค สกทาคามิมรรค อนาคติมรรค อรหัตตมรรค โดยเฉพาะ ๆ ด้วยอำนาจปกตุนิสสยปัจจัย

9. ปรม มคฺโค ทุติยสฺส มคฺคสฺส, ทุติโย มคฺโค ตติยสฺส มคฺคสฺส, ตติโย มคฺโค จตุตถสฺส มคฺคสฺส ปกตุนิสฺสยปจฺจเยน ปจฺจโย.

โสดาปัตตติมรรค สกทาคามิมรรค อนาคติมรรค เป็นปัจจัยช่วยอุปการะ แก่สกทาคามิมรรค อนาคติมรรค อรหัตตมรรค ตามลำดับ ด้วยอำนาจปกตุนิสสยปัจจัย

10. เสกฺขา มคฺคํ อุปนิสฺสาย อนุปฺปนฺนํ สมาปตฺตี อุปฺปาเทนฺติ อุปฺปนฺนํ สมากฺขชฺชนฺติ, สงฺขารे อนิจฺจโต กุขฺชโต อนตฺตโต วิปสฺสนฺติ.

พระเสกขบุคคลทั้งหลาย อาศัยมรรคที่ตนได้แล้ว ทำฌานสมาบัติที่ยังไม่เกิดให้เกิด เมื่อฌานเกิดแล้วก็เข้าฌานที่ได้ทำสำเร็จแล้วด้วยการอธิษฐาน ผลเสกขบุคคลทั้งหลายพิจารณาสังขารธรรมรูปนาม โดยความเป็น อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา

**11. มคฺโค เสกฺขานํ อตฺถปฏฺฐิมภิกฺขาย ธมฺมปฏฺฐิมภิกฺขาย นิริตฺติปฏฺฐิมภิกฺขาย ปฏฺฐิภาณ-
ปฏฺฐิมภิกฺขาย จานาจानโกสฺลลสฺส ปกตูปนิสฺสยปจฺจเยน ปจฺจโย.**

มรรคของผลเสกขบุคคลทั้ง 3 เป็นปัจจัยช่วยอุปการะ แก้อัตถปฏิสัมภินา (ปัญญาแตกฉาน เนื้อความพระไตรปิฎก) ธรรมปฏิสัมภินา (ปัญญาแตกฉานในธรรมภาษามคธ บาลี ไวยากรณ์) นิริตติปฏิสัมภินา (ปัญญาแตกฉานในภาษาต่าง ๆ) ปฏิภาณปฏิสัมภินา (ปัญญาแตกฉานทั้ง 3 ประการดังที่กล่าวแล้วนี้) และความฉลาดในเหตุที่สมควรและไม่สมควร ด้วยอำนาจปกตูปนิสสยปัจจัย

**12. สหฺมํ อุปนิสฺสาย มานํ ชปฺเปติ ทิฏฺฐิ คณฺหาติ, สิลฺลํ สุตฺตํ จาคฺมฺ ปรณฺณํ อุปนิสฺสาย มานํ
ชปฺเปติ ทิฏฺฐิ คณฺหาติ. (ข้อ12-13, ก-อกุ) (หน้า 290)**

บุคคลใดอาศัยศรัทธา คีล สุตะ จาคะ ปัญญาของตนแล้ว ย่อมทำมานะที่ยังไม่เกิดให้เกิด มีการถือเอาความเห็นผิด

**13. สหฺมฺวา สิลฺลํ สุตฺตํ จาโค ปรณฺณวา รากฺสฺส โหสฺสฺส โมหสฺสฺส มานสฺส ทิฏฺฐิยา ปตฺถนาย
ปกตูปนิสฺสยปจฺจเยน ปจฺจโย. (หน้า 290)**

ศรัทธา คีล สุตะ จาคะ ปัญญา เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่ รากะ โหสะ โมหะ มานะ ทิฏฐิ และโลภะที่มีสภาพปรารถนาภวสมวัตติ โภคสมวัตติ ด้วยอำนาจปกตูปนิสสยปัจจัย

**14. สหฺมํ อุปนิสฺสาย อตฺตานํ อาตาเปติ ปริตาเปติ ปริยฺยภูจิมฺมลกํ ทุกฺขํ ปจฺจนฺนุโกติ, สิลฺลํ สุตฺตํ
จาคฺมฺ ปรณฺณํ อุปนิสฺสาย อตฺตานํ อาตาเปติ ปริตาเปติ ปริยฺยภูจิมฺมลกํ ทุกฺขํ ปจฺจนฺนุโกติ. (ข้อ14-19, ก-อัฟ)
(หน้า 291)**

บุคคลใดอาศัยศรัทธา คีล สุตะ จาคะ ปัญญาของตนแล้ว ย่อมทำความเดือดร้อนที่ยังไม่เกิดให้เกิด ที่เกิดแล้วก็ให้เกิดมากขึ้นและต้องเสวยทุกข์ทั้งกายด้วยการแสวงหาเป็นมูลเป็นสาเหตุ

**15. สหฺมฺวา สิลฺลํ สุตฺตํ จาโค ปรณฺณวา กายิกสฺส สุขสฺส กายิกสฺส ทุกฺขสฺส ผลสมาปตฺติยา
ปกตูปนิสฺสยปจฺจเยน ปจฺจโย. (หน้า 291)**

ศรัทธา คีล สุตะ จาคะ ปัญญา เป็นปัจจัยช่วยอุปการะ แก่ความสุขกาย ความทุกข์กาย และผลสมาบัติ ด้วยอำนาจปกตูปนิสสยปัจจัย

16. กุสฺลํ กมฺมํ วิปากสฺส ปกตูปนิสฺสยปจฺจเยน ปจฺจโย. (หน้า 291)

กุศลกรรม 21 ที่เป็นพลวงมีกำลังมาก เป็นปัจจัยช่วยอุปการะ แก่กุศลวิบาก 29 นามขั้นที่ 4 (ตามอภิธรรมนัย) หรือกุศลวิบาก และกุศลกัมมชรูป (ตามสูตรต้นต้นัย) ด้วยอำนาจปกตูปนิสสยปัจจัย

17. อรหา มคฺคํ อุปนิสฺสาย อนุปฺปนฺนํ กิริยาสมาปตฺตี อุปฺปาเทติ อุปฺปนฺนํ สมาปชฺชติ, สงฺขารे อนิจฺจโต ทุกฺขโต อนตฺตโต วิปสฺสติ.

พระอรหันต์อาศัยอรหัตตมรรคที่ตนได้แล้ว ทำมานสมาบัติที่ยังไม่เกิดให้เกิด เมื่อมานเกิดแล้วก็เข้ามานที่ได้ทำสำเร็จมาแล้วด้วยการอธิษฐาน พระอรหันต์พิจารณาสังขารธรรม รูปนาม โดยความเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา

18. มคฺโค อรหโต อตฺถปฏิสฺสมภิกาย ฐมฺมปฏิสฺสมภิกาย นิรุตฺติปฏิสฺสมภิกาย ปฏิภาณปฏิสฺสมภิกาย จานาจानโกสลลฺลสฺส ปกตูปนิสฺสยปจฺจเยน ปจฺจโย. (หน้า 292)

อรหัตตมรรคของพระอรหันต์ เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่ อตฺถปฏิสฺสมภิกาย (ปัญญาแตกฉานเนื้อความพระไตรปิฎก) ฐมฺมปฏิสฺสมภิกาย (ปัญญาแตกฉานในธรรมภาษามคธ บาลี ไวยากรณ์) นิรุตฺติปฏิสฺสมภิกาย (ปัญญาแตกฉานในภาษาต่าง ๆ) ปฏิภาณปฏิสฺสมภิกาย (ปัญญาแตกฉานทั้ง 3 ประการดังกล่าวแล้วนี้) และความฉลาดในเหตุที่สมควรและไม่สมควร ด้วยอำนาจปกตูปนิสสยปัจจัย

19. มคฺโค ผลสมาปตฺติยา ปกตูปนิสฺสยปจฺจเยน ปจฺจโย. (หน้า 292)

มรรค เป็นปัจจัยช่วยอุปการะ แก่ผลสมาบัติ ด้วยอำนาจปกตูปนิสสยปัจจัย

ข. อกุลสลบพ

1. รากํ อุปนิสฺสาย ปาณํ หนติ, อทินฺนํ อาทียติ, มุสา ภณฺติ, ปิสฺสํ ภณฺติ, ผรุสํ ภณฺติ, สมฺมํ ปลปฺติ, สนฺธิํ ฉินฺหติ, นิลโลปํ หรติ, เอกาคาริกํ กโรติ, ปริปนฺนํ ติฏฺฐติ, พรหํ คจฺจติ, คามฆาตํ กโรติ, นิคมฆาตํ กโรติ, มาตํรํ ชีวิตา โวโรเปติ, ปิตํรํ ชีวิตา โวโรเปติ, อรหนตํ ชีวิตา โวโรเปติ, พุฏฺเฐน จิตฺเตน ตถาคตสฺส โลหิตํ อุปฺปาเทติ, สงฺฆํ ภินฺหติ. (ข้อ 1-11, อกุ-อกุ) (หน้า 293)

บุคคลใดอาศัยราคะแล้วทำการฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ กล่าวคำเท็จ กล่าวคำส่อเสียด กล่าวคำหยาบ กล่าวคำเพื่อเจื้อย ตัดช่อง ย่องเบา ลอบขโมยขึ้นบ้าน คอยดักปล้นตามทางสี่แยกสามแยก เป็นชู้กับภรรยาผู้อื่น เมาหมึบ้าน เมานิคมจังหวัด ทำร้ายมารดาจนถึงสิ้นชีวิต ทำร้ายบิดาจนถึงสิ้นชีวิต ทำร้ายพระอรหันต์จนถึงสิ้นชีวิต กระทำพระโลหิตของพระตถาคตให้ห้อด้วยใจประทุษร้าย ทำลายพระสงฆ์ให้แตกกัน

2. โทสํ, โมหํ, มานํ, ทิฏฺฐิ, ปตฺถนํ อุปนิสฺสาย ปาณํ หนติ ฯ เป ฯ สงฺฆํ ภินฺหติ.

บุคคลใดอาศัยโทสะ โมหะ มานะ ทิฏฐิ และโลภะที่มีสภาพปรารถนา ภวสมบัติ โภคสมบัติ แล้วทำลายฆ่าสัตว์ ฯลฯ ทำลายสงฆ์ให้แตกกัน

3. ราโค โทโส โมหโ มานํ ทิฏฺฐิ ปตฺถนา รากสฺส โทสสฺส โมหสฺส มานสฺส ทิฏฺฐิยา ปตฺถนาย ปกตูปนิสฺสยปจฺจเยน ปจฺจโย.

ราคะ โทสะ โมหะ มานะ ทิฏฐิ และความปรารถนา เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่ ราคะ โทสะ โมหะ มานะ ทิฏฐิ และความปรารถนา ด้วยอำนาจปกตูปนิสสยปัจจัย

4. ปาณาติปาโต ปาณาติปาตสุส, อทินนทานสุส, กาเมสุมิจฉาจารสุส, มุสาวาทสุส, ปิสุณนาย วาจา, ผรุสสาย วาจา, สมุพปปลาปสุส, อภิขุณาย, พยาปาทสุส, มิจฉาทิฎฐิยา ปกตูปนิสสยปจฺเจยน ปจฺจโย.

การฆ่าสัตว์ เป็นปัจจัยช่วยอุปการะ แก่การฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดกาม กล่าวคำเท็จ กล่าวคำส่อเสียด กล่าวคำหยาบ กล่าวคำเพ้อเจ้อ การเพ่งเล็งอยากได้ทรัพย์สมบัติของผู้อื่น ความพยาบาท ความเห็นผิด ด้วยอำนาจปกตูปนิสสยปัจจัย

5. อทินนทานํ อทินนทานสุส, กาเมสุมิจฉาจารสุส, มุสาวาทสุส, ปิสุณนาย วาจา, ผรุสสาย วาจา, สมุพปปลาปสุส, อภิขุณาย, พยาปาทสุส, มิจฉาทิฎฐิยา, ปาณาติปาตสุส ปกตูปนิสสยปจฺเจยน ปจฺจโย. (หน้า 294)

อทินนทาน เป็นปัจจัยช่วยอุปการะ แก่อทินนทาน กาเมสุมิจฉาจาร มุสาวาท ปิสุณนาย วาจา ผรุสสาย สัมผัสปลาป อภิขุณา พยาบาท มิจฉาทิฎฐิ และปาณาติบาต ด้วยอำนาจปกตูปนิสสยปัจจัย ทุจริตที่เหลือ 8 เป็นมูละตามลำดับ ทุจริตทั้ง 10 เป็นมูลี ก็คงแสดงไปในทำนองเดียวกันกับที่แสดงมาแล้วนี้ การแสดงความเป็นมูละ มูลี ในทุจริต 10 นี้ ชื่อว่าพัทธจกเก

6. มาตุฆาติกมฺมํ มาตุฆาติกมฺมสุส, ปิตุฆาติกมฺมสุส, อรหฺนตฆาติกมฺมสุส, รุหิตฺตฺปาทกมฺมสุส, สงฺฆเภทกมฺมสุส, นียตมิจฉาทิฎฐิยา ปกตูปนิสสยปจฺเจยน ปจฺจโย.

มาตุฆาตกรรม เป็นปัจจัยช่วยอุปการะ แก่มาตุฆาต ปิตุฆาต อรหนต์ฆาต โลहितตฺตฺปาท สงฆเภท และนียตมิจฉาทิฎฐิ อย่างไรก็ดีอย่างหนึ่ง ด้วยอำนาจปกตูปนิสสยปัจจัย

7. ปิตุฆาติกมฺมํ ปิตุฆาติกมฺมสุส, อรหฺนตฆาติกมฺมสุส, รุหิตฺตฺปาทกมฺมสุส, สงฺฆเภทกมฺมสุส, นียตมิจฉาทิฎฐิยา มาตุฆาติกมฺมสุส ปกตูปนิสสยปจฺเจยน ปจฺจโย.

ปิตุฆาตกรรม เป็นปัจจัยช่วยอุปการะ แก่ปิตุฆาต อรหนต์ฆาต โลहितตฺตฺปาท สงฆเภท นียตมิจฉาทิฎฐิ และมาตุฆาต ด้วยอำนาจปกตูปนิสสยปัจจัย

8. อรหฺนตฆาติกมฺมํ อรหฺนตฆาติกมฺมสุส, รุหิตฺตฺปาทกมฺมสุส, สงฺฆเภทกมฺมสุส, นียตมิจฉาทิฎฐิยา, มาตุฆาติกมฺมสุส, ปิตุฆาติกมฺมสุส ปกตูปนิสสยปจฺเจยน ปจฺจโย.

อรหนต์ฆาตกรรม เป็นปัจจัยช่วยอุปการะ แก่ อรหนต์ฆาต โลहितตฺตฺปาท สงฆเภท นียตมิจฉาทิฎฐิ มาตุฆาต ปิตุฆาต ด้วยอำนาจปกตูปนิสสยปัจจัย

9. รุหิตฺตฺปาทกมฺมํ รุหิตฺตฺปาทกมฺมสุส, สงฺฆเภทกมฺมสุส, นียตมิจฉาทิฎฐิยา, มาตุฆาติกมฺมสุส, ปิตุฆาติกมฺมสุส, อรหฺนตฆาติกมฺมสุส ปกตูปนิสสยปจฺเจยน ปจฺจโย.

โลहितตฺตฺปาทกรรม เป็นปัจจัยช่วยอุปการะ แก่โลहितตฺตฺปาท สงฆเภท นียตมิจฉาทิฎฐิ มาตุฆาต ปิตุฆาต อรหนต์ฆาต ด้วยอำนาจปกตูปนิสสยปัจจัย

10. สงฺฆเภทกมฺมํ สงฺฆเภทกมฺมสฺส, นียตมิจฺฉาทิฏฺฐิยา, มาตฺตมาติกมฺมสฺส, ปิตฺตมาติกมฺมสฺส, อรหฺนตมาติกมฺมสฺส, รุหิตฺตูปาทกมฺมสฺส ปกตูปนิสฺสยปจฺจเยน ปจฺจโย.

สังฆเภทกรรม เป็นปัจจัยช่วยอุปการะ แก่สังฆเภทกรรม นียตมิจฉาทิฏฐิ มาตตมาต ปิตตมาต อรหนต์มาต โลหิตตูปบาท ด้วยอำนาจปกตูปนิสสยปัจจัย

11. นียตมิจฺฉาทิฏฺฐิ นียตมิจฺฉาทิฏฺฐิยา, มาตฺตมาติกมฺมสฺส, ปิตฺตมาติกมฺมสฺส, อรหฺนตมาติกมฺมสฺส, รุหิตฺตูปาทกมฺมสฺส, สงฺฆเภทกมฺมสฺส ปกตูปนิสฺสยปจฺจเยน ปจฺจโย. (หน้า 295)

นียตมิจฉาทิฏฐิ เป็นปัจจัยช่วยอุปการะ แก่นียตมิจฉาทิฏฐิ มาตตมาต ปิตตมาต อรหนต์มาต โลหิตตูปบาท สังฆเภท ด้วยอำนาจปกตูปนิสสยปัจจัย

12. รากํ โทสํ โมหํ มานํ ทิฏฺฐิ ปตฺถนํ อุปนิสฺสาย, ทานํ เทติ, สีลํ สมาทียติ, อุโปสถกมฺมํ กโรติ, ฌานํ อุปฺปาเทติ, วิปสฺสนํ อุปฺปาเทติ, มคฺคํ อุปฺปาเทติ, อภิญฺญํ อุปฺปาเทติ, สmapตฺตี อุปฺปาเทติ. (ข้อ12-15,อกุ-ก) (หน้า 296)

บุคคลใดอาศัยราคะ โทสะ โมหะ มานะ ทิฏฐิ และโลภะที่มีสภาพปรารธนา ภาวสมบัติ โภคสมบัติ แล้วให้ทาน สมาทานศีล รักษาอุโบสถ ให้ฌาน วิปัสสนาญาณ มรรค อภิญญา และสมบัติเกิดขึ้น

13. ราโค โทโส โมหโ มานो ทิฏฺฐิ ปตฺถนา สทุชฺชาย สีลสฺส สุตฺส จาคสฺส ปญฺญา ย ปกตูปนิสฺสยปจฺจเยน ปจฺจโย.

ราคะ โทสะ โมหะ มานะ ทิฏฐิ และโลภะที่มีสภาพปรารธนา ภาวสมบัติ โภคสมบัติ เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่ ศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ ปัญญา ด้วยอำนาจปกตูปนิสสยปัจจัย

14. ปาถํ หนตฺวา, อทินฺนํ อาทียิตฺวา, มุสา ฆณิตฺวา, ปิสฺสนํ ฆณิตฺวา, มรฺสํ ฆณิตฺวา, สมฺผํ ปลปิตฺวา, สนฺธิํ ฉินฺทิตฺวา, นิลโลปํ หริตฺวา, เอกาคาริกํ กริตฺวา, ปริปนฺนเถ จตฺวา, พรทาร์ คณตฺวา, ความฆาตํ กริตฺวา, นิคมฆาตํ กริตฺวา, ตสฺส ปฏฺธิมาตตฺถาย, ทานํ เทติ, สีลํ สีมาทียติ, อุโปสถกมฺมํ กโรติ, ฌานํ อุปฺปาเทติ, วิปสฺสนํ อุปฺปาเทติ, มคฺคํ อุปฺปาเทติ, อภิญฺญํ อุปฺปาเทติ, สmapตฺตี อุปฺปาเทติ.

บุคคลใดฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ กล่าวคำเท็จ กล่าวคำส่อเสียด กล่าวคำหยาบ กล่าวคำเพื่อเจ้า ตัดช่อง ย่องเบา ลอบขโมย ชี้นบ้าน คอยดักปล้นตามทางสี่แยกสามแยก เป็นชู้กับภรรยาผู้อื่น เผาหมู่บ้าน เผา निकมจังหวัด แล้วให้ทาน สมาทานศีล รักษาอุโบสถ ให้ฌาน วิปัสสนาญาณ มรรค อภิญญา และสมบัติเกิดขึ้นเพื่อจะลบล้างผลของอกุศลนั้นให้สิ้นไป

15. มาตฺรํ ชีวิตา โวโรเปตฺวา, ปิตฺรํ ชีวิตา โวโรเปตฺวา, อรหฺนตํ ชีวิตา โวโรเปตฺวา, ทุฏฺฐเรน จิตฺเตน ตถาคตฺสฺส โลหิตํ อุปฺปาเทตฺวา, สงฺฆํ ฆินฺทิตฺวา, ตสฺส ปฏฺธิมาตตฺถาย ทานํ เทติ สีลํ สમાทียติ อุโปสถกมฺมํ กโรติ.

บุคคลใดทำร้ายมารดาจนถึงสิ้นชีวิต ทำร้ายบิดาจนถึงสิ้นชีวิต ทำร้ายพระอรหันต์จนถึงสิ้นชีวิต กระทำพระโลหิตของพระตถาคตให้ห้อด้วยใจประทุษร้าย ทำลายสงฆ์ให้แตกกันแล้วให้ทาน สมาทานศีล รักษาอุโบสถ เพื่อจะลบล้างผลของอกุศลนั้นให้สิ้นไป

16. ราค์ ไทล์ โมหะ มานั ทิฏฐิ ปตถนั อุปนิสฺสาย, อตฺตานิ อตาเปติ ปริตาเปติ ปริยญฺจิมูลกั ทุกฺขั ปจฺจนุโมติ. (ข้อ16-18,อภ-อภ) (หน้า 298)

บุคคลใดอาศัย ราคะ โทสะ โมหะ มานะ ทิฏฐิ และโลภะที่มีสภาพปรารถนาภวสมบัติ โภคสมบัติแล้ว ย่อมทำความเดือดร้อนที่ยังไม่เกิดให้เกิด ที่เกิดแล้วให้เกิดมากขึ้น และต้องเสวยทุกข์ทางกายด้วยการแสวงหาเป็นมูลเป็นสาเหตุ

17. ราคิ ไทโส โมหโ มานิ ทิฏฺฐิ ปตฺถนา กายิกสุสฺ สุขสุสฺ กายิกสุสฺ ทุกฺขสุสฺ ผลสมาปตฺติยา ปกตูปนิสฺสยปจฺเยน ปจฺจโย.

ราคะ โทสะ โมหะ มานะ ทิฏฐิ และโลภะที่มีสภาพปรารถนาภวสมบัติ โภคสมบัติ เป็นปัจจัยช่วยอุปการะ แก่ความสุขกาย ความทุกข์กาย และผลสมาบัติ ด้วยอำนาจปกตูปนิสสยปัจจัย

18. อุกฺสลั กมฺมึ วิปากสุสฺ ปกตูปนิสฺสยปจฺเยน ปจฺจโย.

อกุศลกรรม 12 ที่เป็นพลวะมีกำลังมากทั้งในภพนี้และในภพก่อน เป็นปัจจัยช่วยอุปการะแก่อกุศลวิปากจิตตูปบาท 7 ด้วยอำนาจปกตูปนิสสยปัจจัย

ค. อพฺยากตบพ

1. กายิกั สุขั กายิกั ทุกฺขั กายิกสุสฺ สุขสุสฺ กายิกสุสฺ ทุกฺขสุสฺ ผลสมาปตฺติยา ปกตูปนิสฺสย-ปจฺเยน ปจฺจโย. (ข้อ1-5,อภ-อภ) (หน้า 299)

ความสุขกาย หรือความทุกข์กาย เป็นปัจจัยช่วยอุปการะ แก่ความสุขกาย ความทุกข์กาย และผลสมาบัติ ด้วยอำนาจปกตูปนิสสยปัจจัย

2. อุตฺ โภชนั เสนาสนั กายิกสุสฺ สุขสุสฺ กายิกสุสฺ ทุกฺขสุสฺ ผลสมาปตฺติยา ปกตูปนิสฺสย-ปจฺเยน ปจฺจโย.

ความเย็น ความร้อน อาหาร ที่อยู่อาศัยที่สบาย เป็นปัจจัยช่วยอุปการะ แก่ความสุขกาย ความทุกข์กาย และผลสมาบัติ, ความเย็น ความร้อน อาหาร ที่อยู่อาศัยที่ไม่สบาย เป็นปัจจัยช่วยอุปการะ แก่ความสุขกาย ความทุกข์กาย และผลสมาบัติ ด้วยอำนาจปกตูปนิสสยปัจจัย

3. กายิกั สุขั กายิกั ทุกฺขั อุตฺ โภชนั เสนาสนั กายิกสุสฺ สุขสุสฺ กายิกสุสฺ ทุกฺขสุสฺ ผลสมาปตฺติยา ปกตูปนิสฺสยปจฺเยน ปจฺจโย. (หน้า 299)

ความสุขกาย ความทุกข์กาย ความเย็น ความร้อน อาหาร ที่อยู่อาศัย เป็นปัจจัยช่วยอุปการะ แก่ความสุขกาย ความทุกข์กาย และผลสมาบัติ ด้วยอำนาจปกตูปนิสสยปัจจัย

4. ผลสมาปตฺติ กายิกสุสฺ สุขสุสฺ ปกตูปนิสฺสยปจฺเยน ปจฺจโย. (หน้า 299)

ผลสมบัติ เป็นปัจจัยช่วยอุปการะ แก่ความสุขกาย ด้วยอำนาจปกตูปนิสสยปัจจัย

5. อรหะ กายิกัง สุขัง กายิกัง ทุกขัง อุตฺต โภชนนํ เสนาสนนํ อุปนิสฺสาย อนุปฺปนฺนํ กิริยสมฺปาตฺตํ
อุปฺปาเทติ อุปฺปนฺนํ สมฺปาชฺชติ สงฺขารे อนิจฺจโต ทุกฺขโต อนตฺตโต วิปสฺสติ.

พระอรหันต์อาศัยความสุขกาย ความทุกข์กาย ความเย็น ความร้อน อาหาร ที่อยู่อาศัยแล้ว
ทำฌานสมบัติที่ยังไม่เกิดให้เกิด เมื่อภิกขุยามานเกิดแล้วก็เข้าฌานที่ได้สำเร็จมาแล้วด้วยการอธิษฐาน
และพิจารณารูปนามโดยความเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา

6. กายิกัง สุขัง กายิกัง ทุกขัง อุตฺต โภชนนํ เสนาสนนํ อุปนิสฺสาย, ทานํ เทติ, สีลํ สมฺมาทิตฺติ,
อุโปสฺถกมฺมํ กโรติ, ฌานํ อุปฺปาเทติ, วิปสฺสนนํ อุปฺปาเทติ, มคฺคํ อุปฺปาเทติ, อภิญฺญํ อุปฺปาเทติ,
สมฺปาตฺตํ อุปฺปาเทติ. (ข้อ6-7, อพ-ก) (หน้า 300)

บุคคลใดอาศัยความสุขกาย ความทุกข์กาย ความเย็น ความร้อน อาหาร ที่อยู่อาศัย แล้วให้
ทาน สมาทานศีล รักษาอุโบสถ ให้ฌาน วิปัสสนาญาณ มรรค อภิญญา สมบัติเกิดขึ้น

7. กายิกัง สุขัง กายิกัง ทุกขัง อุตฺต โภชนนํ เสนาสนนํ สหฺชยา สีสฺส สุตฺส จาคฺสฺส ปณฺณาย
ปกตูปนิสฺสยปจฺจเยน ปจฺจโย.

ความสุขกาย ความทุกข์กาย ความเย็น ความร้อน อาหาร ที่อยู่อาศัย เป็นปัจจัยช่วย
อุปการะ แก่ศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ ปัญญา ด้วยอำนาจปกตูปนิสสยปัจจัย

8. กายิกัง สุขัง กายิกัง ทุกขัง อุตฺต โภชนนํ เสนาสนนํ อุปนิสฺสาย, ปาณํ หนติ, อทินฺนํ อาทิตฺติ,
มฺสา ภณฺติ, ปิสฺสณํ ภณฺติ, ผรฺสํ ภณฺติ, สมฺมํ ปลฺลปติ, สนฺธิํ จินฺนฺหติ, นิลโลปํ หนติ, เอกาคาริกํ กโรติ,
ปริปนฺนเถ ติญฺนํ ติ, พรหํ คจฺจติ, คามฆาตํ กโรติ, นิคมฆาตํ กโรติ, มาตฺรํ ซีวิตา โวโรเปติ, ปีตฺรํ
ซีวิตา โวโรเปติ, อรหนฺตํ ซีวิตา โวโรเปติ, พุฏฺเฐน จิตฺเตน ตถาคตฺสฺส โลหิตํ อุปฺปาเทติ, สงฺขมฺ
ภินฺนฺหติ. (ข้อ8-9, อพ-อก) (หน้า 301)

บุคคลใดอาศัยกายิกสุข กายิกทุกข์ อุตฺต โภชนะ เสนาสนะแล้ว ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ กล่าวคำ
เท็จ กล่าวคำส่อเสียด กล่าวคำหยาบ กล่าวคำเพ้อเจ้อ ตัดช่อง ย่องเบา ลอบขโมยขึ้นบ้าน คอยดัก
ปล้นตามทางสี่แยกสามแยก เป็นชู้กับภรรยาผู้อื่น เมาหมึบ้าน เมานิคมจังหวัด ทำร้ายมารดาจนสิ้นชีวิต
ทำร้ายบิดาจนสิ้นชีวิต ทำร้ายพระอรหันต์จนสิ้นชีวิต กระทำพระโลหิตของพระตถาคตให้ห้อด้วยใจ
ประทุษร้าย ทำลายสงฆ์ให้แตกกัน

9. กายิกัง สุขัง กายิกัง ทุกขัง อุตฺต โภชนนํ เสนาสนนํ รากฺสฺส โทสฺสฺส โมหสฺสฺส มาณสฺส ทิฏฺฐิยา
ปตฺถนาย ปกตูปนิสฺสยปจฺจเยน ปจฺจโย. (หน้า 302)

กายิกสุข กายิกทุกข์ อุตฺต โภชนะ เสนาสนะ เป็นปัจจัยช่วยอุปการะ แก่รากะ โทสะ โมหะ
มานะ ทิฏฐิ และความปรารถนา ด้วยอำนาจปกตูปนิสสยปัจจัย

*****

9. นานักขณิกกัมมชาติ

ข้อควรกำหนดในนานักขณิกกัมมชาติ

ปัจจัยที่เป็น นานักขณิกกัมมชาติ

- ปัจจัยธรรม คือ เจตนาที่อยู่ต่างขณะกัน ซึ่งดับไปแล้ว
- ปัจจัยบุปฺนธรรม คือ นาม (วิบาก 36 เจตสิก 38) รูป (กัมมชรูป 20) ที่เกิดขึ้นโดยอาศัยกรรมที่ดับไปแล้ว

ปัจจัยที่เป็นนานักขณิกกัมมชาติ มี 1 ปัจจัย คือ นานักขณิกกัมมปัจจัย คือ เจตนาที่มีกำลังน้อย ที่เป็นผู้อุปการะแก้กามวิบาก และเจตนากรรมที่มีกำลังมาก และกำลังน้อยที่ผู้อุปการะแก้กัมมชรูป

ปัจจัยที่เป็นนานักขณิกกัมมชาติ มีนิทเทส 1 ข้อ คือ

พระบาลีข้อ 1. ของกัมมปัจจัยนิทเทส

1. นานักขณิกกัมมปัจจัย

(พระบาลีข้อ 1 ของกัมมปัจจัยนิทเทส)

อาร์มภพ

ปัจจุยทุเทเส โย ยาทีโส ปจฺจโย กมฺมปจฺจโยติ ภควตา อุกฺทิจฺจโร, โส ตาทีโส ปจฺจโย
ปัจจุยนิทฺเทเส,

1. กุสลากุสลํ กมฺมํ วิปากานํ ขนฺธานํ กฺขตฺตา จ รุปานํ กมฺมปจฺจเยน ปจฺจโยติ ภควตา
นิทฺทิจฺจโร.

ปัจจัยเช่นใดพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงไว้โดยย่อใน ปัจจุยทุเทสว่า กมฺมปจฺจโย ปัจจุยเช่นนั้น
พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงโดยพิสดารในปัจจุยนิทฺเทสว่า

กุสลากุสลํ กมฺมํ วิปากานํ ขนฺธานํ กฺขตฺตา จ รุปานํ กมฺมปจฺจเยน ปจฺจโย.

พระบาลีและคำแปล

พระบาลีข้อที่ 1. กุสลากุสลํ กมฺมํ วิปากานํ ขนฺธานํ กฺขตฺตา จ รุปานํ กมฺมปจฺจเยน ปจฺจโย.

กุศล อกุศลกรรม คือ กุศล อกุศลนานักขณิกเจตนา เป็นปัจจัยคือช่วยอุปการะ แก่วิบากนาม-
ขันธ์ 4 และปฏิสนธิกัมมชรูป ปรวัติกัมมชรูป อสังญูตตกัมมชรูป ด้วยอำนาจนานักขณิกกัมมปัจจัย

ตาราง แสดงการหาอำนาจปัจจัย (ขุณนา) ในนานักขณิกกัมมปัจจัย

ปัจจัย	ปัจจัยปรับ	นานัก	น 5	ปกติ	รวม
กุศลเจตนา 21 อกุศลเจตนา 12 ที่เกิดขึ้นมีขณะต่างกันกับปัจจัยปรับธรรม คือเป็นอดีตเป็นปัจจัย →		1	5	1	7
วิปากจิต 36 นามขันธ์ 4 ปฏิสนธิกัมมชรูป ปวัตติกัมมชรูป					
อสังขยัตตกัมมชรูป					

จำแนกบท และเนื้อความองค์ธรรม

การแสดงธรรมของพระผู้มีพระภาคเจ้าในกัมมปัจจัยนิตเทศพระบาลีนี้ เมื่อจำแนกบทและเนื้อความองค์ธรรมแล้วก็เป็นดังนี้

กมุขปัจจุโย แสดงให้รู้ถึง **นิตทิลิตัพพะ** (บทที่ยกขึ้นแสดงก่อน)

กุสลากุสล กัมม เป็นต้น จนถึง **วิปากานํ ขนฺธานํ กุฏฺฏตา จ รูปานํ กมุขปัจจุเยน ปัจจุโย** แสดงให้รู้ถึง **นิตัสสนาการะ** (บทที่แสดงขยายเนื้อความให้เห็นเป็นตัวอย่าง)

ในนิตัสสนาการะพระบาลีนี้

พระบาลีข้อที่ 1. กุสลากุสล กัมม เป็นกัตตูปท แสดงให้รู้ถึงปัจจัยธรรม คือ กุศลเจตนา 21 อกุศลเจตนา 12 ที่เกิดขึ้นมีขณะต่างกันกับปัจจัยปรับธรรม คือเป็นอดีต

วิปากานํ ขนฺธานํ กุฏฺฏตา จ รูปานํ เป็นสัมปทานบท แสดงให้รู้ถึงปัจจัยปรับธรรม คือ

วิปากจิต 36 นามขันธ์ 4 ปฏิสนธิกัมมชรูป ปวัตติกัมมชรูป อสังขยัตตกัมมชรูป

กมุขปัจจุเยน เป็นกรณบท แสดงให้รู้ถึงอำนาจปัจจัย 7 คือนานักขณิกกัมมะ อนันตระสมันตระ อนันตรูปนิสสยะ ปกตูปนิสสยะ นัตถิ วิคตยะ ที่ทำการช่วยอุปการะในคราวเดียวกันตามสมควรนั้น อำนาจของนานักขณิกกัมมะอย่างเดียวกันเท่านั้นเป็นพิเศษ

ปัจจุโย เป็นนามกิริยาบท แสดงการช่วยอุปการะแก่ปัจจัยปรับธรรม โดยความปราศจากตัวตน

หรือ **อีกนัยหนึ่ง** องค์ธรรมของกัตตูปท ได้แก่ (จากหนังสือหลักสูตรหน้า 103-104)

1. อกุศลนานักขณิกเจตนา 12 เป็นปัจจัย

- องค์ธรรมของสัมปทานบท ได้แก่ อกุศลวิปากจิต 7 นามขันธ์ 4 อปายปฏิสนธิกัมมชรูป ปวัตตินิกุฏฐกัมมชรูป เป็นปัจจัยปรับ

2. ตีเหตุกอกุกกุฏฐมหากุศลนานักขณิกเจตนา 4 เป็นปัจจัย

- อเหตุกกุศลวิปากจิต 8 มหาวิปากจิต 8 นามขันธ์ 4 กามสุคติปฏิสนธิกัมมชรูป ปวัตตินิกุฏฐกัมมชรูป เป็นปัจจัยปรับ

3. ตีเหตุกโอมกะ และทวีเหตุกอกุกกุฏฐมหากุศลนานักขณิกเจตนา 8 เป็นปัจจัย

- อเหตุกกุศลวิปากจิต 8 มหาวินิกายวิปากจิต 4 นามขันธ์ 4 กามสุคติปฏิสนธิกรรมชรูป
ปวัตตอิฏฐกัมมชรูป เป็นปัจจุปปัน
- 4. ทวิเหตุกโอมกมหากุศลน่านักขณิกเจตนา 4 เป็นปัจจุ
- อเหตุกกุศลวิปากจิต 8 นามขันธ์ 4 กามสุคติอเหตุกปฏิสนธิกรรมชรูป ปวัตตอิฏฐกัมมชรูป
เป็นปัจจุปปัน
- 5. รุปปฐมฌานกุศลน่านักขณิกเจตนา 1 เป็นปัจจุ
- ปฐมฌานวิปากนามขันธ์ 4 **ปฐมฌานภูมิ**ปฏิสนธิกรรมชรูป ปวัตตอิฏฐกัมมชรูป เป็นปัจจุปปัน
- 6. รุปทุติยฌาน และตติยฌานกุศลน่านักขณิกเจตนา 2 เป็นปัจจุ
- ทุติยฌานวิปาก ตติยวิปาก-นามขันธ์ 4 **ทุติยฌานภูมิ**ปฏิสนธิกรรมชรูป ปวัตตอิฏฐกัมมชรูป
เป็นปัจจุปปัน
- 7. รุปจตุตถฌานกุศลน่านักขณิกเจตนา 1 เป็นปัจจุ
- จตุตถฌานวิปากนามขันธ์ 4 **ตติยฌานภูมิ**ปฏิสนธิกรรมชรูป ปวัตตอิฏฐกัมมชรูป เป็นปัจจุปปัน
- 8. รุปปัญจฌานกุศลน่านักขณิกเจตนา 1 เป็นปัจจุ
- ปัญจฌานวิปากนามขันธ์ 4 **จตุตถฌานภูมิ**ปฏิสนธิกรรมชรูป ปวัตตอิฏฐกัมมชรูป
อสังขยัตตกรรมชรูป เป็นปัจจุปปัน
- 9. อากาสาัญญาตณณานกุศลน่านักขณิกเจตนา 1 เป็นปัจจุ
- อากาสาัญญาตณณานวิปากนามขันธ์ 4 เป็นปัจจุปปัน
- 10. วิญญาณัญญาตณณานกุศลน่านักขณิกเจตนา 1 เป็นปัจจุ
- วิญญาณัญญาตณณานวิปากนามขันธ์ 4 เป็นปัจจุปปัน
- 11. อากิญจัญญาตณณานกุศลน่านักขณิกเจตนา 1 เป็นปัจจุ
- อากิญจัญญาตณณานวิปากนามขันธ์ 4 เป็นปัจจุปปัน
- 12. เหวลัญญาตณณานกุศลน่านักขณิกเจตนา 1 เป็นปัจจุ
- เหวลัญญาตณณานวิปากนามขันธ์ 4 เป็นปัจจุปปัน
- 13. โสตาปัตติมรรคนานักขณิกเจตนา 1 เป็นปัจจุ โสตาปัตติผลนามขันธ์ 4 เป็นปัจจุปปัน
- 14. สกทาคามิมรรคนานักขณิกเจตนา 1 เป็นปัจจุ สกทาคามีผลนามขันธ์ 4 เป็นปัจจุปปัน
- 15. อนาคามิมรรคนานักขณิกเจตนา 1 เป็นปัจจุ อนาคามีผลนามขันธ์ 4 เป็นปัจจุปปัน
- 16. อรหัตตมรรคนานักขณิกเจตนา 1 เป็นปัจจุ อรหัตตผลนามขันธ์ 4 เป็นปัจจุปปัน

นานักขณิกัมมปิกณณกฏนา 2

1. ถ้าวระหว่าง กุศล อกุศลเจตนา 33 ที่เป็นพลวจะมีกำลังมาก ที่เกิดก่อน ๆ เป็นปัจจัยช่วยอุปการะ แก้ววิปากจิต 36 เจตสิก 38 ที่เกิดหลัง ๆ (เว้นมรรคเจตนา 4 → มรรคานันตรผล)

ได้อำนาจปัจจัย 2 อย่างคือ นานักขณิกัมมะ ปกตูปนิสสยะ ที่ทำการช่วยอุปการะในคราวเดียวกันนี้ อำนาจของนานักขณิกัมมะอย่างเดียวกันนั้นเป็นพิเศษ

2. ถ้าวระหว่าง มรรคเจตนา 4 เป็นปัจจัยช่วยอุปการะ แก้วมัคคานันตรผล

ได้อำนาจปัจจัย 6 อย่างคือ นานักขณิกัมมะ อนันตระ สมันตระ อนันตรูปนิสสยะ นัตติ วิคตะ ที่ทำการช่วยอุปการะในคราวเดียวกันนี้ อำนาจของนานักขณิกัมมะอย่างเดียวกันนั้นเป็นพิเศษ

ตารางแสดงนานักขณิกัมมปิกณณกฏนา

ปัจจัย	-	ปัจจัยุปัน	นานัก	นั 5	ปกต	รวม
1. กุศล อกุศลเจตนา 33 ที่เป็นพลวจะมีกำลังมาก ที่เกิดก่อน ๆ → วิปากจิต 36 เจตสิก 38 ที่เกิดหลัง ๆ (เว้นมรรคเจตนา 4 → มรรคานันตรผล)			1	-	1	2
2. มรรคเจตนา 4 → มัคคานันตรผล			1	5	-	6
		รวมแบบนับแล้วไม่นับอีก	1	5	1	7

หมายเหตุ:-

1. กุศล อกุศลเจตนา 33 คือ กุศลเจตนา 21 อกุศลเจตนา 12
2. มัคคานันตรผล คือ ผลจิตตูปบาท 4 ที่เกิดต่อจากมรรคโดยไม่มีระหว่างกัน
3. แสดงแตกต่างจากหนังสือหลักสูตร (ดูรายละเอียดในคู่มือ) อังนุวาทพระบาลีแห่งปกตูปนิสสยะ กุ-อัฟ ข้อที่ 6 หน้า 292, อังอิง คำอธิบายหนังสือหลักสูตรหน้า 387 และอังอิง พระบาลีกฏนาหน้า 439) ซึ่งแสดงตามหนังสือหลักสูตรได้ดังนี้

กัมมปิกณณกฏนา 2

1. ถ้าวระหว่างกุศล อกุศล พลวเจตนา 33 เป็นปัจจัย วิปากจิต 36 เจตสิก 38 เป็นปัจจัยุปันแล้ว ได้อำนาจปัจจัย 2 อย่างคือ นานักขณิกัมมะ ปกตูปนิสสยะ ที่ทำการช่วยอุปการะในคราวเดียวกันนี้ อำนาจของนานักขณิกัมมะอย่างเดียวกันนั้นเป็นพิเศษ

2. ถ้าวระหว่างมรรคเจตนา 4 เป็นปัจจัย มัคคานันตรผลเป็นปัจจัยุปันแล้ว ได้อำนาจปัจจัย 7 อย่างคือ นานักขณิกัมมะ อนันตระ สมันตระ อนันตรูปนิสสยะ ปกตูปนิสสยะ นัตติ วิคตะ ที่ทำการช่วยอุปการะในคราวเดียวกันนี้ อำนาจของนานักขณิกัมมะอย่างเดียวกันนั้นเป็นพิเศษ

ตารางแสดงกัมมปิกณณกฏนา

ปัจจัย	-	ปัจจัยุปัน	นานัก	นั 5	ปกต	รวม
1. ถ้าวระหว่างกุศล อกุศล พลวเจตนา 33 → วิปากจิต 36 เจตสิก 38			1	-	1	2
2. ถ้าวระหว่างมรรคเจตนา 4 → มัคคานันตรผล			1	5	1	7

สรุปเนื้อหาความ 3 ประการ ในนานักขณิกกัมมปัจฉัย

- ในกัมมปัจฉัยบทนี้ นานักขณิกกัมมปัจฉัย มี สรุปเนื้อหาความมีอยู่ 3 ประการ คือ
- . กุศลเจตนา 21 อกุศลเจตนา 12 ที่เป็นอดีต คือดับไปแล้วเป็น **นานักขณิกกัมมปัจฉัย**
  - . วิปากจิต 36 เจตสิก 38 ที่ประกอบ ปฏิสนธิกัมมชรูป อสังขยัตตกัมมชรูป ปวัตติกัมมชรูป เป็น **นานักขณิกกัมมปัจฉยุพบัน**
  - . กุศลจิต 21 อกุศลจิต 12 กิริยาจิต 20 เจตสิก 52 ที่ประกอบ กิดี,
  - . จิตตชรูป พาหิรรูป อาหารชรูป อุตุชรูปกิดี เป็น **นานักขณิกกัมมปัจฉนิก**

จำแนก นานักขณิกกัมมปัจฉัย โดยลักษณะ และ ชาติ กาล สัตติ

ในนานักขณิกกัมมปัจฉัยนี้ การช่วยอุปการะแก่ปัจฉยุพบันธรรมของธรรมที่เป็น นานักขณิกกัมม-ปัจฉัยนั้น

เมื่อว่าโดย **ลักษณะ** มี 2 อย่าง คือ ขณะต่างกัน คือดับไปก่อนด้วย (**นานกฺขณ**) จัดการส่งผลด้วย (**กมฺม**)

เมื่อว่าโดย **ชาติ** เป็น นานักขณิกกัมมชาติ

เมื่อว่าโดย **กาล** เป็น อดีตกาล

เมื่อว่าโดย **สัตติ** คืออำนาจ มี อย่างเดียว คือ

ชนกสัตติ ช่วยอุปการะให้ ปัจฉยุพบัน เกิดขึ้น

ปัญหาวารวิงค์

ในนานักขณิกัมมชาติปัจฉัยที่เป็นนานักขณิกัมมชาติ 2 ปัจฉัย นั้น มี 2 บท 2 วาระ เหมือนกัน คือ

ก. กุสลบท มี 1 วาระ คือ

1. อพยากตปทาวสาน ใน กุสลบท (กุ- อัฟ)

ข. อกุสลบท มี 1 วาระ คือ

1. อพยากตปทาวสาน ใน อกุสลบท (อกุ- อัฟ)

ปัญหาวารวิงค์แห่งนานักขณิกัมมปัจฉัย

ในการแสดงปัญหาวารวิงค์ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงตามกุสลติก เป็นต้น โดยตั้งบทไว้เป็นหลัก 2 บทก่อน ซึ่งเรียกว่า บทหน้า คือ กุสลบท อกุสลบท เป็นปัจฉัยธรรม และจำแนกปัจฉัยูปันธรรม (ปทาวสาน) โดยบทหลัง แสดงแยกแต่ละวาระดังนี้

ในนานักขณิกัมมปัจฉัย มี 2 บท 2 วาระ ดังนี้

ก. กุสลบท

อพยากตปทาวสาน ใน กุสลบท (กุ - อัฟ)

วิธีพระบาลี

กุสโล ฐมฺโฆ อพฺยากตฺสฺส ฐมฺมฺสฺส นานักขณิกกมฺมฺปจฺจเยน ปจฺจโย. กุสลธรรม เป็นปัจฉัย คือช่วยอุปการะ แก่อพยากตธรรม ด้วยอำนาจนานักขณิกัมมปัจฉัย

จำแนกบทและแสดงองค์ธรรม ในวิธีพระบาลี

กุสโล ฐมฺโฆ เป็นกัตตูปบท แสดงให้รู้ถึงปัจฉัย องค์ธรรมได้แก่ กุสลเจตนา 21 ที่เป็นอดีต

อพฺยากตฺสฺส ฐมฺมฺสฺส เป็นสัมปทานบท แสดงให้รู้ถึงปัจฉัยูปัน องค์ธรรมได้แก่ กุสลวิบาก 29 นามขันธ์ 4 กุศลกัมมชรูปที่กำลังเกิด

นานักขณิกกมฺมฺปจฺจเยน เป็นกรณบท แสดงให้รู้ถึงอำนาจแห่ง นานักขณิกัมมปัจฉัยเป็นพิเศษ ในบรรดาอำนาจปัจฉัยทั้ง *7 ที่เข้าช่วยอุปการะในคราวเดียวกัน คือ นานักขณิกัมมมะ อนันตระ สมนันตระ อนันตรูปนิสสยะ ปกตูปนิสสยะ นัตถิ วิคตยะ เหล่านี้

ปจฺจโย เป็นกิริยาบท แสดงให้รู้ถึงความเป็นอนัตตยะ

ความเป็น นานักขณิกัมมมะ ปัจฉัย ปัจฉัยูปัน ในบท กุสโล อพฺยากตฺสฺส นี้

ว่าโดย กาล ธรรมที่เป็นปัจฉัย เป็นไปใน วัตตติกาล

ธรรมที่เป็นปัจฉัยูปัน เป็นไปใน ปฏิสนธิกาล วัตตติกาล

ว่าโดย ภูมิ ธรรมที่เป็นปัจจัย เป็นไปใน จตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิ
 ธรรมที่เป็นปัจจัยปัจจุบัน เป็นไปใน เอกโวการภูมิ จตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิ

ว่าโดย บุคคล ธรรมที่เป็นปัจจัย เป็นไปใน ปุถุชน 4 อริยบุคคล 7 (เว้นพระอรหันต์)
 ธรรมที่เป็นปัจจัยปัจจุบัน เป็นไปใน ปุถุชน 4 ผลบุคคล 4

ว่าโดย วิถี

ธรรมที่เป็นปัจจัย เป็นไปใน ปัญจทวารวิถี ที่เป็น กามชวณะ และ อปปนาชวณมโนทวารวิถี

ธรรมที่เป็นปัจจัยปัจจุบัน เป็นไปใน ปัญจทวารวิถี กามชวณมโนทวารวิถีที่มี ตทารัมมณะ และ

มรรควิถี ผลสมาบัติวิถี

หมายเหตุ:-

1. ถ้า กุศล อกุศลเจตนา 33 ที่เป็นพลละมีกำลังมาก ที่เกิดก่อน ๆ (กุศล อกุศล พลเจตนา 33 ที่เป็นอดีต)

→ วิบาก 36 เจตสิก 38 ที่เกิดหลัง ๆ (เว้นมรรคเจตนา 4 → มรรคานันตรผล)

ได้อำนาจปัจจัย 2 อย่างคือ นานักขณิกกัมมะ ปกตูปนิสสยะ

2. ถ้า มรรคเจตนา 4 → มัคคานันตรผล

ได้อำนาจปัจจัย 6 อย่างคือ นานักขณิกกัมมะ อนันตระ สมันตระ อนันตรูปนิสสยะ นัตถิ วิคตะ

รวมอำนาจปัจจัย 7 คือ นานักขณิกกัมมะ อนันตระ สมันตระ อนันตรูปนิสสยะ ปกตูปนิสสยะ

นัตถิ วิคตะ

หรือแสดงโดยพิสดารดังนี้ (หน้า 322-323)

- ตีเหตุอกุทกัฏฐมหากุศลเจตนา 4 ที่เป็นอดีต เป็นปัจจัย

อเหตุกกุศลวิบาก 8 มหาวิบาก 8 นามขันธ์ 4 กุศลกัมมชรูปที่กำลังเกิด เป็นปัจจัยปัจจุบัน

- ตีเหตุกโอมกมหากุศลเจตนา 4 และทิวเหตุอกุทกัฏฐมหากุศลเจตนา 4 ที่เป็นอดีต เป็นปัจจัย

อเหตุกกุศลวิบาก 8 มหาวิบากญาณวิปยุตตนามขันธ์ 4 กุศลกัมมชรูปที่กำลังเกิด เป็นปัจจัยปัจจุบัน

- ทิวเหตุกโอมกมหากุศลเจตนา 4 ที่เป็นอดีต เป็นปัจจัย

อเหตุกกุศลวิบากนามขันธ์ 4 และ กุศลกัมมชรูปที่กำลังเกิด เป็นปัจจัยปัจจุบัน

- ปฐมฌานกุศลเจตนาที่เป็นอดีต เป็นปัจจัย

ปฐมฌานวิบากนามขันธ์ 4 และปฐมฌานกุศลกัมมชรูปที่กำลังเกิด เป็นปัจจัยปัจจุบัน

- ทุตติยฌานกุศลเจตนาที่เป็นอดีต เป็นปัจจัย

ทุตติยฌานวิบากนามขันธ์ 4 และทุตติยฌานกุศลกัมมชรูปที่กำลังเกิด เป็นปัจจัยปัจจุบัน

- ตติยฌานกุศลเจตนาที่เป็นอดีต เป็นปัจจัย

ตติยฌานวิบากนามขันธ์ 4 และตติยฌานกุศลกัมมชรูปที่กำลังเกิด เป็นปัจจัยปัจจุบัน

- จตุตถฌานกุศลเจตนาที่เป็นอดีต เป็นปัจจัย

- จตุตถณามวิภาคนามขันธ 4 และจตุตถณากุศลกัมมชรูปที่กำลังเกิด เป็นปัจจุยูปัน
- ปัญจณณากุศลเจตนาที่เป็นอดีต เป็นปัจจุย
- ปัญจณณามวิภาคนามขันธ 4 และปัญจณณากุศลกัมมชรูปที่กำลังเกิด เป็นปัจจุยูปัน
- อากาสนัญญาตณณากุศลเจตนาที่เป็นอดีต เป็นปัจจุย
- อากาสนัญญาตณณามวิภาคนามขันธ 4 ที่กำลังเกิด เป็นปัจจุยูปัน
- วิญญาัญญาตณณากุศลเจตนาที่เป็นอดีต เป็นปัจจุย
- วิญญาัญญาตณณามวิภาคนามขันธ 4 ที่กำลังเกิด เป็นปัจจุยูปัน
- อากัญญาตณณากุศลเจตนาที่เป็นอดีต เป็นปัจจุย
- อากัญญาตณณามวิภาคนามขันธ 4 ที่กำลังเกิด เป็นปัจจุยูปัน
- เหวสัญญาตณณากุศลเจตนาที่เป็นอดีต เป็นปัจจุย
- เหวสัญญาตณณามวิภาคนามขันธ 4 ที่กำลังเกิด เป็นปัจจุยูปัน
- โสตาปัตติมรรคเจตนาที่เป็นอดีต เป็นปัจจุย
- โสตาปัตติผลนามขันธ 4 กำลังเกิด เป็นปัจจุยูปัน
- สกทาคามิมรรคเจตนาที่เป็นอดีต เป็นปัจจุย
- สกทาคามีผลนามขันธ 4 ที่กำลังเกิด เป็นปัจจุยูปัน
- อนาคามิมรรคเจตนาที่เป็นอดีต เป็นปัจจุย
- อนาคามีผลนามขันธ 4 ที่กำลังเกิด เป็นปัจจุยูปัน
- อรหัตตมรรคเจตนาที่เป็นอดีต เป็นปัจจุย
- อรหัตตผลนามขันธ 4 ที่กำลังเกิด เป็นปัจจุยูปัน

ข. อกุลลบท

อพยगतปทวารสาน ใน อกุลลบท (อกุ - อัฟ)

วิธีพระบาลี

อกุสโล ฐมโม่ อพยगतสุส ฐมสุส นานักขณิกกัมมปจฺเจยน ปจฺจโย. อกุลลธรรม เป็นปัจจุยคือช่วยอุปการะ แก่อพยगतธรรม ด้วยอำนาจนานักขณิกกัมมปัจจุย

จำแนกบทและแสดงองค์ธรรม ในวิธีพระบาลี

อกุสโล ฐมโม่ เป็นกัตตูปท แสดงให้รู้ถึงปัจจุย องค์ธรรมได้แก่ อกุลลเจตนา 12 ที่เป็นอดีต

อพยगतสุส ฐมสุส เป็นสัมปทานบท แสดงให้รู้ถึงปัจจุยูปัน องค์ธรรมได้แก่ อกุลลวิภาคนามขันธ 4 อกุลลกัมมชรูป ที่กำลังเกิด

นานักขณิกกัมมปจฺเจยเน เป็นกรณบท แสดงให้รู้ถึงอำนาจแห่งนานักขณิกกัมมปจฺเจยเป็นพิเศษ ในบรรดาอำนาจปจฺเจยทั้ง 2 ที่เข้าช่วยอุปการะในคราวเดียวกันคือ นานักขณิกกัมมะ ปกตูปนิสสยะ เหล่านี้

ปจฺเจโย เป็นกิริยาบท แสดงให้รู้ถึงความเป็นอนัตตะ

ความเป็นนานักขณิกกัมมะ ปจฺเจย ปจฺเจยูปัน ในบท **อกุสโล อพฺยาทตฺส** นี้

ว่าโดย กาล ธรรมที่เป็นปจฺเจย เป็นไปใน ปวัตติกาล

ธรรมที่เป็นปจฺเจยูปัน เป็นไปใน ปฏิสนธิกาล ปวัตติกาล

ว่าโดย ภูมิ ธรรมที่เป็นปจฺเจย เป็นไปใน จตุโวการภูมิ ปัญจโวการภูมิ

ธรรมที่เป็นปจฺเจยูปัน เป็นไปใน ปัญจโวการภูมิ

ว่าโดย บุคคล ธรรมที่เป็นปจฺเจย เป็นไปใน ปุถุชน 4 ผลเสกขบุคคล 3 ตามสมควร

ธรรมที่เป็นปจฺเจยูปัน เป็นไปใน ปุถุชน 4 ผลบุคคล 4

ว่าโดย วิถี ธรรมที่เป็นปจฺเจย เป็นไปใน ในปัญจทวารวิถี กามชวณมโนทวารวิถี

ธรรมที่เป็นปจฺเจยูปัน เป็นไปใน ปัญจทวารวิถี และ มโนทวารวิถี ที่มีตทาร์มมณะ

ตาราง แสดงการทำอำนาจปจฺเจยในปัญจทวารวิถึแห่งนานักขณิกกัมมปจฺเจย

วาระ	ปจฺเจย	ปจฺเจยูปัน	นาค.	น. 5	ปกต.	รวม
1. กุ-อัฟ	กุศลเจตนา 21 ที่เป็นอดีต → กุศลวิบาก 29 นามขันธ์ 4 กุศลกัมมชรูปที่กำลังเกิด		1	5	1	7
2. อกุ-อัฟ	อกุศลเจตนา 12 ที่เป็นอดีต → อกุศลวิบาก 7 นามขันธ์ 4 อกุศลกัมมชรูปที่กำลังเกิด		1	-	1	2

สุทธสังขยวาระ

สรุปจำนวนสุทธบทแห่งนานักขณิกกัมมปจฺเจยปัญจทวาระ ดังแสดงมาแล้วข้างต้นนั้น มี 2 ประเภทด้วยกัน คือ

1. กุสโล อพฺยาทตฺส นานักขณิกกัมมปจฺเจยเน ปจฺเจโย.
2. อกุสโล อพฺยาทตฺส นานักขณิกกัมมปจฺเจยเน ปจฺเจโย.

นานักขณิกกัมมปจฺเจยสภาคะ

ปจฺเจยที่เป็นสภาคะกันได้กับนานักขณิกกัมมปจฺเจย ดังแสดงมาแล้วข้างต้นนั้นมี 6 ปจฺเจย คือ อนันตระ สมันตระ อนันตรูปนิสสยะ ปกตูปนิสสยะ นัตถิ วิคตตะ

วจนัตถะและคำอธิบายในนานักขณิกกัมมปัจฉัย (หน้า 395-396)

วจนัตถะ

นานาขโณ = นานกฺขโณ ขณะต่างกัน ชื่อว่า นานักขณะ

นานกฺขณ ปวตฺตํ กมฺมํ = นานกฺขณิกกมฺมํ กรรมที่เกิดขึ้นขณะต่างกัน ชื่อว่า นานักขณิกกรรม

อตฺตโน ปจฺจุยฺยปฺปนฺนธมฺมปวตฺติกฺขณโต วิสุํญฺเต อตีเต นานาขณ สิฑฺธาติ = นานกฺขณิกา เจตนาที่สำเร็จลงแล้วในขณะต่างกันที่เป็นอดีต ซึ่งเป็นคนละขณะกับขณะที่บังเกิดขึ้นแห่งปัจจุยฺยปฺปนฺนธมฺมของตน ชื่อว่า นานักขณิกา

นานกฺขณิกกมฺมํ หุตฺวา อุกฺการโก ธมฺโม = นานกฺขณิกกมฺมปจฺจุยฺโย ธรรมที่เป็นนานักขณิกกรรม นั้น เป็นปัจฉัยช่วยอุดหนุน ชื่อว่า นานักขณิกกัมมปัจฉัย

อธิบายในนานักขณิกกัมมปัจฉัยโดยสังเขป (หน้า 396-399)

เจตนาเจตสิก ที่เป็นตัวกรรม มีหน้าที่ 2 อย่าง คือ

1. ทำหน้าที่ปรุงแต่งหรือจัดแจงให้สำเร็จกิจ ในระหว่างการเกิดขึ้นของสัมปยุตตธรรมที่เป็น กุศล อกุศล วิบาก และกิริยา ที่เกิดขึ้นในขณะหนึ่ง ๆ เรียกว่า **สัวิธานกิจ**

2. ทำหน้าที่เพาะพืชพันธุ์ไว้ ในเมื่อกุศลเจตนา และอกุศลเจตนาที่เกิดขึ้นพร้อมกับจิตนั้นได้ดับไปแล้ว เจตนาเจตสิกนี้ก็มียานาจที่จะส่งผลให้ปรากฏขึ้นในภายหลัง เรียกว่า **พืชนิธานกิจ** ทำหน้าที่ เฉพาะในกุศลและอกุศลจิตเท่านั้น

สำหรับเจตสิกที่ทำหน้าที่ สัวิธานกิจ นั้น ได้แก่เจตนาที่เป็นสหชาตกัมมปัจฉัย

ส่วนในหน้าที่ของ พืชนิธานกิจ นั้น ได้แก่เจตนาที่เป็นนานักขณิกกัมมปัจฉัย

นานักขณิกกัมมปัจฉัย นี้ เจตนาเจตสิกที่เป็นตัวกรรมนั้นเกิดต่างขณะต่างเวลากันกับ ปัจจุยฺยปฺปน- ธรรม หมายความว่า ปัจฉัยธรรมอันได้แก่ เจตนาเจตสิกที่เกิดในหน้าที่ของ สัวิธานกิจ นั้นได้ดับไป แล้ว แต่ในการดับไปของเจตนาเจตสิกนี้ มีอำนาจช่วยอุดหนุนให้ปัจจุยฺยปฺปนฺนธมฺมเกิดขึ้นภายหลังได้ ฉะนั้น เมื่อขณะที่ปัจจุยฺยปฺปนฺนธมฺมอันเป็นผลเกิดขึ้นนั้น ปัจฉัยธรรมอันเป็นเหตุไม่มีอยู่ในขณะนั้นแล้ว ได้แก่ กุศลกรรมเจตนาและอกุศลกรรมเจตนาที่เป็นอดีต ทั้งในชาตินี้และชาติก่อนที่ดับไปแล้วนั้นเป็น ปัจฉัย วิบาก คือ ผล ได้แก่ วิบากนามขันธ์ 4 และกัมมชรูปที่ได้รับในชาตินี้ หรือที่ได้รับในชาติหน้า ต่อไปนั้นเป็นปัจจุยฺยปฺปนฺน ดังจะยกตัวอย่างมาพอเป็นสังเขป ดังนี้คือ

1. เมื่อขณะกระทำ**ทุจริต** อกุศลจิตพร้อมด้วยเจตนาเจตสิกเกิดขึ้น เจตนาเจตสิกนี้เป็นสหชาต- กัมมปัจฉัย และเมื่อดับไปแล้ว อกุศลเจตนาที่ดับไปแล้วนี้จะกลับมาเป็นนานักขณิกกัมมปัจฉัยต่อไป และมีอำนาจที่จะให้บังเกิดผลแก่ผู้กระทำนั้นในอนาคตกาล ทั้งในชาตินี้และชาติหน้า คือผลที่เป็นปวัตติ- กาลนั้นได้รับทั้งชาตินี้และชาติหน้า ส่วนผลที่เป็นปฏิสนธิกาลนั้นได้รับเฉพาะในชาติหน้า

ผลที่เป็นปวัตติกาลที่ได้รับทั้งชาตินี้และชาติหน้า คือผู้นั้นย่อมได้รับผลเป็นอกุศลวิปากจิตและปวัตติกัมมชรูปเกิดขึ้น เช่น ได้ประสบกับอารมณ์ที่ไม่ดี และกัมมชรูปทั้งหลายมีตา หู เป็นต้นนั้น ย่อมทุกข์พลภาพ หรือได้รับอันตรายต่าง ๆ ดังนี้

ผลที่เป็นปฏิสนธิกาลที่ได้รับในชาติหน้า คือเมื่อผู้นั้นตายจากชาตินี้ และขณะปฏิสนธิในชาติต่อไปนั้น ย่อมได้ปฏิสนธิจิตที่เป็นอกุศลวิปากปฏิสนธิ โดยไปบังเกิดในอบายภูมิทั้ง 4 ภูมิใดภูมิหนึ่ง พร้อมทั้งได้รับกัมมชรูปที่เป็นไปตามภูมิที่ตนไปบังเกิดนั้น ๆ ผลต่าง ๆ ที่ได้รับเป็น อกุศลวิปากเหล่านี้ เป็น นานักขณิกัมมปัจจุปปัน สำหรับอกุศลเจตนาที่จะให้ได้รับผลในปฏิสนธิกาลนั้น ได้แก่อกุศลเจตนา 11 (เว้นเจตนาที่อยู่ในอุทัจจสัมปยุตตจิต)

2. เมื่อทำกุศล มีทานกุศล, ศีลกุศล, ภาวนากุศล เหล่านี้ ขณะที่กำลังทำอยู่หากกุศลจิตพร้อมด้วยเจตนาเจตสิกเกิดขึ้น เจตนาเจตสิกขณะนี้เป็นสหชาตกัมมปัจจุปปัน เมื่อกุศลจิตพร้อมด้วยเจตนาดับไปแล้ว กุศลเจตนาที่ดับไปแล้วนี้ ก็กลับมาเป็นนานักขณิกัมมปัจจุปปันต่อไป และมีอำนาจที่จะให้ผลบังเกิดขึ้นแก่ผู้นั้นในอนาคตกาล ทั้งในชาตินี้และชาติหน้า ที่เป็นปวัตติกาลและปฏิสนธิกาลเช่นเดียวกันคือ

ผลที่เป็นปวัตติกาลที่ได้รับในชาตินี้และชาติหน้า คือผู้นั้นย่อมได้รับกุศลวิปากจิตและปวัตติกัมมชรูปเกิดขึ้น เช่น ย่อมได้ประสบอารมณ์ที่ดี และกัมมชรูปทั้งหลายมีตา หู เป็นต้นนั้น ก็ไม่ทุกข์พลภาพ และปราศจากอันตรายต่าง ๆ

ผลที่เป็นปฏิสนธิกาลที่ได้รับในชาติหน้า คือเมื่อผู้นั้นตายจากชาตินี้ และขณะปฏิสนธิในชาติต่อไปนั้น ย่อมได้ปฏิสนธิจิตที่เป็นกุศลวิปาก โดยไปเกิดในกามสุคติภูมิ มีมนุษย์และเทวดาภูมิใดภูมิหนึ่ง พร้อมทั้งได้รับกัมมชรูปเป็นไปตามภูมิที่ตนไปบังเกิดนั้น ผลต่าง ๆ ที่ได้รับเป็น กุศลวิปากเหล่านั้น เป็น นานักขณิกัมมปัจจุปปัน

3. ผู้พิจารณาสมถภาวนา (รูปพรหม เว้นอัสถัญญัตตพรหม) เมื่อขณะที่ได้ฌาน รูปาวจรกุศลจิตย่อมเกิดขึ้นพร้อมด้วยเจตนาเจตสิก เจตนาเจตสิกขณะนี้เป็นสหชาตกัมมปัจจุปปัน เมื่อรูปาวจรกุศลจิตพร้อมด้วยเจตนาที่ดับไปแล้ว เจตนาเจตสิกนี้ก็กลับมาเป็นนานักขณิกัมมปัจจุปปันต่อไป และมีอำนาจให้ผลแก่ผู้นั้นในชาติต่อไป ทั้งในปฏิสนธิกาลและปวัตติกาลคือ

ในปฏิสนธิกาลย่อมได้ปฏิสนธิจิต เป็นรูปาวจรปฏิสนธิจิตไปเกิดในรูปาวจรภูมิ ภูมิใดภูมิหนึ่ง (เว้นอัสถัญญัตตภูมิ) ตามสมควร และได้รับกัมมชรูปที่เป็นกัมมชรูปของพรหม

ในปวัตติกาลย่อมได้รับรูปาวจรวิปากจิต และปวัตติกัมมชรูปที่เป็นอริฏฐะตามสมควรเหล่านี้เป็น นานักขณิกัมมปัจจุปปัน

4. ผู้พิจารณาสมถภาวนา (อัสถัญญัตตพรหม) ได้รูปาวจรปัญญาสมาทานกุศลจิตพร้อมด้วยเจตนาเจตสิกที่เกิดขึ้น ด้วยอำนาจสัญญาวิราคภาวนานั้น เจตนาเจตสิกขณะนี้เป็นสหชาตกัมมปัจจุปปัน และเจตนาเจตสิกนี้เมื่อดับไปแล้ว ก็กลับมาเป็นนานักขณิกัมมปัจจุปปันต่อไป และมีอำนาจให้ผลในชาติต่อไป ทั้งในปฏิสนธิกาลและปวัตติกาลคือ

ได้รับรูปปฏิสนธิ ได้แก่ ชีวิตนวกกลาปรูป เรียกว่า อัสัญญัสตตพรหม เป็นนานักขณิกัมมปัจจุปปัน

5. ผู้พิจารณา**สมถภาวนา** (อรูปพรหม หรืออรูปฌาน) ได้รูปฌาน คือ อรูปาวจรกุศลจิตพร้อมด้วยเจตนาเจตสิกที่เกิดขึ้น ด้วยอำนาจรูปวิราคภาวนานั้น เจตนาเจตสิกขณะนี้เป็นสหชาตัมมปัจจุัจ เมื่อเจตนาเจตสิกดับไปแล้ว ก็กลับมาเป็นนานักขณิกัมมปัจจุัจต่อไป และมีอำนาจให้ผลในชาติต่อไป ทั้งในปฏิสนธิกาลและปวัตติกาลคือ

ได้รับนามปฏิสนธิ ได้แก่ อรูปวิปากจิตเกิดขึ้น เรียกว่า อรูปพรหม เป็นนานักขณิกัมมปัจจุัจปปัน

6. ผู้พิจารณา**วิปัสสนาภาวนา** ขณะที่มรรคจิตเกิดขึ้น พร้อมด้วยเจตนาเจตสิก เจตนาเจตสิกขณะนี้เป็นสหชาตัมมปัจจุัจ เมื่อมรรคจิตพร้อมด้วยเจตนาดับไปแล้วนั้น เจตนาเจตสิกก็กลับมาเป็นนานักขณิกัมมปัจจุัจ และมีอำนาจให้ผลในชาตินี้เป็นอกาลิกะ คือผลที่เกิดขึ้นนั้นไม่มีระหว่างคั่น ได้แก่ ผลจิตที่เกิดต่อจากมรรคจิตนั่นเอง เป็นนานักขณิกัมมปัจจุัจปปัน

มรรคเจตนาขณะที่เป็นปัจจุัจให้เกิดผลจิตนั้น เป็น**อนันตรปัจจุัจ** และ**ปกตูปนิสสยปัจจุัจ**ก็ได้

สรุปความว่า นานักขณิกัมมปัจจุัจนี้ ได้แก่เจตนาเจตสิกที่เป็นกุศลและอกุศลที่เป็นอดีต คือดับไปแล้ว เป็นปัจจุัจอุดหนุนให้เกิดผลในปฏิสนธิกาลและปวัตติกาล ผลเหล่านี้เป็นนานักขณิกัมมปัจจุัจปปัน

สำหรับผลที่ในปวัตติกาลนั้นมีพิเศษออกไปอีกดังนี้ คือธรรมดาสัตว์ทั้งหลายนั้นย่อมเคยสร้างกุศลกรรมและอกุศลกรรมมาด้วยกันทั้งสิ้น ที่จะไม่เคยทำนั้นไม่มีเลย ฉะนั้นนานักขณิกกรรมที่เป็นกุศลและอกุศลก็มีติดอยู่ในสันดานของตน ๆ ด้วยกันทั้งนั้น แต่เมื่อขณะที่จะส่งผลให้ปรากฏขึ้นนั้น ต้องประกอบด้วยสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ 4 ประการ ได้แก่ 1. กาล 2. คติ 3. อุปธิ 4. ปโยค ดังนี้คือ

1. **กาล** ได้แก่ ในคราวใด สมัยใด บุคคลอยู่ในประเทศที่มีพระราชเป็นสัมมาทิฏฐิบุคคลปกครองบ้านเมืองอยู่ และพระพุทธรศานาก็ยังคงมีอยู่ ยังไม่สิ้นสูญไป อย่างนี้เรียกว่า **กาลสัมปตติ** อย่างหนึ่ง และถ้าในสมัยใดพระราชที่ปกครองประเทศบ้านเมืองนั้น เป็นมิถจาทิฏฐิบุคคล และพระพุทธรศานาก็เสื่อมสิ้นไปแล้ว อย่างนี้เรียกว่า **กาลวิปตติ**

2. **คติ** ได้แก่ บุคคลใดได้เกิดอยู่ในสุคติภูมิ มีมนุษย์ เทวดา และพรหม อย่างนี้เรียกว่า **คติสัมปตติ** ถ้าบุคคลใดไปเกิดในทุคติภูมิ มีสัตว์ดิรัจฉาน เป็นต้น อย่างนี้เรียกว่า **คติวิปตติ**

3. **อุปธิ** ได้แก่ บุคคลใดเมื่อเกิดมาแล้วมีอวัยวะใหญ่่น้อย คือ ตา หู เป็นต้นนั้น ครบถ้วนบริบูรณ์ อย่างนี้เรียกว่า **อุปธิสัมปตติ** เมื่อบุคคลใดเกิดมาแล้วมีอวัยวะน้อยขาดตกบกพร่องไปไม่ครบถ้วน อย่างนี้เรียกว่า **อุปธิวิปตติ**

4. **ปโยค** ได้แก่ บุคคลใดอาศัยความเพียรที่ถูก แล้วทำกายกรรม, วจีกรรม, มโนกรรม ที่เป็นสุจริต ไม่ผิดกฎหมายของบ้านเมือง และไม่ผิดหลักธรรมในพระพุทธรศานา อย่างนี้เรียกว่า **ปโยคสัมปตติ** -บุคคล

ใต้อาศัยความเพียรที่ผิด และความคิดที่ผิด แล้วทำกายกรรม, วจีกรรม, มโนกรรม ที่เป็นทุจริต ผิดกฎหมายของบ้านเมือง และผิดหลักธรรมในพระพุทธศาสนา อย่างนี้เรียกว่า **ปโยควิปัติ**

เมื่อขณะใตบุคคลบริบูรณ์ด้วยสัมปัตติ 4 อย่าง มีกาลสัมปัตติ เป็นต้น ขณะนั้นน่านักขณิกกรรมที่เป็นกุศลก็ได้โอกาสส่งผลที่ดีให้ปรากฏแก่บุคคลนั้น เช่น การได้ประสบกับอารมณ์ มีรูปอารมณ์ เป็นต้น ที่เป็นอิฏฐารมณ์ คือเป็นอารมณ์ที่น่ารักน่าปรารถนาต่าง ๆ พร้อมทั้งได้รับกัมมชรูปอันเป็นที่น่ารักน่าปรารถนา เช่นเดียวกัน

เมื่อขณะใตบุคคลบริบูรณ์ด้วยวิปัติ 4 อย่าง มีกาลวิปัติ เป็นต้น ขณะนั้นน่านักขณิกกรรมที่เป็นอกุศลก็ได้โอกาสส่งผลที่ไม่ดีให้ปรากฏแก่บุคคลนั้น เช่น ได้ประสบกับอารมณ์ที่ไม่ดีต่าง ๆ พร้อมทั้งได้รับกัมมชรูปที่ไม่น่ารักไม่น่าปรารถนา ดังนี้

นี่เป็นผลในปวัตติกาล ส่วนผลในปฏิสนธิกาลนั้น ลัทธิทั้งหลายย่อมได้รับแล้วในขณะที่ปฏิสนธิตามสมควรแก่กรรมของตน ๆ ในอดีตภพ

*****

อนุวาทพระบาลีแห่งน่านักขณิกกัมมชาติ

ในน่านักขณิกกัมมชาติ มี 1 ปัจจัย คือ

1. น่านักขณิกกัมมปัจจัย

ก. กุสลบพ

1. กุสลา เจตนา วิปากานํ ขนฺธานํ กภูตฺตา จ รูปานํ นานักขณิกกัมมปัจจัยเยน ปจฺจโย. (กุ-อัฟ)
(หน้า 322)

กุศลเจตนาที่เป็นอดีต เป็นปัจจัยช่วยอุปการะ แก่วิปากนามขันธ์ 4 และกัมมชรูป ด้วยอำนาจน่านักขณิกกัมมปัจจัย

ข. อกุสลบพ

1. อกุสลา เจตนา วิปากานํ ขนฺธานํ กภูตฺตา จ รูปานํ นานักขณิกกัมมปัจจัยเยน ปจฺจโย. (อกุ-อัฟ)
(หน้า 324)

อกุศลเจตนาที่เป็นอดีต เป็นปัจจัยช่วยอุปการะ แก่วิปากนามขันธ์ 4 และกัมมชรูป ด้วยอำนาจน่านักขณิกกัมมปัจจัย

*****

17. ฉานปัจจัย มี 1 ปัจจัย
18. มัคคปัจจัย มี 1 ปัจจัย
19. สัมปยุตตปัจจัย มี 1 ปัจจัย
20. วิปยุตตปัจจัย มี 4 ปัจจัย คือ
1. สหชาติวิปยุตตปัจจัย
  2. วัตถุปุเรชาติวิปยุตตปัจจัย
  3. วัตถารัมมณปุเรชาติวิปยุตตปัจจัย
  4. ปัจฉาชาติวิปยุตตปัจจัย
21. อตติปัจจัย มี 6 ปัจจัย คือ
1. สหชาติตติปัจจัย
  2. วัตถุปุเรชาติตติปัจจัย
  3. อารัมมณปุเรชาติตติปัจจัย
  4. ปัจฉาชาติตติปัจจัย
  5. อาหารตติปัจจัย
  6. อินทรีย์ตติปัจจัย
22. นตติปัจจัย มี 1 ปัจจัย
23. วิคตปัจจัย มี 1 ปัจจัย
24. อวิคตปัจจัย มี 6 ปัจจัย คือ
1. สหชาติอวิคตปัจจัย
  2. วัตถุปุเรชาติอวิคตปัจจัย
  3. อารัมมณปุเรชาติอวิคตปัจจัย
  4. ปัจฉาชาติอวิคตปัจจัย
  5. อาหารอวิคตปัจจัย
  6. อินทรีย์อวิคตปัจจัย

รวมปัจจัยพิสดารมี 47 ปัจจัย

*****

สรุปปัจจัยธรรม และปัจจัยุปันธรรม ในปัจจัย 47

1. นามเป็นปัจจัย มี 20 ปัจจัย จำแนกเป็น 3 ประเภท คือ

1.1 นาม เป็นปัจจัย นาม เป็นปัจจัยุปัน (นาม => นาม) มี 7 ปัจจัย คือ

1. อนันตรปัจจัย
2. สมันตรปัจจัย
3. อนันตรรูปนิสสยปัจจัย
4. อาเสวนปัจจัย
5. สัมปยุตตปัจจัย
6. นัตถิปัจจัย
7. วิคตปัจจัย

1.2 นาม เป็นปัจจัย รูป เป็นปัจจัยุปัน (นาม => รูป) มี 4 ปัจจัย คือ

1. ปัจจมาตปัจจัย
2. ปัจจมาตวิปยุตตปัจจัย
3. ปัจจมาตัตถิปัจจัย
4. ปัจจมาตอวิคตปัจจัย

1.3 นาม เป็นปัจจัย นามรูป เป็นปัจจัยุปัน (นาม => นาม รูป) มี 9 ปัจจัย คือ

1. เหตุปัจจัย
2. สหชาตาทิปัจจัย
3. สหชาตกัมมปัจจัย
4. นานักขณิกกัมมปัจจัย
5. วิปากปัจจัย
6. นามอาหารปัจจัย
7. สหชาตินทริยปัจจัย
8. ฌานปัจจัย
9. มัคคปัจจัย

2. รูปเป็นปัจจัย มี 17 ปัจจัย จำแนกเป็น 2 อย่าง คือ

2.1 รูป เป็นปัจจัย รูป เป็นปัจจัยุปัน (รูป => รูป) มี 6 ปัจจัย คือ

1. รูปอาหารปัจจัย
2. รูปชีวิตินทริยปัจจัย
3. อาหารัตถิปัจจัย
4. อินทริยัตถิปัจจัย
5. อาหารอวิคตปัจจัย
6. อินทริยอวิคตปัจจัย

2.2 รูป เป็นปัจจัย นาม เป็นปัจจัยุปัน (รูป => นาม) มี 11 ปัจจัย คือ

1. วัตถุปุเรชาตนิสสยปัจจัย
2. วัตถุอาร์มณปุเรชาตนิสสยปัจจัย
3. วัตถุปุเรชาตปัจจัย
4. อาร์มณปุเรชาตปัจจัย
5. ปุเรชาตินทริยปัจจัย
6. วัตถุปุเรชาตวิปยุตตปัจจัย
7. วัตถุอาร์มณปุเรชาตวิปยุตตปัจจัย
8. วัตถุปุเรชาตัตถิปัจจัย
9. อาร์มณปุเรชาตัตถิปัจจัย
10. วัตถุปุเรชาตอวิคตปัจจัย
11. อาร์มณปุเรชาตอวิคตปัจจัย

(ใน 11 ปัจจัยนี้สามารถแสดงจำแนกเป็น ชาติ ได้ดังนี้

1) ในอาร์มณชาติ 5 ปัจจัย คือ

1. วัตถุอาร์มณปุเรชาตนิสสยปัจจัย
2. อาร์มณปุเรชาตปัจจัย
3. วัตถุอาร์มณปุเรชาตวิปยุตตปัจจัย
4. อาร์มณปุเรชาตัตถิปัจจัย
5. อาร์มณปุเรชาตอวิคตปัจจัย

2) ในวัตถุปุเรชาตชาติ 6 ปัจจัย คือ

1. วัตถุปุเรชาตนิสสยปัจจัย
2. วัตถุปุเรชาตปัจจัย
3. ปุเรชาตินทริยปัจจัย
4. วัตถุปุเรชาตวิปยุตตปัจจัย
5. วัตถุปุเรชาตัตถิปัจจัย
6. วัตถุปุเรชาตอวิคตปัจจัย

* รูป เป็นปัจจัย นามรูป เป็นปัจจัยุปัน (รูป => นาม รูป) ไม่มี

3. นามรูปเป็นปัจจัย มี 8 ปัจจัย จำแนกเป็น 2 ประเภท คือ

3.1 นามรูป เป็นปัจจัย นาม เป็นปัจจัยปบัน (นาม รูป => นาม) มี 2 ปัจจัย คือ

1. อารัมมณธิปติปัจจัย
2. อารัมมณูปนิสสยปัจจัย

3.2 นามรูป เป็นปัจจัย นามรูป เป็นปัจจัยปบัน (นาม รูป => นาม รูป) มี 6 ปัจจัย คือ

1. สหชาติปัจจัย
2. อัญญมัญญปัจจัย
3. สหชาตินิสสยปัจจัย
4. สหชาติวิปยุตตปัจจัย
5. สหชาติตติปัจจัย
6. สหชาติอวิคตปัจจัย

* นามรูป เป็นปัจจัย รูป เป็นปัจจัยปบัน (นาม รูป ช่วยอุปการะ แก่ รูป) ไม่มี

4. บัญญัติ นามรูป เป็นปัจจัย มี 2 ปัจจัย จำแนกเป็น ประเภทเดียว คือ

บัญญัติ นามรูป เป็นปัจจัย นาม เป็นปัจจัยปบัน (บัญญัติ นาม รูป => นาม) มี 2 ปัจจัย คือ

1. อารัมมณปัจจัย
2. ปกตูปนิสสยปัจจัย

* บัญญัติ นามรูป เป็นปัจจัย รูป เป็นปัจจัยปบัน (บัญญัติ นาม รูป => รูป) ไม่มี

หมายเหตุ:- การแสดงต่อไปนี้เป็นการแสดงเพิ่มเติม จากตารางสรุปปัจจัยธรรม และปัจจัยปบันธรรม ในปัจจัย 47 (ซึ่งแสดงในตารางถัดไป)

1. นาม เป็นปัจจัยปบัน มี 22 ปัจจัย คือ

1) สหชาติชาติ 1 ปัจจัย คือ สัมปยุตตปัจจัย

2) อารัมมณชาติ 8 ปัจจัย คือ

1. อารัมมณปัจจัย
2. อารัมมณธิปติปัจจัย
3. วัตถารัมมณปุเรชาตินิสสยปัจจัย
4. อารัมมณูปนิสสยปัจจัย
5. อารัมมณปุเรชาติปัจจัย
6. วัตถารัมมณปุเรชาติวิปยุตตปัจจัย
7. อารัมมณปุเรชาติตติปัจจัย
8. อารัมมณปุเรชาติอวิคตปัจจัย

3) อนันตรชาติ 6 ปัจจัย คือ

1. อนันตรปัจจัย
2. สมันตรปัจจัย
3. อนันตรูปนิสสยปัจจัย
4. อาเสวนปัจจัย
5. นัตติปัจจัย
6. วิคตปัจจัย

4) วัตถปุเรชาติชาติ 6 ปัจจัย

1. วัตถปุเรชาตินิสสยปัจจัย
2. วัตถปุเรชาติปัจจัย
3. ปุเรชาตินทริยปัจจัย
4. วัตถปุเรชาติวิปยุตตปัจจัย
5. วัตถปุเรชาติตติปัจจัย
6. วัตถปุเรชาติอวิคตปัจจัย

5) ปกตูปนิสสยชาติ 1 ปัจจัย คือ ปกตูปนิสสยปัจจัย

2. รูป เป็นปัจจุยูปัน มี 10 ปัจจัย คือ**1) ปัจจชาติ 4 ปัจจัย คือ**

1. ปัจจชาติปัจจัย
2. ปัจจชาติวิปยุตตปัจจัย
3. ปัจจชาติตติปัจจัย
4. ปัจจชาติอวิคตปัจจัย

2) อาหารชาติ 3 ปัจจัย คือ

1. รูปอาหารปัจจัย
2. อาหารัตติปัจจัย
3. อาหารอวิคตปัจจัย

3) รูปชีวิติตทริยชาติ 3 ปัจจัย คือ

1. รูปชีวิตินทริยปัจจัย
2. อินทริยัตติปัจจัย
3. อินทริยอวิคตปัจจัย

2. นามรูป เป็นปัจจุยูปัน มี 15 ปัจจัย คือ**1) สหชาติชาติ 14 ปัจจัย คือ****1. สหชาติชาติใหญ่ 4 ปัจจัย คือ**

1. สหชาติปัจจัย
2. สหชาตนิสสยปัจจัย
3. สหชาติตติปัจจัย
4. สหชาติอวิคตปัจจัย

2. สหชาติชาติกลาง 3 ปัจจัย คือ

1. อัญญมัญญปัจจัย
2. วิปากปัจจัย
3. สหชาติวิปยุตตปัจจัย

3. สหชาติชาติเล็ก 7 ปัจจัย คือ

1. เหตุปัจจัย
2. สหชาติปฏิบัติปัจจัย
3. สหชาติกัมมปัจจัย
4. นามอาหารปัจจัย
5. สหชาติินทริยปัจจัย
6. ฌานปัจจัย
7. มัคคปัจจัย

2) นานักขณิกกัมมชาติ 1 ปัจจัย คือ นานักขณิกกัมมปัจจัย

*****

ตารางสรุปปัจจัยธรรม และปัจจัยุปันธรรม ในปัจจัย 47

นาม เป็นปัจจัย	นาม เป็นปัจจัยุปัน	รูป เป็นปัจจัยุปัน	นามรูป เป็นปัจจัยุปัน
1. นาม	มี 7 ปัจจัยคือ - อนันตรชาติ 6 ปจ. คือ ห 5, เส - สหชาติชาติ 1 ปจ. คือ สัม	มี 4 ปัจจัย คือ. (ฉา4) ปัจฉาชาติชาติ ทั้ง 4 ปจ. คือ ฉา, วิป, ถิ, อ	มี 9 ปัจจัย คือ - สหชาติชาติเล็ก 7 ปจ. คือ เท, ธิ, กัม, หา, อิน, ฉา, มัค - สหชาติชาติกลาง 1 ปจ.คือ ปา (วิปากปัจจัย) - นานักขณิกกัมมชาติ 1 ปจ. คือ นา (นานักขณิกกัมม ปจ.)
รูป เป็นปัจจัย	นาม เป็นปัจจัยุปัน	รูป เป็นปัจจัยุปัน	นามรูป เป็นปัจจัยุปัน
2. รูป	มี 11 ปัจจัย คือ - อารัมมณชาติ 5 ปจ. คือ อาป.3 และ วัตถุ.2 - วัตถุปุเรชาตชาติ 6 ปจ. คือ (ถุ 6) นิส, ปุ, ติน, วิป, ถิ, อ หลักจำ นิส 2, ปุ 2, ติน, วิป 2, ถิ 2, อ 2	มี 6 ปัจจัย คือ - อาหารชาติ 3 ปจ. คือ (หา 3) หา, ถิ, อ - รูปชีวิตินทรียชาติ 3 ปจ. คือ (ชี 3) ชี, ถิ, อ	ไม่มี
นามรูป เป็นปัจจัย	นาม เป็นปัจจัยุปัน	รูป เป็นปัจจัยุปัน	นามรูป เป็นปัจจัยุปัน
3. นามรูป	มี 2 ปัจจัย คือ ธิ. ญู	ไม่มี	มี 6 ปัจจัย คือ - สหชาติชาติใหญ่ 4 ปจ.คือ ส, นิส, ถิ, อ - สหชาติชาติกลาง 2 ปจ.คือ อัญ, วิป
บัญญัติ นามรูป เป็นปัจจัย	นาม เป็นปัจจัยุปัน	รูป เป็นปัจจัยุปัน	นามรูป เป็นปัจจัยุปัน
4. บัญญัติ นามรูป	มี 2 ปัจจัย คือ อา, ตู	ไม่มี	ไม่มี
รวม 47 ปัจจัย	22 ปัจจัย	10 ปัจจัย	15 ปัจจัย

สรุปจำนวนกาลในปัจฉัย 24 หรือ 47

1. ปัจฉัยที่เป็นปัจจุบันกาล มี 17 ปัจฉัย หรือ 36 ปัจฉัย คือ

1) สหชาติชาติ 15 ปัจฉัย คือ

1. เหตุปัจฉัย
2. สหชาติกัปปัจฉัย
3. สหชาติปัจฉัย
4. อัญญมัญญปัจฉัย
5. สหชาตินิสสยปัจฉัย
6. สหชาติกัมมปัจฉัย
7. วิปากปัจฉัย
8. นามอาหารปัจฉัย
9. สหชาติอินทริยปัจฉัย
10. ฌานปัจฉัย
11. มัคคปัจฉัย
12. สัมปยุตตปัจฉัย
13. สหชาติวิปยุตตปัจฉัย
14. สหชาติตติปัจฉัย
15. สหชาติอวิคตปัจฉัย

2) อารัมมณชาติ 5 ปัจฉัย คือ (อาปุ.3 วัตถา.2)

1. วัตถารัมมณปุเรชาตินิสสยปัจฉัย
2. อารัมมณปุเรชาติปัจฉัย
3. วัตถารัมมณปุเรชาติวิปยุตตปัจฉัย
4. อารัมมณปุเรชาติตติปัจฉัย
5. อารัมมณปุเรชาติอวิคตปัจฉัย

3) วัตถุปุเรชาติชาติ 6 ปัจฉัย คือ

1. วัตถุปุเรชาตินิสสยปัจฉัย
2. วัตถุปุเรชาติปัจฉัย
3. ปุเรชาติอินทริยปัจฉัย
4. วัตถุปุเรชาติวิปยุตตปัจฉัย
5. วัตถุปุเรชาติตติปัจฉัย
6. วัตถุปุเรชาติอวิคตปัจฉัย

4) ปัจฉาชาติชาติ 4 ปัจฉัย คือ

1. ปัจฉาชาติปัจฉัย
2. ปัจฉาชาติวิปยุตตปัจฉัย
3. ปัจฉาชาติตติปัจฉัย
4. ปัจฉาชาติอวิคตปัจฉัย

5) อาหารชาติ 3 ปัจฉัย คือ

1. รูปอาหารปัจฉัย
2. อาหารตติปัจฉัย
3. อาหารอวิคตปัจฉัย

6) รูปชีวิตินทริยชาติ 3 ปัจฉัย คือ

1. รูปชีวิตินทริยปัจฉัย
2. อินทริยตติปัจฉัย
3. อินทริยอวิคตปัจฉัย

2. ปัจฉัยที่เป็นอดีตกาล มี 7 ปัจฉัย คือ

1) อนันตรชาติ 6 ปัจฉัย คือ

1. อนันตรปัจฉัย
2. สมันตรปัจฉัย
3. อนันตรรูปนิสสยปัจฉัย
4. อาเสวนปัจฉัย
5. นัตติปัจฉัย
6. วิคตปัจฉัย

2) นานักขณิกกัมมชาติ 1 ปัจฉัย คือ นานักขณิกกัมมปัจฉัย

3. ปัจจัยที่เป็น ปัจจุบัน อดีต อนาคต และกาลวิมุต มี 4 ปัจจัย คือ

1) อารัมมณชาติ 3 ปัจจัย คือ

1. อารัมมณปัจจัย 2. อารัมมณชาติปัจจัย 3. อารัมมณูปนิสสปัจจัย

2) ปกตูปนิสสชาติ 1 ปัจจัย คือ ปกตูปนิสสปัจจัย

*****

ตารางสรุปจำนวนกาลในปัจจุบัน 24 หรือ 47

ชาติ	ปัจจุบันกาล	อดีตกาล	ปัจจุบัน อดีต อนาคต กาลวิมุต
1. สหชาติ (15)	✓	-	-
2. อารัมมณ (8)	✓ (5 ปร.= อาป.3 วัตถุ.2)		✓ (3 ปร.= อา. ธิ. ญ.)
3.อนันตร (6)	-	✓	-
4. วัตถุปรุเรชาติ (6)	✓	-	-
5. ปัจฉาชาติ (4)	✓	-	-
6. อาหาร (3)	✓	-	-
7.รูปชีวิตินทรีย์ (3)	✓	-	-
8. ปกตูปนิสสย (1)	-	-	✓
9. นานักขณิกัมม(1)	-	✓	-
รวม 9 ชาติ	6 ชาติ	2 ชาติ	2 ชาติ
รวม 47 ปัจจัย	รวม 36 ปัจจัย	รวม 7 ปัจจัย	รวม 4 ปัจจัย

สรุปลักษณะของอำนาจที่ช่วยอุปการะ ในปัจจัย 47

1. ปัจจัยที่มีอำนาจเป็น **ชนกสถิต** อย่างเดียว มี 8 ปัจจัย ว่าโดยชาติ เป็นได้ 3 ชาติ คือ

1) อนันตรชาติ 6 ปัจจัย คือ

1. อนันตรปัจจัย 2. สมันตรปัจจัย 3. อนันตรอุปนิสัยปัจจัย
4. อาเสวนปัจจัย 5. นัตถิปัจจัย 6. วิคตปัจจัย

2) ปกตูปนิสัยชาติ 1 ปัจจัย คือ ปกตูปนิสัยปัจจัย

3) นานักขณิกัมมชาติ 1 ปัจจัย คือ นานักขณิกัมมปัจจัย

2. ปัจจัยที่มีอำนาจเป็น **อุปถัมภกสถิต** อย่างเดียว มี 4 ปัจจัย ว่าโดยชาติ **ปัจฉาชาติชาติ** คือ

1. ปัจฉาชาติปัจจัย 2. ปัจฉาชาติวิปยุตตปัจจัย 3. ปัจฉาชาติตถิปัจจัย 4. ปัจฉาชาติอวิคตปัจจัย

3. ปัจจัยที่มีอำนาจเป็น **อนุपालกสถิต** อย่างเดียว มี 3 ปัจจัย ว่าโดยชาติ **รูปชีวิตินทรียชาติ** คือ

1. รูปชีวิตินทรียปัจจัย 2. อินทรียตถิปัจจัย 3. อินทรียอวิคตปัจจัย

4. ปัจจัยที่มีอำนาจเป็น **ชนกสถิต** และ **อุปถัมภกสถิต** ทั้งสอง มี 32 ปัจจัย เป็นได้ 4 ชาติ คือ

1) สหชาติชาติ 15 ปัจจัย คือ

1. เหตุปัจจัย 2. สหชาติกิริยาปัจจัย 3. สหชาติปัจจัย 4. อัญญมัญญปัจจัย
5. สหชาตนิสสยปัจจัย 6. สหชาตกัมมปัจจัย 7. วิปากปัจจัย 8. นามอาหารปัจจัย
9. สหชาตอินทรียปัจจัย 10. ฌานปัจจัย 11. มัคคปัจจัย 12. สัมปยุตตปัจจัย
13. สหชาติวิปยุตตปัจจัย 14. สหชาติตถิปัจจัย 15. สหชาติอวิคตปัจจัย

2) อารัมมณชาติ 8 ปัจจัย คือ

1. อารัมมณปัจจัย 2. อารัมมณกิริยาปัจจัย 3. วัตถารัมมณปุเรชาตนิสสยปัจจัย
4. อารัมมณอุปนิสัยปัจจัย 5. อารัมมณปุเรชาตปัจจัย 6. วัตถารัมมณปุเรชาติวิปยุตตปัจจัย
7. อารัมมณปุเรชาติตถิปัจจัย 8. อารัมมณปุเรชาติอวิคตปัจจัย

3) วัตถุปุเรชาตชาติ 6 ปัจจัย คือ

1. วัตถุปุเรชาตนิสสยปัจจัย 2. วัตถุปุเรชาตปัจจัย 3. ปุเรชาตินทรียปัจจัย
4. วัตถุปุเรชาติวิปยุตตปัจจัย 5. วัตถุปุเรชาติตถิปัจจัย 6. วัตถุปุเรชาติอวิคตปัจจัย

4) อาหารชาติ 3 ปัจจัย คือ

1. รูปอาหารปัจจัย 2. อาหารตถิปัจจัย 3. อาหารอวิคตปัจจัย

*****

ตารางสรุปลักษณะของอำนาจที่ช่วยอุปการะ ในปีจัย 47

ชาติ	ชนก. และอุปถัมภก.	ชนก.	อุปถัมภก.	อนุपालก.
1. สหชาติ (15)	✓	-	-	-
2. อารัมมณ (8)	✓	-	-	-
3. อนันตร (6)	-	✓	-	-
4. วัตถุปรุเรชาติ (6)	✓	-	-	-
5. ปีจฉาชาติ (4)	-	-	✓	-
6. อาหาร (3)	✓	-	-	-
7. รูปชีวิตินทรีย (3)	-	-	-	✓
8. ปกตูปนิสสย (1)	-	✓	-	-
9. นานักชณิกักมม(1)		✓		
รวม 9 ชาติ	4 ชาติ	3 ชาติ	1 ชาติ	1 ชาติ
รวม 47 ปีจัย	รวม 32 ปีจัย	รวม 8 ปีจัย	รวม 4 ปีจัย	รวม 3 ปีจัย

สรุปจำนวนภุมิในปัจจุบัน 24 หรือ 47

1. ปัจจุบันที่เป็นได้ใน ปัญจโวหารภุมิ เป็นได้ทั้งหมด 24 ปัจจุบันหรือ 47 ปัจจุบัน ว่าโดยชาติ มี 9 ชาติ

2. ปัจจุบันที่เป็นได้ใน จตุโวหารภุมิ มี 25 ปัจจุบัน ว่าโดยชาติ มี 5 ชาติ คือ

1) สหชาติชาติ 14 ปัจจุบัน คือ (เว้นสหชาติวิปยุตตะ)

1. เหตุปัจจุบัน
2. สหชาติปฏิบัติปัจจุบัน
3. สหชาติปัจจุบัน
4. อัญญมัญญปัจจุบัน
5. สหชาตินิสสัยปัจจุบัน
6. สหชาติกัมมปัจจุบัน
7. วิปากปัจจุบัน
8. นามอาหารปัจจุบัน
9. สหชาตินทริยปัจจุบัน
10. ฉานปัจจุบัน
11. มัคคปัจจุบัน
12. สัมปยุตตปัจจุบัน
13. สหชาติตติปัจจุบัน
14. สหชาติอวิคตปัจจุบัน

2) อารัมมณชาติ 3 ปัจจุบัน คือ (อา. และ ธิ. ญ.)

1. อารัมมณปัจจุบัน
2. อารัมมณปฏิบัติปัจจุบัน
3. อารัมมณูปนิสสัยปัจจุบัน

3) อนันตรชาติ 6 ปัจจุบัน คือ

1. อนันตรปัจจุบัน
2. สมันตรปัจจุบัน
3. อนันตรูปนิสสัยปัจจุบัน
4. อาเสวนปัจจุบัน
5. นัตติปัจจุบัน
6. วิคตปัจจุบัน

4) ปกตูปนิสสัยชาติ 1 ปัจจุบัน คือ ปกตูปนิสสัยปัจจุบัน

5) นานักขณิกัมมชาติ 1 ปัจจุบัน คือ นานักขณิกัมมปัจจุบัน

3. ปัจจุบันที่เป็นได้ใน เอกโวหารภุมิ มี 7 หรือ 9 ปัจจุบัน ว่าโดยชาติ เป็นได้ 3 ชาติ คือ

1) สหชาติชาติ 5 ปัจจุบัน คือ (ญ 4, อัญ)

1. สหชาติปัจจุบัน
2. อัญญมัญญปัจจุบัน
3. สหชาตินิสสัยปัจจุบัน
4. สหชาติตติปัจจุบัน
5. สหชาติอวิคตปัจจุบัน

2) รูปชีวิตินทริยชาติ 3 ปัจจุบัน คือ

1. รูปชีวิตินทริยปัจจุบัน
2. อินทริยตติปัจจุบัน
3. อินทริยอวิคตปัจจุบัน

3) นานักขณิกัมมชาติ 1 ปัจจุบัน คือ นานักขณิกัมมปัจจุบัน

4. ปัจจุบันที่เป็นได้ใน ภายนอก คือเกิดในสิ่งที่ไม่มีชีวิต มี 5 ปัจจุบัน ว่าโดยชาติ สหชาติชาติ คือ

1. สหชาติปัจจุบัน
2. อัญญมัญญปัจจุบัน
3. สหชาตินิสสัยปัจจุบัน
4. สหชาติตติปัจจุบัน
5. สหชาติอวิคตปัจจุบัน (ญ 4, อัญ)

5. ปัจจัยที่เป็น สัพพัญญานิกปัจจัย

ปัจจัยที่เป็นเหตุที่ตั้งแห่งสังขตธรรม รูป นาม ทั้งหมด เรียกว่า **สัพพัญญานิกปัจจัย** หมายความว่า ในสังขารโลกบรรดาสิ่งที่มีชีวิต และไม่มีชีวิตทั้งหลายนั้นต้องเข้าอยู่ใน 4 ปัจจัยนี้ ได้แก่

1. สหชาติปัจจัย 2. นิสสยปัจจัย 3. อตฺถิปัจจัย 4. อวิคตปัจจัย

ส่วนปัจจัยที่เหลืออีก 20 ปัจจัย เรียกว่า **อสัพพัญญานิกปัจจัย** หมายความว่า ปัจจัยที่เป็นเหตุที่ตั้งแห่งสังขตธรรม ไม่ทั่วทั้งหมด เป็นปัจจัยได้เฉพาะแต่สังขตธรรมที่เกี่ยวข้องกับตนเท่านั้น

6. ในปัจจัย 24 นั้น พระพุทธองค์ทรงแสดงโดยความเป็นคู่ ๆ กัน มี 5 คู่ คือ

1. อตฺถยุค	คู่หนึ่ง
2. สหยุค	คู่หนึ่ง
3. กาลปฏิปกฺขยุค	คู่หนึ่ง
4. อญฺโฆณฺณปฏิปกฺขยุค	คู่หนึ่ง
5. เหตุปฺผลยุค	คู่หนึ่ง

1. อตฺถยุค หมายถึง ปัจจัยที่ทรงแสดงคู่กันโดย **เนื้อความ**

ได้แก่ อนันตรปัจจัย และสมนันตรปัจจัย

2. สหยุค หมายถึง ปัจจัยที่ทรงแสดงคู่กันโดย **การออกเสียง**

ได้แก่ นิสสยปัจจัย และอุปนิสสยปัจจัย

3. กาลปฏิปกฺขยุค หมายถึง ปัจจัยที่ทรงแสดงคู่กันโดย **ตรงกันข้าม**

ได้แก่ ปุเรชาติปัจจัย และปัจฉาชาติปัจจัย

4. อญฺโฆณฺณปฏิปกฺขยุค หมายถึง ปัจจัยที่ทรงแสดงคู่กันโดย **ความตรงกันข้ามของลักษณะ**

อาการที่ทำหน้าที่อุปการะ

ได้แก่ สัมปยุตตปัจจัย กับ วิปยุตตปัจจัย คู่หนึ่ง,

อตฺถิปัจจัย กับ นตฺถิปัจจัย คู่หนึ่ง

และ วิคตปัจจัย กับ อวิคตปัจจัย คู่หนึ่ง

5. เหตุปฺผลยุค หมายถึง ปัจจัยที่ทรงแสดงคู่กันโดย **ความเป็นเหตุและเป็นผล**

ได้แก่ กัมมปัจจัย (นานักขณิกกัมม.) กับ วิปากปัจจัย

*****